

A. hebr.

674

Sishot-Hada

פֿערצעהרט, אין דער טאהט שאדעט דער ניידישע נור זיך זעלבסט,
 ער געהט פֿאר גראם אונד פֿערדרום צו גרונדע, וועהרענד דער בע
 ניידעטע זיך גיטליך טוהט אונד פֿערגניגט לעבט.
 וויא זאלל מאן זיך פֿאר דיזען געפֿעהרליכען ליידענשאפטען פֿער-
 וואהרען?

מאן זאלל בעהערדשער זיינער זעלבסט זיין, ד. ה. מאן זאלל ניכט
 יעדען וואונש אויף דער שטעללע, אונד בעפֿאר מאן דעססען
 רעכטמעסיגקייט אדער אונרעכטמעסיגקייט גענויא ערוואגען האט,
 בעפֿרידיגן, אויך נאך דעם ערלויבטען וואונשע ניכט מיט העפֿטיגער
 ליידענשאפט שטרעבען, יעדען ליכטערנען געדאנקען אבער, זאל
 מאן גלייך בייא זיינעם ענטשטעהען אויס אללען קרעפטען צו אונ-
 טערדריקען זוכען, יעדע געפֿאהר דער פֿערפֿיהרונג מיידען, אונד
 יעדער בעזען געלעווענהייט אויסוויכען; אויך זאלל זיך אום דאז
 אייגענטהום דען רוהם אונד דיא פֿארציגע איינעם אנדערן ניכט בע-
 קימערן, זאנדערן מיט זיינעם פֿערמעגען אונד צושטאנדע צופֿרי-
 דען זיין, אונד איינעם יעדען דאז זייניגע געבען.

וְמִה בָּצַע לְמִקְנֵא אֲשֶׁר יְכַלֶּה בְּשָׂרוֹ בְּכַעַס וַיִּגּוֹן
מִדֵּי הִלּוֹ אֲשֶׁר יִקְנֵא אוֹתוֹ שְׂמִיחַ בְּחִלְקוֹ וַיִּתְּעַנֶּג
בְּטוֹבוֹ :

בַּמָּה יִנָּצֵל אִישׁ מִחֲמַדַּת הוֹן וּמִתְאַוָּה וּקְנָאָה ?

בְּאֲשֶׁר יִמְשׁוֹל בְּרוּחוֹ וְלֹא יִמְהַר לְמַלֵּא כָּל מִשְׁאָל
אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלִבּוֹ טָרֵם יַחְקֹר הַטֵּיב הַיֵּשֶׁר הוּא וְאִם
אֵין • וְגַם בְּמִשְׁאָל הַיֵּשֶׁר לֹא תַעַז תְּאַוָּתוֹ וְחִפְצוֹ אֱלֹיו
וְכָל חֶשֶׁק אֶן מִדֵּי עֲלוֹתוֹ עַל רוּחוֹ יִמְהַר לַעֲמֹד נֶגְדוֹ
בְּכָל מֵאֲמָצִי כַחוֹ לְבַלְתִּי נִתּוֹן לוֹ יָד בְּלִבּוֹ וַיַּחֲדֵל מִכָּל
דִּרְכֵי פִתּוּי וּמִדּוּחִים • וְאַל יִגְדֵּל בְּעֵינָיו הוֹן אַחֲרֵים
וְתַפְאֲרָתָם וַיִּתְּרוּנָם לְשִׁית לִבּוֹ לְכָל אֲשֶׁר לָהֶם אַךְ
בְּאֲשֶׁר לוֹ יִרְגִיעַ וַיַּחֲזֵן אַחֲרֵים אֲשֶׁר־ם :

VI. ערקלעהרונג דעם צעהנטען געבאטם *

וויא לויטעט דאז צעהנטע געבאט ?

דאז צעהנטע געבאט לויטעט :

דוא זאללסט קיינע בעגירדע האבען נאך דעם הויזע
דיינעם נעכסטען. דוא זאללסט קיינע בעגירדע האבן
נאך דיינעם נעכסטען ווייב. נאך זיינעם שקלאווען,
נאך זיינעם שקלאוויין, נאך זיינעם אכסען, עזעל, אונד
נאך אללעם וואס דיין נעכסטער בעזיצט *

וואס איזט אין דיזעם געבאטע ענטהאלטען ?

דארין איזט ענטהאלטען : (1) מאן זאלל קיינע בעגירדע נאך פֿרעמדען
גוטע האבען, נאך ניידיש אדער מיסגינסטיג זיין *

ווארום דארף מאן קיינע בעגירדע נאך פֿרעמדען גוטע האבען ?
ווייל דיא בעגירדע אונס געפֿעהרליך ווערדען קאן, אינדעם מאן עס
ניכט ביים בלאסען וואונשע בעווענדען לעסט. זאנדערן מאן ווירד
פֿאן איהר הינגעריססען אונד זיננעט אונד דענקעט אויף ליסט אונד
דענקע ביז מאן זיא צור טאהט מאכט, אונד ווען דיזע ניכט היינט
דייכען, ווענדעט מאן אויך וואהל געוואלטזאמע מיטטעל אן, אום
זיא אויסצואיבען *

וואס ווירד אויס איינעם מענשען, דער פֿאן יוגענד אויף זיינען
בעגירדען נאכגיבט ?

איין לאסטערהאפֿטער מענש, דער צולעצט זיך אללעם ערלויבט ;
דען ווען דיא ליידענשאפֿטען העפֿטיג ווערדען, זא איזט קיין לאש
סטער זא שוועהר, דאז ער ניכט בעגעהט, אונד זיך ענדליך אין
דאז גרעסטע עלענד שפֿירצט *

ווארום דארף מאן ניכט ניידיש זיין ?

ווייל דער נייד גלייך דעם ביינפֿראסע, (2) דען קערפֿער דעם ניידערס
פֿערט

(1) מיין זאהן הענגע רוינען בעגירדען ניכט נאך, אונטערדריקע דיינע ליידענשאפֿט
טען, ווא דוא דיינע ווינשע אללע פֿאללבריינגסט, ווירסט דוא צום שפאטט
דיינער פֿיינדע ווערדען (בזסירא יט, א, ב) *

(2) איין געניגזאממעס הערץ ערהעללט דען קערפֿער געזונד, גיריגער נייד אונט נאך
גענדער ביינפֿראס (משלי יד, לד) *

VI. באור הדבור העשירי

מה הדבור העשירי מעשרת הדברים ?

הדבור העשירי : לא תחמד בית רעה לא
תחמד אשת רעה ועבדו ואמתו ושורו
וחמורו וכל אשר לרעה :

על מה מזהיר הדבור ההוא ?

הדבור ההוא מזהיר שלא תחשק נפש איש בדבר
אשר לעמיתו (1) ולא יקנא את רעהו ולא תרע עינו
בכל אשר לו :

מדוע לא יתאה איש אל הון אחרים ?

יען התאוה מפתה האדם לרעה • כי לא תמלא
נפשו במחשבה לבדה • אך בה נכמרה תשוקה
עזה בלבו ולחשוב מזמות ערמה או מרמה עדי
יפיק זממו ואם לא ישיג בתחבולת ערמה יתחזק
ביד רמה להוציא אל פועל מעשהו :

מה אחרית איש הממלא משאלות נפשו מנעוריו ?

איש רע מעללים האיש ההוא אשר אין דבר נחשב
פשע בעיניו • כי כאשר הגבר התאוה העזה בקרבו
אין עון גדול אשר לא יעשה אותו לבצע רוע ענינו
וידחה מדחי אל דחי ואחריתו ירר באר שחת :

מדוע לא יקנא איש את עמיתו ?

כי הקנאה כרקב עצמות נפש בעליה אוכלת • (2)
ומה

(1) בני אחר משאלות לבך לא תלך וממשוקתך חרל כי אם איפוא

כל מאויין תמלא לבוז אויבך תהיה (בן סירא יט, א, ב) :

(2) חיי בשרים לב מדפא ורקב עצמות קנאה (משלי יד, לד) :

ווארדוך ווירד מאן צו ריזעם לאסטער פֿערלייטעט ?

דורך פֿילעס רעדען אונד דורך לייכטזין . (7)

וועססען מוס מאן זיך אלזא אים רעדען פֿאן יוגענד אויף בע-
פֿלייסען ?

(א) דער מעססיגקייט, דאז הייסט: מונד אונד צונגע אים צוימע צו
האלטען .

(ב) דער פֿארזיכטיגקייט, ד . ה . מאן זאלל זיך ערשט פֿאן דער
ווארדוהייט דעססען, וואס מאן זעלבסט בעהויפטעט אדער אנדערן
נאכזאגט, פֿעסט איבערצייגען; מיט איינעם ווארט, דיא וואהרהייט
זאלל מאן איבער אללעם ליבען, אונד זיך ניא פֿאן איהר ענטפֿער-
נען, דען דורך זיא בעשטעהן גלויבע, טרייע, רעכט אונד גערעכט-
טיגקייט, אויף איהר איזט דאז הייל דער מענשליכען געזעלשאפט
פֿארציגליך געגרינדעט . (8)

וויא פֿערמיידעט מאן אס לייכטעססען דאז לאסטער דער פֿער-
ליימדונג ?

ווען מאן ווידער נימאנדן, עטווא אויך איינער צווייאדייטיגען האנד-
לונג וועגען, ארגוואהן העגע, זאנדערן זיינען נעכסטען פֿילמעהר
בייא בעזעם נאכרעדען, ענטשולדיגעט, אונד אללען האנדלונגען
דעסזעלבען דיא בעכטמעגליכסטע אויסלעגונג גיבט, דען דער פֿער-
דאכט טריגט, אונד איזט אפֿט זעהר אונגעגרינדעט, אינדעם דיא
זאכע זיך גאנץ אנדערס פֿערהאלטען קאן, אלס מאן גלויבט; איין
פֿעהלער דען מאן איהם צור לאסט לעגט, קאן ענטוועדער גאנץ
אויסער זיינער שולד זיין, אדער וועניגסטענס ניכט זא גראס זיין,
אלס מאן איהן פֿארגיבט, איבערדיס האבען וויר אללע אונזרע
פֿעהלער, אונד זאללען ליבער דיא אונזריגען בעססערן אלס דיא פֿאן
אנדערען ריגען .

VI. ער.

(7) ווער פֿיל שפּריכט קאן זינדען ניכט פֿערמיידען, ווער דען מונד אים צוימע
העללט איזט ווייזע (משלי י, יט): ווער מונד אונד צונגע בעוואהרט, בע-
וואהרט זיך פֿאר פֿערדרוס (שם כא, בג) .

(8) דורך דרייא רינגע בעשטעהט דיא וועלט, דורך וואהרהייט, רעכטספֿלעגע
אונד פֿרידע, דען זא הייסט עס: רעדעט וואהרהייט, ריכטעט נאך דעם רעכטע
אונד שאפֿעט פֿרידע אין אייערן שטערטען (זרכי' ח, יז) (אבות פרק א) .

במה נזקש האדם לדבר שקרים ?

כאשר יפקש שפתיו להרבות דברים (7) ולא יחוש
להבחין בדבריו בין אמת לשקר :

במה יתאמץ האיש מנעוריו להנצל משקרים ?

(א) יכלכל דבריו במשפט וישמר פיו ולשונו מרוב
דברים :

(ב) ידרוש ויחקר היטיב אם אמת הדבר אשר
ידבר מלבו או אשר ידבר בשם אחרים •
והאמת יאהב מכל כי באמת תכון בטחון אמונה
צדק ויושר והיא תכונן שלות המדינה ואשר
החברה (8) :

במה ינצל איש מעון רבה רעה ומדברי רפי ?

כאשר יסכן מנעוריו שלא לחסר כל איש במעשהו
אשר לא ידע הטוב או רע עשה. ויצדיק כל איש
בדבת אחרים וידרוש זכותו תמיד • כי החסד
הוא דמיון כוזב, ואולי לא אשם האיש בדבר אשר
מאשימים אותו עליו, או אין עונו גדול כאשר נראה
בעיני הרואה ועל אלה גם אנחנו איננו נקיים מחטא •
וטוב לנו לשום לבנו על מומנו להסירו משנדרוש
אחרי מומי אחרים :

VI. באור

- (7) ברב דברים לא יחדל פשע וחשך שפתיו משכיל (משלי י, יט) :
שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו (שם כא, כג) :
(8) על שלשה דברים העולם עומד על האמת ועל הדין ועל השלום
שנאמר (זכרי' ח, יז) : אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם
(אבות פרק א) :

ריכטער: דער קלענער, ווען ער איינע אונגערעכטע פֿערארדנונג
מאכט, אונד יענען פֿאלש בעשולדיגעט; דער בעקלאגטע, ווען ער
ווידער זיין בעסערס וויססען אונד געוויססען, איינע פֿארדערונג
אבלייגט; דער זאכוואלטער, ווען ער איינע אונגערעכטע זאכע
פֿערטיידיגט; דער צייגע, ווען ער בעצייגט וואס ניכט וואהר איזט,
ענדליך דער ריכטער, ווען ער דען גערעכטען פֿערדאממט אונד דען שול־
דיגען לאז שפריכט.

וויא זינדיגעט מאן געגען דיזעס געבאט אויסערגעריכטליך?
דורך יעדע, דעם נעבענמענשען נאכטהייליגע ליגע, ווען מאן צ. ב.
(א) זיינען געכסטען דורך פֿאלשע פֿערשפרעכונגען מיישעט (ג).
(ב) איהן דורך איבלעס נאכרעדען, בעקאנטמאכונג זיינער פֿעהלער
אין איבעלן רוף (רינגט 2); (ג) אדער דעמוזעלבען דורך פֿערליימדונג
(3). ענטדעקונג אנפֿערטרויטער געהיימניססע, אונד דער גלייכן (4), שא-
דען צופֿיגט (5).

איזט יעדע ליגע, דיא מאן פֿאן זיינען נעבענמענשען זאגט, אונ-
ערלויבט?

יא, אויך דיא קליינסטע ליגע פֿעראורזאכט אפֿט דען גרעסטען
נאכטהייל, אונד איינע אונוואהרהייט פֿיהרט צו מעהרערען, זא וויא
איינע בעזע בלאטטער אפֿט הונדערטע ערצייגט.

ווא-

-
- (1) וואס אויס דיינען ליפפען געגאנגען, מוכט דוא האלטען, זא וויא עס דיין
מונד אויסגעשפראכען האט (דברים כג, כד).
- (2) ווער זיך אן שימפֿערעדען געוועהנעט, ווירד צייטלעכענס ניכט געזיטטעט (בן
סירא כג, יז).
- (3) געהע ניכט אלס איין אנבריינגער אונטער דיינעם פֿאלקע העררם (ויקרא יט, יו).
- (4) דער נידערטרעכטיגע מענש, דער ארגליכטיגע געהט מיט פֿערקעהרטעס מונדע אום,
ער בליקט מיט דין אויגען, שאררט מיט דען פֿיססען, צייגט מיט פֿינגערן,
איממער איזט טיקקע אין זיינעם הערצען, איממער העקט ער באזהייט אויס,
זוכט איממער צאנק אנצושפינגען (משלי ג, כ, יד).
- (5) דער פֿעריימדער דעקט גערן געהיימניססע אויף, עהרליכעס געמיהט אבער פֿער-
בירגט זיא (משלי יא, יג): ווער איין געהיימניס אפֿפענבארט פֿערליהרט דאז
צוטרויען, ער מאג איינען פֿריינד זוכען, ער פֿינדעט ניכטס (בן סירא כו, יט).
- (6) ניכטס שענדליכער אלס איין ליגנער, אים מונדע דער לאסטערהאפטען ווירד
דיא ליגע בעשטענדיג געפֿונדען, דאז ענדע איינעם ליגנערס איזט פֿלוק, מיט
שפאט אונד פֿעראכטונג ווירד ער פֿערגיכטעט (שם ב, כט, לא).

הַמַּעֲרִיף אוֹ הַעֵד וְגַם הַדִּין • הַטּוֹעֵן כֹּאֲשֶׁר מֵאֲשִׁים
אֶת עֲמִיתוֹ חָגֵם וּמִבִּקֵּשׁ מִמֶּנּוּ דָּבָר בְּעִלְיוֹת דְּבָרִים •
הַנִּטְעֵן כֹּאֲשֶׁר יִכְחַשׁ הַדָּבָר אֲשֶׁר יָדַע וְאִשָּׁם •
הַמַּעֲרִיף כֹּאֲשֶׁר יִתּוּכַח לְהַצְדִּיק עוֹל • הַעֵד כֹּאֲשֶׁר
יַעֲיֵד עַד כָּזָב • וְהַדִּין כֹּאֲשֶׁר מְסַלֵּף מִשְׁפָּט לְהַצְדִּיק
רָשָׁע וּלְהַרְשִׁיעַ צָדִיק :

אִיךָ יִחַטֵּא אִישׁ לַעֲמִיתוֹ בְּדִבְרֵי שְׂוָא שְׁלֹא בִפְנֵי הַפְּלִילִים ?

בְּכָל דְּבָרֵי כָזָב אֲשֶׁר יַגִּיד אִישׁ לְרֵעֵה עֲמִיתוֹ • (א)
אִם מִבִּטְיָח לוֹ דָּבָר וְלֹא יָקִים דְּבָרוֹ • (1) (ב) אוֹ
מוֹצִיא עָלָיו דְּבָרָה רָעָה לְתֵת בּוֹ דָּפִי לְהַבְאִישׁ רִיחוֹ
וּלְהַבְזוֹת שְׁמוֹ • (2) (ג) אוֹ הוֹלֵךְ רַכִּיז (3) וּמְגִלָּה
סוּר לְהַבְשִׁיל עֲמִיתוֹ בּוֹ לְחִרְחָר רִיב (4) וּלְשַׁלַּח
מִדְּנִים (5) :

הָעוֹל הוּא לְדַבֵּר כָּל דָּבָר כָּזָב לַעֲמִיתוֹ ?

כֵּן ! כִּי כָל דָּבָר שֶׁקָּרָא אִם קָטָן הוּא מְאֹד רַבָּה
רָעָתוֹ (6) וְכִזָּב אַחֵר מִסֵּב כְּזָבִים רַבִּים כְּנִגַּע קָטָן
אֲשֶׁר נִרְאָה בְּבָשָׂר וּפְשָׁה בְּכָל הָעוֹר :

במה

-
- (1) מוצא שפתיך תשמור כאשר דברת בפיו (דברים כג, כא) ;
(2) מסכן פיו לנאצות לא יחכם כל ימיו (בן סירא כג, יז) ;
(3) לא תלך רכיל בעמך (ויקרא יט, יז) ;
(4) אדם בליעל איש און הולך עקשות פה קורץ בעיניו מולל ברגליו
מורה בצבעותיו תהפכות בלבו חורש רע • כל עת מדנים ישלח
(משלי יב, יג, יד) ;
(5) הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר (שם יא, יג) ;
מגלה סוד מאבד אמונתו אוהב יבקש ולא ימצא (ב"ס כז, יט) ;
(6) אין רע מאיש כזב ורבה היא בפי אוילים : אחרית פי כזב
מארה בבזו ובחרפה יאבד (שם כ, כט - לא) ;

(ו) ווען מאן אויס פֿוילהייט בעטטעלט, אונד ליכער פֿאן אלמאזען
אלס פֿאן זיינער הענדע ארבייט לעבען וויל.
בריוגט אונגערעכטעס גוט פֿארטהייל ?

ניין, אונגערעכטעס גוט בריוגט וועדער גליק נאך זעגען, עס
פֿערשווינדעט פֿילמעהר, אונד לעכט זיינען בעזיטצער, אהנע פֿאן
יעמאנדען בעמיטליידעט צו ווערדען, אין ארמוהט אונד דירפֿטיגקייט
צוריק. (7) יא דיזער ווירד אבענדאריין, נאך פֿאן איינעם אונדוהיגען
געוויססען געפֿייניגעט. (8)

וואס פֿערלייטעט דעם מענשען צור אונרעכטמעסיגען ענטוועגן
דונג אנדערער גוט ?

פֿוילהייט, גייטץ, נייד, האפֿפֿארט אונד פֿערשווענדונג.
וואס זאלל מאן טוהן אום דיזעס לאסטער צו פֿערמיידען ?
מאן זאלל זיך פֿריהצייטיג צור ארבייט, צום פֿלייס, צור שפאר-
זאמקייט, אונד געניגזאמקייט געוועהנען (9).

V. ערקלעהרונג דעם גייטצען געבאטס.

וויא לויטעט דאז גייטע געבאט ?

דאז גייטע געבאט לויטעט :

**דוא זאלסט ווידער דיינען נעכסטען נישט אלס פאל-
שער צייגע אויפטרעטען.**

וואס זאלל מאן פֿערמעגע דיזעס געבאטע אונטערלאסען ?
מאן זאלל איבער נישטס איין צייגנים געבען, וואס נישט וואהר
איזט, עס זיין נון געריכטליך אדער אויסערגעריכטליך.

ווער זינדיגעט געגען דיזעס געבאט דורך געריכטליכעס צייגנים ?
יעדער דער ווידער דיא ווארהייט רעדעט, דער קלעגער אונד דער
בעקלאגטע, אויך זיין פֿערטיידיגער, דער צייגע אונד זעלבסט דער

ריכט-
דיכט

(7) ווער רייכטיגער מיט אונרעכט הייבט, ווירד עס מיטטען אין זיינען לעבען
פֿערלאסען מיססען אונד דען הוף אלס נידערטרעכטיגען הינטערלאסען (ירמי'
יו, יא) : ווער זיין הויז פֿאן אונרעכט ערווארכנען גוט בויעט, טרעגט גלייכ-
זאם שטיינע פֿיר זיין גראב צוזאמען (בן סירא כא, ט) : צוזאמענגעראפֿטעס
גוט דעם רוכלאזען גלייכט איינער וואלקע, דיא אויס וואססער, שוועפֿעלדונכט
אונד לופֿט בעשטעהט : דיא פֿייערדיגסטע פֿערצעהרט דער בליטץ, דיא וואכ-
סערטהיילע לעזען זיך אין העראבפֿאללענדען רעגען אויף, אונד דיא לופֿט פֿער-
פֿליגט אים דונכטקרייזע אונד פֿערשווינדעט (שם מא, יא, יד).

(8) דער בעטרוג לעכט זיינען פֿאנג נישט, רייכטוהס דעם ווירדיגען מאננעס איזט
פֿלייס (משלי יב, כז).

(9) בעכסער וועניג מיט רעכט ערווערבען, אלס גראססעס אוינקאמען מיט אונרעכט
(שם טו, ח).

(ז) המבקש נדיבות מעצלות וחומם מתת אביונים
כי מאנו ידיו לעשות :

היסכון הון עול לבעליו ?

לא, כי אין הצלחה בהון עול • ולא יחיל טובו
לבעליו כי עוף יעוף מהר והוא נשאר בחסר כל
ואין מי יחמל עליו (7) ורוח רעה תרהף אותו (8) :

מה מביא אדם לרמיה ולהפסד אל טוב אחר בלא משפט ?

עצלות כילות • קנאה • גאווה • ופזור :

מה יעשה האדם להציל מעול ?

הסכון יסכון כל ימיו לעבודה וליגיע בפנים לחרוץ
ולאסוף ולשמת בחלקו (9) :

V. באור הדבור התשיעי

מה הדבור התשיעי מעשרת הדברים ?

הדבור התשיעי: לא תענה ברעה עד שוא :

על מה מזהיר הדבור הזה ?

הדבור הזה מזהיר שלא יענה איש בעמיתו דבר
אשר לא אמת בפלילים ושלא בפלילים :

מי נקרא עונה עד שקר בפלילים ?

כל המדבר דברי שקר • גם חטוען וגם הנטען
המערך

(7) עשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו ובאחריתו יהיה נבל
(ירמו' יז, יא) : בונה ביתו בחיל זדים כונס אבנים לקברו
(בן סירא בא, ט) : אסף רשע עב כלול ממים גפרית ורוח :
הגברית בברקת עשן, המים נתן ארצה והרוח יעלה בתהו ויאבה
(שם מא, יא - יד) :

(8) לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (משלי יב, כז) :

(9) טוב מעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט (שם טז, ח) :

וואס הייסט שטעהלען ?

שטעהלען הייסט : איינעם אנדערן דאז זיינע אונרעכטמעסיגער ווייזע ענטווענדען , עס זיין נון אויף איינע געוואלטזאממע ארט אדער דורך ליסט אונד בעטרוג . א . ד . ג .

וואס איזט אונטער אונרעכטמעסיגען ענטווענדען בעגרייפֿען ? דארונטער איזט בעגרייפֿען , יעדע ארט דיא מאן זיך בעדיהנט , פֿרעמדעס גוט דורך מיטטעל , דיא דער גערעכטיגקייט אונד דער ביליגקייט צוויידער זינד צו צווייגען , דיא פֿארציגליכסטען ארטען דארונטער זינד :

(א) ווען מאן געוואלטזאמער ווייזע רויבט , אדער היימליך שטיהלט , אנפֿערטרויטעס גוט אבלייגעט (1) ; דיא גרענצען זיינעם נאכבארס פֿערדיקט (2) , ווארונטער אויך דער איינגריף אין איין פֿרעמדעס גע-ווערבע פֿערשטאנדען איזט .

(ב) ווען מאן דען ארבייטערן דען פֿערהייסנען לאהן פֿארענטהעלט (3) , איהן שמעלערט , אדער זיין אויף דיא בעצאהלונג לאנגע וואר-טען לעסט (4) .

(ג) ווען מאן מוהטוילליג שולדען מאכט .

(ד) ווען מאן אים האנדעל איבערפֿארמהילט , בעטריגט , (5) בעזאנ-דערס דורך פֿאלשעס מאאס אונד געוויכט (6) .

(ה) ווען מאן איינע געשטאהלנע זאכע פֿערהעלעט , דאז געפֿונדענע ניכט צוריק גיבט .

(ו) ווען מאן אונגערעכטען אנשפֿרוך אויף עטוואס מאכט , אונד דאריבער שטרייט פֿיהרט .

ז ווען

(1) איהר זאללט ניכט שטעהלען , אויך איינער דעם אנדערן ניכטס אבלייגען , אונד ניכט ליגען (ויקרא יט , יא) .

(2) דא זאלסט דיא גרענצען דיינעם נאכבארס ניכט פֿאן דער שטעללע ריקקען (דברים יט , יד) .

(3) דא זאלסט דען ארמען אונד דירפֿטיגען טאגעלעהנער דען לאהן ניכט פֿארענט , האלטען (שם כד , יב) : דא זאלסט דען לאהן דעם טאגעלעהנערס ניכט איבער נאכט ביין דיר בלייבען לאסטען , ביז מארגען (ויקרא יט , יג) : דעסזעלבען טאגעס זאלסט דא איהם זיינען לאהן געבען , דאס דיא זאנע ניכט דאריבער אונטערגעהע , דען ער איזט ארם , אונד ווארטעט מיט פֿערלאנגען אויף דען לאהן , דאמיט ער ניכט איבער דיר צום עוויגען רופֿע , אונד עס דיר צור זיין דע גערעכטע ווערדע (דברים כד , טו) .

(4) זאגע דיינעם בעכסטען ניכט : הייטע געהע , מארגען קאממע , וויל איך דיר עס געבען , ווען דא עס הייטע שאן אים בעזיטצע האסט (משלי ג , כח) .

(5) זא אפֿט איינער דעם אנדערן עטוואס פֿערקויפט אדער איינער פֿאן דעם אנדערן קויפט , זא מיסט איהר אויך איינאנדער ניכט פֿערפֿארטהיילען (ויקרא כה , יד) .

(6) איהר זאלט קיין אונרעכט טוהן אים געריכטע , אים מאאסע דער פֿלאכען אים געוויכטע , אונד אים מאאסע דעם הויפֿענס (ויקרא יט , לה) .

מה זה גנבה ?

גנבה היא השולח ידו לקחת דבר מכל אשר לעמיתו
בלא משפט אם ביד חזקה ואם בערמה :

מה נכלל בשליחת יד בקנין וזלתו לקחתו בלא משפט ?

בו נכלל כל התאמצות להרבות קנינו בחסרון קנין
עמיתו בדרכים לא ביושר ולא בצדקה • וראשי
הדרכים הם :

(א) החומס ביד חזקה והגונב בסתר והמביחש
בפקדון (1) והמשיג גבול (2) והמחזיק במשלה
יד אחר :

(ב) העושק שכר שכיר (3) והמגרע לו פעלו או
מפח נפשו בלך ושוב (4) :

(ג) הלזה ואין לו לשלם ושואל דבר ולא ישיב :

(ד) המונה בממכר (5) ומרבה במחיר והעושה עול
במדה במשקל ובמנין (6) :

(ה) המעלים גנבה או האבדה אשר מצא :

(ו) הנשפט על דבר עול :

ו המבקש

(1) לא תגנבו ולא תכחשו ולא תשקרו איש בעמיתו (ויקרא יט, יא) :

(2) לא תסיג גבול רעך (דברים יט, יד) :

(3) לא תעשק שכיר עני ואביון (דברים כד, יד) : ולא תלין פעלת
שכיר אתך עד הבקר (ויקרא יט, יג) : ביומו תתן שכרו ולא
תבוא עליו שמש כי עני הוא ואליו הוא נושא את נפשו ולא
יקרא עליך אל יהוה והיה בך חטא (דברים כד, טו) :

(4) אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך (משלי ג, כח) :

(5) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיר עמיתך אל תונו איש את
אחיו (ויקרא כה, יד) :

(6) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה (שם יט, לה) :

וואס הייסט איינע בעזע עהע, אונד וואס זינד איהרע פאלגען ?
 איינע בעזע עהע איזט, ווא צווישען מאן אונד פרויא צוויסט אונד
 אונאייניגקייט העררשט, אונד דארויס ענטשפרינגט געוועהנליך פיל
 אונהייל, דען נעכסט דעם, דאס הייזליכע גליקזעליגקייט אונד צו
 פרידענהייט פעלליג פאן איהנען ווייכען, ווערדען געוועהנליך אויך
 דיא קינדער אין איהרער ערציהונג אונד אללע געשעפטע פערנאכט
 לעסיגעט, אונד דורך דיזע אונארדנונג שטירצען ווא זיך ניכט זעלטען
 אין ארמוהט, שאנדע אונד פערצווייפלונג.

ווא זאלל מאן זיך, נאך דעם זינגע דיזעם געבאטעס, אויך אויסער
 דער עהע בעטראגען ?

זיטזאם, קייש אונד ציכטיג אין געדאנקען, געבעהרדען, ווארטען
 אונד ווערקען.

וואס זאלל מאן טוהן אום זיך קייש אונד ציכטיג צו ערהאלטען ?
 מאן מוס זיך פאר אללער געלעגענהייט צור פערפיהרונג היטטען.
 וועלכע זינד דערגלייכען געלעגענהייטען צור פערפיהרונג ?
 מיססיגנאנג, (2) פוילעהייט, פעללערייא, בעזע געזעלשאפטען, פדעכט
 הייט אין דעדען אונד בעטראגען, לעזען שלפפריגער ביכער, אונד
 . . .

ווא ערגעהט עס דען אונקיישען ?

דער אונקיישע פערווענדעט צייט, פערמעגען, אונד קרעפטע,
 ציהט זיך אויסער שפאט אונד שאנדע, אויך שמערצהאפטע קראנק-
 הייטען צו, אונד מוס זיינע זינדען אפט מיט דעם לעבען ביססען.
 וועלכע זינד דיא בעסטען מיטטעל געגען אונקיישע געדאנקען ?
 דיא בעסטען מיטטעל געגען אונקיישע געדאנקען אונד געגען אויס-
 שווייפונגען זינד : פלייט אונד ארכייט, ניטצליכע בעשעפטיונגען
 אונד דיא עראיננערונג אן זיינע פפליכטען.

IV. ערקלעהרונג דעם אכטען געבאטס :

ווא לויטעט דאז אכטע געבאט ?

דאז אכטע געבאט לויטעט :

דוא זאלסט ניכט שטעהלען +

וואס

במה תרע חברת האיש והאשה ?

כאשר אין לבכם שלם איש אל רעהו ותהי מריבה
ומדון ביניהם כי אז רב אסונם • כי באין שלום בית
חדל כל אשר וכל שמחה • ושערוניה תהיה בכל
אשר להם • בניהם שובבים הפצי מעשיהם פרועים
וכל עניניהם פרוצים • ובאחריתם יפלו במהמרות
עני ומחסר והיו לדראון :

ואיך ינהג גבר אשר לא בעל אשה הוא ?

גם האיש אשר איננו בעל אשה לא יתור אחרי עיניו
ולבו להרבות זמה אך צנוע יהיה ובש פנים בלבו
בשפתיו ובמעשיו :

במה יחזיק איש בפשו בצניעות ובבשת פנים ?

כאשר יבדל מן הדברים המדיחים אותו לזמה :

מה המה הדברים האלה המדיחים לזמה ?

בטלה ועצלות • זולל וסבא • חברת אנשים רעים
ועזות פנים והגות בספרי עגבים :

מה אחרית איש זמה ?

מאבד הונו מכלה עתו ומכלה אונו • בוז וחרפה מנתו
חיי מכאבים חיו ומות תחלאים מותו :

במה ינצל איש מרעיונים רעים ?

כאשר יתן לבו תמיד לענות בעניניו והגות בחובותיו
כי יגיעת האדם בעניניו משכחת ממנו כל עון :

IV. באור הדבור השמיני

מה הדבור השמיני מעשרת הדברים ?

הדבור השמיני : לא תגנוב :

מה

(2) הבטלה ראשית כל חטאת (בן סירא לג, כו) :

נעכסטענס צור טרייאלאזיקייט וועגן איהרען מאן פֿערפֿיהרען, דא
זיא דעססען געפֿערטיג אונד בונדעסגענאססין איזט . (ב) זאלל קיין
עהעמאן זיינער פֿרויא טרייאלאז ווערדען, אנדערן ווייבערן אנהענג
גען, וויא אויך אונגעקעהרט .

וואדורך ווירד דיא פֿרויא דיא בונדעסגענאססין דעס מאננעט ?
דורך דיא עהע .

וואס איזט דיא עהע ?

דיא עהע איזט איין צווישען מאן אונד פֿרויא, דורך צווייגונג
אונד ליבע געשלאסענעם בינדנים, וועלכעס נאכדעם זיא זיך איינ
אנדער פֿערשפרעכען קינדער ערצייגען אונד ערציהען צו וואללען,
וויא אויך זיך וועכסעלזייטיג ביאשטאנד צו לייסטען, דיא בע
שווערליכקייטען דעס לעבענס געמיינשאפֿטליך צו טראגען, אונד
זא דורך ליבע פֿערבונדען, דורך טרייע בעפֿעסטיגעט, דאז לעבען
מיט איינאנדער דורכוואנדעלן וואללען, ביז דער טאד זיא אב
רופֿט .

וואס איזט אלזא דעריעניגע טהייל פֿאן ביידען דער ריזען בונד
דער ליבע אונד טרייע בריכט ?

איין טרייאלאזער; ווייל ער זיין געגעבענעם ווארט ניכט העלט, אונד
זיינען עהעגענאססען אויף דאז עמפֿינדליכסטע בעליידיגעט .

וואס הייסט איינע גוטע עהע אונד וואס זינד איהרע פֿאלגען ?
איינע גוטע עהע הייסט: ווען מאן אונד פֿרויא פֿרידליך אונד ציכ
טיג מיט איינאנדער לעבען, זיך ליבען אונד עהרען, דאן געדאה
טען איהרע קינדער וואהל, איהרע געשעפֿטע געדייהען איהנען,
דען דער זענען גאטטעס בעגלייטעט זיא אין אללען איהרען אונ
טערנעחמונגען .

וואס

(1) גאטט וואר איין צייגע צווישען דיר אונד דיינעם ווייבע, וועלכע דוא אין דיינער יוג
גענד געהייראטעט אונד פֿעראכטעט האסט, דא זיא דאך דיינע געוועלשאפטריין אונד
דיינע בונדעסגענאססין וואר, דעראוועגען פֿערהארעט אין איירער בייגונג, אונד פֿע
אכטע דאז ווייב ניכט, וועלכעס דוא אין דיינער יוגענד געהייראטעט האסט
(מלאכי ב, יד, טר) .

אִישׁ לְבָגֶד בְּבִעְלָהּ וּלְמַעַל בּוֹ מַעַל • וְהָיָא חֲבֵרַת
בְּעִלָּהּ וְאִשָּׁת בְּרִיתוֹ • (1) (ב) וְהָאִשָּׁה לֹא תִבְגֵּד
בְּבִעְלָהּ לְזָנוֹת אַחֲרֵי זָרִים :

בַּמָּה הָאִשָּׁה חֲבֵרַת הַבַּעַל וְאִשָּׁת בְּרִיתוֹ ?

בְּאִסּוּר הַנִּשְׁוּאִים :

מָה זֶה אִסּוּר הַנִּשְׁוּאִים ?

בְּאִסּוּר הַנִּשְׁוּאִים יִכְרְתוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה יַחְדָּו בְּרִית
לְאַהֲבָה וּלְשָׁכֶת יַחְדָּו מוֹשֵׁב חֲבֵרָה לְהוֹלִיד בָּנִים
וּלְגַדֵּל אוֹתָם וְהָיוּ עֶזֶר אִישׁ כְּנֶגֶד רֵעֵהוּ לְהַכִּין לָהֶם
כָּל צָרָתָם וּבְשָׂכָם שְׁנֵיהֶם יֵשְׂאוּ יְמָלָם וְטָרָחָם
לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם תְּלָאוֹת הַחַיִּים וְהָיוּ כָּל הַיָּמִים
קְשׁוּרִים בְּאַהֲבָה וּסְמוּכִים בְּאַמוּנָה עַד יִפְרִיד הַמָּוֶת
בֵּינֵיהֶם :

מָה אִיפֹא זֶה הַמִּפְרַת בְּרִית הָאִהְבָּה וְהָאִמוּנָה ?

הַמִּפְרַת בְּרִית הָאִהְבָּה בּוֹגֵד הוּא וּכְלִיעַל הַמִּשְׁקָר
בְּדַבָּרָיו וּמַכְזִב בְּאַמוּנָתוֹ הַצּוֹרֵר בַּעַל בְּרִיתוֹ מְאֹד
תַּחַת אֲשֶׁר נֶאֱמָנָה רוּחוֹ לוֹ :

בַּמָּה יִזְכוּ הָאִישׁ וְהָאִשָּׁה לְהַצְלִיחַ בְּחִבְרָתָם ?

כָּאֲשֶׁר יִיחָדוּ לִכְבֹּם בְּאַהֲבָה וַיִּשְׁמְרוּ לָהֶם אִמוּנָה
וְהָיוּ שְׁלָמִים שְׁלוּיִם וּשְׁקֵטִים בְּבֵיתָם וַיְכֻוּ יַחְדָּו
בְּמִזְמוֹתָם כִּי אִזּוּ יִצְלִיחוּ בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם, בְּנֵיהֶם
נִכְוָנִים לִפְנֵיהֶם בְּדֶרֶךְ הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר • וּבִרְכַּת אֱלֹהֵי
תְּהִלָּה בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם :

במה

(1) יהוה העיד בינך ובין אשת געורריך אשר אתה בגדתה בה והיא
חברתך ואשת בריתך ונשמרתם ברוחכם ובאשת געורריך אל
תבגוד (מלאכי ב, יד, טו) :

קען , איבערמאס אים גענוסע דער זינליכען פֿערניגונגען , (2) אדער
אין פֿאסטען , וואכען , ארבייטען , אונד אנדערען אנשטרענגונגען דעם
קערפערס , דיא דיא קרעפֿטע איבערשטייגען , וויא ניכט מינדער
דורך פֿערנאכלעסיגונג זיינעם קערפערס , בעזאנדערס אים קרענק
ליכען צושטאנדע .

וויא פֿעראבלאססען וויר דען טאד איינעם אנדערן ?
ווען וויר איהן צו אירגענד איינער דער אבענערועהנטען האנדלונג
גען פֿערלייטען , (3) אויך ווירד אונס דער טאד איינעם מענשען , דען
וויר דאפֿאן העטטען רעטטען קעננען , צור בלוטשולד אנגערעכנעט ,
דען עס שטעהט געשריבען :

שטעהע ניכט צוריק ביא דער געפֿאהר דיינעם נעבֿ
סטענס :

וואדורך פֿערביטטערט אדער פֿערקירצעט מאן זיך זעלבסט אדער
אנדערן דאז לעבען ?

דורך זארגע , קוממער , נידערגעשלאגענהייט א . ד . ג . פֿערביט
טערן אונד פֿערקירצען וויר אונזער אייגענעם לעבען ; (4) דורך צארן ,
צאנק , האס , פֿיינדשאפֿט , פֿערפֿאלגונג אונד ראכע פֿערביטטערן
אדער פֿערקירצען וויר עס אויך אנדערן , אונד דיא מייסטען פֿלא
גען אונטער דען מענשען ענטשטעהען דאפֿאן .

III. ערקלעהרונג דעם זיבענטען געכאטס .

וויא לויטעט דאז זיבענטע געכאט ?

דאז זיבענטע געכאט לויטעט :

דוא זאלסט ניכט עהע ברעכען .

וואס זאלל מאן פֿערמעגע דיזעם געכאטע אונטערלאסען ?
פֿערמעגע דיזעם געכאטע זאלל א (ניכטאנד דיא פֿרויא זיינעם
נעבֿ

(2) דער פֿראממע מאן פֿלעגט זיך גערבע , ווער זיינען לייב קאסטייעט , איזט ארני
בארמהערציג (משלי יא , יז) .

(3) ערוינגע ניא איבלע געדאנקען ווירער דיינען געבענמענשען , דער רוהיג געבען
דיר וואהנט (משלי ג , כח) .

(4) דוא זאלסט קיינען טויבען פֿלובען , קיינעם בלינדען אנשטאם אין דעם וועגע
לעגען (ויקרא ט , יד) : דער פֿרעפֿלער פֿערפֿיהרט זיינען געכסטען , איהן אין
בעזע וועגע צו לייטען (משלי טו , כט) : ווער רעכטשאפֿע אויף געפֿעהרליכע
וועגע פֿערפֿיהרט , שטירצט זעלבסט אין געפֿאהר (שם כח , י) .

בְּמוֹתָרוֹת הַמֵּאֲכָל וְהַמְשֶׁתָּה כְּזוּלָּל וּכְסוּבָא + (2)
 בְּהִרְבוֹת הַתַּעֲנוּג אוֹ בְּהִרְבוֹת צוֹם וְהִקָּץ וַיְגִיעוֹת
 הַקְּבִירוֹת וּבְכָל עֲנוֹי נַפֶּשׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲצֹר כַּח לְנִשְׁאָא +
 וּבְהִרְפוּתוֹ לְבִקֵּשׁ תְּרוּפָה לְמִזּוּרוֹ בְּחֻלּוֹ וּבְכָל כְּמוֹ
 אֱלֹה :

בְּמַה מִּסֵּב אָדָם בְּנַפֶּשׁ עֲמִיתוֹ לְמוֹת ?

כְּאֲשֶׁר נָסִית אֶת עֲמִיתָנוּ וְנָדִיחַ אוֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אַחַת
 מִכָּל הַמַּעֲשִׂים הַנּוֹכְרִים הָאֵלֶּה + (3) וְגַם מוֹת
 הָאָדָם אֲשֶׁר הָיָה לֵאלֹל יָדָנוּ לְהַצִּילוֹ וְלֹא הִצַּלְנוּהוּ
 דָּם יִחְשֹׁב לָנוּ מוֹת הָאִישׁ הַהוּא כִּי עַל כֵּן נֶאֱמַר :
לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ :

בְּמַה נִּמְרָד וְנִקְצָר חַיֵּינוּ וְחַיֵּי אֲחֵרִים ?

דֹּאגָה , עֵצֶב , קִנְאָה , יְגוֹן וְרוּחַ נִבְאָה מִמָּרָרִים
 חַיֵּינוּ (4) בַּעַם מְרִיבָה וּמִשְׁטֶמָּה רְדִיפָה וְנִקְמָה
 מִמָּרָרִים גַּם חַיֵּי אֲחֵרִים וּמִקְצָרִים אוֹתָם וְרַב אֶסוֹן
 וְנִגְעֵי הָאֲנָשִׁים מֵהֶם יָבוֹאוּ :

III. בְּאוֹר הַדְּבָר הַשְּׁבִיעִי

מַה הַדְּבָר הַשְּׁבִיעִי מִעֲשֵׂת הַדְּבָרִים ?

הַדְּבָר הַשְּׁבִיעִי : לֹא תִנְאָף :

מִי נִזְהָר בְּדְבָר הַהוּא ?

בְּדְבָר הַהוּא נִזְהָר הָאִישׁ : א) שֶׁלֹּא יִדְיַח אִשְׁתּוֹ
 אִישׁ

- (2) גּוֹמֵל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד וְעוֹכֵר שְׂאֵרוֹ אֲכֹזְרִי (מִשְׁלִי יא , יז) :
 (3) לֹא תַחֲדֹשׁ עַל רֵעֶךָ דַּעַה וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אַתָּךְ (מִשְׁלִי ג , בח) :
 (4) לֹא תִקַּל חֹדֶשׁ וּלְפָנֶי עוֹד לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל (וִיקְרָא ט , יד) : אִישׁ
 חֶמֶס יִפְתָּה דַּעַה וְהוֹלִיכּוּ בְּדוֹךְ לֹא טוֹב (מִשְׁלִי טז , כט) : מִשְׁגָּה
 יַעֲשׂוּ בְּדוֹךְ דַּעַה בְּשַׁחֲוֹתָהּ יִפֹּל וְתַמִּימִים יִגְהָלוּ טוֹב (שִׁם בח , י) :

(5) אבריקייט, ריכטער אונד בעאמטען; ענדליך דיא יוגענד דאן אלטער פֿערעהרען. (6) אונד עבען זא פֿערפֿליכטעט דיזעס גע- באט אונס, ערקעננטליך אונד דאנקבאר געגען אונזערע וואהל- מעהטער צו זיין.

II. ערקלעהרונג דעס זעכסטען געבאטס

וויא הייסט דאן זעכסטע געבאט?

דאן זיכסטע געבאט הייסט:

דוא זאלסט ניכט מארדען •

וואס זאלל מאן פֿערמעג דיזעס געבאטע אונטערלאסען?

(א) אירגענד איינען מענשען אדער אויך זיך זעלבסט, אום דאן לע- בען צו ברינגען.

(ב) צו זיינעם אייגענען אדער דעם טאדע זיינעם געבענמענשען אנה- לאס צו געבען.

(ג) זיך זעלבסט אדער איינעם אנדערן דאן לעבען פֿערביטערן אדער פֿערקירצען.

ווארום דארף מאן זיך ניכט זעלבסט אום דאן לעבען ברינגען? ווייל וויר אונס ניכט דאן לעבען זעלבסט געגעבען האבען, זא דיר- פֿען וויר עס אונס אויך ניכט זעלבסט געהמען, זאנדרן וויר מיס- סען דיא צייט אבווארטען, ביז גאט זעלבסט אונס אויס דער וועלט אברופֿט.

וואדורך גיבט מאן אנלאס צו זיינעם אייגענען טאדע?

דורך יעדעס דעם לעבען אדער דער געזונדהייט נאכטהייליגע מוהן אדער לאסען, וויא צ. ב. ג) דורך איבערמאס אין עססען אונד טרינק- קען

(5) איין געטטליכעס וועזען זאלסט דוא ניכט שעלטען, אונד דיא אבריקייט אין דיינעם פֿאלקע ניכט פֿלובען (שמות כג, יח): פֿירכטע גאט מיין זאהן זאכמט דען קעניג (משלי כד, כא).

(6) פֿאר איינעם גרויען הויפטע זאלסט דוא אויפֿשטעהן, אונד דאן אנועהן איינעם אלטען פֿערעהרען (ויקרא יט, לב): פֿעראכטע דאן אלטער ניכט, דען וויר געדענ- קען אויך אלט צו ווערדען (בן סירא ח, ז).

(7) ערגעטצע דיר ניכט אן לעקערביססען, אונד זיין ניכט גיריג נאך שמאקהאפטען געריכטען: דען פֿיל עססען פֿעראורזאכט שמערצען, אונד דורך אונערזעטטליכקייט ענטשטעהען גראסע קראנקהייטען: אונטערשייטען פֿערקירצט דאן לעבען, מע- פֿיגיקייט אבער פֿערלענגערט עס (בן סירא לו, כח, לב).

(5) וְשׁוֹפְטִיו וּפְקִידָיו וְזִקְנָיו (6) וְכָל נֹשֵׂא טוֹב יָדַע
אֶת בְּעָלָיו לְגַמֹּל אֶת הַטּוֹב אוֹ לְהוֹדוֹת לוֹ בְּאֵין
לְאֵל יָדוֹ וְאֵל יְהִי נִשְׂחָה טוֹבָה :

II. באור הדבור הששי

מה הדבור הששי מעשרת הדברים ?

דבור הששי : לא תרצח :

על מה מזהיר הדבור הזה ?

הדבור הזה מזהיר :

(א) שְׁלֹא יַפְגֵּעַ אָדָם בְּנֶפֶשׁ כָּל אָדָם וְלֹא בְּנֶפֶשׁוֹ
לְשַׁפֵּךְ דָּם בְּיָדוֹ אוֹ עַל יָדוֹ :

(ב) וְלֹא יִסֵּב בְּנֶפֶשׁוֹ וּבְנֶפֶשׁ כָּל אָדָם לָמוֹת .

(ג) וְלֹא יִמָּרֵר וְלֹא יִקְצֹר חַיָּיו וְחַיֵּי אַחֲרָיו :

מדוע לא יפגע אדם בנפשו להמיתה ?

יֵעָן אֲנַחְנוּ לֹא שִׁמְנוּ נַפְשֵׁנוּ בְּחַיִּים לֹא נוֹכַל אֲנַחְנוּ
לְהַמִּית אוֹתָהּ אֶךְ הוֹחֵל נוֹחֵל וְאֵלֹהִים אֲשֶׁר נָתַן
לָנוּ אֶת הַנֶּפֶשׁ הוּא יִדְרוֹשׁ אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ :

במה מסב אדם בנפשו למוות ?

בְּכָל מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לְעֵבֶר בּוֹ שְׂאֵרוֹ וּכְרִיאָתוֹ
(1) וּבְעֵזְבוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים אֲשֶׁר יַחְלִימָהוּ .
במותרות

(5) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר (שמות כג, יח) : ירא
את יהוה בני ומלך (משלי כד, כא) :

(6) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא יט, לב) : אל תבז
הזקן בל תלעג זכור כי גם אתה תזקן (ב"ס ח, ז) :

(א) אל תפנק לבך למעדנים ולמטעמים אל תתן עיניך : כי ברב
אכל רב מכאב ופושק לועו ירבה מחלהו : שנות זולל תקצרנה
ומכלכל אדחתו יאריך ימים (ב"ס לו, כח - לב) :

ווידער געהערט . פֿאן דער גאנצען וועלט אלס גוטע אונד דאנק-
בארע מענשען געשעצט אונד דער זענען גאטטעס אונד אידערע
עלטערן בעגלייטעט זיא אין אללען איהרען אונטערנעהמונגען . (3)
ווען זינדיגען קינדער געגען דאז פֿירטע געבאט ?

ווען זיא איהרען עלטערן אונגעהארזאם זינד אונד זיא פֿעראכטען ,
זיא גערינג שטצען , איהרען נאמען פֿערעכטליך אויסשפרעכען ,
זיך איהרער שעהמען , ווען זיא ארם אדער גיכט זא געשיקט זינד
אלס זיא , איהרע פֿעהלער ריגען , אדער איבער איהרע כאנגעל
אונד שוועכען שפאטטען . (4)

וואס האבען אונגעהארזאמע קינדער צו בעפֿירכטען ?

אונגעהארזאמע קינדערן שטעהט בעפֿאר , דאס איהרע קינדער
איהנען אויך אונגעהארזאם זיין ווערדען , איבערדיס ציהען זיא זיך
אלס אונדאנקבארע מענשען , דיא פֿעראכטונג דער גאנצען וועלט
צו , אונד דער פֿלוך גאטטעס אונד איהרער עלטערן פֿאלגט אללען
איהרען אונטערנעהמונגען .

ווערדען אונטער דיזעם געבאטע : דוא זאלסט פֿאטער אונד מוטטער
עהרען , בלאס לייבליכע עלטערן פֿערשטאנדען ?

ניין , זאנדערן אויך אללע , דיא ביא אונס דער עלטערן שטעללע
פֿערטרעטען , אונד דורך דיא גאטט אונס גוטעס ערווייזט . דאהער
זאלל , זא וויא דער זאהן זיינען פֿאטער , אויך דער דיהנער זיינען
הערדן , דער שילער זיינען לעהרער , דאז פֿאלק זיינען פֿירשטען
אב

(3) ווער זיינע עלטערן עהרט , ווירד פֿאן זיינען קינדערן ווידער פֿערעהרט ווערדען .
אונד ווען ער בעטעט ערהערונג פֿינדען (שם ג , ד) עלטערן וואהלטהן ווירד
ביא פֿערגעססען , עס שיצעט פֿאר זינדע (שם , ב) .

(4) שפאטטע דיינעס פֿאטערס געברעכען גיכט (זיינעס אלטערס מאנגעל) ; דען עס איזט
דיר קיינע עהרע : דען פֿאטערעהרע ברינגט דען קינדערן עהרע : דיא מוטטער
פֿעראכטען , איזט אייגען שאנדע (שם ז , ח) . עראינגערע דרך דיינער עלטערן ,
ווען דוא ביזט אין געוועללשאפט דער פֿארנעהמען ; שעהמע דרך גיכט פֿאן איהם
גען צו שפרעכען : האקטע דיינע עלטערן גיכט פֿערעכטליך , דאס דוא דען טעם
ריכטען וואונש אייסערן מעכטעסט , גיכט פֿאן איהנען געבאהרען צו זיין (שם
ג , טו , טז) . פֿלעגע דיינען פֿאטער אים אלטער אונד לאס דיר זיינע אונד
בעקוועמליכקייטען גיכט בעשוועהרליך פֿאללען ; האלטע איהם זיינע פֿערשטאנע
דעם שוועכע צו גוט , אונד פֿעראכטע איהן יא גיכט , דארום דאס דוא געשיק
פֿער ביזט אלס ער (שם ג , יג) .

לְקוֹלָם וְהַמְכַבְּדִים אֲבוֹתָם יִכְבְּדוּ מִבְּנֵיהֶם וְהָיוּ לְשֵׁם
וּלְתִהְיֶה אֲשֶׁר הֵמָּה מְכִירֵי טוֹבָה וּמוֹדִים לְמִיטִיבֵיהֶם
וּבִרְכַּת אֱלֹהֵי וְאֲבוֹתָם תִּחַל בְּכָל אֲשֶׁר לָהֶם (3) :

מה נזהר בדבור החמישי הזה ?

בְּדָבוֹר הַזֶּה נִזְהָר : שֶׁלֹּא יָבוּוּ בָנִים אֶת אֲבוֹתָם וְלֹא
יִקְלוּ בְּכִבוּדָם וּבְשִׁמּוֹתָם וְלֹא יִבּוֹשׁוּ בָּהֶם בְּחִבְרַת
אֲנָשִׁים בְּעֵבֹר עֲנִים אוֹ מִבְּלִיתֵי הַיּוֹתָם חֲבָמִים כְּמוֹהֶם
גַּם מוֹמָם לֹא יִגְלוּ וְלֹא יִבְיְעוּ קִלּוֹנָם * וְלֹא יִלְעָגוּ
לִיקְהָתָם וְעַל כֵּךְ תִּנוּעָתָם מְזֻקָּן (4) :

מה מנת בני מרי ?

כְּאֲשֶׁר הֵמָּה מָרוּ וַעֲצָבוּ רוּחַ אֲבוֹתָם כֵּן יִמְרוּ בָּם
בְּנֵיהֶם * וְהָיוּ לְבוֹז וּלְחִרְפָּה בְּעֵינֵי כָל יוֹדְעֵיהֶם. עַל
אֲשֶׁר שָׁכְחוּ טוֹבוֹת מִיטִיבָם וּמִשִּׁבִּים רָעָה תַּחַת
טוֹבָה וּמֵאֲרַת אֱלֹהֵי וְאֲבוֹתָם תִּחַל בְּכָל אֲשֶׁר
לָהֶם :

כאן במצות הדבור ההוא כי אם כבוד אב ואם אשר מהם נולד ?

לֹא אֲבִי וְאִם לְכָד יִכְבֵּד אִישׁ * כִּי אִם כָּל הָאֲנָשִׁים
הָעוֹמְדִים לוֹ בְּמָקוֹם אֲבוֹת וּמִיטִיבִים לוֹ כְּמוֹ הֵם
יִכְבֵּד בְּמִצְוֹת הַדְּבוֹר הַזֶּה וּכְכֵן יִכְבֵּד אֲבִי כֵן יִכְבֵּד
עֶבֶד אֶת אֲדוֹנָיו וְתַלְמִיד אֶת מוֹרְהוֹ וְעַם אֶת נְשִׂאוֹ
וּשְׂפָטָיו

(3) מכבד אב יכבד מבניו יקרא ויהיה יענה צדקת בן לאב לא תשכח
לנצח מגן היא בעד חטאים (שם ג, ו, ז) :

(4) אל תבוז ליקחת אביך כי לא לכבוד הוא לך : כי כבוד אב כבוד
בנים וקלון אם קלון ברבטנה (שם ג, ח) : זכור אביך ואמך ולא
תבוש לדבר מהם במושב גדולים : לא יקלו הוריד בעיניך ונהמת
בי מהם נולדת (שם כג, טו, טז) : כלכל שיבת אביך ולא יהיה
עמלו עליך לטרח שאהו כי פג טעמו ואל תדאיבו בימי בלחג
ולא תתגרל עליו בכח בחורים (שם ג, יג) :

פֿערדיהנען , אונד דיא רוהע זאלל אונס ווידער צור ארבייט
שטערקען .

וואדורך ווירד דער רוהעטאג הייליג געהאלטען ?
דורך געבעטע אונד אנדאכטסאיבונגען . דיא אן דעמוועלבען מעהר
אלס אן ווערקטאגען פֿערדיכטעט ווערדען . וויא אויך דורך אנהערן
אונד זעלבסט ערפֿארשען דעם געטטליכען ווארטעס .

צווייטער אבשניט

ערקלעהרונג דער זעכס איבריגען געבאטע .

I. דאז פֿינפטע געבאט .

וויא הייסט דאז פֿינפטע געבאט ?

דאז פֿינפטע געבאט הייסט :

עהרע דיינען פֿאטער אונד דיינע מוטטער , דאמיט
דוא לאנגע לעכסט אויף דעם ערדרייכע , וועלכעס
דער עוויגע דיין גאטט , דיר געבען ווירד .

וואס בעפֿיהלט דיוזעס געבאט ?

עס בעפֿיהלט , דאס דיא קינדער איהרען עלטערן עהרע אונד גע-
הארזאם בעצייגען זאללען (1) צו דיוזען פֿערבינדט זיא ניכט נור דאז
געזעטץ , זאנדערן אויך דיא פֿעליכטען דער ערקענטליכקייט אונד
דער דאנקבארקייט , דיא זיא איהרען עלטערן שולדיג זינד , דא זיא
פֿאן איהנען ניכט נור דאז לעבען , זאנדערן אויך אין דער פֿאלגע
אונזעהליגע וואהלטהאטען ערהאלטען האבען ; וואהלטהאטען .
וועלכע זיא איהרען עלטערן לעבענסלענגליך ניכט פֿערגעלטען
קעננען . (2)

וואס פֿיר איינען נוצען ברינגט עס דען קינדערן דיא איהרע על-
טערן עהרע ?

קינדער דיא איהרע עלטערן עהרע , ווערדען פֿאן איהרען קינדערן-
ווי

(1) מיין זאהן , עהרע פֿאטער אונד מוטטער מיט ווארטען , מיט טאהט אונד גע-
דולד , אויף דאס איהר זעגען איבער דיר קאממע (בן סיראג , ד) .

(2) עהרע דיינען פֿאטער פֿאן גאנצען הערצען , אונד פֿערגיס ניכט וויא זייער דיינע
געבורט דיינער מוטטער וואר ; דענקע דאס דוא פֿאן איהנען געבארען ביזט ,
אונד מיט וואס ווילסט דוא פֿערגעלטען דיא מיהע דיא זיא מיט דיר געהאבט
(שם ז , כו , כז) .

שֶׁבֶת וּמְנוּחַת הַשָּׁבֶת תַּחֲלִיץ עֲצָמוֹתָיו לְמִלְאֶכֶת
הַחֹל :

בַּמָּה נִקְרָשׁ יוֹם הַשָּׁבֶת ?

בְּהִרְבוֹת בּוֹ תִּפְלָה וְתוֹדָה כִּי בִימֵי הַמַּעֲשֶׂה וּבְדָרוֹשׁ
בְּדִבְרֵי אֱלֹהִים וּבְשִׁמוֹעַ בְּאוֹרֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה וּלְקַח
טוֹב מִפִּי מוֹרֵי הָדָת, וְדִבְרֵי מוֹסֵר מִקְדָּשָׁיו :

פֶּרֶק ב באור ששת דברים האחרים

I. הדבור החמישי מעשרת הדברים

מָה הַדְּבוּר הַחֲמִישִׁי מֵעֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים ?

הַדְּבוּר הַחֲמִישִׁי : כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת
אִמְךָ לְמַעַן יֵאָרִיכוֹן יָמֶיךָ עַל הָאָדָמָה
אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לָךְ :

מָה מִצְוַת הַדְּבוּר הַחֲמִישִׁי הִנֵּה ?

הַדְּבוּר הַזֶּה מִצְוָה כִּי הֵבֵן יִכְבֵּד אֲבוֹתָיו בְּדְבָרִים
(וּבְמַעֲשִׂים I) וְהַכְּבוֹד הַזֶּה נָטַל עַל הֵבֵן לְתִשְׁלוּם
גַּמּוּל טוֹבוֹת אֲבוֹתָיו אֲשֶׁר גָּמְלוּהוּ כִּי יִדְוּהוּ וְגָדְלוּהוּ
וְהִרְבוּ טוֹבוֹת עִמּוֹ. וְכָל יָמֵי הֵבֵן לֹא יוּכַל לְגַמֵּל טוֹבוֹת
אֲבוֹתָיו (2) :

מָה יִתְרוֹן בָּנִים מִקְשִׁיבִים ?

בָּנִים הַמִּקְשִׁיבִים לְקוֹל אֲבוֹתָם גַּם בְּנִיחָם יִקְשִׁיבוּ
לְקוֹלם

(1) בְּנֵי בְּאֵמֶר וּבְמַעֲשֶׂה כִּבֵּד הוֹרִיךְ לְמַעַן תִּכְוֶן מִכְרַפְתָּם : בְּרַבֵּת

אֲבִי בְּנִתָּה בֵּית בָּנִים וְקָלִילִת אִם תִּהְרַסְנוּ (ב"ס ג, ד, ה) :

(2) כִּבֵּד אֶת אָבִיךָ בְּכָל לֵבךְ וְאִם יוֹלַדְתָּךְ אֶל תִּשָּׂה : זְכוּר עֲצָבוֹן

אִמְךָ בְּלֹדְתָהּ אוֹתָךְ וּבִמָּה תִּגְמַל טְרַחַתָּה וְעִמְלָהּ (שם ז, כו, כז) :

(ב) ווען וויר געזען אללע מענשען, אהנע אונטערשיד דער רעליגיאן, אויפריכטיג אונד רעדליך געזינגט זינד; דען דאדורך ווירד דערנאך מען גאטטעס, אונד דיא פֿאן איהם געגעבענע רעליגיאן, דיא געגען אללע מענשען גערעכט אונד וואחלטעהטיג צו זיין פֿארשרייבט פֿערעהרט.

IV. דאז פֿירטע געבאט.

זווא הייסט דאז פֿירטע געבאט?

דאז פֿירטע געבאט הייסט:

עראינרע דייך דעם רוהעטאנעס אום איהן צו היי-ליגען; זעכס טאנע קאנסט דוא ארבייטען, אונד אלל דיינע געשעפטע פֿערדיכטען, דער זיבענטע אבער איזט איין רוהעטאג דעם עוויגען דיינעם גאט-טע צו עהרען; דוא זאללסט קיין האנדווערק פֿער-ריכטען, וועדער דוא זעלבסט, נאך דייין זאהן, אדער דיינע טאכטער, דייין שקלאווע דיינע שקלאוויז, אויך ניכט דורך דייין פֿיה אדער דורך דיינען פרעמדען, דער זיך אין דיינן טאהרען אויפהעלט; דען אין זעכס טאנען האט דער עוויגע היממעל, ערדע אונד טעעה, נעכסט אללעם וואס דארין איזט פֿערפֿערטיגט אונד אם זיבענטען גערוהעט; דארום האט דער עוויגע דען טאג דער רוהע געזעגנעט (ער האט איהם וויכטיגע פֿארציגע געגעבען) אונד איהן הייליג ערקלעהרט.

וואס בעפֿיהלט דיזעס געבאט?

דיזעס געבאט בעפֿיהלט: דאס מאן דען רוהעטאג געהעריג פֿייערן אונד הייליג האלטען זאלל.

וואדורך ווירד דער רוהעטאג געהעריג געפֿייערט?

דאדורך, דאס מאן זיך אללער ארבייט אונד וועלטגעשעפטע ענט-ציהט, אללער זארגען ענטשלעגט, אונד זיך דער פֿריידע אונד דעם פֿערגניגען, איבערלעסט; דען דורך ארבייט זאללען וויר דיא רוהע

פֿעהרן

(ב) הַתָּמִים וְנֶאֱמַן רוּחַ לְכָל אָדָם גַּם לְבֵן בְּרִית דָּתוֹ
גַּם לְבֵן בְּרִית דֵּת אַחֲרָת, כִּי הוּא יִשִּׁים כְּבוֹד לְשֵׁם
אֱלֹהֵי הַמִּצְוָה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה לְכָל אָדָם :

IV. הַדְּבָר הַרְבִּיעִי

מָה הַדְּבָר הַרְבִּיעִי מִעֲשֵׂת הַדְּבָרִים ?

הַדְּבָר הַרְבִּיעִי : זְכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת
לְקַדְּשׁוֹ שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעִשִּׂיתָ
כָּל מְלֹאכֶתֶךָ וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלֹאכָה
אֲתָה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ
וּבְהֶמְתֶּךָ וְגִרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ • כִּי
שֵׁשֶׁת יָמִים עָשָׂה יְהוָה אֶת הַשָּׁמַיִם
וְאֶת הָאָרֶץ אֶת הַיָּם וְאֶת כָּל אֲשֶׁר
בָּם וַיָּנַח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עַל כֵּן בֵּרַךְ
יְהוָה אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת וַיְקַדְּשֵׁהוּ :

מָה מִצְוַת הַדְּבָר הַרְבִּיעִי הִזָּה ?

הַדְּבָר הַזֶּה מִצְוָה לְשַׁמֵּר הַשַּׁבָּת כְּמִשְׁפָּט וּלְקַדְּשׁ
אוֹתוֹ :

בְּמָה נִשְׁמַר הַשַּׁבָּת כְּמִשְׁפָּט ?

הַשּׁוֹכֵת מִכָּל מְלֹאכָה וְנִעְצָר מִכָּל מַעֲנֵי חָל וְעוֹיֵב כָּל
עֲשֵׂתָנוֹת חֲפִיצוֹ וְשׁוֹכֵחַ דְּאִגָּתוֹ וְעִמְלּוֹ וּמִמַּגֵּן נַפְשׁוֹ
לְשִׁמְחָה וְעִנְיָ • כִּי מְלֹאכֶת הַחֹל תִּקְנֶה לוֹ מְנוּחָה
שַׁבָּת

מענשליכען געזעלשאפט, אונד אלס זאלכער ווירד ער אויסערדער
געטטליכען שטראפֿע דיא זיינער ווארטעט, אויך פֿאן דער גריכטס
אבריקייט פֿעדפֿאלגט אונד בעשטראפֿט.
וועלכע איידע זינד ערלויבט ?

איידע דיא אונס דיא אבריקייט אויפֿערלעגט, ווען זיא קיינע אנד-
רע מיטטעל האט, דיא וואהרהייט צו ערפֿארשען, אונד זיך אונז-
רער פֿפֿליכטען צו פֿערזיכערן.

ווארום מיסברויכען וויר דען נאמען גאטטעס ביים פֿלוצען ?
ווייל עס שענדליך אונד אבשייליך איזט, אויס האסס אדער צארן,
אונזערן נעכסטען בעזעס צו ווינשען, אונד זיך דאבייא דעס געטט-
ליכען נאמענס צו בעדיהנען, דא דאך גאטט דאז וואהל אללער
מענשען ווילל, אונד זיין נאמען נור ביים נומען אונד צום זענען
גענאנט ווערדען זאלל.

דער ענטהייליגעט דען נאמען גאטטעס דורך ליגען אונד בע-
טריגען ?

(א) דעריעניגע, וועלכער מיטגאטטעס ווארט הייכעלט, אונד ווירדער
זיין בעסערעס וויססען אונד געוויססען אונטער דעם שיינע דער
פֿרעמדיגקייט, אים נאמען גאטטעס, דינגע פֿארגיכט דיא ניכט וואהר
זינד, אונד

(ב) דעריעניגע, וועלכער געגען פֿרעמדע רעליגיאנס גענאססען בע-
טרוג, דיבשטאהל, פֿארענטהאלטונג דעם אנפֿערטרויטען גוטעס,
ליגע, פֿאלשען שוואר אדער וואס איממער פֿיר איינע האנדלונג
צום נאכטהייל פֿרעמדער אייגענטומס זיך ערלויבט, דען דאדורך
ווירד גאטט, אונד דיא פֿאן איהם געגעבענע רעליגיאן, זאממט
דענען דיא איהר צוגעטאהן זינד, דער פֿעראכטונג אויסגעזעטצט.
וויא געברויכען וויר דען נאמען גאטטעס רעכט אונד ווירדיג.

(א) ווען וויר דאז וואס וויר ביא זיינעם אללערהייליגסטען נאמען
צו האלטען בעטהיירען, אויך אונפֿערבריקליך האלטען, זאללטע
עס אויך צו אונזערם נאכטהייל גערייכען.

ב ווען

(2) געוועהנע ריינען פֿונד ניכט צום שוועהרען, אונד גאטטעס נאמען צו פֿיהרען:
דען ווער פֿיל שוועהרט קאן פֿאן שטראפֿע ניכט פֿרייא זיין, אונד ווער איידע
אבלעגט, קאן פֿאן פֿעהלערן ניכט פֿרייא זיין; ווער לייכט שוועהרט, זיכדיגעט
לייכט. דיא שטראפֿע ווירד פֿאן זיינעם הויזע ניכט בלייבען, שוואר ער אונ-
איבערלעגט, זא האט ער איינע זיכע בעגאנגען; האט ער זיך שיינאיידיג גע-
מאכט, זא איזט דיא שטראפֿע דאפפעלט (בן סירא כב, י יג).

הוא ונמאם בחכרת האנשים ומלכד ענש אלוה
הצפון לו, הוא נרדף משפטי ארץ ומיסר מהם :

מה שבועה אשר יכל האדם להשבע ?

השבועה אשר נושאים בו השופטים והפלילים
להלאותו להודיע בו נכון אמת דבריו, או להזק
קיום מעשה אשר עליו לעשותו :

במה מחלל איש שם אלוה בקללה ?

כי תועבה היא לשאת שם אלוה על פיו לרעה,
ולקללה אשר ישית בעמיתו משנאתו אותו ומקצפו
עליו ואין לשאת שם אלוה, כי אם על הטוב ועל
הברכה כי באלה חפץ :

איך מחלל איש שם אלוה בדבר כזב ובמרמה ?

(א) המהניף בדבריו, ומשים נפשו איש תם והמגיד
דברים בשם אלוה אשר לא כנים הם :
(ב) המונה בן ברית דת אחרת (2) ומעור לו בעשק
בגזל בבהש ובשכונעת שקר ובכל אשר יחשב
לעון בעשותו לבן ברית דתו, כי כל עשה אחת
מאלה מלכד הרשע אשר הוא עשה, עוד נותן
יד להבזות שם אלוה נותן הדת ואת הדת ואת
שומריה :

מי נושא שם אלוה לצדק ומקדש אותו ?

(א) הנשבע בשמו באמת ומקים דבר השבועה גם
בהיותו להרע לו :

ב התמים

(e) וגר לא תונו ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים (שמו)

בב, (ב) :

III. ערקלעהרונג דעם דריטטען געבאט :

וויא הייסט דאז דריטטע געבאט ?

דאז דריטטע געבאט הייסט :

דוא זאלסט דען נאמען דעם עוויגען דיינעם גאט-
טעם ניכט ביא איינער אנוואהרהייט אויסשפרע-
כען : דען דער עוויגעוויירד דען ניכט אונבעשטראפט
לאססען, דער זיינען נאמען ביא איינער אנוואהר-
הייט אויסשפרייכט *

וואס ווירד הירמיט פערבאטען ?

הירמיט ווירד פערבאטען, דען נאמען גאטטעס צו מיסברויכען
אונד צו ענטהייליגען *

וואדורך מיסברויכט מאן דען נאמען גאטטעס ?

דורך פאלש שוועהרען, פלוצען, ליגען אונד בעטריגען *

וואס הייסט שוועהרען ?

גאטט צום צייגען דער וואהרהייט אונד צום רעכער דער אנוואהר-
הייט אנרופען, איבער דאזיעניגע, וואס מאן פערשפרייכט אדער
אויסזאגט *

וויא מיסברויכען ווירד דען נאמען גאטטעס ביים שוועהרען ?

ווען וויר לייכטזיניג אדער וואהל גאר באזהאפט שוועהרען, איבער
דאז וואס וויר ענטוועדער גאר ניכט אדער דאך ניכט געוויס וויססען,
(1) אדער ווען וויר אונזערן אייד ניכט האלטען וואללען *

וויא ווירד איין מייבאיידיגער פאן אנדערן מענשען אנגעזעהן ?

אלס איין עפענטליכער אונד שענדליכער ליגנער אונד בעטריגער,
דעם נימאנר טרויען דארף, אונד אלס איין שענדליכעס מיטגליד דער
מענש

(1) איינען פרעמדען רעליגיאנז פערוואנדטען זאלסט דוא ניכט מיט ווארטען קרעכ-
קען אונד ניכט דריקען, דען אוהר ווארעט ועלבסט פרעמדלינגע אים לאנדע
פארן (שמות כב, כ)

III. הדבור השלישי

מה הדבור השלישי מעשרת הדברים ?

הדבור השלישי : לא תשא את שם יהוה
אלהיך לשוא כי לא ינקה יהוה את
אשר ישא את שמו לשוא :

על מה מזהיר הדבור השלישי הוה ?

הדבור הזה מזהיר שלא לעשות דבר להכזות בו שם
אלוה לחללו :

במה מחלל איש שם אלוה ?

מחלל שם אלוה הוא התופש את שמו ונשבע בו
לשקר או המקלל בו והמכזב והמרמה :

מה היא שבועה ?

לקרא אלוה לעד כי אמת הדבר ולנוקם על השקר
בדבר אשר יגיד איש או יבטיח :

מי מחלל שם אלוה בשבועה ?

המקל בשבועה ונשבע לאמן דבר אשר לא ידעו
אד נכון (1) או נשבע בנבילה לקיים דבר ולבו בר
עמו :

מה איש הנשבע לשקר ?

הוא איש כזב ומרמה אשר לא יאמין בו אדם ובזוי
הוא

(1) אל תסכן פיד לשבועה לשאת השם על שפתיך : מרבה להשבע
לא ינקה מענש ונושא אלה לא ינקה מחטא : נמהר להשבע
נמהר לחטא ונגע לא ימוש מביתו : נשבע בשגגה חטא באחת
נשבע ואשם ענשו כפלים (בן סירא כג, י-יג) :

ואל פֿארהער בעשטיממען צו קעננען פֿארגעבען, צו אללערליי
אונזין פֿערפֿיהרען לעסט * (ב) דער פֿאלשע גלויבע אן איינע מאכט
דער טייפֿעל אונד בעזען גייסטער, דאס דיזע נעהמליך דען מעג
שען בעזעס צו צופֿיגען פֿערמעגען; וואדורך דיא צויבערער, שווארצ
קינסטלער, גייסטערבעשוועהרער, צייכענדייטער, טרוימאויסלעגער
א. ד. ג. ענטשטאנדען זינד, זאלכער גלויבע ערעגט אין דען מעג
שען פֿאלשע פֿארשטעללונגען, געוועהנט איהן צו האפֿפען אונד
צו פֿירכטען, ווא ניכטס צו האפֿפען אונד צו פֿירכטען איזט, אונד
פֿערלייטעט איהן צו דען אבשייליכסטען האנדלונגען.

וואס ווירד נאך צור אכגעטטערייא גערעכנעט?

דיא שיינהייליגקייט: ווער פֿרעממיגקייט בלאס הייכעלט, בעטעט,
פֿאסטעט, דען ארמען וואס צושטעקט, אבער אללעס דאמיט עס
דיא לייטע נור זעהן, אונד איהן פֿיר איינען גאטמיעכפֿירכטיגען
רעכטשאפֿנען מאן האלטען זאללען, דער בעגעהט אויך דיא אב
נעטטערייא.

וואס געבימעט דאז צווייטע געבאט?

דאס מאן גאטט אלס איין איינציגס אונד אונקערפֿערליכעס וועזע
אלליין אנבעטען, פֿירכטען אונד דאס מאן אויף איהן אלליין האפֿ
פען זאלל.

III. ער

3) זא שפּריכט דער הער: לערנעט ניכט דיא וועגע דער היידען, אונד פֿירכטעט
אייך ניכט פֿאר דען היממעלסצייכען, וועלכע דיא היידען פֿירכטען, דען דיא
זאכונגן דער פֿעלקער זינד אייטעל (ירמי' י, ב): איך בין עס, דער איך דיא
צייכען דער שטערנדייטער פֿערניכטע, אונד דיא צויבערער וואהנזינגיג מאכע
(ישעי' מד, כה).

4) ווענדעט אייך ניכט צו דען געטצען (ויקרא יט, ד) האלטעט אייך ניכט אן דען
טאדענבעשוועהרער אונד צייכענדייטער (שם, לא) נימאנד זייא אונטער דיר צו
פֿינדען, דער אהנדונגסקונסט טרייבט, צייטוועהלער, צייכענדייטער אדער צווי
בערער: טיהר בעשוועהרער, שווארצקינסטלער, אדער טאדענבפֿראגער וייא, דוא
מוסט ריך גאנץ אן דען עוויגען דיינן גאט האלטען (דברי יח, י יד).

5) וואהל דעם דער אויף דען עוויגען זיין פֿערטרויען זעצט, אונד זיך ניכט נאך
אייטעלקייט אומזיהט, אונד נאך פֿאלשער אונד פֿערפֿיהרערישער בעטרוג
(תהלי' מ, ה).

6) ווענדעט אייך צו מיר אללע פֿעלקער דער ערדע, זא ווירד אייך געהאלפען
ווערדען, דען איך בין אלליין גאטט אונד קיין אנדערער אויסער מיר, אלע
קניע בייגען ויך פֿאר מיר, אללע צונגען שוועהרען מיר צו (ישעי' מה כב):

הַכּוֹכָבִים יִחַזּוּ מִרְחֹק טוֹבָה אוֹ רָעָה לְאָדָם (3) *
 (ב) הַמַּאֲמִין בִּיכְלֹת הַשָּׁמַיִם וּבַמַּלְאָכִים רָעִים וְכִי
 יֵשׁ בְּיָדָם לְרַע לְאָדָם * וְהַשֵּׁם לָבוֹ אֶל דְּבָרֵי
 הַמַּעֲוֹנִנִּים וְהַמְּנַחֲשִׁים וּמַכְשָׁפִים וְקוֹסְמֵי קַסָּמִים
 וּמַחְלָמֵי חֲלוּמוֹת (4) וְאֵל כָּל כָּמוֹ אֱלֹהֵי אֲשֶׁר
 יִמְעַלּוּ מֵעַל בְּגִדְלֹת אֱלֹהֵי כָל יָכֹל * וַיִּשְׁימוּ בְּאָדָם
 מוֹמֹת אֵין * וַיִּלְמְדוּהוּ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים מִתְעַבִּים
 וַיִּלְרֹא אֲשֶׁר אֵין לִירָא וַיִּלְהֵל מֵאֲשֶׁר אֵין לִיחַל (5) :

מֶה נִכְלָל עוֹד בְּעִבּוּדֵת אֱלֹהִים אֲחֵרִים ?

כֹּן נִכְלָל עוֹד הַחֲנֻף בְּעִבּוּדֵת אֱלֹהֵי הַצֶּם וּמַעֲנֵה
 נִכְשׁוֹ וּמִרְבָּה תַּפְלָה וְצִקָּה לְמִרְאָה עֵינֵי הָאֲנָשִׁים
 לְמַעַן יִשְׁימוּ אוֹתוֹ אִישׁ תָּם וַיִּשָּׂר הָלֹא עוֹבֵד אֱלֹהִים
 אֲחֵרִים הוּא !

מֶה מַצִּיחַ הַדְּבָרִי הַשֵּׁנִי הַזֶּה ?

לְעִבּוּד אֱלֹהֵי אֲחֵר יִחַיד לְבָדּוֹ וּלְהַתְּפַלֵּל אֵלָיו וְלֹא
 נִירָא דָּבָר זוּלָתוֹ וְלֹא נִקְוָה דָּבָר מִבְּלַעֲדָיו (6) :

III. הַדְּבָרִי

- (3) כֹּה אָמַר יְהוָה אֵל דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אֵל תִּלְמְדוּ וּמֵאֲתוֹת הַשָּׁמַיִם אֵל
 תַּחְתּוֹיִחוּתוֹ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה כִּי חֲקוֹת הָעַמִּים הַבֵּל הוּא (יִדְמִי' ב, ג):
 מִפֶּן אוֹתוֹת בָּרִים וְקַסָּמִים יִהְיוּ (יִשְׁעִי מֵר, כה) :
- (4) אֵל תִּפְנוּ אֵל הָאֱלֹלִים (וִיקְרָא יט, ד) : אֵל תִּפְנוּ אֵל הָאֲבוֹת
 וְאֵל הִירְעוֹנִי, (שם, לא) לֹא יִמְצָא בְךָ קַסֵּם קַסָּמִים מַעֲוֹנִן וּמִנְחָשׁ
 וּמַכְשֵׁף וְחוֹבֵר חֵבֶר וְשׂוֹאֵל אוֹב וְיִרְעָנִי וְדוֹרֵשׁ אֵל הַמֵּתִים :
 תָּמִים תִּהְיֶה עִם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ (דְּבָרִים יח, י-יד) :
- (5) אֲשֶׁר־יִגְבֹּר אֲשֶׁר שֵׁם יְהוָה מִבְּטָחוֹ וְלֹא פָנָה אֵל רַהֲבִים וְשִׁטִּי
 בּוֹב (תְּהִלִּים מ, ה) :
- (6) פָּנוּ אֵלַי וְהוֹשְׁעוּ כָל אִפְסֵי אֶרֶץ כִּי אֲנִי אֵל וְאֵין עוֹד לִי תַבְרַע
 כָּל בֶּדֶךְ תִּשְׁבַּע כָּל לִשׁוֹן (יִשְׁעִי מֵה, סב) :

דע איזט ; דוא זאללסט דײך פאר איהנען ניכט בײַ
קען. אויך זיא ניכט גאטטעס דינסטליך פערעהרען.

וואס פֿערביטעט דאז צווייטע געבאט ?

דאז צווייטע געבאט פֿערביטעט דיא אבגעטטערייא אונד דען
אבערגלויבען.

וויא בעגעהט מאן אבגעטטערייא ?

אבגעטטערייא בעגעהט מאן : (א) ווען מאן מעהרערע געטטער אנ-
ניממט, אדער אנדערן וועזען אויסער גאטט, אלס ענגעלן אונד
היממלישען קערפערן געטטליכע עהרע בעצייגט, אונד זיא אום בײַא-
שטאנד אונד הילפֿע אין דעם וואהנע אנרופֿט, אלס ווערען זיא זעלבסט
מעכטיג עם צו טוהן, אדער פֿערמעכטען דיא דען געטטליכען וויל-
לען צו בעשטיממען ; (ב) ווען מאן דעם העכסטען וועזען וואס אימ-
זער פֿיר איינע קערפערליכע געשטאלט, אונד (ג) אייגענשאפטען
בײַאלעגט, דיא איהם ניכט געצימען ; ווען מאן זיך נעמליך גאטט
אלס איינען גרויזאמען הערן דענקעט, דער דיא מענשען שקלאוויש
בעהאנדעלט, אונד בעשטענדיג איבער איהרע זינדען אויפֿגעבראכט
זיך ניכט אנדערס אלס דורך איהרע קאסטייען, גייסעלן אונד דורך
איהרע פייניגונגען פֿאן איהנען בעזענפֿטיגען לעסט; איבערהויפט ווען מאן
זיך פֿאן גאטט איינע אנווירדיגע פֿארשטעללונג מאכט.

וואס איזט אונטער אבערגלויבען צו פֿערשטעהן ?

אונטער אבערגלויבען איזט צו פֿערשטעהען : (א) דער וואהן דאס
דאז שיקזאל דעם מענשען אן דען שטערנען געשרימען זייא, ווא-
דורך מאן זיך פֿאן דען שטערנדייטערן, וועלכע דאז מענשליכע שיק-
זאל

(א) איך בין עם, ערויגס וועזען איזט מיין נאמען, מיינע עהרע געבע אויך קיינען
אנדערן, נאך מיין לאב דען געטצעגבילדערן (ישעי' מב, ח) .
(ב) ווער איינעם אנדערן געטטליכען וועזען אפפֿער שלאכטעט, אויסער דעם ערויגען
וועזען אלליין, דער האט דאז לעבען פֿערווירקט (שמות כב, יט) .

לָאָרֶץ לֹא תִשְׁתַּחֲוֶה לָהֶם וְלֹא תַעֲבֹדֵם :

על מה מזהיר הדבור השני הזה ?

הדבור השני הזה מזהיר על עבודת אלהים אחרים
ועל אמונת הבלי אלילים :

מי הוא עובד אלהים אחרים ?

עובד אלהים אחרים הוא • א) המאמין כי יש אלהים
רבים מאל אחד • או השם כבוד אלוה לאחד מן
היצורים ⁽¹⁾ הקורא אל המלאכים להיות לו
לעזרה בפצרה או למליץ ביניו ובין אלוה ⁽²⁾ •
ב) המעריך לאלוה צלם דמות ותמונה •
ג) והשם לאלוה מדות לא יאתו ליש נשגב מכל •
המדמה אותו באלוה אכזר המלאה את
האנשים בעבודות קשות • אשר הוא כועס
בחטאם ולא יכפרו פניו • כי אם בעכרם שארם
בענוים קשים • וכל אשר מעריך לאלוה מדות
לא טובות ונכונים ליש נשגב מכל וחי נצח •
הוא איננו יודע את אלוה ולא יעבור אותו • כי
אם אלהים אחרים :

מי הוא נקרא מאמין בהבלי אלילים ?

מאמין בהבלי אלילים הוא • א) המאמין כי בעד
הכוכבים נחתם פקדת כל איש • ושומע אל אותות
הבדים ואל חוברי השמים האמרים כי במחזה
הכוכבים

⁽¹⁾ אני יחזה הוא שמי וכבודי לאחר לא אתן ותהלתי לפסילים
(ישעי' מב, ח) :

⁽²⁾ זובח לאלהים יחרם בלתי ליהוה לברו (שמות כב, יט) :

זיין פיל פאן דיזען געבאטען געהערען צו דען ערשטען אונד וויא
פיל צו דען לעצטען ?

דיא פיר ערשטען געבאטע האבען בלאס בעצוג אויף גאטט, אונד
דיא זעכס אנדערן געבאטע, אויך אויף דיא מענשען.

ערשטער אבשניט

ערלייטערונג דער ערשטען פיר געבאטע.

I. דאז ערשטע געבאט.

זיין הייסט דאז ערשטע געבאט ?

דאז ערשטע געבאט הייסט :

איך בין דער עוויגע דיינגאטט, דער איך דייך אויס
דעם לאנדע מצרים געפיהרט האבע, אויס דעם
הויזע דער שקלאווערייא.

וואס ענטהעלט דיזעס געבאט ?

עס ענטהעלט : דאס וויר גאטט, דאז העכסטע אונד וואונדליכע
וועזען, פיר דען שעפפער אונד ערהאלטער אללער דינגע אנער-
קעננען, אונד זיינע געזעטצע האלטען זאללען, ווייל ער דעססען
זארגפאלט זיך צוואר אויף אללע זיינע געשעפפער ערשטרעקט,
אבער אויס בעזאנדערער ליבע צו אונזערן פארעלטערן, זיין אויס
עניפטען, ווא זיין שקלאווען ווארען, געפיהרט, אונד איהנען ווא
בערדיס פילע אונד אויסערארדענטליכע וואהלטאדעסען ערצייגעט
האט, אום זיין צור אנגאהמע אונד בעפאלגונג זיינער געזעטצע
פערבינדליך צו מאכען.

II. דאז צווייטע געבאט.

זיין הייסט דאז צווייטע געבאט ?

דאז צווייטע געבאט הייסט :

דוא זאללסט קיינע אנדרע געטטער והאבען פאר
מיינעם אנגעזיכטע; דוא זאללסט דיר קיין געטצעני-
בילד מאכען, אויך קיינע עהנליכע געשטאלט פאן
דעם וואס אבען אין היממעל, אדער אונטען אויף
דער ערדע, אדער אים וואססער אונטער דער ער-

במה מהם ממחלקה הראשונה. ובמה ממחלקה השנייה ?

אַרְבַּעַה הַדְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים מְמַצּוֹת אֲשֶׁר הָאָדָם
מְצִיחַ לַעֲשׂוֹת לֵאלֹהֵי וְיִשְׁשֶׁת הַדְּבָרִים מְמַצּוֹת אֲשֶׁר
בֵּין אִישׁ וּבֵין רֵעֵהוּ :

פרק א מעניני ארבעת הדברים הראשונים

I. באור הדבור הראשון מעשרת הדברים

מה הדבור הראשון מעשרת הדברים ?

הַדְּבָר הָרִאשׁוֹן : אֲנִכִּי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֲשֶׁר
הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים :

מה ענין הדבור הראשון הזה ?

עֲנִין הַדְּבָר הָרִאשׁוֹן הַזֶּה לָדַעַת כִּי יֵשׁ אֱלֹהֵי אִין
סוֹף הוּא בּוֹרֵא כָל וְהוּא אֲשֶׁר מְשַׁנֵּי עַל כָּל
בְּאַהֲבָה סִגְלָה אֲשֶׁר לוֹ לְאַבּוֹתֵינוּ הוֹצִיא אֶת
בְּנֵיהֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים וְהִרְבָּה לָהֶם
טוֹבוֹת גְּדוֹלוֹת לְמַעַן יִקְבְּלוּ הַזֶּה וְיִשְׁמְרוּ מִצְוֹתָיו :

II. באור דבור השני מעשרת הדברים

מה הדבור השני מעשרת הדברים ?

הַדְּבָר הַשֵּׁנִי : לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים
עַל פְּנֵי לֹא תַעֲשֶׂה לְךָ פֶסֶל וְכָל
תְּמוּנָה אֲשֶׁר בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְאֲשֶׁר
בָּאֶרֶץ מִתַּחַת וְאֲשֶׁר בַּמַּיִם מִתַּחַת
לָאֶרֶץ

דריטער טהייל

דיא ערקלעהרונג פֿאן דען צעהן געבאטען .

איינלייטונג

I. אינהאלט דער צעהן געבאטע אונד איהרע איינטיילונג .

זואס פֿערשטעהט מאן אונט דען צעהן געבאטען ?

דארונטער פֿערשטעהט מאן דיאיעניגען געבאטע , וועלכע גאטט זעלבסט אויף דעם בערגע סיני , אין געגענווארט פֿאר גאנץ ישראל פֿארגעטראגען , אונד אויף צווייא שטיינערנע טאפֿעלן געשריבען האט ; דייעטאפֿעלן וועלכע משה , אלס ער פֿאס בערגע הערונטער קאם , מיט זיך בראכטע , וואורדען דיא בונדעסטאפֿעלן גענאנט . ווארום האבען זיא דיזע בענענונג ?

דעסוועגען , ווייל אויף דען אינהאלט דיזער צעהן געבאטע , גאטט מיט ישראל איינען בונד שלאס , דאס ער ישראלס גאטט , אונד ישראל , זיין איהם אנגעהעריגעס אויסערוועהלטעס פֿאלק זיין זאללע .

ווארום האט גאטט גראדע אויף דיזע צעהן געבאטע איין ביגדניס מיט ישראל געשלאסען ?

ווייל דיזע צעהן געבאטע דער אינבעגריף אללער מענשליכען פֿפֿליכט מען זינד .

וויא לאססען זיא זיך איהרעם אינהאלט נאך איינטיילען ?

אין געבאטע , דיא בלאס בעצוג אויף גאטט האבען , אונד אין געבאטע דיא אויך אויף דיא מענשען בעצוג האבען .

מ א מ ר ג

עשרת הדברים

מבוא

I. מהות עשרת הדברים ומחלקותם

מה המה עשרת הדברים ?

עשרת הדברים המה אשר דבר אלוה בְּהַר סִינִי
בְּמִרְאָה הַגָּדוֹל לְעֵינַי כֹּד יִשְׂרָאֵל וּכְתַב אוֹתָם עַל
שְׁנֵי לְחוֹת אֲבָנִים אֲשֶׁר הֵבִיא מֹשֶׁה בְּיָדוֹ בְּרִדְתּוֹ
וְהֵם לְחוֹת הַבְּרִית :

על מה נקראו לוחות הברית ?

כִּי עַל פִּי עֲשֵׂת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַת אֱלֹהֵי בְרִית
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַהֲיוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים וְהֵם יִהְיוּ לוֹ
לְעַם :

מה יתרון עשרת הדברים האלה אשר כרת אלוה ברית עליהם ?

כִּי בְּעֲשֵׂת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה רָאשֵׁי הַמִּצְוֹת וְהַחֻבּוֹת
הַיְקָרוֹת אֲשֶׁר לְאָדָם לַעֲשׂוֹתָם :

איך נחלקו עשרת הדברים האלה לפי מחלקותם ?

עֲשֵׂת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה נִחְלָקוּ בְּמִצְוֹת אֲשֶׁר הָאָדָם
מִצְוָה לַעֲשׂוֹת לְאֱלֹהֵי וּבְמִצְוֹת אֲשֶׁר בֵּין אִישׁ וּבֵין
רֵעֵהוּ :

שטעריג זיין, דאס ער געציכטיגעט ווערדען מוס, זא זאלל עס אהנע
צארן, אונד מיט מעססיגונג געשעהען.

וואס האבען שילער פֿיר פֿליכטען געגען איהרען לעהרער ?
דיא שילער מיססען איהרען לעהרער, דער זיא אין דען וויססענ-
שאפֿטען אונטערריכטעט, וואדורך זיא געבילדעטע אונד גליקליכע
מענשען ווערדען זאללען, וויא איהרען פֿאטער ליבען, מיט עהרער-
ביטונג פֿאר איהם זיטצען, אויף זיינע לעהרען אויפֿמערקזאם זיין,
אונד איהן זאוואהל אין זיינער געגענווארט אלס אין זיינער אב-
וועזענהייט, עהרפֿירכטען, זיינען נאמען מיט עהרערביטונג צו ער-
וועהנען, אונד לעבענסלענגליך איהם אכטונג צו בעצייגען, אונד
ניכט נור אלליין איהרען אייגענען לעהרערן, זאנדערן אויך יענען
אללגעמיינען לעהרערן, אלס דא זינד : דיא ווייזען אונד שריפֿט-
שטעללער, דורך דערען לעהרען אונד שריפֿטען זיא בעלעהרט
ווארדען, זינד זיא לעבענסלענגליכע אכטונג שולדיג : אויך געגען
נאטעסדיהנער אונד דאז אלטער מיססען זיא איהרע עהרערביטונג
בעצייגען.

וויא קאן מאן דען אינבעגריף דער געדאכטען פֿליכטען אין קור-
צעם פֿאססען ?

דער אינבעגריף אללער פֿליכטען אין קורצעם איזט דיזער : ערקענ-
נע דיינען גאט, אונד דיהנע איהם פֿאן גאנצען הערצען ; בלייבע
דער רעליגיאן דיינער פֿעטער, ביז אין דיינען טאדט געטרייא ; לער-
נע איהרע געזעטצע אונד כעאבאכטע איהרע געבאטע ; פֿערעהרע
דען פֿירשטען, ליבע דיינען מיטבירגער, זייא געהארזאם געגען דיא
שטאאטסגעזעטצע, אונד טרייא געגען דאז פֿאטערלאנד ; זייא געגען
גאטט אונד אללע מענשען אויפֿריכטיג, אונד ליבע זיא וויא דין
זעלבסט ; ערפֿיללעסט דוא דיזע פֿליכטען, דאן וואהל דיר ! דוא
האסט עס גוט, לעבסט צופֿרידען אונד שטירבסט מיט רוהיגעס גע-
וויססען, דיינע רעכטשאפֿענהייט בעגלייטעט דין אינס גראב,
אונד דיא הערדליכקייט גאטטעס גיממט דיינע זעעלע ליכרייך
אויף.

יוֹסֵר כִּי אִם בְּשֵׁבֶט לֹא יִרְדְּנוּ הַמּוֹרָה בְּלִגְנוּ בְּעֵסוֹ
אֶךְ פָּנָיו יִלְכִּי וְאַחַר יִסְרְנוּ :

מָה הַחֲבוּת הַחֲנִיכִים אֶל מוֹרֵיהֶם ?

חֲבוּת הַחֲנִיכִים לְאַהֲבָא אֶת מוֹרֵיהֶם הַנּוֹתֵן לָהֶם לֶקַח
טוֹב חֲכָמָה וּמוֹסֵר אֲשֶׁר יִהְיֶה לָהֶם לְכָבוֹד וּלְתַפְאֶרֶת •
הַמְּאַלֵּף אוֹתָם מִיִּשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יֵאָשְׁרוּ בָּם כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם
אוֹתוֹ יִכְבְּדוּ וּבִקְוֹלוֹ יִשְׁמְעוּ וַיֵּטוּ אָזְנוֹ וַיִּפְקְחוּ לֵב
בְּמִפְתַּח שִׁפְתָיו לְשִׁים לְמוֹדָיו לְפָנֵיהֶם • וַיֵּשְׁבוּ לְפָנָיו
בְּעֵנִיָּה וּבְהִכָּנְעָה וּמוֹרָאוֹ יִהְיֶה תָמִיד עַל פָּנֵיהֶם
בְּהֵיוֹתוֹ אִתָּם וּבְסוּרוֹ מֵהֶם • עוֹד כָּל יְמֵיהֶם יִתְּנוּ
יָקָר לְמוֹרֵיהֶם וּבְהִזְכִּירָם שְׁמוֹ יִשְׁימוּ לוֹ כְּבוֹד • וְגַם
אֶת כָּל הַחֲכָמִים וְהַסּוֹפְרִים יִזְכִּירוּ אֲשֶׁר מִסְּפָרֵיהֶם
יִבְקְשׁוּ תוֹרָה וּמִדָּע וְאֵת כָּל הָעוֹמְדִים עַל מִשְׁמֶרֶת
עֲבוֹדַת אֱלֹהִים וְגַם אֶת הַזְּקֵנָה יִהְדְּרוּ :

מָה מְכֻלּוֹל חֲבוּת הָאָדָם ?

מְכֻלּוֹל חֲבוּת הָאָדָם דָּע אֶת אֱלֹהֶיךָ וְעַבְדֵהוּ בְּלֵב
שָׁלֵם וּבְנֶפֶשׁ חֲפִצָּה • בְּדַת אֲבוֹתֶיךָ תֵּאֱמִין וּבְהַ תַּחֲוֶיךָ
עַד יוֹם מוֹתֶךָ • אֶת תּוֹרָתָה תִּלְמּוֹד וְאֶת מִצְוֹתֶיךָ
תִּשְׁמֹר • אֶת הַמֶּלֶךְ נִשְׂיֵא הָאָרֶץ תִּכְבֹּד • בְּשָׁלוֹם
עִם וְאָרֶץ מוֹשְׁבֶיךָ תִּדְרוֹשׁ • עַל דָּתֵי הַמְּדִינָה לֹא
תִּעְבּוֹר • וַיְדִי חֲבוּת הָאָרֶץ תֵּצֵא • הַתְּהִלָּה לְפָנֶי
הָאֱלֹהִים בְּאֵמֶת וַיִּהְיֶה תָמִיד עִם הָאֲנָשִׁים וְאַהֲבָת
לְרַעָה כְּמוֹךָ • אִם פָּכָה אֶתָּה עוֹשֶׁת אֲשֶׁרֶךָ וְטוֹב לָךְ
תַּחֲיֶה חַיִּים נְעִימִים וּבְכֻלָּה תָּבוֹא אֵלַי קָבָר וְחַמּוֹת
מוֹת מְנוּחָה וְהִקְךָ לְפָנֶיךָ צְדָקָה וְכָבוֹד יִהְיֶה יִאֲסֶפְךָ :

מוהטוילליג צו פֿערדערבען, ניכטס אהנע וויללען אונד איינווילליג
זונג זיינעם הערדן נעהמען, אונד איבערהויפט זיינען דיהנסט אין
אבוועזענהייט זיינעם הערדן עבען זא, וויא אין זיינער געגענווארט,
צו פֿערזעהן.

III. פֿאן דען פֿליכטען צווישען לעהרער אונד צוהערער, אונד שוללעהרער
אונד שילער.

וויא פֿיל ארטען לעהרער גיבט עס?

עס גיבט דערען צווייערלייא: פֿאלקסלעהרער אונד שוללעהרער.

וואס האבען פֿאלקסלעהרער פֿיר פֿליכטען געגען איהרע צוהערער?

זיא זאללען זיא אלס איהרע גייסטליכען קינדער אנזעהן, זיא אונ-
טערריכטען, ערמאהנען, ווארנען, טרעסטען, איהנען אויך מיט
גוטעם ביאשפילע פֿארגעהן, אונד זיא צו אללען גוטען פֿיהרען.

וואס האבען צוהערער פֿיר פֿליכטען געגען איהרע לעהרער אונד
פרעדיגער?

זיא זאללען זיא אלס איהרע גייסטליכען פֿעטער אנזעהען, איהרען
ערמאהנונגען פֿאלגען, אונד איהנען דאז, וואס איהנען געביהרט,
רייכען, (1) אונד זיא פֿאר דריקענדען נאהרונגסזארגען שיטצען,
דאמיט זיא איהר שוועהרעס אונד וויכטיגעס אמט מיט פֿריי-
דיגקייט, אונד ניכט מיט קוממער אונד זייפֿצען פֿערריכטען.

וועלכע זינד דיא פֿליכטען דעם שוללעהרערס געגען זיינע שילער?
דער לעהרער זאלל זיינע שילער וויא זיינע קינדער ליבען, זיא מיט
געדולד אונד זאנפֿטמוהט אונטערריכטען, אונד דיא לעהרען איה-
נען פֿערשטענדליך אונד אנגענעהם מאכען, ער זאלל זיא ניכט אין
שטרענגער פֿורכט האלטען, פֿיר איהרע פֿעהלער זיא ניכט גלייך
מיט הארטער שטראפֿע ציכטיגען, זאנדערן דורך ערמאהנונגען זיא
צו בעסערן זוכען. זאללטע איינער פֿאן דען שילערן זא האל-
שטע.

(1) ליבע ריינען שעפֿער, אונד ענטציהע דרך זיינען דינערן ניכט. דאנקע גאט,
אונד עהרע דען פֿריסטער, געבע איהנען איהרע פֿערארדנעטען געשענקע דיא דיר
אנגעוויזען זינד (בן סירא, כח, כט).

וְלֹא יִשְׁחִית וַיַּחֲסֹם עַל רְכוּשׁ אֲדֹנָיו כַּעַל רְכוּשׁוֹ וְלֹא
יִקַּח מֵאוֹמָה בְּדִי דַעְתּוֹ וַיַּעֲשֶׂה כָּל מַעֲשָׂהוּ בְּאֵין
בְּעָלָיו עֲמוֹ בַּעֲשׂוֹתוֹ בְּהִיּוֹת בְּעָלָיו עֲמוֹ :

III. מחובות בין מורה וחניכיו

כמה מיני מורים יש ?

המורים שני מינים • מורי העם ומורי חניכים :

מה חובות מורי העם אל עֲדָתָם ?

מורי העם יאהבו עֲדָתָם כבניהם, ולהורותם דרכי
הצדק והיושר והמישרים, ליסרם ולהוכיחם
להזהירם ולנחם אותם • וינהגו במדות הטובות
ובמעשים הטובים למען עורר לב עֲדָתָם לעשות
כמעשיהם • וידריכום בכל הטוב :

מה חובות העדה אל מוריהם ונביאיהם ?

מוריהם יהיו בעיניהם כאבותם לאהב אותם ולכבדם
ולשמוע בקול תוכחתם ולתת להם חקם מסת
צרכיהם ⁽¹⁾ להנצל מהאגת מחיתם, ויכלו לשמר
משמרת פקדתם היקרה בהרחבת הלב ובשמחה
ולא בגיון ואנחה :

מה חובות המורה אל חניכיו ?

חובות המורה לאהב את חניכיו כבניו וישים למוריו
בפניהם בנחת ובטוב טעם וישנן הדברים להם עד
אשר יבינום אל יפל עליהם אימה גדולה ואל יהת
אותם בגערה • ובהענותם לא ימהר להכותם בחמה
עזה אך הוכיח יוכיח אותם ראשונה וישים מעותם
נגד פניהם ואם בן מרי ביניהם אשר בדברים לא
יסר

(1) יקר אל זה בראך ולא תעזוב משרתיו : הורה לו וכבר כהניו
אהב למו מנתם כאשר צוית (ב"ס ז, כח, כט) :

פֿרעמדער בעשעהמען , אדער פֿאר דען קינדערן אונד דעם הויז-
געזינדע איהר פֿארוויפֿע מאכען , זאנדערן איהרע פֿעהלער איהר
אונטער פֿיר אויגען פֿארהאלטען , אונד דורך געלינדיגקייט אונד צו
רעדען זיא צו בעססערן זוכען .

וועלכע זינד דיא בעזאנדערן פֿפֿליכטען דער פֿרויא געגען איהרען
מאן ?

דיא פֿרויא זאלל (א) איהערן מאן אויפֿריכטיג ליבען , אלס אבער-
הויפט דער פֿאמיליע איהן עהרען , איהם וויללע געהארכען , אונד
איהם אללען פֿערדרוס צו פֿערמיידען זוכען , (ב) זא וויא עס זיינע
שולדיגקייט איזט , מיט אללער מעגליכען אנשטרענגונג , דיא בע-
דירפֿניספע דעם הויזעס הערבייא צו שאפֿפֿען ; זא איזט עס ווידער
איהרע פֿפֿליכט , דער הויזהאלטונג פֿארצושטעהען , ווירטשאפֿטליך
אונד זארגזאם דארויף בעדאכט צו זיין , דאס אללעס וואס אים הויזע
געשעהען מוס , ווירקליך געשיהט , אונד ניכטס פֿערנאכלעסיגט
ווערדע .

II. פֿאן דען פֿפֿליכטען צווישען הערר אונד דיהנער .

וועלכע זינד דיא פֿפֿליכטען איינעם העררן געגען זיינע דיהנער ?
דער הערר מוס דיא ארבייט זיינעם דיהנערס אויף דיא מעגליכסטע
ארט צו ערלייכטערן זוכען , איהן ניכט שטרענגע בעהאנדעלן , איהם
קיינע ארבייט אויפֿלעגען דיא זיינע קרעפֿטע איבערשטייגען , זיינע
פֿערגעהונגען ניכט דורך צו הארטע ציכטיגונגען בעשטראפֿען , איהן
קיינען כאנגעל ליידען לאססען , אונד קאסט אונד לאהן איהם צור
געהעריגען צייט געבען ; אויך מוס ער איהם צייט צור רוהע פֿער-
גענגען , ווען ער קראנק ווירד , איהן היילען לאססען , אונד איהן
אין זיינעם אלטער , ווען ער צור ארבייט אונטיכטיג ווירד , אונד
טערשטיטצען .

וועלכע זינד דיא פֿפֿליכטען דעם דיהנערס געגען זיינען העררן ?
זיינען דיהנסט טרייא אונד רעדליך צו פֿערזעהן , נאך דעם וויללען
זיינעם העררן צו האנדעלן , אויף דעססען אייגענטהום איין וואכ-
זאממעס אויגע צו האבען , ניכט צו בעטריגען , אויך ניכט עטוואס
מוהט .

וְלֹא יִדְבַר אִתָּהּ קְשׁוֹת אֶךְ בְּאִמְרִים רַכִּים יְשִׁים
מַעֲוֹתָהּ נֶגֶד פָּנֶיהָ בִּינוּ לְבִינָה וַיִּדְבַר עַל לְבָהּ לְהַשִּׁיבָהּ
אֶל רְצוֹנָהּ וְאֶל חוֹבָתָהּ :

מה חובות האשה באשר היא אישה ?

חוֹבוֹת הָאִשָּׁה לְאָהֶב אֶת אִשָּׁהּ בְּאִמּוּנָה לְכַבְּדוֹ
בְּאֲדוֹנֵי הַבַּיִת לְהַקְשִׁיב בְּקוֹלוֹ לְהַשְׁלִים חֲפָצוֹ וְלִיָּאוֹת
לְרְצוֹנָהּ לְהִיטִיב לוֹ פָּנֶיהָ לְבָלְתִּי הַעֲצִיבָהּ לְכַעֲסוֹ
וּלְמִרוֹת רוּחוֹ בְּשׁוּבוֹ מִמַּעֲשָׂהּ הַבַּיִת • (ב) בְּאִשֶּׁר
יֵכֵן הַבַּעַל בְּחוּץ מְלֹאכְתּוֹ כֵּן תַּעֲתֵד הִיא מַעֲשִׂיהָ
בֵּיתָה לְמַעַן יִמָּצֵא הָאִישׁ הַכֹּל מוֹכֵן לְפָנָיו, אֲרַחֲתּוֹ
עֲרוּכָה כְּסוּתוֹ נָכוֹן שָׁלֵם וְנָקִי וְחֶצֶף הַלִּיכּוֹת בֵּיתָה
לְשִׁים מִשְׁטַר סְדָרִים בְּכָל מַעֲשֵׂי הַבַּיִת שְׁלֵא יֵאָבֵד
וְיִקְלָקֵל דְּבַר בְּעֲצָלוֹת וּבְשִׁפְלוֹת יָדִים • כִּי עַל
הַבַּעַל לְהַכִּין הַכֶּסֶף לְהַבִּיא וְעַל הָאִשָּׁה לְשַׁמּוֹר
חֲפָצֵי הַבַּיִת הַנִּקְנִים בּוֹ שְׁלֵא יִחָסֵר דְּבַר וְלֹא יִשָּׁחַת :

II. מחובות בין ארון ומשרתו

מה חובות הארון אל משרתו ?

חוֹבוֹת הָאָרוֹן לְהַקְלַ עֲבוֹדַת עֲבָדָיו לְבָלְתִּי רְדוּת בּוֹ
בְּפָרֶךְ • לֹא יִדְבַר אִתּוֹ קְשׁוֹת וּבַעֲוֹתָיו לֹא יִסְרֶהוּ
מוֹסֵר חֶזֶק • לֹא יִרְעִיבֵנוּ וְלֹא יִרְיֵק נַפְשׁוֹ • אֲכָלוּ
יָתֵן לוֹ בְּעֵתוֹ מִזֶּן לְשׁוֹבֵעַ וּמִשְׁקָה לְרוּיָהּ וּשְׁכָרוֹ
בְּיוֹמוֹ • יְשִׁים לוֹ מְנוּחָה מִעֲבוֹדָהּ וּבְחֻלָּיו יִרְפָּא
אוֹתוֹ וְעַבְדֵּי נֶאֱמָן לַעֲת זְקֻנוֹתָיו לֹא יַעֲזִיבוּ בְּאִשֶּׁר לֹא
יִכַּל עֲבוֹד עוֹד :

מה חובות המשרת אל אדוניו ?

חוֹבוֹת הַמִּשְׁרֵת לְעֲבוֹד אֶת אֲדוֹנָיו בְּאִמּוּנָה וּלְעֲשׂוֹת
כָּל מַעֲשֵׂיו לְרְצוֹנָהּ לֹא יִהְיֶה אִתּוֹ בְּרִמְיָהּ וְלֹא יִקְלָקֵל
וְלֹא

מיט דען גריכען , זאבאלד דיא פֿערטיידיגונג איהרעם פֿאטערלאַנד
דעם עם ערפֿארדערטע , זאלכע זעלבסט אן שבת פֿארמזעטצטען . *)
עבען זא וועניג קאן עם אלזא איינען ישראל'יטען הייטיגעם טאנעם
צום פֿארוואורף געמאכט ווערדען , ווען ער וועהרענד איינעם פֿעלד-
צוגע , דיא יעניגען געזעטצע ניכט בעאבאכטעט , וואראן איהן דער
קריג פֿעהרנדרטע , אונד דיא נור אין פֿרידענסצייטען אויסגעאיכט
ווערדען קעננען .

פֿירטער אבשיטט

פֿאן דען פֿפֿליכטען צווישען פֿערזאנען דיא אין בעזאנ-
דערער פֿעהרעלטניס שטערען , אלס מאן אונד פֿרויא ,
הערר אונד דיהנער , לעהרער אונד שילער .

I. פֿאן דען פֿפֿליכטען צווישען מאן אונד פֿרויא .

וועלכע זינד דיא פֿפֿליכטען , דיא מאן אונד פֿרויא געגען איינאנ-
דער צו ערפֿיללען האבען ?

זיא זאללען איהרע הערצען דורך ליבע פֿערבינדען , אונד דיזע ליבע
דורך טרייע בעפֿעסטגען , מיט געמיינשאפטליכער טעהטיגקייט איהר
הויזוועזען בעזארגען , אונד יעדער דיאיעניגען געשעפֿטע פֿערזעהן ,
דיא זיין בערוף מיט זיך ברינגט , אונד דאן הויזהעלטעריש מיט
דעם איחריגען אומגעהן ; פֿערנער איהרע קינדער מיט געמיינשאפט-
ליכער זארגפֿאלט ערציהען , דאמיט זיא איינסט בייא גאטט בע-
ליבט , אונד ניטצליכע מיטגלידער דער מענשליכען געזעלשאפט
ווערדען .

וועלכעם זינד דיא בעזאנרערען פֿפֿליכטען דעם מאננעס געגען
זיינע פֿרויא ?

דער מאן האט דיא פֿפֿליכט אויף זיך , א) דיא בעדידפֿניססע דעם
הויזעס דורך זיינע בעטריבזאמקייט הערבייא צו שאפֿען , ב)
זיינע פֿרויא נאך אנשטאנד צו קליידען , ג) זיא ליבליך אונד מיט
זאנפֿטמוהט צו בעהאנדעלן , ווען זיא אונפֿארזעצליך געפֿעהלט האט ,
איהר פֿערציהען ; אויך ווען זיא מוהטווילליגער ווייזע עטוואס אונ-
רעכטעס בעגאנגען האט , זאלל ער זיא ניכט אין געגענווארט
פֿרעמ .

היו נלחמים ביום השבת **) בן האיש הישראלי
ביום הזה אשר בשדה במערכה לא יהיה לו למכשול
ולפוקה באשר ימנע לעשות ככל המצות אשר עליו
לעשותם בהיותו בביתו :

פרק ד מחובות בין איש ואשתו ארון ומשרתו מורה וחניכיו

I. חובות בין איש ואשתו

מה החובות בין איש ואשה ?

החובות אשר בין איש ואשה : לקשר לבכם באהבה
ולחזק אותה באמונה • לכוונן ביתם בצמד כחם
ובשכם שניהם ישאו משאו • ליחד טרהם ועמלם
להשלמת צרכיהם • לערוך כל הוצאותיהם לפי
דרך תבואותם • להשגיח יחדו על חנוך בניהם
בתרבות חכמה ומוסר • למען יהיו שלמים ביראת
אל ואנשי חפץ בחברת האנשים :

מה חובות האיש באשר הוא בעל אשה ?

חובות האיש באשר הוא בעל אשה לרכש רכוש
להביא טרף לביתו וחק אשתו ובניו • (ב) לתת
הדר ויקר לאשתו במלבושי כבוד לפי ערכו • (ג)
למשך חן וחסד לאשתו באמרי נעים ואהבה • אם
שגגה בדבר יסלח לה מהר ואם במרי עושה אל
יפגע בה בפני זר ואל יוכח אותה לעיני בניה ואל
יקל בה נגר בני ביתה • לא יזעם ולא יקלל אותה
ולא

** עיין ספרי הסמנאליס (ט, מו - מז) :

„ ירמיהו פאן ירושלם אן דען עלטעסטען דער פערזענען, דיא
 „ נבוכדנאצר נאך בבל פערזענען האט, געשריבען. זא שפראך
 „ דער עוויגע גאט צבאות: בויעט הייזער אונד בעוואהנט זיא;
 „ פלאנצט גערטען וואפאן איהר דיא פרוכט געניסען זאללט,
 „ אונד ערצייגט קינדער, געבט אייערן זעהנען ווייבער, אונד
 „ פערהייראטעט אייערע טעכטער אן מענער, דאמיט דיזע ווירדער
 „ זעהנע אונד טעכטער ערצייגען, אונד איהר אייך פערמעהרט,
 „ אונד בעפערדערט דאז וואהל דעם שטאאטעם דאהין איך אייך
 „ פערזענען האבע, אונד בעטעט פיר זיין גליק, דען אייער וואהל
 „ הענגט פאן דען זייניגען אב. „ ווען נון אין איינעם בעשטימוטען
 „ אויפגענטהאלט פאן זיבענציג יאהרען דען ישראל'יטען דיא פפליכטען
 „ אויפערלעגט, דאז לאנד איהרעם אויפגענטהאלטעם אלס איהר
 „ אייגענעם פאטערלאנד צו בעטראכטען, אום וויאפיל מעהר זינד
 „ וויר ניכט שולדיג, דיא יעניגען לענדער, דיא וויר שאן איבער אכט-
 „ צעהן יאהרהונדערט בעוואהנען, אונד וויר ניכט וויססען, וויא לאנג
 „ גע וויר זיא נאך בעוואהנען ווערדען, אלס אונזער אייגענעם פא-
 „ טערלאנד אנצוזעהען.

לעגט דיא רעליגיאן דעם ישראל'יטען קיין הינדערניס אין וועג,
 דיא בירגערליכען פפליכטען אין איהרעם גאנצען אומפאנגע צו
 ערפיללען?

ניין, דען אין פרידענסצייטען ברויכט ער אין זייער רעליגיאן ניכט
 געשטעהרט צו ווערדען; נור אין קריגסצייטען העכט דיא גאט-
 ווענדיגקייט דיאיעניגען געזעטצע אויף, דיא דורך דען קריג ניכט
 אויסגעאיכט ווערדען קעננען, ווייל דיא זעלבסטערהאלטונג אונד
 זעלבסטפערטיידיגונג הויפטפליכטען זינד, וואדורך זאלכע רעלי-
 גיאנסגעזעטצע אויף אייניגע צייט אויפהערן מיססען, בין ווירדער
 פרידע אונד רוהע הערגעשטעללט זינד, ווא דאן דיא געזעטצע
 ווירדער אין איהרע פאריגע קראפט טרעטען, (1) זא פינדען וויר,
 דאס דיא ישראל'יטען, וועהרענד דאס זיא מיט דער עראבערונג דעם
 פנעניטישען לאנדעם בעשעפטיגעט ווארען, אונדלויבטע שפייזען
 גענאססען האטטען; (*) דאס דיא מאכאבער אין איהרען קריגען
 מיט

(1) איהרע וועגע זינד אנטהאלטאלל. אונד אלל איהרע שטייגע זינד פרידפערטיג
 (משלי ג, יז).

(*) וזהו טראקטאט חולין ערשטער אבשניט פאלוא יר וייטע איינש.

"אֲשֶׁר שָׁלַח יְרֵמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלַם אֶל יִתְרִי זְקֵנִי
 "הַגּוֹלָה אֲשֶׁר הִגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַם בְּבִלְהָ —
 "כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל — בָּנוּ בָתִּים
 "וּשְׁבוּ וּנְטָעוּ גִּנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת פְּרִיָן + קָחוּ נָשִׁים
 "וְהוֹלִידוּ בָנִים וּבָנוֹת וְקָחוּ לְבָנֵיכֶם נָשִׁים וְאֵת
 "בָּנוֹתֵיכֶם תָּנוּ לְאִנָּשִׁים וְתִלְדְּנָה בָנִים וּבָנוֹת וְרַבּוּ
 "שָׁם וְאַל תִּמְעָטוּ + וְדַרְשׁוּ אֶת שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר
 "הִגְלִיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַּעֲדָהּ אֶל יְהוָה
 "כִּי בְשָׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שְׁלוֹם" הֵן בְּגָלוֹת שְׁבָעִים
 "שָׁנָה צִוָּה אֱלֹהֵי לְדָרוֹשׁ בְּשָׁלוֹם אֶרֶץ וְעַם אֲשֶׁר גָּלוּ
 "שָׁם + אֵף כִּי בַּיָּמִים הָרַבִּים הָאֵלֶּה זֶה אֶלְף וְשִׁמוֹנָה
 "מֵאוֹת שָׁנָה וְאֵין אֶתְּנוּ יוֹדֵעַ עוֹד עַד מָה :

הַיַּעֲצֵרוּ חֻקֵּי דַת אִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי אוֹתוֹ מַעֲשׂוֹת חוֹבוֹת אֲזַרְחָה הָאָרֶץ ?

חֻקֵּי דַת אִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי לֹא יַעֲצֵרוּהוּ מַעֲשׂוֹת חוֹבוֹת
 אֲזַרְחָה הָאָרֶץ + כִּי בְהִיּוֹת שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ אֵין דָּבָר מִפֶּר
 דָּתוֹ אֶךְ בָּעֵת מִלְחָמָה יֵשׁ חֻקִּים יִשְׁבְּתוּ וְזֹאת תוֹרַת
 אָדָם הֵלֹא כִּבּוּא יִשְׂרָאֵל אֶרֶץ כְּנַעַן כָּל הַשָּׁנִים אֲשֶׁר
 הִיְתָה הָאָרֶץ נִכְבָּשֶׁת לִפְנֵיהֶם לֹא עָשׂוּ חֻקֵּי הַתּוֹרָה
 כַּמִּשְׁפָּט*) וְהַחֲשׂוֹנוֹתֵיכֶם כִּאֲשֶׁר נִלְחַמוּ בְּמִלְכֵי יוֹן
 הִיוּ

(1) דְּרָבִיָּה דְרָבִי נָעַם וּכְל גְּתִיבּוּתִיה שְׁלוֹם (מְשָׁלִי ג', יז) :

(*) כִּי כָל שָׁנָה יָמֵי כְּנוּם חֲדָשׁ יִשְׂרָאֵל קָדְלִי דְחִזְרִי בְּדִלְיָתָם נְחוּלִין (דף יז ע"א נא)

אונד דיא ניכט טויגליך דאצו זינד, מיססען יענע אונטערשטיצען.
אונד צו דען קאסטען דעם קריגעס בייאטראגען.

II. וויא איין ישראליט צום בירגערליכען שטאנדע פֿעהיג זינא.

האט איין ישראליט אויך איין פֿאטערלאנד ?

יא, דאז לאנד ווארין ער געבארען אונד ערצאגען איזט, ווארין ער
פֿרייע רעליגיאנסאיבונג האט, אללערלייא געווערב אונד ארבייט,
וויא יעדער אנדרע שטאאטסבירגער טרייבען דארף, אונד דורך
דיא געזעטצע געשיצט ווירד; דאז מוס ער אלס זיין פֿאטערלאנד
ערקעננען, זיינע הילפֿע איהם ניכט פֿערזאגען, ווען עס זיינער בע-
דארף, אונד אללע דארין עקסיסטירענדען געזעטצע אונד בירגער-
ליכען פֿפֿליכטען בעאבאכטען אונד ערפֿיללען.

קאן איין ישראליט מיט דען גלויבען אן משיח, דעננאך מיט
גוטען געוויססען, דאז לאנד ווארין ער וואהנט, אלס זיין פֿאטער-
לאנד אנזעהען ?

יא, דען זא לאנגע דער משיח ניכט געקאממען איזט, בלייבט דאז
יעניגע לאנד ווארין ער לעבט, איממער נאך זיין וואהרהאפֿטעס
פֿאטערלאנד, אונד האט דיא נעהמליכען פֿפֿליכטען צו בעאבאכטן,
וועלכע יעדער אנדרער שטאאטסבירגער צו בעאבאכטען האט.

ווארום לעסט זיך דיזעס ערווייזען ?

דיזעס לעסט זיך זעלבסט אויס דער הייליגען שריפֿט ערווייזען; אלס
דיא ישראליטען צום ערשטען מאהל אויס איהרעם פֿאטערלאנדע
נאך בבל פֿערטריבען וואורדען, גאב איהנען גאטט צוואר דורך דען
פֿראפֿעטען ירמיהו דען טראסט, זיא באלד ווידער אין איהרע היי-
מאט צוריק צו פֿיהרען. דען זא הייסט עס: „זא שפּריכט דער
עוויגע: נאכדעם דאז באבילאנישע רייך גאנצע זיבענציג יאהרע
„ גערויערט האבען ווירד, ווערדע איך אייך ווידער בערענקען,
„ אונד אייך ווידער היהער צוריק פֿיהרען „ (ירמי' כט, יא);
דעננאך בעפֿאהל איהנען דיזער נעהמליכע פֿראפֿעט, דאס זיא זיך
וועהרענד איהרעם אויפֿענטהאלטס אין בבל, אלס איינהיימישע
בירגער בעטראכטען זאללען, דען זא הייסט עס, עבען דאזעלבסט:
„ דיזעס איזט דער איגהאלט דעם בריפֿעס, דען דער פֿראפֿעט

ירמיהו

כחו להלחם יעזר במסת ערכו להכין צדה ונשק לערי
המבצר ולעודרי המערכה :

II. איך יכון איש הישנאלי למשפט אורח הארץ

היש לאיש הישנאלי גם הוא ארץ אחרונה ?

כן! הארץ אשר האיש הישנאלי יושב בה ועושה דתו
חפשי אין אונס ואין שטן והארץ רחבת ידיים לפניו
לשבת כטוב בעיניו ולסכן כל טובה וידיו לא אסרות
לכל מלאכת תרש וחושב ולכל מקנה וקנין כאחר
אזרח הארץ וחקי המדינה סוככים בעדו מכל עשק
ועול בנפשו ובמאדו אוי הארץ ההיא ארץ אחותו
והמלך המושל בה מלכו וחקי המדינה חקיו וחובות
אזרח הארץ חובותיו :

היכון איש הישנאלי לאזרח הארץ גם בהיותו מצפה לשוב אל ארץ
אבותיו אשר מעולם על ידי משיח המייעד לבוא ?

כן! כי כל עוד לא בא משיח הלז אוי האיש הישנאלי
אזרח ארץ מולדתו הוא אשר נולד בה ואשר יושב
בה :

מה האות על הדבר הזה ?

האות על הדבר הזה כן כאשר גלו ישראל ראשונה
מירושלם בבבלה הבטיח להם אלוה על פי ירמיהו
הנביא לאמר (*) " כה אמר יהוה כי לפי מלאכת לבבל
שבעים שנה אפקד אתכם — להשיב אתכם אל
המקום הזה " ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם
צוה אותם הנביא ההוא לדרוש את שלום הארץ
אשר גלו שמה שנאמר (**) " ואלה דברי הספר
אשר

(*) ירמיו' כט, י, יא :
(**) כס כע, ח - ח :

בוטווייליג ענטריכטע, ווייל זיא צום אללגעמיינען בעסטען פֿער-
ווענדעט ווערדען.

(ב) זאלל מאן דעם צאללע אונד דען שטייערן, דיא אויף דיא
איינ • אונד אויס = פֿוהר געלעגט זינד, ניכט צו ענטגעהען,
זוכען.

(ג) זאלל מאן קיינען שלייכהאנדעל טרייבען, דען דורך דען פֿער-
באט אויסלענדישע וואהרע איינצופֿיהרען, ווירד דער פֿלייס
אונד דיא אינדוסטריא דער לאנדעסאיינוואהנער בעפֿערדערט,
אונד דאז געלד בלייבט אים לאנדע • מאן דארף דאחער דאז
אללגעמיינע בעסטע דעם פֿריפֿארטהייל ניכט אויפֿאפֿערן;
מאן זאלל איבערהויפט היימליך ניכטס טוהן, וואס עפֿענטליך
צו טוהן דיא געזעטצע פֿערביטען, אונד בעשטראפֿען; דען ווער
דיא געזעטצע היימליך איבערמדיטט, ווען ער אויך דאדורך
דער שטראפֿע דער אבריקייט ענטגעהט, זא האט ער דאך
ווידער דען וויללען גאטטעס געהאנדעלט, דער דיא שטאאטס-
געזעטצע פֿאן דען מענשען געהאלטען האבען ווילל.

וואס פֿערשטעהט מאן ענדליך אונטער דער פֿעליכט דעם פֿאטער-
לאנד טרייא צו זיין?

דארונטער פֿערשטעהט מאן, דאס איין יעדער דאז לאנד ווארין ער
געבארען אונד ערצאגען ווארדען, ליבען אונד וועהרטהאלטען, זא
פֿיל אין זיינען קרעפֿטען שטעהט, צור גליקזעליגקייט דעסזעלבען
בייאטראגען מוס, דען איין שטאאט איזט צו בעטראכטען וויא איין
קערפער דער אויס פֿערשידנען גלידערן צוזאמענגעזעצט איזט,
וואפֿאן יעדעם גליד זיינע בעזאנדערע בעשטיממונג אונד פֿערריכטונג
האט אום דאז וואהל דעם גאנצען צו בעפֿערדערן, אונד זא וויא
דיא גלידער דען קערפער שיטצען, זא מיססען אויך דיא גלידער
איינעם שטאאטעס זיך צו דעססען שוטצע פֿעראייניגען, אום איהן,
זואן ער פֿאן איינער פֿיינדליכען מאכט בעדראהט אדער אנגעגריפֿ-
פֿען ווירד, צו פֿערטיידיגען, דיא ריסטיגען מיססען אין קריג ציהען,

אונד

יב M

כִּי הִמָּה נְכוֹנִים לַעֲלוֹת עַל הַתְּקוּנִים וְהוֹצֵאוֹת לְטוֹבוֹת
כָּל אַנְשֵׁי הָאָרֶץ :

(ב) לֹא יַעֲלִים הַמָּס וְהַמָּכֶס הַנָּתוּן עַל כָּל מָקוֹחַ
וּמִמָּכָר הַיּוֹצֵא וּבָא מִמְּדִינָה לְמְדִינָה :

(ג) לֹא יִסָּחֵר בְּמִסְחָר אֲשֶׁר הֵנִיאוּ חֻקֵּי הַמְּדִינָה •
כִּי הִמָּה נָתַנוּ לַהֲגִדִּיל אֲשֶׁר יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
לְהִרְבּוֹת בְּשָׂרוֹן כָּל מְלָאכָה בָּאָרֶץ לְכַלְתִּי הַזֵּיל
בְּסִפָּם וּוְהָבִים אֶל אֲרָצוֹת אַחֲרוֹת • וְלֹא יַעֲשֶׂה
דָּבָר בְּסִתָּר אֲשֶׁר כַּעֲשׂוֹתוֹ בְּיַד רָמָה עֲנֵשׁ יַעֲנֵשׁ
בְּכָלִילִים • כִּי גַם לֵאלֹהֵי חוּטֵא הָאִישׁ הַהוּא
הַשֵּׁם בְּסִתָּר וּבִגְדָר בְּכָרִית הַחֲבֵרָה וּמִפֶּר דְּתִיָּה
אֲשֶׁר נָתַנוּ לְשֵׁם שְׁלוֹם בָּאָרֶץ :

מִה יֵשׁ לְהַבִּין בְּחֹזֶב לְהִיּוֹת אִמּוֹן לְאֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ ?

בְּחֹזֶב לְהִיּוֹת אִמּוֹן לְאֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ יֵשׁ לְהַבִּין כִּי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר הָאָדָם נוֹלַד בָּהּ יִנָּאֲחֻז בָּהּ לְרִכּוּשׁ רִכּוּשׁ וּלְסִכּוֹן
כָּל טוֹבָה הָאָרֶץ הַהִיא תִּהְיֶה אֶרֶץ סִגְלָתוֹ בְּשִׁלּוּמָהּ
יִדְרוֹשׁ וּבְעֵד שְׁלוֹתָהּ יִתְפַּלֵּל וְכָל אִישׁ כָּפִי יִכְלֹתוּ
יִתְאַמֵּץ לְהִרְבּוֹת הַצִּלְחַת אֲרָצוֹ וְאֲשֶׁר יוֹשְׁבֶיהָ כִּי כָּל
הָאָרֶץ תִּבְנֶיט אָדָם אַחֵר תִּחְשֹׁב וְכָל אִישׁ וְאִישׁ בָּהּ
נָתַח אַחֵר מִנוֹף שְׁלֹסִישׁ לְכָל אַחֵר מְלֹאכְתּוֹ וּמַעֲשֵׂהוּ
לְהַשְׁלֵמַת יִתְרוֹן הָאָרֶץ בְּכָל כְּבָהֲרִי הַנוֹף לְהַשְׁלֵמַת
הָאָדָם: וּבְאֲשֶׁר יִתְעוֹדְדוּ כָּל חֻלְקֵי הַנוֹף לְקִרְאָת
הַקָּמִים עָלָיו לְפָגוּעַ בְּכָל אֲשֶׁר לוֹ לְהַצִּילוֹ בֶּן יִתְחַזְקוּ
כָּל יוֹשְׁבֵי אֶרֶץ אַחַת בְּעֵד אֶרֶץ מוֹלְדָתָם לְקִרְאָת צָר
וְאוֹיֵב דְּבָא מֵאֶרֶץ אַחֶרֶת לְהִתְגָּר בָּהּ מִלְחָמָה לְכַבֵּשׁ
אוֹתָהּ וּלְהַכְנִיעַ יוֹשְׁבֶיהָ תַּחַת מְשִׁשְׁלָתוֹ • אֲשֶׁר הוּא
אִישׁ חֵיל יִחְלֹץ וַיֵּצֵא בְּצָבָא בְּקֶשֶׁר שְׂאָר אַנְשֵׁי
הַמְּלָחָמָה לְשׁוֹם נַפְשׁוֹ בְּכַפּוֹ לְהִלָּחֵם וְאֲשֶׁר אֵין

כָּחוֹ

דעם לאנדעם , דער פֿיר דאז וואהל דעם שטאאטעם , אונד פֿיר
 דאז גליק זיינער אונטערטאהנען , זא וויא איין צערטליכער פֿא-
 טער , פֿיר דאז וואהל זיינער קינדער בעשטענדיג וואכט , ליכען ,
 איהן אויף דיא העכסט געביהרענדע ארט עהרע ערווייזען , אונד
 אין אללען שטיקען זיינע בעפֿעהלע בעפֿאלגען ; יא ניכט נור דען אבערן
 שטאאטס פֿערוואלטער אלליין זאנדערן אויך אללען איבריגען אבריג-
 קייטליכען פֿערוואנען , אלס מיניסטער , רעהטע , פֿעלדהערדן , אונד
 אנדערן בעאמטען , דיא דעם רעגענטען דיא רעגירונג דעם שטאא-
 טעם פֿערוואלטען העלפֿען , זינד וויר עהרע אונד געהארזאמקייט
 שולדיג , אונד פֿיר דאז וואהל דערזעלבען צו בעטטען , ווייל דורך
 זיא דיא רוהע אונד זיכערהייט דעם שטאאטעם ערהאלטען אונד
 בעפֿערדערט ווירד . (1)

וואס איזט אונטער דעם צווייטען ארטיקל צו פֿערשטעהען ?

דארונטער איזט צו פֿערשטעהען , דאס יעדער איינוואהנער איינעם
 לאנדעם פֿערבונדען איזט , דיא שטאאטסגעזעטצע צו קעננען אונד
 צו בעפֿאלגען , ער דארף וועדער עפֿענמליך נאך היימליך זיא אי-
 בערטערעטען ; דען דיא געזעטצע איינעם שטאאטעם זינד דיא ריכטי-
 שנור דער בירגערליכען געזעלשאפט , זיא בעשטימוען דאז רעכט
 איינעם יעדען מיטגלידס דערזעלבען , שיטצען דאז רעכטמעסיגע איי-
 גענטוהם פֿאר איינגריף אונד אנפֿאלל , בעשטיממען דיא געביהר-
 ליכען אבגאבען אונד שטייערן , דיא יעדעם מיטגליד בייאצוטראגען
 האט , אום דיא לאסטען דעם שטאאטעם צו בעשטייערן , וועלכע
 אויף געמיינטיציגע אנשטאלטען פֿערווענדעט ווערדען מיססען .

וואס האט מאן בייא דער בעאבאכטונג דער שטאאטסגעזעטצע הויפט-
 זעכליך צו בעפֿאלגען ?

(א) דאס מאן דיא אבגאבען , וועלכע דיא געזעטצע בעשטיממען ,
 גוט

(1) בעטע פֿיר דאז וואהל דער אבריגקייט , דען אהנע פֿורכט פֿאר דיזער , ווירדע
 איין טעגש דען אנדערר לעפענדיג פֿערשלינגען (אבות פרק ב) .

נָשִׂיא הָאָרֶץ וְרֹאשׁ לְאָמִיו אֲשֶׁר עֵינָיו פְּקוּחוֹת עַל
טוֹבַת הָאָרֶץ וְעָמָה אֲשֶׁר מוֹשֵׁל בָּהּ וְעַל אֲשֶׁר
יוֹשְׁבֶיהָ כְּעֵינִי אֵב רַחֲמָן עַל הַנְּהַגַת בְּנֵי בֵיתוֹ וְיֵשׁ
לְסוּר אֶל מִשְׁמַעְתּוֹ וּלְכָל הָעוֹמְדִים עַל הַפְּקָדִים
מִשְׁנֵי יוֹעֲצָיו שָׂרָיו וְשְׁלִישָׁיו אֲשֶׁר לְמֶלֶךְ נִשְׁעַן עַל
יָדָם בְּמִשְׁמַרְת מִשָּׂא מַמְשַׁלַת הָאָרֶץ אִישׁ אִישׁ כְּפִי
עָרְכוּ וְנִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָם אֲשֶׁר בָּם יִהְיֶה לָנוּ שָׁלוֹם : (1)

מִה יֵשׁ לְהִבִּין בְּחֹב לְשִׁמּוֹר חֲקֵי הַמְּדִינָה ?

בְּחֹב לְשִׁמּוֹר חֲקֵי הַמְּדִינָה יֵשׁ לְהִבִּין כִּי כָל יוֹשֵׁב
הָאָרֶץ יִלְמַד וְיֵדַע חֲקֵי אֶרְצוֹ וְדַתֶּיהָ אֲשֶׁר הִיא נְהוּגָה
עַל פִּיהֶם וְיִשְׁמֹר אוֹתָם וְלֹא יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בְּגִלּוֹי אוֹ
בְּסִתָּר כִּי הַחֲקִים הָאֵלֶּה מַחֲסֵי יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וּמִגִּינָם •
הֵמָּה נוֹקְבִים מִשְׁפָּט כָּל אִישׁ וְזִכּוּתוֹ בָּאָרֶץ בְּגִבּוֹל
נִחָלְתּוֹ בְּהוֹנּוֹ וּבְמִשְׁלַח יָדוֹ וְסוֹכְכִים בְּעַד כָּל
אֲשֶׁר לְאִישׁ בַּד יַעֲשִׂקְנוּ אַחֵר • הֵמָּה יַעֲרִיכוּ עֶרְךְ
הַמִּשָּׂא וְהַמָּס וְהַמָּכֶס אֲשֶׁר יִתֵּן כָּל אִישׁ וְאִישׁ
הַמִּרְבָּה וְהַמִּמְעִיט אִישׁ כְּמִסַּת רְכוּשׁוֹ וּבִרְכָּתוֹ
לְתַרּוּמַת הַמְּדִינָה אֲשֶׁר יַעֲלוּ לְהוֹצָאוֹת וּלְתַקּוּנִים •
וְכִסְף־הַמָּנוּסִים הַשּׁוֹפְטִים וְהַשּׁוֹטְרִים הַמּוֹרִים וְהַסּוֹפְרִים
הַכְּהֻנִּים וְהַמְּשֻׁרְתִּים וְכָל עוֹשֵׂי מְלָאכָה וְשׁוֹמְרֵי
מִשְׁמַרְת הַמִּמְשָׁלָה :

מִה הֵמָּה רֹאשֵׁי מִשְׁמְרוֹת בְּחֲקֵי הַמְּדִינָה ?

רֹאשֵׁי הַמִּשְׁמְרוֹת בְּחֲקֵי הַמְּדִינָה •

(א) יָבִיא כָּל אִישׁ בְּנִדְיָב לֵב תַּרּוּמַת עָרְכּוֹ וְהַמִּשָּׂא
אֲשֶׁר שָׂמוּ עָלָיו לְתַת אֶל גִּזְי הַמֶּלֶךְ וְהַמְּדִינָה •
כִּי

(1) הוּא מִתְפַּלֵּל בְּשִׁלּוּמָה שֶׁל מַלְכוּת שֶׁאֵל מִלֵּא מוֹדָא אִישׁ אֶת רַעְיוֹ
חַיִּים בִּלְעוֹ (אֲבוֹת פֶּרָק ב) :

דען וויא אפֿט זינדיגן וויר ניכט אויך געגען גאטט, אונד ער פֿערט
 צייהעט אונס ; אונד זא וויא גאטט לאנגמיהטיג געגען אונס איזט
 אונד אונס אונזער זינדען פֿערצייהעט, עבען זא פֿארדערט ער אויך
 פֿאן אונס געגען אנדרע לאנגמיהטיג צו זיין, אונד דיא בעלידיגונגן
 דער יעניגען, דיא אונזערס גלייכען זינד צו פֿערצייהען ; איבערדיס
 מיססען וויר ערוועגען, דאס מאנכער אונס אפֿט ניכט אויס איכלער
 אכזיכט בעזעס צופֿיגט, זאנדערן, אהנע עס אייגענטליך צו וואל
 לען, טהיילס אויס מיספֿערשטאנד, טהיילס אויף אנרייצען אנדרער
 עס טוהט ; אפֿט געבען וויר אויך זעלבסט אונזערן פֿינדען צום
 צארן אנלאס, מאנכער בעלידיגעט אויך נור אויס ליידענשאפֿט
 אונד יעצארן, אונד בערייהעט עס גלייך דארויף, אונד זא גיבט עס
 אונצעהליגע אומשטענדע, דיא דיא מענשען צו פֿינדע געגען איינ
 אנדער מאכען, דאס זיא זיך איבעלס צופֿיגען, אהנע ווירקן יך באז
 האפֿט צו זיין. 2) דאז בעסטע מיטטעל איזט אלזא, דעם פֿינדע
 צו פֿערצייהען, דאדורך קאן דער מיספֿערשטאנד געהאבען ווערדען.
 אונד דער וועג צור אויסזעהנונג אפֿפֿען בלייבען.

דריטער אבשיטט

פֿאן דען פֿפליכטען געגען שטאאט אונד פאטערלאנד.

I. ערקלעהרונג דיזער פֿפליכטען.

אין וואס בעשטעהען דיא פֿפליכטען געגען דען שטאאט ?
 דיא פֿפליכטען געגען דען שטאאט בעשטעהען אין דרייא הויפט
 ארטיקעלן :

א) דיא אבריקייט עהרען.

ב) דיא געזעטצע דעם שטאאטעס בעפֿאלגען, אונד

ג) דעם פֿאטערלאנדע טרייא זיין.

וואס איזט אונטער דען ערשטען ארטיקל צו פֿערשטעהען ?
 דאדונטער איזט צו פֿערשטעהען : דאס מאן זאלל דען רעגענטען

דעם

(1) שטעללע דען פֿריינד צור רעדע (ווען דא איזט אין פֿערדאכט האטט) פֿיללייכט
 האט ער דיא טאהט ניכט פֿעראיבט, אונד האט ער עס עטווא געטאהן, דאס
 ער'ס ניכט ווידער טוהען : שטעללע דען פֿריינד צור רעדע, פֿיללייכט האט ער
 דאס ווארט ניכט געשפראכען, אונד האט ער עס געטאהן, דאס ער עס ניכט
 ווידערהאלע : שטעללע דען פֿריינד צור רעדע, דען אפֿט איזט'ס פֿערלייטדונג.
 אונד גיב ניכט יעדער רעדע גרויבען, מאן קאן פֿעהלען אהנע פֿארוואן, אונד
 אונגעבט אהנע פֿארוויססען טוהן (בן סירא א, יח כב).

וְהוּא מְרַבֵּה לְסִלַּח לָנוּ וְכֹאֲשֶׁר הוּא מֵאֲרִיךְ אִפּוֹ לָנוּ
וְעוֹבֵר עַל פְּשָׁעֵינוּ בֵּן יִדְרוֹשׁ מֵאַתָּנוּ שְׁנֵאֲרִיךְ אֶת
לְאֻנְשֵׁים אֲשֶׁר כִּגְלִלָנוּ וְנַעֲבֹר עַל פְּשָׁעֵיהֶם • וְנָשִׁים
אֲדָר לְבָנוּ עוֹד כִּי יֵשׁ מְרִיעִים לָנוּ וְלֹא מִלִּבָּם מִזִּיקִים
לָנוּ וְלֹא בְזֻזוֹן • אֵלֶּה רוּחָם הַתֶּעַם וְאֵלֶּה הַסִּיתוֹם
אַחֲרֵים בָּנוּ וְכִמָּה רָעוֹת אֲשֶׁר הִסְבּוֹנוּ בְּנַפְשָׁנוּ לְהִרְעֵ
שׁוֹנְאֵינוּ לָנוּ וַיֵּשׁ בְּמַהֲרֵי חֲמָתוֹ יַעֲשֶׂה אֲשֶׁר יִנָּחֵם
עָלָיו מִהֲרָה וְתַחַת מְסֻכּוֹת רַבּוֹת יִשְׁנֶה אִישׁ אֶת
עֵמִיתוֹ וְיִרְעֵ לוֹ מִכָּלִי רוּעַ לֵב • (י) עַל כֵּן אֵין טוֹב
כִּי אִם לִשְׂאֹת לַחֲטָאִי אוֹיְבֵינוּ וְלִסְלַח לָהֶם וּלְשִׁלֵּם
לָהֶם טוֹבָה תַּחַת רָעָה לְהַשְׁאִיר לָהֶם דֶּרֶךְ לְהִפָּקֵד
לְאוֹהֲבֵינוּ :

פרק ג' מחובות האדם אל ארץ אבותיו

I. מחלקות חובות איש אל ארץ אבותיו בכלל

מה כלול בחובות האיש אל ארץ אבותיו ?

- בְּחֻבּוֹת הָאִישׁ אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתָיו כָּלוּל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים •
- (א) לְאַהֲבֵ אֶת הַמְּלָכוֹת •
 - (ב) לְשִׁמּוֹר חֻקֵּי הַמִּדְּיָנָה •
 - (ג) לְהִיּוֹת יֶאֱמוֹן לְאֶרֶץ מוֹלִדְתּוֹ :

מה יש להבין בחוב לאהב את המלכות ?

בְּחֻבּוֹ לְאַהֲבֵ אֶת הַמְּלָכוֹת יֵשׁ לְהִבִּין לְאַהֲבֵ אֶת
נְשִׂא

(ג) הוֹבֵחַ אֶת עֲמִיתוֹ אוֹלִי לֹא עֹשֶׂה וְאִם עֹשֶׂה אֵל יִסִּיף : הוֹבֵחַ
אֶת עֲמִיתוֹ אוֹלִי לֹא דָבָר וְאִם דָּבָר אֵל יִשְׁגֶּה : הוֹבֵחַ אֶת עֲמִיתוֹ
כִּי הוֹלְכִי רַבִּים וְאֵל יֶאֱמֵן לְבָרְךָ כָּל דָּבָר : יֵשׁ חוֹטֵא וְלֹא
מִלְּבוֹ וּמַעוֹת וְלֹא מִדַּעְתּוֹ (בֵּן סִירָא יט , יח - כב) :

וויא זאללען וויר אונס געגען יענע פֿערהאלטען, דיא ניכט אונזרע
גלויבענסגענאססען זינד ?

עבען זא וויא געגען אונזרע גלויבענסגענאססען, אונד אללע פֿעליכ-
טען דער נעכסטענליכע, דיא וויר אין בעטרעף דיזער צו בעאבאכ-
טען אונד אויס צו איבען האבען, מיססען וויר אויך אין בעטרעף
יענער בעאבאכטען אונד אויסאיבען ; דער דעליגיאנס אונטערשיד
מאכט קיינען אונטערשיד צווישען מענש אונד מענש ; דען גאט
האט אללע מענשען גלייך געשאפֿען, אונד איהנען גלייכע פֿעליכ-
טען געגען איינאנדער אויפֿגעלעגט ; עס זינד אלזא גלייכע געזעטצע
אונד גלייכע רעכטע, זאוואהל איבערהויפט אין בעצוג אויף מענש-
ליכע געזעלשאפט, אלס אויך אינסבעזאנדער, אין בעצוג אויף
בירגערליכע פֿערפֿאססונג.

VII. וויא וויר אונס געגען בעזע אונד לאסטערהאפטע מענשען, געגען אונזרע
פֿיינדע אונד בעליידיגער צו פֿערהאלטען האבען .

וויא זאללען וויר אונס געגען בעזע אונד לאסטערהאפטע מענשען
פֿערהאלטען ?

ווען וויר זיא אויך ניכט ליבען קעננען, זא זאללען וויר זיא דאך
אויך ניכט האססען. (1) וויר זינד שולדיג דען זינדער אונטער פֿיר
אויגען צו שטראפֿען, איהן צו בערעדען זוכען, דאס ער זיין לא-
סטערהאפטעם לעבען פֿערלאסע אונד זיך בעספרע, ניממט ער
דיא ערמאהנונג אן אונד בעסכערט זיך, זא האבען וויר זיין הערץ
געוואננען, אונד ער האט זיך אונזרער ליבע ווירדיג געמאכט ;
ניממט ער אבער אונזערע ערמאהנונג ניכט אן, זא פֿערלאסען
וויר איהן יעדאך אהנע איהן צו פֿערפֿאלגען, אדער אין פֿערצווייפֿ-
לונג צו ברינגען, וויר מיססען דיא האפֿפֿנונג, דאס ער זיך פֿיללייכט
אין דער צוקונפט בעססערע, ניא אויפֿגעבען, אונד אין דיזעם בע-
טראכט דירפֿען וויר איהן ניא גאנץ פֿאן אונס אבווייזען, זאנדערן
מיססען אונזערע ערמאהנונגען פֿאן צייט צו צייט איהם ווידער-
האלען.

וויא זאללען וויר אונס געגען אונזערע פֿיינדע אונד בעליידיגער
פֿערהאלטען ?

אויך אונזרע פֿיינדע אונד בעליידיגער זאללען וויר ליבען, איהנען
פֿערצייהען, אונד בעזעם מיט גוטעם פֿערגעלטען ; אונד זא אפֿט
זיא אונס בעליידיגען, זא אפֿט זאללען וויר איהנען פֿערצייהען,
דען

איך נתנהג עם בני ברית דת אחר ?

כל חוב אשר חב האדם לעשות לעמיתו כן ברית דתו
חב לעשות לעמיתו כן ברית דת אחר כי אמונת
ודת נחלת אבות ומאלוה חבת איש לרעהו • רצון
כל דת שיהיה בן בריתה אמון לדתו אשר נולד
בה ואשר גדל בה ואשר למדוהו אבותיו אך בחברת
המדינה כל בני ברית דתות שונות יחדו שוים אין
הבדל :

VII. איך להתנהג עם אנשים רעים וחטאים ועם שונאים

איך נתנהג עם אנשים רעים וחטאים ?

גם האנשים הרעים והחטאים אם אהב לא נאהב
אותם גם שנוא לא נשנא אותם • אך נבקש להוכיחם
וליסרם בינינו לבינם ולהרבות דברים להשיבם
מרעתם אם ישמעו וישובו הלא קנינו לבבם והם זכו
אהבתינו ואם ימאנו ויחדלו ניגזבם • לא נדרף את
הרעים ולא נבקש את נפשם ולא תאכר תוחלתנו
בהטבתם • כי אם לא ישובו היום אולי ישובו מחר
או כיום אחר ובתוחלת הזאת לא נחרוף אותם ממנו
אך נתן נתן להם יד לשוב ונחדש דברי תוכחתנו
לעתים שונים :

איך נתנהג עם שונאים המדיעים לנו ?

גם השונאים המדיעים לנו נאהב ונסלח להם ונשיב
להם טובה תחת רעה • וגם אם ירבו להריע לנו אנחנו
נרבה לסלוח להם • כי גם אנחנו נרבה לחטא לאלוה
והוא

ליכען נאמען ביא לעגע, אונד וואס מאן זעלבסט ניכט טוהן דארף
 אויך ניכט דורך אנדרע טוהן לאססען.
 V. פאן דען פֿליכטען דער ליבע.

ווארוד אײסערן זיך דיא פֿליכטען דער ליבע ?
 דורך בילליגע, געפֿעלליגע, אונד וואהלטהטיגע האנדלונגען.
 וועלכע זינר דיא הויפטפֿליכטען דער געכסטענליבע ?

דיא הויפט פֿליכטען דער געכסטענליבע זינד :

דען פֿערמעגנדען געפֿעלליג זיין.

דען ארמען געלד לײהען.

דען דירפֿטיגען אלמאזען שפענדען.

דען הונגריגען שפייזען.

דען דורשטיגען לאכען.

דען נאקטען קליידען.

דען וואנדערער בעהערברעגען.

דען פֿרעמדען גוט אויפֿנעהמען.

געפֿאנגע לאז קויפֿען.

קראנקע בעזוכען.

טאדטע צור ערדע בעשטאטטען.

טרויערנדע טרעסטען.

זינדער ערמאהנען.

אנוויסענדע בעלעהרען.

אירדענדע צורעכט ווייזען.

דען ראהטזוכענדען ראהטען.

דען בעדרענגטען בײאשמעהען.

דען אונטערדיקטען פֿערטיידיגען.

דעם בעליידיגער פֿערצייהען.

אונד דיא האנדלונגען אײנעם יעדען מענשען צום גוטען דייטען.
 (זא לאנגמאן ניכט פֿאם געגענטהיילע איבערצייגט ווירד).

VI. ווא וויר אונס געגען אנדרע כעכענמענשען דיא ניכט אונזערע גליוכענס
 גענאססען זינד צו פֿערהאלטען האבען.

וועם זאללען וויר אלס אונזערע געכסטען בעטראכטען ?
 אללע מענשען אהנע אויסנאהמע מיססען וויר אלס אונזערע געכ
 סטען בעטראכטען.

רע • וְכָל אֲשֶׁר הוּא מַצִּיחַ עָלָיו לְבַלְתִּי עֲשׂוֹתוֹ לֹא
יַעֲשֶׂה בְּיַד אֲחֵר :

V. מחובות נדבה בפרט

במה נגלו מעשי חובות נדבה ?

באהבת האדם את עמיתו לעשות עמו צדקה וחסד
חנינה וחמלה :

מה המה ראשי חסדי האדם ?

ראשי חסדי אדם הם

11 מתים ללוח	1 שואלים להשאיל
12 אבלים לנחם	2 דלים להלוות
13 חוטאים להוכיח	3 אביונים לחונן
14 בוערים ללמד	4 רעבים להאכיל
15 תועים לישר	5 צמאים להשקות
16 נועצים ליעץ	6 ערומים לבסות
17 נלחצים להושיע	7 ארחים להלין
18 עשוקים להציל	8 גרים לקרב
19 מכעיסים לסלח	9 שכנים לפדות
20 ולדון כל אדם לזכות	10 חולים לבקר

VI. איך להתנהג עם בן ברית דת אחר

מי נקרא ריע האיש ועמיתו ?

כל האנשים רעים יחדו ואיש עמית איש אשר הוא
בצלם דמותו במהו :

מיססען נור אונזערס געוויססען איבערלאססען ווערדען . אונד נימאנד
קאן זיא פֿאן אונס פֿארדערן .

IV. פֿאן דען פֿעליכטען דער גערעכטיגקייט .

וועלכע זינד דיא פֿעליכטען דיא בעצוג אויף דיא ערהאלטונג דעס
לעבענס איינעם אנדערן האבען ?

דיא פֿעליכטען וועלכע בעצוג אויף דאז לעבען איינעם אנדערן הא-
בען זינד : דאס מאן נימאנדען איינע פֿערזענליכע בעלידיגונג אנטוהע,
נעמליך עטוואס וואדורך דער קערפער , דיא געזונדהייט , דאז
לעבען איינעם מענשען פֿערלעצט ווערדע .

וועלכע זינד דיא פֿעליכטען דיא בעצוג אויף דיא ערהאלטונג דעס
אייגענטומס איינעם אנדערן האבען ?

דיא פֿעליכטען וועלכע בעצוג אויף דאז אייגענטומס איינעם אנדערן
האבען , זינד : דאס מאן נימאנדען אין דעם דוהיגען בעזיטצע אונד
גענוססע זיינעם אייגענטומס אין דעם געברויכע זיינער קרעפֿטע
שטערע , וואדונטער אויך בעגריפֿען איזט , דאס מאן קיינע איינ-
גריפֿע אין דאזגעווער איינעם אנדערן , נאך בעאיינטרעכטיגונגען
אין זיינע נאהרונגסמיטטעל טוהן דארף ; דאס מאן ניכט דורך ליסט
בעטרוג א . ד . ג . איינען אום דאז זיינע ברינגע , דאס מאן דעם
ארבייטער זיינען לאהן ווערדע פֿארענטהאלטע נאך דאפֿאן אבי
ברעכע , דאס מאן אים האנדעל דיא ווארע ניכט איבערביטע ,
שלעכטע פֿיר גוטע געבען , אדער פֿאלשעס מאס , געוויכט , פֿאלשע
מינצע זיך בעדיהנען דארף ; ענדליך דארף מאן נימאנדען פֿאלשע
פֿערזיכרונגען געבען , אונד דאז געגעבענע ווארט , וואדורך מאן
איינעם וואס פֿערשפראכען האט , ניכט ברעכען .

וועלכע זינד דיא פֿעליכטען דיא בעצוג אויף דיא ערהאלטונג דעס
גוטען רופֿס איינעם אנדערן האבען ?

דיא פֿעליכטען אין בעציהונג אויף דען גוטען רופֿ איינעם אנדערן
זינד : דאס מאן קיינען מענשען פֿערליימדע , ד . ה . איהן וועגען
זיינער עהרליכקייט אונד רעכטשאפֿענהייט ניכט פֿערדעכטיג מא-
כע ; זיינען גוטען רופֿ ניכט פֿערקליינדע , וואדורך זיינע עהרע גע-
קדענקט ווירד , פֿערנער דאס מאן קיינעם מענשען עפֿענטליכע
פֿעראכטונג צייגע , מיט ווארטען בעלידיגע , אדער איינען שימפֿע-
לע

אָכף אִין אָכף אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם לָכֵן נִקְרָאִים חוֹבוֹת
נִרְכָּה :

IV. מחובות המשפט בפרט

מָה הֵמָּה חוֹבוֹת הָאָדָם בְּבַחֲיַנְת חַיֵּי עַמִּיתוֹ ?

בְּחוֹבוֹת הָאֱלֹהִים הָאָדָם מְצֹוֶה שְׁלֹא יִפְגַּע בְּנַפְשׁ עַמִּיתוֹ
לְהִרְעֵ לוֹ בְּגוֹיָתוֹ בְּכִרְיָאָתוֹ וּבְחַיָּיו • לֹא יָרִים יָדוֹ
עָלָיו לְהַכּוֹתוֹ לְתַת בּוֹ מוֹם אוֹ לְהִסָּב לוֹ מִכָּאֵב אוֹ חֲלִי
אוֹ אִסְיַפַּת נַפְשׁוֹ :

מָה הֵמָּה חוֹבוֹת הָאָדָם בְּקִנְיָנֵי עַמִּיתוֹ ?

בְּחוֹבוֹת הָאֱלֹהִים הָאָדָם מְצֹוֶה שְׁלֹא יַנַּע בְּרִכּוּשׁ
עַמִּיתוֹ לְגִרַּע מִמֶּנּוּ וְלֹא יִשְׁבִּיתוֹ מִמְנוּחָתוֹ כַּאֲשֶׁר הוּא
שֹׁמֵחַ בְּחֻלְקוֹ וְרֹאֶה טוֹב בְּעַמְּלוֹ • וְלֹא יִפְרִיעוּ מַעֲבוּרָתוֹ
וּמַמַּעֲשָׂהוּ מִכָּל אֲשֶׁר בְּכָחוֹ לַעֲשׂוֹת • לֹא יִשְׁיֵג גְּבוּלוֹ
וְלֹא יִכְנֵס בְּמִשְׁלַח יָדוֹ וְלֹא יִשְׁבִּיתָהוּ בּוֹ לֹא יוֹנֶה
וְלֹא יִרְמֶה אוֹתוֹ • לֹא יַעֲצֹר לְשָׂכִיר פֶּעֱלוֹ וְלֹא יִגְרַע
מִשְׁכָּרוֹ לֹא יִרְבֶּה מַחִיר מִמְכָּרוֹ וְלֹא יִמִּיר מִרְכָּלָתוֹ
לְתַת רַע בְּטוֹב וְלֹא יַעֲשֶׂה רְמִיָּה בְּמִדָּה בְּמִשְׁקָל
וּבְכֶסֶף • וְלֹא יִתְעַה אוֹתוֹ בְּשִׁקָּר וְלֹא יִכְשִׁילוֹ בְּכָל
דְּבַר כָּזָב וְלֹא יִיחַל אוֹתוֹ בְּתוֹחֲלָת שׂוֹא וּמִבְטָח
שִׁפְתָּיו לֹא יִשְׁנֶה לוֹ :

מָה חוֹבוֹת הָאָדָם בְּבַחֲיַנְת שֵׁם עַמִּיתוֹ ?

בְּחוֹבוֹת הָאֱלֹהִים מְצֹוֶה הָאָדָם שְׁלֹא יִדְבֹּר בְּעַמִּיתוֹ
לְהוֹצִיא עָלָיו דְּבַר רָעָה לְתַת בּוֹ דָּפִי לְהִבְאִישׁ אֶת
רִיחוֹ וּלְהַשְׁפִּיל כְּבוֹדוֹ • לְנַבֵּל שְׁמוֹ לְתַת אוֹתוֹ לְפָנָי
בְּנִי בְלִיעֵל • וְלֹא יִכְלִים פָּנָי אִישׁ לְעֵינֵי הַשָּׁמַשׁ
לְהַכּוֹת אוֹתוֹ בְּתוֹךְ קָהֵל וְעֵדָה וְלֹא יִכְנֶהוּ בְּשֵׁם
רַע

III. פֿאַן דען פֿליכטען געגען דען געבענמענשען .

וויא טהיילט מאן דיא פֿליכטען געגען דען געבענמענשען איין ?
מאן טהיילעט זיא איין :

(א) אין פֿליכטען דער גערעכטיגקייט, אונד

(ב) אין פֿליכטען דער ליבע .

וואס איזט אונטער דען פֿליכטען דער גערעכטיגקייט בעגריפֿען ?

דאדונטער איזט בעגריפֿען : דאס איין מענש דען אנדערן אין דער
ערהאלטונג זיינעם לעבענס , אין דעם בעזיטצע זיינעם אייגענע
טוהמס , אונד זיינעם גוטען נאמענס , ניכט שטערע ; דיזע
פֿליכטען ערהיישען פֿאן אונס , דאס וויר דיא רעכטע אנדערער
ניכט קרענקען , אלזא נור איין רוהיגעס פֿערהאלטען נאך דעם גרונד
זאטצע : וואס דוא ניכט וויללסט דאז דיר אנדרע טוהן , דאז
טוהע איהנען אויך ניכט .

וואס איזט אונטער דען פֿליכטען דער ליבע בעגריפֿען ?

דיא פֿליכטען דער ליבע זינד דיאיעניגען , דורך דערען ערפֿיללונג
דיא פֿאללקאממענהייט אונד גליקזעליגקייט אנדערער מענשען בע-
פֿערדערט ווירד , דיזע פֿליכטען ערהיישען פֿאן אונס , דאס וויר
אנדרע מענשען זא בעהאנדעלן , וויא וויר אן איהרער שטעללע פֿאן
איהנען בעהאנדעלט זיין וואללען , אלזא איין טעהטיגעס פֿערדאל-
טען אין אויסאיבען וואהלטהטיגער האנדלונגען , נאך דעם גרונד
זאטצע : וואס איהר וואללט דאז אייך אנדרע טוהן , דאז
טוהט איהנען אויך .

ווארום ווערדען יענע פֿליכטען דער גערעכטיגקייט , אונד דיזע
פֿליכטען דער ליבע גענאנט ?

ווייל וויר ציר בעאבאכטונג יענער , דורך דיא עפֿענטליכען געזעט-
צע אנגעהאלטען ווערדען קעננען ; דיא אויסאיכונג דיזער הינזיגען ,
מיס-

III. מחובות האדם אל עמיתו

איכה יש לחלק חובות האדם אל עמיתו ?

חובות האדם אל עמיתו שני מינים •
(א) חובות משפט • (ב) חובות נדבה :

מה נכלל בחובות משפט ?

בחובות המשפט כלול מניעת מעשה כל דבר רע לעמיתנו ולא לגרע דבר מחקו בכל אשר לו יכלת בו ולא נפגע בו לחרע לו באחת משלש אלה •
בהייו בקנינו ובשמו הטוב • וכל משמרת החובות האלה נכללים במאמר : כל אשר ירע בעיניך לא תעשה לרעה :

מה נכלל בחובות נדבה ?

חובות נדבה הנה מעשים אשר חב האדם לעשות לטובת עמיתו לשלמותו ולאשרו והפך החובות האלה שנעשה רצון עמיתנו כמשפט אשר יש אחת רצוננו שיעשה הוא לנו בהיותנו תחתיו • וכל משמרת החובות האלה נכללים במאמר : כל אשר ייטב בעיניך עשה לרעה :

מה בין חובות משפט ובין חובות נדבה ?

החובות אשר הם במניעת מעשה הרע לעמיתו נטול על האדם לשמדם במצות שופטי המדינה • וכל העובר על אחת מאלה ענש יענש האיש ההוא בפלילים כאשר יגיש עמיתו דברו לפניהם • לכן נקראים חובות משפט • וחובות המעשה נתונים נתונים הנה ברצון הנפש אם ירצה לעשותם אך

אכה

- (ב) פֿליכטען צווישען איינעם מענשען אונד זיינעם נעכסטען .
 (ג) פֿליכטען געגען דיא אבריקייט אונד דאז פֿאטערלאנד .

II. פֿאן דען פֿליכטען צווישען פֿערוואנדטען .

וואס ענטהאלטען דיא פֿליכטען צווישען אנפֿערוואנדטען ?
 וויא עלטערן געגען איהרע קינדער , אונד קינדער געגען עלטערן ,
 אונד וויא ברירער אונטער איינאנדער אונד בלוטספֿריינדע זיך פֿער-
 האלטען זאללען .

וואס זינד עלטערן געגען איהרע קינדער פֿערפֿליכטעט ?
 עלטערן פֿליכט איזט , איהרע קינדער מיט ליבע אונד צערטליכ-
 קייט צו בעהאנדעלן , זיא פֿאן דער געבורט אן צו פֿלענען , נעח-
 רען , קליידען , אונד איהנען איינע גוטע ערציהונג צו געבען , אונד
 זיא איין געווערב לערנען לאססען , וואדורך זיא זיך , ווען זיא ער-
 וואכסען זינד , ערנעהרען קעננען .

וואס זינד קינדער גיגען עלטערן פֿערפֿליכטעט ?
 קינדער מיססען איהרע עלטערן ליבען , עהרען אונד איהנען גע-
 הארכען , אללעס וואס נור איהנען פֿערגניגען מאכט , טוהן ; אונד
 וואס איהנען פֿערדרוס צוציהען קאן , אונטערלאססען ; זיא אים
 אלטער צו פֿלענען , אונד מיט איהרער עטוואניגען שוועכע געדולד
 צו האבען , זא וויא דיא עלטערן פֿאן איהנען אין איהרער יוגענד
 פֿיל געדולדעט האבען .

וואס זינד ברירער אונד בלוטספֿריינדע געגען איינאנדער פֿער-
 פֿליכטעט ?

ברירער מיסען איינאנדער ליבען אונד דער יינגערע זאלל דען על-
 טערען עהרען , פֿערוואנדטע זינד פֿערבונדען אין איינטראכט אונ-
 טער איינאנדער צו לעבען , דער רייכע דארף זיך זיינער ארמען
 אנפֿערוואנדטען ניכט שעהמען , ער זאלל פֿילמעהר דען דירפֿטיגן
 אין זיינער פֿאמיליע מיט אללעס מעגליכען אונטערשטיטצען , אונד
 איהם אויפֿהעלפֿען .

- (ב) חובות איש אל עמיתו •
(ג) חובות איש אל ארץ אחוזתו :

II. חובות שארי בשר

מה כלול בחובות שארי בשר ?

בחובות שארי בשר כלול • (א) חובות בין אבות
ובנים • (ב) וחובות בין איש ואחיו וקרוביו וכל מתי
משפחתו :

מה חובות האבות אל בניהם ?

חובות האבות לאהב את בניהם ולחמלם ולרחם על
ילדיהם הרבים ולשאת טרחם ועמלם מדי הולדם
עד יגדלו לנהלם כמזון וכמלכוש ולרבותם בתרבות
חכמה מוסר ודעת • ולהורותם בדת אלוה ובתורתו
וללמדם משלח יד למחיתם בהיותם לאנשים :

מה חובות הבנים אל אבותם ?

חובות הבנים לאהבה את הוריהם ליראה אותם
לכבדם ולשמוע בקולם • ולעשות כל אשר ירגיעו
בהם אבותיהם ולא יאנו להם כל קצף וכל צער •
ויכלכלו את שיבתם וישאו טרחם ועמלם בזקנותם
כאשר נשאו אבותיהם אתם עמל עלומיהם :

מה חובות איש אל אחיו ואל קרוביו ובני משפחתו ?

איש את אחיו יאהב וישבו יחדו בשלום והקטן
ישמע בקול הגדול מנונו וכבדהו • וכל בני משפחה
אחת ישליו יחד • ורא יבוש איש מפני עניים ומכים
בשאר בשרו • והמשיג ידו יהנק ויסעד את אשר
מטה ידו בכל יכלתו :

וועלכע מיטטעל זינד עס, וואדורך מאן ריאזעלכע ערלאנגען קאן?
 דיא מיטטעל היצו זינד א) דיא ערלערנונג דער זיטטענלעהרע,
 וויססענשאפטען אונד דעם געזעטצעס, דורך דאז ערשטע ערלערנט
 מאן דיא קעננטנים איינעם אנשטענדיגען בעטראגענס, אין דען
 אומגאנגע מיט מענשען, אונד דיא טוענד אונד מאראל, וועלכע
 בעצוג אויף דאז געפיהל דעם הערצענס האבאן, אונד וואדורך מאן
 דיא מענשען ליכט אונד ווירד פאן איהנען געליכט ווירד. דורך דאז
 צווייטע לערנעט מאן ריכטיג דענקען אורטהיילען, וואדורך מאן
 דאז וואהרע פאם פאלשען צו אונטערשיידען וויס, אונד ענדליך
 דורך ערלערנונג דעם דריטטען, ערפעהרט מאן וועלכע האנדלונג
 גען גוט, גערעכט אונד גאטט געפאלליג, אונד וועלכע בעז, אונגע-
 רעכט אונד אלזא גאטט מיספאלליג זינד, וואפאן דיא וואהרע בע-
 שטיממונג אונזערס דאזיינס אבהענגט. דאן ב) איזט דער אומגאנג
 מיט לייטען פאן טאלענטען, אונד גוטעס געשמאקע, צור אויסביל-
 דונג דעם מענשליכען פערשטאנדעס זעהר נאהטווענדיג. 1)

וואס האט מאן בייא ערלערנונג ריזער דינגע צו בעאבאכטען?
 מאן מוס אויפמערקזאם אונד פלייסיג זיין, אונד דיא לעהרגעגענע
 שטענדע ווידערהאלען, ביז זיא זיך אים געדעכטניסע איינפרעגען.
 דאן מוס מאן דאז ערלערנטע ניכט נור פאן הערן זאגען וויססען,
 זאנדערן זעלבסט נאכרענקען, בעטראכטונגען, פערגלייכונגען אונד
 אונטערזוכונגען אנשטעללען, ביז מאן עס גרינדליך פערשטעהט
 אונד איהרע בעגריפפע אומפאססען קאן.

צווייטער אבשניטט

פאן דען פפליכטען דעם מענשען געגען אנדרע.

I. איינטהיילונג דעוועלבען.

אויס ווא פיל אבטהיילונגען בעשטעהען דיא פפליכטען איינעם
 מענשען געגען דען אנדערן?
 זיא בעשטעהען אויס דרייא אבטהיילונגען:
 א) פפליכטען צווישען פערוואנדטע.

ב פפליכטען

א) ווער מיט ווייזן אומגעהט, ווירד זעלבסט ווייזע, ווער זיך אבער אז שווערע
 אנשליסט, ווירד זעלבסט איין טאהר (משלי יג, כ).

א L

במה תקנה הנפש שלשת הדברים האלה הנזכרים לה שלמותה ?

(א) בלמוד שלשת דברים המדות והמדות
והתורה • במדות תקנה דעת הנהגה
ישרה בחברת האנשים ותדע המוסר והמישרים
המטים לבו אל הטוב ואל הצדק והיושר ואל כל
המעשים אשר הם תפארת לעשיהם ולאהב את
האנשים ולהאהב מהם • במדות ילמד השכל וידוע
ולשפט משפט נכון בכל אשר יבחן להבדיל בין
האמת לשקר • ובתורה ידע המעשים הרצוים
בעיני אלוה ויעשה אותם ואת אשר אינם רצוים
ויעזבם :

(ב) גם שבת מושב חכמים והדבק בחברת
משכילים וטובי טעם נכונים מאד להישיר
שכל אדם I) :

מה המטרות אשר לשמור בלמודים האלה ?

שמיעה ושקידה ושנון הלמודים עד אשר יתחקו
בנפש הלומד ויזכר את למודיו • ולא די לדעת
הדברים מפני השמועה לבדה • כי אם יבחן כל
למודיו בעיון בדרישה ובחקירה ובדמיון דבר אל
דבר עד אשר ידע המדע בבנינת לבו ויכיל כל הדבר
עד בריו :

פרק ב מחובות האדם אל עמיתו

I. מחלקות חובות האדם אל עמיתו

במה מחלקות בחובות האדם אל אדם אחר ?

שלשה מחלקות בחובות האלה :
(א) חובות איש אל שאר בשרו •

ב חובות

(ג) הולך את חכמים יחבם ורוע כסילים ירוע (משלי יג, ב) :

מיטגליד דעם שטאטעס, ווייל ער דורך זיינען פלייס דאז וואהל
דעסזעלבען בעפערדערט.

וועלכע ארט געווערבע גיבט עס, דיא מאן, ווייל זיא דען געזעט
צען דער טוגענד אונד דער מאראל צוויידער זינד, פעראבשייען
זאלל?

געווערבע, דיא ניכט דורך אייגענע ארבייט אונד פלייס, זאנדערן
אויף אונקאסטען אנדער געשעהען, זינד אונערלויכטע אונד פער-
אבשייאונגסוויירדיגע ערווערבסמיטטעל; אלס דא זינד: וואוכער, בע-
טרוג, פאלש שפילען א. ד. ג. מאן האט זיך געיען דען וואוכער
אום זא מעהר צו פערוואהרען, ווייל ער זיך אס לייכטעסטען איינ-
שלייכען קאן, אינדעם זיינע אבשייליכקייט ניכט זאגלייך אין דיא
אויגען פֿעללט, אונד דאך זא וועניג ער דען שטעמפעל איינעם
לאסטערס אן זיך טרעגט, איזט ער איינער דער אבשייליכסטען.
עס גיבט איינע ארט וואוכער, וואפֿאן יענע דיא איהן טרייבען,
מיט רויבפֿעגעלן אונד ערדווייכערן צו פֿערגלייכען זינד; דען זא וויא
דיזע פֿאן עזערן אונד לייכען זיך נעהרען, זא נעהרען זיך יענע נור
פֿאן אונגליקליכען אונד בעדריקטען מענשען, זיא לוייערן גלייכזאם
אויף איהרען מאן, דען דיא נאהט דריקט אונד הילפֿסבעדיירטיג
איזט, זיא צייגען זיך בערייטוילליג, איהם געלד אויף זיכרע פֿענע-
דער, אונד מיט שטארקען אינטרעססען פֿארצושיססען; יענער מוס
מיט דעם שוויסע זיינעם אנגעזיכטס ארבייטען, אונד דיא פֿריכטע
זיינער ארבייט פֿערצעהרען דיא פֿערדוכטען מיססיגענוגער, זאלכע
וואוכער פֿערדיהנטען מיט רעכט דיא פֿערפֿאלגונג דער אבריקייט,
אונד דען האסס אללער מענשען; מאן ווייכע דאהער זאלכען ער-
ווערבסמיטטעלן אויס, וואדורך מאן פֿארוואורף אונד פֿעראכטונג
אויסגעזעטצט איזט.

VI. פֿאן דען פֿעליכטען אין אכזבט אויף דעם פֿערשטאנדע.

ווארין בעשטעהט דיא פֿאללקאממענהייט איינעם געבילדעטען פֿער-
שטאנדעס?

אין איינער ריכטיגען דענקארט אונד אורטהיילסקראפֿט, אללעס
געהעריג בעטראכטען אונד בעאורטהיילען צו קעננען, אונד אין איי-
נעם ריכטיגען געפֿיהלע דעם הערצענס.

וועל

יִשְׁתַּכַּר פָּעָלוֹ וּמַעֲשָׂהוּ יִסְכֵּן לְכַשְׁרוֹן אֶרֶץ וַיִּוְשְׁבֶיהָ
הוּא מְרַבֶּה אֲשֶׁר הַמְדִּינָה וְאֶהוּב בְּעֵינֵי אֱלֹהֵי וְאָדָם :

נְאֻיָּה מְשַׁלַּח יָד אֲשֶׁר לֹא בָדַת וְצָדֵק וּמוֹסֵר וַיִּתְּעַב הָאָדָם אוֹתוֹ ?

כָּל אֲשֶׁר לֹא בַעֲמַל יָדוֹ יָבִיא מִשְׁכָּרְתּוֹ וְלֹא בִּגְיַע
בְּפִיו יִבְקֹשׁ מַחֲיָתוֹ כִּי אִם בְּזַעַת אֶף אַחֲרִים יִרְעֶה
וַיִּדְשֵׁן נַפְשׁוֹ מִחֵיל זָרִים הוּא אֲשֶׁר יִתְּעַב הָאָדָם •
וְלֹאֲלֵה יִחַשֵׁב הַרְבּוֹת הוֹנֹ בְּנִשְׁךְ בְּמִרְמָה בְּצַחֲוֹק
רַמְיָה וּבְכָל כָּמוֹ אֵלֶּה • וּמְכַלֵּם הַנִּשְׁךְ הוּא אֲשֶׁר
נִבְלֹתוֹ אֵינָנָה נִגְלָה לְעֵינַיִם וְהוּא הָרַע וְהַמִּתְעַב •
וַיֵּשׁ לֹקְחֵי נִשְׁךְ בַּעֲלוּקָה מוֹצֵצֵי דָם וּכְעִיט בַּפְּגָרִים
וּכְרַמָּה בְּנִבְלָה יִזְוֹנוּ הֵמָּה מִבֶּשֶׁר עֲשׂוּקִים וְנִלְחָצִים •
כִּי הֵמָּה לְאִישׁ מֶךְ יֵאָרְבוּ לַעֲת מִטָּה יָדוֹ וַיִּבְקֹשׁ עֶזֶר
וּכְמוֹשִׁיעֵי בְּצָרָה נִכְוָנִים הֵמָּה לְהַלּוֹת לוֹ כֶּסֶף עַל
עֲבוֹט יָקָר וּבְנִשְׁךְ רַב אֲשֶׁר יִשְׁיִמוּ עָלָיו • הֵלֹךְ עוֹבֵד
וַיִּגַע וְהֵמָּה שֹׁכֵר עֲמָלוֹ יֹאכְלוּ • וּמִתִּים מִזִּיקֵי
הַחֲבֵרָה הָאֵלֶּה הַגּוֹרְמִים הָעֲנִיִּים וּמִגִּמְאִים מוֹת
עֲצָמוֹת מִסֵּכֵן יֵהְיוּ לְמִשְׁטֶמֶת הַמְּמַלְכָּה וּבְזוּיִים
בָּעַם (*) :

VI. מַחֲבוֹת הָאָדָם בְּבַחֲיוֹת שְׁלֵמוֹת הַנֶּפֶשׁ

מַה שְׁלֵמוֹת נֶפֶשׁ הָאָדָם ?

שְׁלֵמוֹת הַנֶּפֶשׁ הוּא שִׁכָּל יִשְׂרָאֵל לְהַשְׁכִּיל כָּל דָּבָר
בְּעֵין הָאֵמֶת וְתִבְוֵנָה קִיָּמָה לְשַׁפֵּט מִשְׁפָּט נָכוֹן בְּכָל
אֲשֶׁר תִּבְחַן וְהִרְגִּישָׁת הַלֵּב אֶל הַטּוֹב וְהַצָּדֵק :

בַּמָּה

(*) וְשֹׁכֵר הַדְּגָרִים הַנִּמְנִים לְשֵׁלֵמוֹת הַנֶּפֶשׁ , לֹא הִנָּחֵתִי הִנֵּה לְרִנּוֹי אֲרִיבוֹת אֲרִיבוֹת
הַמִּנְיָתִים אֵת הַעֲנִין לַעֲנִין אֲחֵר :

אויף קאסטען דער עהרע, דעם אנזעהענס אונד דעם גוטען רופֿס,
ערווערבע. (2)

וואס פֿערשטעהט מאן ענדליך אונטער ריכטיגען געברויך?
דא דער וועהרט דער גליקסגיטער בלאס פֿאן דעם געברויך, וועלכע
כען מאן דאפֿאן מאכט, אבהענגט; זא מוס מאן איהן אויך גענוי
קעננען. דען וועדער דער פֿערשווענדער, דער זיין פֿערמעגען אין
שוועלגערײען, אונד אין אויפֿוואנד אונד פראכט פֿערשליידערט,
נאך דער גייטציגע, דער זיך יעדען ערלויבטען גענוס פֿערזאגט,
זאגאר דאז נאהטווענדיגסטע זיך אכברייכט, אונד נימאנדען עט
וואס געניססען לעסט, קעננעט דען וועהרט דעם פֿערמעגענס נאך
דען געהעריגען געברויך, פֿילוועניגער איזט ער דאמיט גליקליך.
בלאס דעריעניגע, וועלכער דיא פֿערנינפֿטיגע שפארזאמקייט קעני
נעט, דער זיינע אויסגאבען פֿעהעלטניסמעסיג נאך דעם איינע
קאממען, אונד זיינער בעדירפֿניססע איינריכטעט, אונד נאך מאס
זאבע זיינעם פֿערמעגענס זיך וואהלטהעטיג געווען אנדרע בעצייגט.
דער איזט מיט זיינעם פֿערמעגען וואהרהאפֿט גליקליך.

V. וועלכע געווערבע מאן זיך וועהלען זאלל.

וועלכע ארטען געווערבע גיבט עס, דיא מיט דען געזעטצען, דער
טוגענד אונד דער מאראל, אס כעסטען איבעראיינשטיממען, אונד
דיא מאן פֿאלגליך זיך ערוועהלען זאלל?

איבערהויפט זאלל איין יעדעס געווערב, דאז איינער טרייבט, זיינעם
שטאנדע, קאראקטער, אונד זיינען פֿעהיגקייטען אנגעמעסען זיין;
דאן אבער זאללטע מאן פֿארזוגסווייזע, נור איין זאלכעס וועהלען,
דאז אין ארבייטזאמקייט אונד פֿלייס בעשטעהט, אונד צוגלייך דער
מענשליכען געזעלשאפֿט, אירגענד איינען וועזענטליכען נוטצען
פֿערשאפֿט; אלס אקקערבויא, האנדווערקע, קונסטארבייט א. ד.
ג. איין געווערבסמאן דיזער ארט, איזט איין אונענטבעהרליכעס
מיט.

(2) וואהל דעם רייכען, דער אונשטרעפֿליך געפֿונדען ווירד, אונד ניכט פֿאן רייכ
טותם זיך פֿערברענדען לעסט, ווא איזט דער מאן, דאס וויר איהן גליקליך פֿרייזען
קעננען. דען ער טוהט גראססע דינגע אונטער זיינעם פֿאלקע; ווער דאדורך
געפֿריפֿט אונד בעוועהרט בעפֿונדען ווארדען, דער פֿערדיהנט בילליג געלאכט צו ווער
דען; ווער ניכט בעטראג ווען ער בעטריגען קאננטע, קיין אונרעכט טאהט ווען
עס אין זיינער מאכט שטאנד, דעסן גיטער בלייבען געזיכערט, זיינע וואהלטהע
טיגקייט ווירד אללענטהאלבען געפֿריזען (בן סירא לא, יג יח).

בְּמַעֲשֵׂים אֲשֶׁר יָאֲתוּ לְעֶרְכּוֹ יַעֲשֶׂה עֲשָׂרוֹ הוּא יִרְכֶּשׁ
הוֹנוֹ בְּכָבוֹד (3) :

וְיָמָּה יֵשׁ לְרַעַת בְּעֶרְךָ הַנִּכְסִים וְסִכְנָם וְיוֹצִיאֵם בְּמִשְׁפָּט ?

יַעַן אֵין שׁוֹה לְהוֹן, כִּי אִם כָּפִי מֶה שִׁסְכֵּן לְבַעָלָיו,
עַל כֵּן לֹא יִצְלַח הָאָדָם בּוֹ כִּי אִם יֵדַע עֶרְכּוֹ וְאִיךָ
יִנְהַג בּוֹ, כִּי הַמִּפְּזֹר כִּסְפוֹ לְהַפִּיק כָּל תַּאֲוָה וּלְמַלְאֵת
מִשְׁאֵל כָּל חֲמֻדָּה וְהַכִּילִי הַקּוֹפֵץ יָדוֹ וּמַחֲסֵר נַפְשׁוֹ
מִכָּל טוֹבָה גַּם שְׁנֵיהֶם לֹא יָכֻלוּ לְהִצְלִיחַ בְּעִשְׂרָם •
כִּי אִם הַמְּכַלְכֵּל דְּרָכָיו וּמַעֲשָׂיו בְּמִשְׁפָּט וּכְפִי עֶרְךָ
תְּבוֹאוֹתָיו כֵּן יִהְיוּ הוֹצָאֹתָיו • וּכְפִי שְׁעוֹר מִשְׁכָּרְתּוֹ
יִשִּׁים צָרְכָּיו • וְיִתְנַדֵּב לְעַנְיִים וּלְאַבְיוֹנִים וּלְכָל הַטּוֹב
כָּפִי מִסֵּת נִכְסָיו הוּא הָאִישׁ אֲשֶׁר טוֹבוֹ יִחִיל לוֹ :

V. מִשְׁלַח יָד הַטּוֹב וְהַרָּע

אֵיזָה מִשְׁלַח יָד הַנִּשְׁתָּוָה יוֹתֵר אֶל הַדָּת וְהַצֶּדֶק וְהַמוֹסֵר וְכוּ יִבְחַר
הָאָדָם ?

מִשְׁלַח יָד אֲשֶׁר יִבְחַר הָאָדָם לְהַכִּין בּוֹ מַחֲיָתוֹ יִהְיֶה
חֲפִץ אִו מְלָאכָה לְפִי עֶרְכּוֹ וְיִקְרוּ וּכְשָׂרוֹן יָדָיו
וּבְמַלְאכּוֹת הַרְבּוֹת וְהַשּׁוֹנוֹת יֵשׁ לְבַחַר מְלָאכָה
אֲשֶׁר עֵמֶל וְחֲרִיצוֹת בָּהּ וּכְשָׂרוֹן דָּבָר לְהוֹעִיל בָּהּ
הַבֵּרֶת הָאֲנָשִׁים בְּעִבּוּדֵת הָאֲדָמָה וּמְלָאכַת חֲרָשׁ
וְחוֹשֵׁב וְכָל דָּבָר אֲשֶׁר יֵשׁ חֲפִץ בְּמַעֲשֶׂה הַהוּא
לְהוֹעִיל בּוֹ וְכָל כֹּעַל מִשְׁלַח יָד אֲשֶׁר בִּיגִיעַ כָּפָיו
יִשְׁתַּכַּר

(3) אֲשֶׁר־י עֲשִׂיר נָקִי כַפִּים וְאַחֲרֵי כֵצֵעוֹ לֹא נִפְתָּה לְבוֹ; אִיפֹה הוּא
וְנִהְלָלְנוּ כִּי פֹלָא עֲשֶׂה בַעֲמִיּוֹ; מִי זֶה נִסָּה בַהוֹן וְיִשְׁלַם וְעֲשֶׂה
לוֹ שֵׁם תִּהְיֶה; מִי מִצָּא יָדוֹ לַעֲשֹׂק וְלֹא עֲשֹׂק לַעוֹל וְלֹא עוֹל;
טוֹבוֹ יִחִיל לְבִטָּח וְתִהְיֶה יִתְנוּ בַקָּהֶל (בֶּן סִירָא לֹא יָד - טוֹ) :

קעננען. זא איזט עס פֿלֿיכט אויך דארויף פֿלייס צו פֿערווענדען,
ווייל ער מיט צור פֿאללקאממענהייט דעם מענשען אונד זיינער
גליקזעליגקייט ביאטרעגט.

וועלכען איינפֿלוס האט דער רייכטום אויף דיא פֿאללקאממענ-
הייט דעם מענשען אונד זיינער גליקזעליגקייט, דאס עס פֿלֿיכט
זיין דארנאך צו שטרעבען?

דען דער רייכטום, אויסער דעם, דאס ער דען מענשען אין דען
שטאנד זעטצט, איין געמעכליכעם לעבען פֿיהרען צו קעננען, פֿער-
שאפט ער איהם אויך דיא געלעגענהייט, טוגענדהאפט אינד רעכט
שאפֿען צו זיין, זיין וואהלוואללען אויסצואיבען, דאז גליק זיינער
פֿאמיליע זאוואהל, אלס דיא וואהלפֿארט אנדערער מיט נאכדרוק
צו בעפֿערדערן; דורך דען רייכטום ווערדען וויר אויך אין דען
שטאנד געזעטצט, אונזערן קינדערן איינע גוטע ערציהונג צו געבען,
אונזרע עלטערן אים אלטער פֿלעגען, אכגעקאממען פֿריינדען אויף
צו העלפֿען, איבערהויפט אן אללען וואהלטהעטיגען האנדלונגען אן
טהייל צו נעהמען; אין דיזער בעטראכטונג אליא איזט עס פֿלֿיכט
נאך רייכטום צו שטרעבען, אונד דיא בעגירדע דארנאך ווירד
דאדורך געדעלט, אונד ערהעלט אונטער דען ליבענסווירדיגסטען
נייגונגען איינען ראנג.

וואס האט מאן אבער ביים ערווערבען דעם פֿערמעגענס אונד דעם
דייכטומ'ס, אונד זיין דער אנווענדונג דערזעלבען צו בעאכאב-
טען, דאס זיין דעם בעזיטצער צור פֿאללקאממענהייט אונד גליק-
זעליגקייט ברינגען קעננען?

מאן מוס זיין אויף איינע רעכטשאפֿנע אונד עהרבארע ארט ער
ווערבען, דעססען וועהרט גענוי קעננען, אונד דען ריכטיגן געברויך
דאפֿאן מאכען.

וואס הייסט אויף איינע רעכטשאפֿנע אונד עהרבארע ארט ער
ווערבען?

עס הייסט זא פֿיל: דאס מאן ניכטס אויף איינע דעם געזעטצע,
דער טוגענד, אונד דער מאראל ווירדיגע, אדער נידריגע ארט,
אויף

ועָשָׂר אֲזִי גַם לָעֶשֶׂר חֹב הוּא לַחֲרִץ וּלְהִתְאַמֵּץ
לְהַשְׁיִגּוֹ • כִּי גַם הוּא סִבָּת שְׁלֵמוֹת הָאָדָם וְאֲשֶׁרוֹ :

בַּמָּה הָעֶשֶׂר סִבָּה לְשִׁלְמוֹת הָאָדָם וּלְאֲשֶׁרוֹ ?

כִּי מִלְּבַד הַנַּעֲסוּהָ עָנָא אֲשֶׁר יִתֵּן הָעֶשֶׂר לְבַעֲלָיו לְהִיטִיב
לוֹ בְּכָל הַטּוֹב וּרְחֻבַת יָדָיו בְּכָל עֲנִיָּיו בְּמֵאֲכָל שְׁלִחָנוֹ
בְּמִלְבוּשָׁיו וּבְמַעֲנָיו • הֲלֹא יִתֵּן לוֹ יָד לְהַצְדִּיק וּלְהִיטִיב
גַּם לְאַחֲרָיו • וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּכָל עֵת לְגַדֵּל אֶת
בָּנָיו בְּתַרְבוּת חֲכָמָה וּמוֹסֵר וּלְכַלֵּל אֶת אֲבוֹתָיו
בְּשִׁיכָתָם וּלְעֻזּוֹר לְקִרְוָכָיו אֲשֶׁר מַטָּה יָדָם לְהַחֲזִיק
בָּם וּלְחַוֵּן דָּלִים וְאֲבִיוֹנִים וּלְמַחֲזֹת דְּמַעֲוֹת הָעֲשָׂקִים
וּלְהַתְנַדֵּב בְּכָל הַטּוֹב וְהַמוֹעִיל כָּפִי מִסֵּת יָדוֹ :

מָה יֵשׁ לְשִׁמּוֹר אִיפּוּא בְּקִנּוֹת קִנְיָן וְעֶשֶׂר וְאִיךָ יֵשׁ לְנִהַג בְּעַלְיוֹ בּוֹ
אֲשֶׁר נוֹכַח לֵאמֹר עָלְיוֹ וְכִי הוּא זֶה אֲשֶׁר יִצְלַח בְּדַבָּרוֹ וּבְעֶשְׂרוֹ ?

הָאִישׁ אֲשֶׁר יִצְלַח בְּהוֹנּוֹ הוּא אֲשֶׁר יִרְבֹּשׁ אוֹתוֹ
בִּיּוֹשָׁר וּבְכָבוֹד וְיִוָּדַע עֶרְךָ הַנִּכְסִים מִהַיִּסְכָּנוֹ לְבַעֲלָיו
וְיִוָּצִי'אם בְּמִשְׁפָּט :

מִי זֶה יִרְבֹּשׁ הוֹנּוֹ בִּיּוֹשָׁר וּבְכָבוֹד ?

הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹר אַחַת מִמִּצְוֹת הַדָּת • וְלֹא חָק
מִחֻקֵּי הַצֶּדֶק וְהַמִּישָׁרִים לְמַעַן הַרְבּוֹת בְּצַע • וְלֹא
יֶאֱסֹף אֲגוּרַת כָּסֶף אַחַת בְּלֹא מִשְׁפָּט הוּא יִרְבֹּשׁ
הוֹנּוֹ בִּיּוֹשָׁר • וְאֲשֶׁר לֹא יַחֲלֹל שְׁמוֹ וְלֹא יִשְׁפִּיל
עָרְכוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשִׂים בְּזוּיִם לְמַעַן אֶסּוֹף הוֹן • כִּי אִם
בְּמַעֲשִׂים

גער פֿערניגונגען ; זיא פֿערזיסט אונס דען גענוס דער שפייזע אונד
 דעם טראנקעס , דען גענוס דער רוהע אונד דעם שלאפֿעס , אונד
 מאכט אונס געגען אללע אננעהמליכקייטען עמפֿינדליך . פֿערנער ,
 ווען דער קערפער געזונד איזט פֿערריכטען וויר אונזרע געשעפֿטע
 מיט מונטערקייט, לייכטיגקייט אונד נאכדרוק, אונד פֿיהלען דאביי
 ניכט לייכט איבערדרוס אונד מידיגקייט ; אויך אין אבזיכט אויס
 אונזערן פֿערשטאנד האט דיא געוונדהייט דען גרעסטען איינפֿלוס,
 דען דורך דיא געהען אללע פֿערריכטונגען דער זעלע לייכט אונד
 ריכטיג פֿאן שטאטטען . זיא קאן מיט מעהר אנשטרענגען דענקען ,
 אונד ריקט אין איהרען ערקעננטניסען געשווינד פֿארט ; ענדליך איזט
 זיא אויך אין אבזיכט אויף פֿרעמדיגקייט אונד טוגענד העכסט
 נאטווענדיג . ווער אלזא זיינע געוונדהייט ניכט שאהנט , אדער
 ווען זיא פֿערלארען געגאנגען , ניכט אללע מיטטעל צו איהרער ווי-
 דערהערשטעללונג אונד בעפֿעסטיגונג אנווענדעט , דער איזט צו
 ניכטס פֿעהיג . אונד פֿיהרט איין אונגליקליכעם לעבען אן דעם ער
 זעלבסט שולד איזט .

IV. פֿאן דען פֿעליכטען אין אבזיכט אויף גליקסגייטער .

וואס ווירד צו דען גליקסגייטערן גערעכנעט ?
 צו דעם בעזיטצע דער גליקסגייטער רעכנעט מאן פֿערמעגען , רייכ-
 טוהם , אנזעהען , געוואלט , עהרע אונד פֿריינדע .
 וועלכעס פֿאן דענזעלבען איזט דעם מענשען דאז אונגעטבעהר-
 ליכסטע ?

דאז אונגעטבעהרליכסטע אונטער אללען גליקסגייטערן , איזט דאז
 פֿערמעגען ; ווייל עס דאז מיטטעל צו אונזערער ערהאלטונג איזט ,
 וואדורך וויר אונס אונזרע בעדירפֿניססע פֿערשאפֿען קענען , וויר
 זינד דעמנאך אויס דעם גרונדע דער זעלבסטערהאלטונג פֿערפֿעליכ-
 טעט דארנאך צו שטרעבען .

וואס איזט פֿעליכטמעסיג נאטווענדיג אום צו פֿערמעגען צו
 קאממען ?

איין געווער צו ערלערנען ; דען דיזעס איזט דער זיכערסטע וועג ,
 אום איכמער דיא נאטווענדיגען בעדירפֿניסע אנשאפֿען צו קענע-
 נען , אונד פֿאר מאנועל אונד נאהט געזיכערט צו זיין . ווירד דער
 מענש אבער , דורך פֿעהיגקייטען אונד אנדרע גליקליכע אומשטענ-
 דע אין דען שטאנד פֿערזעטצט , זיך אויך רייכטוהם ערווערבען צו
 קענען .

לָנוּ כָּל אֲכָל וְכָל מִשְׁקָה וְכֵן יִנָּעַם לָנוּ מְנוּחָה וְשִׁנָּה
 בָּהּ יִמָּתֵק לָנוּ כָּד עֲנֵג וְנַחֲת • וְכֵן נַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֵׂינוּ
 בְּחֵרִיצוֹת בְּלִי עֲצָלוֹת וּרְפִיּוֹן יָדַי • וְגַם מִכּוּעַ מַעֲשֵׂי
 הַנֶּפֶשׁ הִיא הִנֵּה, כִּי בָגִיו בָּרִיא תִכּוֹן הַנֶּפֶשׁ לְכָל
 מְלָאכָת מַחֲשַׁבֶּת לְהִנָּה וּלְמוֹד וְהַתְּכוּנוֹת בְּשִׁקְדָּה
 רַבָּה • וְגַם עֲבוֹדַת אֱלֹהִים וּמַעֲשֵׂי הַצְּדָקָה וְהַכְּשָׁרוֹן לֹא
 יִבּוֹנוּ מִבְּלָעֵדִי בְּרִיאוֹת הַגּוֹף לִכְן אֲשֶׁר אֵינָנו שׁוֹמְרִים
 גִּיּוֹ מִחֲלֵי אוֹ אִם חֵלָה וְלֹא יִרְפְּאוּנוּ לֹא יֵאָשֶׁר בְּחַיֵּינוּ
 וְלֹא יֵצֵל לְכָל חֶפֶץ וְהָיָה בְּעוֹכְרוֹ :

IV. חובות האדם בבחינת שלמות הנכסים

מה הדברים הנחשבים לשלמות הנכסים ?

לשלמות הנכסים נחשבים הון עשיר והדר וכבוד
 וממשלה ואורבים :

מה מכל אלה אשר אליו צדק האדם גדול יותר ?

הדבר אשר צדק האדם אליו גדול יותר הוא קנין רכוש,
 כִּי חַיֵּיו תְּלוּאִים בּוֹ אֲשֶׁר לֹא יַעֲזֹב אוֹתוֹ וְהִי כִּי בּוֹ
 יִקְנֶה כָּל מַחֲסָרָיו וַיִּכִּין כָּל צָרָתוֹ הָרַבִּים • עַל כֵּן חָב
 הָאָדָם לְרֶכֶשׁ רֵכוֹשׁ וּלְקִנּוֹת קִנְיָן לְקִיּוֹם נַפְשׁוֹ :

מה יעשה האדם לרכש רכוש ?

החוב הראשון ללמד משלח יד עבודה או מלאכה
 אִישׁ אִישׁ כְּפִי בְּשָׁרוֹן נַפְשׁוֹ אֲשֶׁר בּוֹ יִכִּין מִרְפוֹ וְצָרָתוֹ
 כִּי הַמְּלָאכָה מִגֵּן בְּעַד בְּעָלֶיהָ לְשִׁמְרוֹ מַעֲנִי וּמַחֲסוֹר •
 וְאִם מְסֻבּוֹתָיו יִהְיוּ בְּעוֹזָרָיו יַעֲתוּ צֵלָה לְאַסָּף הוֹן
 וְעֵשֶׂר

גנינותגען. וויר זאללען אונזרע בעגירדע נאך שפייזע אונד טראנק
 אין דעם מאססע בעפרידיגען, אין וועלכעם עס אונזערער ערהאל-
 טונג אונד געזונדהייט צוטרעגליך איזט. (1) פאלגליך ניכט מעהר
 עססען אונד טרינקען, אלס מאן פערטראגען קאן. אויך מיססען
 וויר, בייא דער וואהל דער נאהרונגסמיטטעל אויף איהרע בע-
 שאפפעהייט זעהען, דאס מאן קיינע צו זיך ניממט, דיא ענט-
 וועדער אן זיך זעלבסט, אדער אים פעהרעלטניסע מיט אונזערס
 קערפער אונד דער בעשאפפעהייט אונזער געזונדהייט, שערליך
 זינד. דאן מיססען וויר דען געהעריגען געברויך דעם שלאפעס,
 אונד עבען זא אין ריקויכט דער בעוועגונג אונד רוהע, וויססען
 מאן דארף זיך ניכט אהנע נאהט, דורך ניכטשלאפען, אדער דורך
 צו שטרענגע אונד אנהאלטענדע ארבייט ענטקערעפטען, זאנדערן
 לאססע שלאפען מיט וואכען, בעשעפטיגונג מיט רוהע אונד ער-
 האלטונג פעהרעלטניסמעסיג אבוועכסעלן, אום דיא געהטיגען
 קרעפטען צו זאממעלן, אונד אהנע נאכטהייל ארבייטען צו קעננען.
 (2) ריינליכקייט, דיא זיך זאואהל אויף דען לייב אלס אויך אויף
 דיא קליידונג אונד דיא וואהנונג בעציהעט. (3) מיססען וויר אונס
 פארציגליך בעמיהען, דיא הייטערקייט דעם געמיהטעס צו ערהאל-
 טען, אונד ווייל דיא ליידענשאפטען דיא גרעסטען פיינדע אונד
 שטעהרער דער געמיהטסרוהע אונד פעהרעליכקייט זינד, זא מוס
 מאן דיא ענטשטעהונג דערזעלבען צו פעהרטיטען זוכען, וואדורך איה-
 רע פאלגען, זארגען, קומער, נייד אונד אנדערע מעהר, פאן
 זעלבסט וועגפאללען, אויך מוס מאן זיך פאר ערגער זעהר היטען.
 וועלכען איינפלוס האט דיא געזונדהייט אויף אונזרע פאללקאמ-
 מענהייט אונד גליקזעליגקייט?

ווייל זיא אונס דאז לעבען אנגענעהם, אונד דען גענוס דער איר-
 דישען גיטער שמאקהאפט מאכט, אונד דיא קוועללע אונזעהלי-
 גער

(1) דער פראממע וויל כור זאמט זיך עססען, פערפלערשלובר איזט ניכט צו פיללען
 (משלי יג, כה).

(2) מיין זאהן ערפארשע דיא נאטור ריינעס קערפערס, אונד ענטהאלטע ריך פאן
 דעם וואס איהר שערליך איזט: דען אללעס ריכט ניכט אללען, אונד יעדער
 מענש האט ניכט אן אללען געפאללען (בן סירא לו, כד): דער וואהלגעזיטטעטע מאן
 איסט אונד טרינקט מעסיג, ער לעגט זיך צו בעטטע אונד שלעפט זאנפט אונד
 שטעהט דעם מארגענס הייטער אויף: שלאפלאזיגקייט בויגריממען אונד קייכען
 האט, דער זיך מיט שפייזע איבערלאדען, אונד שטעהט דעם מארגענס וויא
 בעטייבעט אויף (שם לא, כה ב).

מִשָּׂאֵל תַּאֲוָתָיו לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת יִמְלֵא כָּפִי אֲשֶׁר
 תִּשְׁיֵג לְשִׁבְעַ גִּוִּיתוֹ (1) וְלֹא יֵאָכֵל רַב מִדֵּי שִׁבְעוֹ
 וְלֹא יִשְׁתֶּה יוֹתֵר מִדֵּי רוּחוֹ • גַּם בְּבַחֲרֵת הַמִּזּוֹן
 יִשׁ לְהִבְחִין וְהַמֵּאֲכָלִים הַמְזִיקִים בְּתִכּוּנָתָם אוֹ אֵינָם
 שׁוֹיִם לִבְטָנוֹ כָּפִי מִזֵּג גִּוִּיתוֹ אוֹתָם יוֹזִיר • (2) וְכֵן
 עָלָיו לְדַעַת צָרָה הַשָּׁנָה וְהַתְנוּעָה לְקִיּוֹם בְּרִיאוֹת
 הַגּוֹף • וְלֹא יַעֲנֶה כַחוֹ בְּרַב הַקֵּיץ אוֹ בִּיגִיעוֹת
 הַכְּבִדּוֹת מִיְכָלָתוֹ אֲךְ יֵשִׁים קֶצֶב וְצָבָא חֲלִיפּוֹת בֵּין
 שָׁנָה וְהַקֵּיץ וּבֵין תְּנוּעָה וּמְנוּחָה לְמַעַן יָשׁוּב לְאִיתָנוּ
 אַחֲרֵי הָעֲבוּדָה כִּי הִמָּה יִתְּנוּ לִיעָף כַּח וּלְאִין אוֹנִים
 עֲצָמָה :

(ב) שְׁמִירַת הַנְּקִיּוֹת גַּם בְּגִוִּיָּה גַּם בְּמַלְבוּשׁ וְגַם בְּמַעֲוֹן:
 (ג) שְׁמִירַת מְנוּחַת הַנֶּפֶשׁ וְרוּחַ גִּהָדָה וְלֵב שִׂמְחָה
 וַיִּזְרֶה הָלֵאָה מְאֹד הַמִּית הַחֲמֻדָּה אֲשֶׁר הִיא
 צוּרְרַת הַמְנוּחָה וּמִשְׁבַּתַּת הַשִּׂמְחָה, אוֹתָהּ וְאֵת
 רַעֲיוֹתֶיהָ הַהוֹלְכִים לְרַגְלֶיהָ דֹּאגָה עֲצָב, יָגוֹן וְקִנְיָאָה
 כִּי הִמָּה יַחֲתִירוּ בְּמַסְתָּרִים לַעֲרוֹת הַבְּרִיאוֹת עַד
 הַיְסוֹד וְגַם הַכֶּעַס יַחֲרִים כִּי הוּא קָשָׁה מִכָּל :

מֶה צָרָה בְּרִיאוֹת הַגּוֹף אֶל שְׁלֵמוֹת הָאָדָם וְאֲשֶׁרוֹ ?

יַעַן הַבְּרִיאוֹת מַעֲדֵנִי הַחַיִּים הַמְנַעֲמַת לָנוּ מִחֲמַדֵּי
 הַתֵּבֵל וְהִיא מְקוֹר כָּל שִׂמְחָה וּמְרֻגּוּעַ, בָּהּ יַעֲרֹב
 לָנוּ

(1) צָדִיק אוֹכֵל לְשִׁבְעַ נֶפֶשׁוֹ וּבִטֶּן רַשְׁעִים תַּחֲסֹר (משלי יג, כה) :

(2) בְּנֵי בַחוּן נֶפֶשׁ בַּחֲיִיד וְהוֹר מִמֶּנָּה כָּל מִשְׁחַת כִּי לֹא כָּל מֵאֲכָל
 יִכּוֹן לְכָל נֶפֶשׁ וְלֹא כָּל נֶפֶשׁ תִּרְצֶה בְּכָל (בן סִירָא לו, כד) :
 אִישׁ טַעַם יֹאכֵל בְּמִדָּה וַיִּשְׁתֶּה בְּמִשׁוּרָה וְשָׁכַב וּשְׁנָתוֹ עֲרֵבָה
 עָלָיו בִּקְרִי יָקוּם וְלָבוֹ טוֹב : נִרְדַּ שָׁנָה חָלִי כִרְשׁ וְקָרַם מַעִים
 לְמֵלֵא בִטְנוֹ בִּקְרִי יָקוּם וְלָבוֹ כָּל עֲמוֹ (שם לא, כה - כז) :

וועלכעס איזט דיא ערשטע פֿליכט דעם מענשען געגען זיך
זעלבסט ?

דיא זעלבסטערהאלטונג .

ווארין בעשטעהט דיזע ?

דיזע בעשטעהט דארין , דאס מאן דאז לעבען , וועלכעס אלס איין
געשענק גאטטעס אנצוזעהען איזט , האכשעטצען , אללע מיטטעל
אנווענדען עס צו ערהאלטען אונד צו פֿערלענגערן , אונד אללעס
צו פֿערמיידען וואס עס פֿערקירצען קאן ; מאן דארף זעלבסט אים
ליידען זיינער נישט איבערדריססיג ווערדען , זיך עס געהמען צו
וואללען , זאנדערן מאן מוס דיא צייט אבווארטען , ביז עס דעם , דער
עס איהם געגעבען האט , געפֿעלליג זיין ווירד , עס ווידער פֿאן איהם
אבצופֿארדערן .

וועלכע פֿליכט פֿאלגט אויף דיא פֿליכט דער זעלבסטערהאל-
טונג ?

זיינע פֿאללקאממענהייט אונד זיינע גליקזעליגקייט צו בעפֿערדערן .
וועלכע זינד דיא פֿאללקאממענהייטען דעם מענשען דיא זיינע צייט
ליכע גליקזעליגקייט אויסמאכען , דיא ער אלזא צו ערלאנגען
פֿערפֿליכטעט איזט ?

דיזע בעשטעהען אין דרייא דינגען :

- (א) אין איינער דויערהאפֿטען געזונדהייט .
- (ב) אין דעם בעזיטצע דער גליקסגייטער .
- (ג) אין איינעם אויסגעבילדעטען פֿערשטאנד .

III. פֿאן דען פֿליכטען אין אבויכט אויף אונזרע געזונדהייט .

וועלכעס איזט דאז נעכסטע מיטטעל צור ערהאלטונג אונזערס
לעבענס ?

דאז נעכסטע מיטטעל צור ערהאלטונג אונזערס לעבענס איזט איינע
דויערהאפֿטע געזונדהייט .

וועלכע זינד אבער דיא מיטטעל דיא דויערהאפֿטע געזונדהייט צו
ערהאלטען ?

דיא פֿארנעהמסטען אונד אללגעמיינסטען מיטטעל צור ערהאלטונג
אונד בעפֿעסטיגונג דער געזונדהייט , זינד פֿאלגענדע :

- (א) ארדנונג אונד מעססיגונג אים עססען , טרינקען , שלאפֿען ,
- בעוועגונגען , אונד אנדערן קערפֿערליכען בעדידפֿניססען אונד פֿער-
גנז

מה החוב הראשון אשר לאדם אל גפו ?

קיום נפשו :

מה נכלל בקיום הנפש ?

האדם חב לאהב את חייו אשר מתת אלוהים הם לו , ולעשות המעשים אשר מחזיקים חייו ומאריכים ימיו וחדל המעשים המקצרים שנותיו וגם בצר לו לא תקוץ נפשו בחייו ולא יפגע בו למות עד בא יום צבאו ואלוהים אשר שם נפשו בחיים ידרש אותה ממנו :

מה חוב האדם הבא אחרי חוב קיום הנפש ?

לבקש שלמותו ואשרו :

מה המה ראשי השלמות המאשרים את האדם בחייו ואשר חב להשיגם ?

ראשי שלמות האדם המאשרים אותו בחייו שלשה :

(א) שלמות הבריאות •

(ב) שלמות הנכסים •

(ג) שלמות הנפש •

III. חובות האדם בבחינת שלמות הבריאות

מה המשמר החזק השומר חיינו ומאריך אותנו ?

המשמר החזק לאריכות החיים בריאת אולם :

במה ישים האדם גופתו בריא אולם ?

האדם יהיה בריא אולם כאשר יכלול מעשהו

במשפט בשלש הענינים האלה •

(א) שמירת סדר ומדה במאכל ובמשתה ובשנה

בתנועה ובמנוחה ובשאר צרכי הגוף וכתענוגיו •

משא

צווייטע אבהאנדלונג

פֿאן דען געבאטען דיא דער מענש געגען זיך זעלבסט אונד זיינע
נעבענמענשען צו בעאכטען האט .

ערשטער אבשניט

פֿאן דען פֿעליכטען דעם מענשען געגען זיך זעלבסט .

I. איינטהיילונג דער מענשליכען פֿעליכטען .

וואס איזט אין דער צווייטען גאטונג דער אויסצואיבענדען גע-
זעטצע ענטהאלטען ?

דארין איזט ענטהאלטען : וואס דער מענש צו זיינעם אונד זיינער
נעבענמענשען וואהלטהן , אונד וואס ער מיידען מוס , אום זיך
זעלבסט אדער זיינעם נעבענמענשען קיינען שאדען אונד נאכטהייל
צוצופֿיגען .

וויא ווערדען געמיינליך זאלכע פֿערהאלטונגען גענאנט ?

זיא ווערדען פֿעליכטען גענאנט :

וויא טהיילט מאן זיא איין ?

מאן טהיילט זיא אין א) פֿעליכטען געגען זיך זעלבסט, אונד אין
ב) פֿעליכטען געגען זיינע נעבענמענשען, איין .

II. דיא הויפטפֿעליכטען דיא דער מענש געגען זיך זעלבסט צו בעאכטען
האט .

אין וואס בעשטעהען דיא פֿעליכטען געגען זיך זעלבסט ?
זיא בעשטעהען דארין, דאס דער מענש שולדיג איזט, אללעס צו
טוהן, וואס צו זיינער פֿאלקאממענהייט אונד גליקזעליגקייט ביא-
טרעגט, אונד צו פֿערמיידען וואס דענזעלכען צוויידער איזט .

וועל

תכן ב

ממצות שבין אדם לחבירו

פרק א

מחובות האדם אל גפו

I. מחלקות חובות האדם

מה המין השני מלמודי מצות המעשה ?

המין השני ממצות המעשה, את אשר יעשה האדם
 דטוב לו ודעמיתו ואת אשר יחדל מעשות לרע לו
 ולעמיתו :

מה שם משפטי המעשים האלה ?

שם משפטי המעשים האלה חובות האדם :

במה מחלקות בהם ?

שתיים מחלקות בהם •

(א) חובות האדם אל גפו •

(ב) חובות האדם אל זולתו :

II. באור חובות האדם אל גפו

מה נכלל בחובות האדם אל גפו ?

בחובות האדם אל גפו נכללו המעשים אשר חב
 לעשות לטוב לו להגיע בהם אל שלמותו ואל
 אשרו • ויחדל מעשות כל אשר ירע לו בו :

מה

צו וועלכעם ענדע איזט רעמנאך דאז פֿאסטען פֿערארדנעט וואר-
רען ?

דא דער פֿאסטטאג בלאס צום בעטען, אנדאכטסאיבונגען אונד צור
וואהלטהטיגקייט בעשטיממט איזט, זא דיהנעט דאז פֿאסטען
דאצו, דאז געבעט מיט מעהרערען אינברונסט פֿערדיכטען צו
קעננען, ווייל דורך דיא ענטהאלטונג פֿאס זינגליכען גענוסע, דער
גייסט פֿאן אללען צערשטריאונגען בעפֿרייעט, גור אן דאז געבעט
צו דענקען האט, אונד אויס עבען דיזעס גרונדע, איזט אויך דיא
ענטהאלטונג פֿאן אללען געשעפֿטען נאהטווענדיג; ווער דאהער דיא
פֿעליכטען דעס פֿאסטטאגעס, גור אין הונגערן אונד אין קאסטייען
אויסאיבט, אין דעס וואהנע, דורך דיא פֿערמינדרונג זיינעם בלוטס
אונד פֿליישעס, גאטט איין אפֿפֿער דארגעבראכט צו האבען, איברי-
גענס אבער זיינען געשעפֿטען וויא אן געוועהנליכען טאגען נאכגעהט;
וואהרליך דער קוועלט זיינען לייב פֿערגעבענס, ער זאללטע ליבער
דורך גוטע שפייזען זיך גיטליך טוהן.
ווער האט דיא לעצטערוועהנטען פֿייער אונד פֿעסטטאגע איינ-
געפֿיהרט ?

דיא פראפֿעטען, אונד נאך איהנען דיא בעריהמטעסטען שריפֿטגע-
לעהרטען, וועלכע צייטגענאססען, יענער אויסערארדענטליכען בע-
געבענהייטען ווארען.

למה איפוא הצום והתענית אשר ביום הצום ?

יען חובת היום הרבות בו תפלה וצדקה ודרישת
הטוב והמוסר, לכן ירעב בו האיש ויעצר מכל מאכל
להשקיע תאות נפשו, כי בהנזר הגויה מחמדת הגוף
תכון הנפש לפלה רעיוניה מכל עשתנות זרות ולכונן
אותן רק אל התפלה הנכונה. והוא הדבר אשר יעצר
בו ממצא חפץ ומכל דרכיו. ועתה השם כל חובות
הצום ברעב ובתענית ברמותו כי בהמעט חלבו ודמו
הקריב קרבן לאלוה ודי לו, ואיננו נעצר ממלאכתו
וממצא כל חפץ והולך בדרך לבו ובעשקיו אשר
הסכן בהם מדי יום ביומו עובר שארו חנם יזבח בשר
ויאכל :

מי שבת ימי המשתה וימי הצום האלה ?

הנביאים ואחריהם הסופרים אשר היו בימים ההם :

צו בעלאגערן אנפֿינג • זיבען מאנאטע דארויף, נעהמליך דען זיבענ-
צעהנטען חמוז, וואורדען דיא פֿארמויערן דער פֿעסטונגסווערקע
געשפרענגט, אונד אס ניינטן טאגע דעם פֿאלגענדען מאנאטס, דיא
שיטאדט גענצליך עראבערט, דער טעמפל נעכסט דען פֿארנעהמן
פאללעסטען אין אשען געלעגט, דיא בעזאטצונג נידער געמאכט,
דיא רייכען געפלינדערט, אונד נאך בבל פֿערטריבען, נור איינען
קליינען דעסט דער ערנערן קלאסע, פֿערוויליגטע דער באבילאני-
שע קעניג אין איהרעם פֿאטערלאנדע צו פֿערבלייבען, אום דיא
פֿעלדער אנצובויען, איבער וועלכע גדליהו זאהן אחיקום צום
שיטאטהאלטער געזעצט וואורדע, דען אבער איין בעזוויכט, מיט
נאמען ישמעאל זאהן נתניה, זאממט איינען טהייל דעם צוריקגע-
בליבענען פֿאלקעס, אומגעבראכט האט, וואדורך דיא איבריגען דיא
זיך ניכט מעהר טרויעמען אים לאנדע צו בלייבען, נאך עגיפטען
ענטפֿלאהען, איבער וועלכע בעגעבענהייט דער לעצטע פֿאסטטאג
איינגעפֿיהרט וואורדע •

וועלכע זינד דיא בעאבאכטונגען איינעם פֿאסטטאגעס ?

פֿאסט דיא נעהמליכען וויא דיא איינעם פֿייערמאגעס, אינדעם מאן
זיך אללער געשעפֿטען ענטציהען, אונד איהן מיט געבעטע אונד
אנדרע אנדאכטסאיבונג צוברינגען, אונד אן דיא בעגעבענהייטען
דעם טאגעס זיך עראינגערן מוס, גלייך וויא אן איינעם פֿייערמא-
גע, נור מיט דעם אונטערשידע, דאס אן איינעם פֿייערמאגע, ווייל
ער דער עראינגערונגסטאג איינער אויסערארדענטליכען וואהלטהט
איזט, מוס מאן דענזעלבען מיט ערגעצונגען אונד אים וואהללעבען
צו ברינגען • איינען פֿאסטטאג הינגעגען, דער נור איין עראינגערונגס-
טאג איינער אונגליקליכען בעגעבענהייט איזט, דען מוס מאן מיט
דעם ענטגעגענגעזעצטען, מיט ענטהאלטונג פֿאן אללער שפייע-
אונד פֿאם פֿערגניגען צו ברינגען, דאך זא וויא דאז וואהללעבען
אונד פֿערגניגען, ניכט דיא וועזענטליכן בעשטיממונגען דעם פֿייער-
מאגעס זינד, זא זינד אויך הונגערן אונד קאסטעען, דיא וועזענט-
ליכען בעשטיממונגען דעם פֿאסטטאגעס ניכט, ביידע זינד הויפט-
זעכליך נור צור צוזאממענקונפֿט, אונד צור פֿערריכטונג דעם עפֿ-
פֿענטליכען גאטטעסדינסטעס בעשטיממט •

וְהִשְׁבַּתְתָּ מִמִּלְכָּתָנוּ • כִּי בַעֲשֵׂי לַחֹדֶשׁ טַבַּת
 סָמָךְ נְכוֹבֵד נֶאֱצַר מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַם לְצוּר
 עָלֶיהָ • וּבִשְׁבָעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ תִּמּוּז אַחֲרָיו
 נִבְקְעוּ חֲמוֹת הָעִיר וּבִתְשָׁעָה לַחֹדֶשׁ אַחֲרָיו נִלְכְּדָה
 הָעִיר • וְהָרְגוּ הָאוֹיְבִים אֶת תּוֹפְשֵׁי הַחָרֵב, וַיִּשְׂרְפוּ
 אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ וְאֶת הַיְכָלֵי הַשָּׁרִים, וַיִּשְׁלְלוּ אֶת
 הַזֶּהָב וְהַגִּלּוֹת אֹתָם בְּבָלָה • רַק דָּלַת הָעַם הַשְּׂאִיר הַמֶּלֶךְ
 בְּאֶרֶץ לְבָרְמִים וּלְיוֹגְכִים וַיִּשֶׂם אֶת גִּדְּלִיָּהוּ בֶן אַחִיקָם
 לְרֹאשׁ בְּאֶרֶץ יְהוּדָה • וְגַם אוֹתוֹ הִכָּה אִישׁ מִפָּרִיצֵי בְנֵי
 עַמָּנוּ וַשְּׁמוֹ יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וְאֶת דָּלַת הָעַם אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ, וְהַנּוֹתָרִים בָּרְחוּ מִצְרִימָה, וְהוּא הַצּוּם אֲשֶׁר
 בְּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי :

מָה חֻבּוֹת יוֹם הַצּוּם ?

חֻבּוֹת יוֹם הַצּוּם כְּמַעַשׂ דּוֹמִים לְחֻבּוֹת יוֹם הַחַג • כִּי
 גַם בְּיוֹם הַצּוּם נַעֲצְרִים מִמִּלְאכָה וּמִמְצֵא חֶפֶץ • וְגַם בּוֹ
 הוֹשְׁבִים בְּהַשְׁגַּחַת אֱלֹהֵי, וּבְמַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה בּוֹ •
 וְגַם בּוֹ מֵרַבִּים תִּפְלָה וּמִתְבּוֹנְנִים בְּתוֹרַת אֱלֹהֵי
 כְּבִיוֹם הַחַג • רַק בַּחַג אוֹכְלִים וּשְׂמֵחִים וּמִתְעַנְּגִים
 לְזִכְרוֹן הַטּוֹבָה הַגְּדוּלָּה אֲשֶׁר נַעֲשִׂתָה בּוֹ • וּבִיוֹם
 צוּם רַעֲבִים וּמִתְעַנְּנִים וְעַצְבִּים עַל הָרָעָה וְעַל הַצָּרָה
 אֲשֶׁר עָבְרָה בּוֹ • וּכְאֲשֶׁר אֵין הַמֶּאֱכָל וְהַעֲנֵג
 אֲשֶׁר בְּעִבּוּרֵם הַחַג, כֵּן אֵין הָרָעַב וְהַתְעַנִּית אֲשֶׁר
 בְּעִבּוּרֵם הַצּוּם • כִּי רָאִשֵׁי חֻבּוֹת הַיּוֹם גַּם בַּחַג
 גַּם בַּצּוּם לְהַקְהִיל בְּבֵית אֱלֹהֵי וּלְהַתְפַּלֵּל בְּמִקְהֵלֹת
 עַם וּלְהַרְבּוֹת צִדְקָה וּלְדַרוֹשׁ מוֹסֵר דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ :

פֿעלדעווערן זיין גראססעס רייך אונטער זיך טהיילטען, פֿיל זירען
אונד יודעא איינעם זיינער פֿעלדעווערן, מיט נאמען אנטוויכום, צו
דעססען נאמען, אויך אללע פֿאלגענדע קעניגע פֿיהרטען: דיא
יהודים ווארען צוואר אונטער דער באטמעססיגקייט דער גריכען
אימפער געדריקט, אבער נישט זא אלס אונטער דער רעגירונג דעם
אנטוויכום עפיפֿאנוס; דיזער האפטע אויסער אנדערן גריילטהעטען,
דיא ער אין ירושלים אויסגעאיכט, דען טעמפלעל אונד אלטאר ענט-
ווייהעט, אונד וואללטע דיא גאנצע יידישע רעליגיאן אבשאפֿען,
אונד דיא היידנישע דאפֿיר איינפֿיהרען, ביז ענדליך איין פֿריסטער,
מיט נאמען מתתיהו זאהן דעם האהען פֿריסטערס יוחנן, אויס דער
פֿאמיליע השומני, פֿאם אייפֿער פֿיר רעליגיאן אונד פֿאטערלאנד
ענטבראנט, מיט זיינען אכט זעהנען, דיא אללע טאפֿער אונד
אונד פֿראם ווארען, בעזאנדערס דער עלטעסטע, יהודה מאכאבע,
דער איבעראויס טאפֿער וואר, דאז שווערט ערגריפֿען. זיא האט-
טען דיא וואקערסטען בירגער צום קאמפֿע פֿיר דיא גערעכטע
זאכע אויפֿגעמונטערט, אונד עס געלאנג איהנען, מיט איינער גע-
רינגען מאכט, דיא ווייט איבערלעונגע מאכט איהרער פֿיינדע צו
שלאגען, אונד דיא אויסגעצייכענסטען זיגע איבער זיא צו ערהאל-
טען, ביז זיא זיא ענדליך אויס ירושלים פֿערטריבען, דאז לאנד
פֿאן איהרער טיראנניא בעפֿרייעטען, אונד זא דען גאטטעסדינסט
ווידער הערשטעללטען.

X. פֿאן דען פֿאסטטאגען.

וויא פֿיל זינד יעהרליכע פֿאסטטאגע ?

עס זינד פֿיר: געהמליך, דער צעהנטע טבת, דער זיבעטהנטע
תמוז, דער ניינטע אב, אונד דער דריטטע תשרי.

צו וועלכעם אנדענקען זינד דיזע פֿאסטטאגע פֿערארדנעט ווארדען ?
צום אנדענקען דער אויסטראדענטליכען אונגליקספֿעללע, דיא אן
דיזען טאגען זיך עראייגעטען, וועלכע דען אונטערגאנג דעם יידישען
שטאאטעס נאך זיך צאגען; דען אס צעהנטען טבת וואר עס, אלס
דער באבילאנישע קעניג נבוכדנאצר דיא רעזידענץ שטאדט ירושלים

ממלכתו הרבה בין ארבעה שרי צבאיו ותבוא
 ארץ ארם וארץ יהודה תחת יד שר צבא אנטיוכס.
 ועל שמו נקראו המלכים אשר מלכו אחריו. רבה
 רעת היהודים כל ימי ממשלת היונים עליהם אף
 בימי אנטיוכוס אפיפנוס גדלה רעתם מכל אשר
 לפניו. כי הוא הפך דת תלל ברית ושבת וטמא
 המקדש ושקץ את המזבח. וכבש את העם
 לעבוד את גלוליו. עד אשר קם מתתיהו בן
 יוחנן הכהן הגדול. מבית חשמונאי והוא מקנא אתו
 לאלהיו ולא רצו העיר את לב שמונת בניו הגבורים
 להלחם בעד ארצם. וילכו ויאספו אליהם אנשים
 אשר אלוה נגע בלבבם ויתחזקו להלחם עם
 היונים ובראשם יהודה מכבי בכור האחים איש
 גבור חיל וילחמו במתי מעט עם חיל היונים הרב
 והעצום ויכו בהם מכה אחרי מכה ותעז ידם על
 היונים ויגרשו אותם מארצם ופרקו עלם מעל עמם
 וישיבו הדת ועבודת אלוה על מכונם :

X. מימי הצוק

במה ימי צום בשנה ?

ארבעה צומות הם. צום העשירי בעשרה לחדש
 טבת. צום הרביעי בשבעה עשר לחדש תמוז.
 צום החמישי בתשעה לחדש אב. וצום השביעי
 בשלישי לחדש תשרי :

מה זכרון בימי צום האלה ?

זכרון הצרות אשר קרו לאבותינו בימים האלה והיו
 בעברינו אל הרבן ארצנו ושרפת בית אלהינו
 והשבתת

וואהנטען . אתר אונטערמאהנען דער פערזישען קעניגע , וועלכע
דאמאלס אויך איבער יודעא רעגירטען , ווארען .

IX. פֿאן דעם פֿעסטע דער טעמפלעוווייהע .

וואן איזט דאז פֿעסט דער טעמפלעוווייהע ?

אם פֿינפֿאונדצוואנציגסטען טאגע דעם ניינטען מאנאטס , נעהמליך
כסלו . עס דויערט אכט טאגע אונד אכט נעכטע , עס איזט איכליך ,
יעדע נאכט איין בעזאנדערעס זאגענאנטעס ווייהליכט אנצוצינדען
אונד צוואר דיא ערשטע נאכט איינעס , דאן יעדע נאכט אום איי
נעס מעהר , זא דאס דיא לעצטע נאכט אכט זאלכע ליכטער אנ-
געצינדעט ווערדען .

צו וועלכעם אנדענקען ווירד דיזעס פֿעסט געפֿייערט ?

צום אנדענקען דער גראסען ערפֿאכטענען זיגע , דער חשמונים ,
(מאכאבעער) איבער דען גריכישען קעניג אנטיוכוס עפיפֿאנוס ,
וואדורך זיא איהר פֿאטערלאנד פֿאן דער אונטערזאכונג אונד בע-
דריקונג דער גריכען בעפֿרייעט האבען .

ווארום ווירד דיזעס פֿעסט טעמפלעוווייהע גענאנט ?

ווייל דיא גריכען , וועהרענד זיא אין ירושלם ווארען , דען טעמפל
דאזעלכסט ענטווייהעט האטטען , דער נאך דעם זיגע דער מאכא-
בעער זאדאן ווירער גערייניגעט , שטאט דעם פֿעראונדרייגטען אל-
טארס . איין נייער ערריכטעט , אונד ווירער איינגעווייהט ווארדע ,
דיזעס קאפ אם פֿינפֿאונדצוואנציגסטען דעם מאנאטס כסלו צו
שטאנדע , ווארויף דיזע איינווייהונג אכט טאגעלאנג געפֿייערט ,
אונד צו דיזער פֿייער דער טעמפלעהאף נעכטליך בעלייכטעט
ווארדע , צו וועלכעם אנדענקען וויר עבענספֿאלס דיזעס פֿעסט מיט
איינער בעזאנדערן בעלייכטונג בעגעהען .

אין וועלכער עפאכע האט דיזע בעגעבענהייט זיך עראייגנעט ?

עטווא דרייאהונדערט יאהרע נאך דער פֿאללענדונג דעם צווייטען
טעמפלעבויא'ס , אדער הונדערט אונד פֿינפֿציג יאהרע , נאכדעם
אלכסאנדער דער גראסע דאז פערזישע רייך נעכסט גאנץ אזיען
עראבערט האטטע . אלס דיזער שטארב , אונד זיינע פֿיר גריכישען

פֿעלד

וְהָיוּ עֲבָדִים לְמֶלֶךְ פָּרֶם, אֲשֶׁר מָלְכוּ בָּאֲרָצוֹת רַבּוֹת
וְגַם בָּאָרֶץ יְהוּדָה :

IX. מִימֵי הַחֲנֻכָּה

מִתִּי מִשְׁתָּה יְמֵי הַחֲנֻכָּה ?

בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם לַחֹדֶשׁ הַתְּשִׁיעִי הוּא חֹדֶשׁ כְּסֵל
שְׁמֹנֶה יָמִים וְשְׁמֹנֶה לַיְלֹת וּמַדְלִיקִים נִרְוֹת בְּלֵילֵי
חֲנֻכָּה בְּלֵילָה הָרִאשׁוֹן נֵר אֶחָד וּמוֹסִיפִים נֵר בְּכָל
לַיְלָה וּלְיָלָה עַד שְׁמוֹנֶה נִרְוֹת בְּלֵילָה הַשְּׁמִינִי :

מָה זְכָרוֹן בְּמִשְׁתָּה הַהוּא ?

זְכָרוֹן הַתְּשׁוּעָה הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר גָּבְרוּ הַחֲשֹׁמְנִים עַל
אֲנִטְיוֹכוֹס אֲפִיפָנוּ הַיוֹנִי וּפָרְקוּ עָלָיו מֵעַל עַמָּם וּפָדָם
מִן הַלַּחֲץ אֲשֶׁר לָחֲצוּ אוֹתָם הַיוֹנִים :

מָה זֶה שֵׁם חֲנֻכָּה ?

עַל שֵׁם חֲנֻכַּת הַמִּזְבֵּחַ • אֲשֶׁר חֲנֻכוּ הַחֲשֹׁמְנִים
בְּיָמֵם הָהֵם כִּי בְּאֲשֶׁר גָּבְרָה יַד הַיוֹנִים עַל יִשְׂרָאֵל
חָרְבוּ לְהַרְשִׁיעַ בִּירוּשָׁלַם חָלְלוּ חֲמֻקָּדֶשׁ וְטָמְאוּ
אֶת הַמִּזְבֵּחַ • וְאַחֲרֵי כֵן הִכּוּם הַחֲשֹׁמְנִים וַיִּגְרְשׁוּם
מֵאֲרָצָם וּשְׁבוּ לְטָהָר אֶת הַהֵיכָל וְהָרְסוּ אֶת מִזְבֵּחַ
הַטָּמֵא וַיִּבְנוּ מִזְבֵּחַ חָדָשׁ אֲשֶׁר כָּלָה בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים
לַחֹדֶשׁ כְּסֵל וַיִּחֲנֻכוּ אוֹתוֹ שְׁמוֹנֶה יָמִים בְּהוֹדוֹת
וְהַלֵּל וּבְהַדְלָקַת נֵרוֹת בְּחֲצֹצְרוֹת בֵּית הַקֹּדֶשׁ בְּלֵילֹת
וּלְזָכְרוֹן הַהוּא מִבְּעָרִים אֲנֵהְנוּ נִרְוֹת בְּלֵילֵי חֲנֻכָּה :

מִתִּי הִיָּה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא ?

כִּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה לְכָלוֹת בְּנֵי בֵּית הַשֵּׁנִי וּבַחֲמִשִּׁים
וּמֵאוֹת שָׁנָה לְכַבֵּשׁ אֶלְכְּסָנְדֵּר מֶמֶקְדֹן מִמְּלַכְתּוֹ אֶרֶץ פָּרֶם
הָרַבָּה וְכָל אֶרֶץ הוֹדוֹ וְגַם וְאַחֲרֵי מוֹתוֹ נִחְלָקְתָּ
מִמְּלַכְתּוֹ

אנליגען זיין, אונד וואס זיין זיך פֿאן איהם אויסצוביטטען האבע? ווא-
רויף דיא קעניגין גרוידערטע: מיין אנליגען איזט מיין אייגענעם
לעבען, אונד בעזאנדערס דא: פֿאלק צו רעם איך געהערע, פֿיר
וועלכעם איך אום גנאדע ביטטע, אינדעם עס אונשולדיגער ווייזע
צום טאדע פֿערדאממט וואורדע. דיזע ענטדעקונג מאכטע דען קעניג
איבער המן זעהר אויפֿגעבראכט, דאס ער איהן דאצו פֿערלייטטעט
האט, ער וואורדע עס נאכמעהר אלס איינער דער פֿערשניטטענען
איהם ערצעהלטע, דאס המן איינען גאלגען אין זיינעם הויזע פֿיר
מרדכי בערייטעט העטטע, זא דאס ער גלייך בעפֿאהל המן זעלבסט
דאראן אויפֿצוהענגען. ער ערנאנטטע הירויף אן הכנֿס שטעללע
מרדכי צום ערשטען מיניסטער דעם רייכעם, אונד שענקטע איהם
זיינען פֿאלאסט, מרדכי וואללטע נון אונפֿערציגליך דאז עדיקט,
וועגען דער יהודים פֿעראייטעלן, דען ווידערדופֿען קאננטע ער עס
ניכט, ווייל נאך דען געזעטצען איין איינמאהל געגעבענער בעפֿעהל
דעם קעניגס אונדוידערדופֿליך וואר, זא ליס ער אים נאמען דעם
קעניגס בעקאנט מאכען, דאס עס דען יהודים ערלויבט זיין, זיך צו
פֿערטיידיגען, ווען מאן זיין פֿינדזעליג אנפֿאללען זאללטע, עס ער
אייגענטע זיך אויך ווירקליך, אס דרייאצעחנטן טאגע דעם מאנאטס
אדר, דאס דיא יהודים מיט איהרען פֿיינדען קעמפֿטען, דער זיעג
אבער וואר איבעראלל אויף איהרער זייטע, דען זיין פֿאלגענע
דען טאג וויא איין פֿריידענפֿעסט פֿייערטען. דיא יהודים אין דער
רעזידענצשטאדט שושן האמטען אבער נאך דען פֿירצעהנטען טאג
מיט איהרען פֿיינדען צו קעמפֿען, אונד קאננטען ערשט דען פֿינפֿע
צעהנטען טאג איהר פֿריידענפֿעסט פֿייערן. צום עוויגן אנדענקען
ווירד דיזעם פֿעסט נאך ביז אויף דען הייטיגען טאג געפֿייערט, עס
איזט לעבליך זיך אן דיזעם פֿעסטמאגע צו בעלויסטגען, אונד דען
ארמען אונד נאהטליידענדען מיט שפייזע אונד טראנק צו פֿער-
זארגען.

אין וועלכער עפאכע האט דיזע בעגעבענהייט זיך עראייגנעט?
אום ערשטען יאהרהונדערטע נאך דער ריקקעחר דער יהודים אויס
דער באבילאנישען געפֿאנגענשאפֿט, ענטוועדער קורץ, פֿאר, אדער
באלד נאך דער פֿאללענדונג דעם צווייטען טעמפלעבויאס; אלס
דיא מעהרעסטען יהודים נאך אין דעם ווייטלייפֿגען פֿערזישען רייך
וואהנ.

וַיֹּסֶף הַמֶּלֶךְ לִשְׁאֹל אֶת הַמֶּלֶכָה מֶה בִּקְשָׁתָהּ ?
 וַתֵּבֶךְ הַמֶּלֶכָה וַתֹּאמֶר בִּקְשָׁתִי בְּעֵד נַפְשִׁי וּבְעֵד
 נַפְשׁ עַמִּי אֲשֶׁר נִמְכַּרְנוּ לָמוֹת עַל לֹא חֶמֶס וַיַּחַר
 אֶף הַמֶּלֶךְ בְּהֵמָּן מְאֹד אֲשֶׁר הִדְיָחוּ לְדַבֵּר הָרָע
 הַזֶּה , וַיִּבְרְאוֹת חֲרִבּוֹנָה אַחֵר הַסְּרִיסִים כִּי
 כָלְתָה הָרָעָה מֵאֵת הַמֶּלֶךְ אֶל הֵמָּן וַיִּבְקֹשׁ לְסִפּוֹת
 חֲרוֹן אַף הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר גַּם הִנֵּה עֵץ גְּבוּהַ חֲמִשִּׁים אַמָּה
 עוֹמֵד בְּבֵית הֵמָּן אֲשֶׁר עָשָׂה לְתֵלוֹת אֶת מִרְדְּכָי עָלָיו
 אֲשֶׁר הִצִּיל נַפְשׁ הַמֶּלֶךְ . וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ תֵּלֹדְהוּ
 עָלָיו וַיִּתְּלוּ אֶת הֵמָּן , וַיִּשֶׂם הַמֶּלֶךְ אֶת מִרְדְּכָי
 לְמִשְׁנָה תַּחַת הֵמָּן וַיִּתֵּן לוֹ אֶת בֵּיתוֹ . וַיִּכְתֹּב
 מִרְדְּכָי סְפָרִים בְּכָל מְדִינֹת הַמֶּלֶךְ לְהָשִׁיב כְּתָב
 הַדָּת אֲשֶׁר נָתַן הֵמָּן בִּיהוּדִים לְאַבְדָּם . וְאֵל
 הַיְּהוּדִים כְּתָב לְהַקְהֵל וּלְעֹמֵד עַל נַפְשָׁם לְהַנָּקָם
 מֵאוֹיְבֵיהֶם מִבְּקִשֵּׁי רָעָתָם הָאֵלֶּם כִּי כְתָב דָּת
 אֲשֶׁר נָתַן בְּשֵׁם הַמֶּלֶךְ וַנְּחַתֵּם בְּטַבְּעָתוֹ בְּרֵאשִׁית
 אֵין לְהָשִׁיב . וַיִּקְהֲלוּ הַיְּהוּדִים בְּשִׁלְשֻׁדָּה עָשָׂר
 לַחֹדֶשׁ אֶדְר וַיָּבֹאוּ בְּצָרֵיהֶם מִכָּה רַבָּה , וַנְּחֹ
 מֵאוֹיְבֵיהֶם בְּאַרְבַּעַת עָשָׂר בּוֹ וַעֲשׂוּ אוֹתוֹ יוֹם מִשְׁתָּה
 וּשְׂמִיחָה . וּבְשׁוֹשָׁן נִלְחָמוּ בְּאוֹיְבֵיהֶם גַּם בְּאַרְבַּעַת
 עָשָׂר בּוֹ , וַנְּחֹ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר וַעֲשׂוּ אוֹתוֹ יוֹם מִשְׁתָּה
 וּשְׂמִיחָה בְּכָל שָׁנָה וּשְׁנָה לְשִׁלּוֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ
 וּמִתָּנוֹת לְאַבְיוֹנִים לְאֲשֶׁר אֵין נָכוֹן לוֹ וּלְקָרָא אֶת
 הַמִּגֻּלָּה :

מתי היה הדבר הזה ?

כִּמְאֵת שָׁנָה אַחֲרֵי שׁוּב גּוֹלֵי בְּכָל יְרוּשָׁלַם קְרוֹב
 לְכָלוֹת בְּנֵין הַבֵּית , וְעוֹד לֹא שָׁבוּ כָּלָם לְאַרְצָם
 וַנִּשְׁאַרוּ עוֹד רַבִּים מִגּוֹלֵי בְּכָל יְשָׁבִים בְּאַרְצוֹת אַחֲרוֹת

והיו

טאָפֿעל, דיא זיא בערײטען וואללטע, זיך אויסכאט. המן, דער זיך
דורך דיא אויסצייכנונג, דיא איהם דיא קעניגין ערוויז, געשמיי
כעלט פֿיהלטע, ווארד אום דעסטא אויפגעבראכטער, אלס ער ביא
זיינער ריקקעהר פֿאן דער טאפֿעל נאך הויזע, זאה, דאס איהם מדרכי
נאך אימער דיא פֿערארדנעטע עהרענבעצייגונג ניכט ערוויזען, אלס
המן נאך הויזע קאם, דאכטע ער, דיזעס ווערע דיא געלעגענסטע
צייט דען מדרכי אויס דעם וועגע צו ריימען, ער לים צו דיזעס ענש
דע איינען פֿינפֿציג עהלען האהען גאלגען ערדיכטען, ווארויף
דער מדרכי איינעם טאגעס דארויף געהענגט ווערדען זאללטע.
עס עראיינגעטע זיך, דאס דער קעניג דיזע נאכט שלאפֿלאז צו
בראכטע, ער לים זיך דיא געשיכטסביכער, ווארין דיא דענקוויר
דינקייטען דעם שטאאטעס פֿערצייכנעט זינד, פֿארלעזען, אונטער
אנדערן לאז מאן איהם פֿאר, דאס צווייא פֿערשניטטענע איינסט
איינן געהיימען אנשלאג אויף דאז לעבען דעם קעניגס געהאכט
האטטען, דער אבע דורך מדרכי'ס ענטדעקונג, פֿעראייטעלט וואר
דען איזט, דער קעניג פֿראגטע, וועלכע עהרענבעצייגונג דעם
מדרכי דאפֿיר ערוויזען ווארדען? מאן ערוידערטע: גאר קיינע.
אלס נון המן, פֿאם צארנע אנגעטריבען, זיך אין אללער פֿריח
ביים קעניגע מעלדען לים, אום איהן אום דיא ערלויבנים צו ביטטען
דען מדרכי הענגען צו דירפֿען, וואר דער קעניג עבען מיט דעם גע
דאנקען בעשעפֿטיגעט, וועלכע עהרענבעצייגונג פֿאן דעם מדרכי
ערוויזען זאלל, אונד פֿראגטע המן אלס ער פֿאר איהן טראט,
וויא מאן איינעם מאננע איינע אויסגעצייכנעטע עהרע ערצייגען
זאלל, דען דער קעניג בעזאנדערס געעהרט האבען ווילל? המן ער
ווידערטע: מאן לעגע איהם דאז הולדיגונגסקלייד דעם קעניגס אן,
זעצט איהם דיא קעניגליכע קראנע אויף, אונד איינער פֿאן דען
פֿארנעהמסטען דעם האפֿעס פֿיחרע איהן אויף דעם לייבפֿערדע
דעם קעניגס אין אללען שטראסען הערום, אונד רופֿע אויס: זא
געשיהט דעם מאננע, דען דער קעניג געעהרט האבען ווילל. דער
קעניג בעפֿאהל הירוויף דעם המן, דאס געחמליכע אן מדרכי צו
פֿאללציהען וועלכעס אויך געשאה.
עס וואר מיטטאגצייט אונד המן ווארדע צור טאפֿעל אכנעהאלט,
היר טאהט דער קעניג ווידער דיא פֿראגע אן אסתר: וואס איהר

הַמַּשְׁתָּה אֲשֶׁר עָשְׂתָהּ, וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ אֶת אֶסְתֵּר
כִּי רָאָה כִּי מָרָה לָבָה מֶה שְׂאֵלְתָהּ וּמָה בִּקְשָׁתָהּ
וַתִּנָּתֵן לָהּ • וַתֹּאמֶר הַמֶּלֶכָּה אִם עַל הַמֶּלֶךְ טוֹב יָבוֹא
נָא הַמֶּלֶךְ וְהָמָן גַּם מָחָר אֶל הַמַּשְׁתָּה אֲשֶׁר אֶעֱשֶׂה
לָהֶם וּמָחָר אֲגִיד אֶל הַמֶּלֶךְ כָּל לְבִי וַיֵּצֵא הָמָן בַּיּוֹם
הַהוּא שְׂמִיחַ וטוֹב לֵב אֶךְ בְּעֶבְרוֹ בִּשְׁעַר הַמֶּלֶךְ לִפְנֵי
מָרְדֳּכָי וְהִנֵּה לֹא קָם וּלֹא זָע מִמֶּנּוּ הַגִּדִּיל אִפּוֹ כִּי
נִשְׂאוּ לְבָבוֹ עוֹד מִכָּרָא שְׁנֵה בִּיקָר הַמֶּלֶכָּה אֲשֶׁר קָרְאָתוֹ
לָבֹדוֹ עִם הַמֶּלֶךְ אֶל הַמַּשְׁתָּה • וַיָּבוֹא אֶל בֵּיתוֹ סָר
וְזָעָה, וַיַּעֲצוּ לוֹ אֲנָשָׁיו לַעֲשׂוֹת עֵץ גְּבוּהַּ חֲמִשִּׁים
אַמָּה וּבִבְקָר יִבְקֹשׁ אֶת הַמֶּלֶךְ לְתִלּוֹת אֶת מָרְדֳּכָי
עָלָיו וַיַּעַשׂ כֵּן • בַּלֵּילָה הַהוּא נִדְרָה שְׁנַת הַמֶּלֶךְ וַיָּבִיאוּ
סֵפֶר הַזְכָּרֹנוֹת וַיִּקְרְאוּ לִפְנָיו וַיִּמָּצֵא כָתוּב כִּי פַעַם
בִּקְשׁוֹ שְׁנֵי סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ לְשַׁלַּח יָד בַּמֶּלֶךְ בְּסִתְרוֹ וְאִישׁ
לֹא יָדַע בְּדָבָר בִּלְתִּי אִם מָרְדֳּכָי לָבֹדוֹ וַיֹּדַע לַמֶּלֶךְ
וַתּוֹפֵר עֲצָתָם וַנִּפֹּשׁ הַמֶּלֶךְ נִצָּלָה • וַיִּשְׁאַל הַמֶּלֶךְ
אֶת עֲבָדָיו מֶה יִקָּר נַעֲשֶׂה לְמָרְדֳּכָי עַל זֶה, וַיֹּאמְרוּ
לֹא נַעֲשֶׂה עִמּוֹ דָּבָר • וַיְהִי בִבְקָר וְהָמָן בָּא וַיַּעֲמֵד לִפְנֵי
הַמֶּלֶךְ וַיִּלְבּוּ לְבַקֵּשׁ מִלִּפְנָיו לְתִלּוֹת אֶת מָרְדֳּכָי עַל הָעֵץ
אֲשֶׁר הִכִּין לוֹ וְלִב הַמֶּלֶךְ לִדְרֹעַת מָה הִיקָר אֲשֶׁר לַעֲשׂוֹת
לְמָרְדֳּכָי וַיִּפֹּן אֶל הָמָן וַיִּשְׁאַלְהוּ לֵאמֹר מֶה לַעֲשׂוֹת
לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ, וַיַּעַן הָמָן הָאִישׁ אֲשֶׁר
הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרוֹ יִלְבַּשׁ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת וְכִתֵּר מַלְכוּת
יִנָּתֵן בְּרָאשׁוֹ וְאַחֲרַי מִשְׁרֵי הַמֶּלֶךְ יִרְכָּבֵהוּ עַל סוּס
הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא לִפְנָיו כָּכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר הַמֶּלֶךְ
חָפֵץ בִּיקָרוֹ • וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ לְהָמָן מִיָּהָר יַעֲשֶׂה
כֵּן לְמָרְדֳּכָי וַיַּעַשׂ כֵּן • וַיַּנֵּעַ תֹּר הַמַּשְׁתָּה וַיִּבְהִילוּ
סָרִיסֵי הַמֶּלֶךְ לְהַבִּיא אֶת הָמָן אֶל מַשְׁתֵּה אֶסְתֵּר

וואס וואר דיא עהרענבעצייגונג , דיא דער יידישע האַבעדינטע
דעם המן פֿערווייגערטע , אונד וואס וואר דער בעוועגגרונד זיינער
פֿערווייגערונג ?

דיא זאכע וואר דיזע : אויף קעניגליכעם בעפֿעהלע זאללטען אללע
דיהנער דעם קעניגס , וואן המן ערשיינע , נידערקניען אונד אויף
דאז אנגעזיכט פֿאללען , איינע זאלכע געטטליכע עהרענבעצייגונג
איינעם מענשען צו ערווייזען . הילט יענער , דער איינער דער אנ-
געזעהנסטען יידישען פֿאמיליען וואר , (זיין נאמען וואר מרדכי) פֿיר
רעליגיאנסווידריג , דארום פֿערווייגערטע ער עס צו טוהן .

וואדורך איזט דער קעניג זא אומגעשטיממט ווארדען , דאס המן
אין אונגבאדע פֿיל , אונד דיא יודען בעגינסטיגעט ווארדען זינד ?
דורך דיא פֿירביטטע דער קעניגין אסתר , וועלכע יידישער הערקונפֿט,
אונד איינע אהיימס טאכטער פֿאן מרדכי וואר .

וואדום האטטע דער קעניג ניכט עהער אויף זיינע געמאהלין ריק-
זיכט גענאממען , אונד וויא האטטע המן ניכט פֿאראויס זעהען
זאללען , דאס זיין פֿארהאבען דער קעניגין ניכט גלייכגילטיג זיין
ווירדע ?

ביידע וואוסטען ניכט פֿאן וועלכער הערקונפֿט אסתר וואר , דער
קעניג האטטע זיינע ערשטע געמאהלין וועגען ווידערשפענסטיגקייט
זעגען איהן פֿערשטאסען ; אונד לים אויס זיינעם גראסען רייכע
דיא שענסטען יונגפֿרויען צוזאממען קאממען , אויס דעננען ער זיך
איינע צור געמאהלין וועהלען וואללטע : אונטער דיזען בעפֿאנד זיך
אויך אסתר , אן דער דער קעניג בעזאנדערס וואהלגעפֿאללען פֿאנר ,
אונד זיא צור קעניגין ערנאננטע , אהנע צו וויססען פֿאן וועלכער
הערקונפֿט זיא זייא , ווייל זיא עס דורכאויס פֿערהיימליכעט האטטע .
אונד וויא גאב זיא זיך דעם קעניגע צו ערקעגנען ?

אלס זיא נעמליך פֿאן דעם עדיקטע , וועלכעס אין בעטרעף דער יו-
דען ערלאססען ווארדע , ערפֿאהרען האטטע , לוד זיא דען קעניג
זאממט זיינעם מיניסטער צו איינען גאפֿטמאהל איין , בייא דער
טאפֿעל פֿראגטע זיא דער קעניג , אב זיא אירגענד איין אנליגען אדער
איינע ביטטע איהם פֿאדצוברינגען האבע ? זיא פֿערשאב דיזעס אויף
דען פֿאלגענדען טאג , ווא זיא איהרע געסטע ווידער צו איינער

מֶה הַכְּבוֹד הַזֶּה אֲשֶׁר חָרַל הַיְּהוּדִי לְכַבֵּד אֶת הָמֶן וּמִדּוּעַ חָרַל
לַעֲשׂוֹתוֹ ?

דָּבַר הַמֶּלֶךְ הִיא כִּי כָּל עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בָּשַׁעַר הַמֶּלֶךְ
יִכְרְעוּ וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְהָמֶן בַּעֲבֹרוֹ לִפְנֵי הֵם וַיַּעֲבִדֵי הַמֶּלֶךְ
אִישׁ מִשּׁוּעֵי הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר גָּלוּ בְּבִלְהָ, וְשִׁמוֹ מֶרְדֳּכִי
וְהוּא לֹא יִכְרַע וְלֹא יִשְׁתַּחֲוֶה כִּי עֹז פְּלִילִי הִיא בְּעֵינָיו
לָתֵת כְּבוֹד אֱלֹהֵי לֶבֶן אָנוּשׁ • וּבַעֲבוּר זֶה נִשְׁקָה אִשׁ
בְּלֵב יוֹד יְהִיר הַהוּא וְחָשַׁב מִחֲשָׁבוֹת לְהִנָּקֵם בְּכָל
הַיְּהוּדִים עִם מֶרְדֳּכִי :

בְּמֶה נִהְפָּךְ לֵב הַמֶּלֶךְ לִשְׂנֹא אֶת הָמֶן אֲהָבוֹ וּלְתַלּוֹתוֹ וּלְאַהֲבֵי אֶת
הַיְּהוּדִים ?

בְּבִקְשַׁת הַמֶּלֶכָה אֶסְתֵּר אֲשֶׁר הִיְתָה מִזֶּרַע הַיְּהוּדִים
בֵּת דָּד מֶרְדֳּכִי :

מִדּוּעַ לֹא נָשָׂא הַמֶּלֶךְ פָּנָיו הַמֶּלֶכָה אֲשֶׁתוֹ בְּתַחֲלָה טָרָם יִתֵּן רִשְׁיוֹם
לְמִשְׁנָהּ לְהַשְׁמִיד עַמָּה ? וַאֲיֵךְ מָלֵא לֵב הָמֶן לַעֲשׂוֹת כֵּן מִבְּלִי שֵׁם
עַל לֵב כִּי מָרָה תִּהְיֶה בְּאַחֲרוֹנָה ?

גַּם הַמֶּלֶךְ גַּם מִשְׁנָהּ לֹא יָדְעוּ מִלִּפְנִים אֶת מוֹלַדֶּת
אֶסְתֵּר וְאֵת עַמָּה • כִּי הַמֶּלֶךְ כַּאֲשֶׁר הִסִּיר אֶת וְשֵׁתִי
אֲשֶׁתוֹ הִרְאֵהוּ מִגְבִּירָה עַל דָּבַר מְרִיָּה צֹוָה לְקַבֵּץ
כָּל הַכְּתוּלֹת טוֹבוֹת מִרְאָה אֲשֶׁר בְּכָל מַלְכוּת פָּרַס
וְהַנְּעִרָה אֲשֶׁר תִּיטֵב בְּעֵינָיו תִּהְיֶה לוֹ לְאִשָּׁה • וְתִהְיֶה
אֶסְתֵּר נוֹשֵׂאת חֵן בְּעֵינָיו הַמֶּלֶךְ מִכָּל הַכְּתוּלֹת אֲשֶׁר
נִקְבְּצוּ וַיִּקְחָהּ הַמֶּלֶךְ וַיִּמְלֵךְ כָּהֵן תַּחַת וְשֵׁתִי מִבְּלִי דַעַת
אִי מִזֶּה עִם הִיא כִּי מֵאַנָּה לְהַגִּיד לוֹ :

וַאֲיֵכָה הִתְוַדְּעָה אֶל הַמֶּלֶךְ ?

כַּאֲשֶׁר שָׁמְעָה אֶסְתֵּר כִּי כָּחַד הָדָת נָתַן בַּיְּהוּדִים
לְאַבְדָּם, קָרָאָה אֶת הַמֶּלֶךְ וְאֵת מִשְׁנָהּ אֶל
הַמִּשְׁתָּה

וואן פֿעללט דאז פורים פֿעסט ?

אים צוועלפטען מאנאטע, נעמליך אין מאנאט אדר אם פֿירצעהן טען טאגע דעסזעלבען .

צו וועלכעם אנדענקען ווירד דיזעס פֿעסט געפֿייערט ?

צום אנדענקען איינער אויסעדאדענטליכען בעגעבענהייט, דאס נעמליך דער גרעסטע טהייל דעם יידישען פֿאלקס אינגעפֿאהר שטאנד אומצוקאממען, אונד דורך איינע בעזאנדערע פֿיגורגאטטעס נערעטטעט וואורדע .

וויא וואר דיזע בעגעבענהייט ?

איין פערזישער קעניג מיט נאמען אחשורוש, האטטע איינען גינסטלינג, דער המן הים, צום ערשטען מיניסטער זיינעם רייכעם ערהאבען געהאכט, דער שטאלץ, ראכגיריג, אונד איין ערבפֿינד דער יידישען נאציאן וואר, אלס דיזער איינסט, וועגען איינער פֿערווייגערטען עהרענבעצייגונג פֿאן איינעם קעניגליכען האפֿבעדיגטען אויס דער יידישען נאציאן זיך בעליידיגעט פֿאנד, זא שוואר ער דער גאנצען נאציאן דען אונטערגאנג, אונד וואוסטע ביא דעם קעניגע, דורך פֿערליימדונג עס דאהין צו ברינגען, דאז ער דיא ערלויבנים ערהילט, איין עריקט ערגעהען צו לאססען, דאס אללע יודען אים פערזישען רייכע, אן איינען בעשטיממען טאג, נעמליך אם דרייא צעהנטען טאגע דעם צוועלפטען מאנאט'ס אדר, אימגעבראכט, אונד איהר פֿערמענען איינגעצאגען ווערדען זאללטע. אלליין דורך געטטליכע פֿערפֿיגונג וואורדע גיכט נור דיזעס פֿארהאבען פֿעראייגטעלט, זאנדערן דער מיניסטער פֿיל אויך אין אונגנאדע ביים קעניגע, אונד אם ענדע וואורדע ער געבסט זיינען זעהנען געהענגט, אונד דיא יודען ערהילטען דיא ערלויבנים, דענען ווידערשטאנד לייסטען צו דירפֿען, דיא זיך אן זיא פֿערגרייפֿען ווירדען. דיזעס טרוג זיך אויך אם געדאכטען טאגע ווירקליך צו, ווארויף דיא יודען דאן אם פֿאלגענדען טאגע דאז פֿעסט איהרער ערעטטונג פֿייער טען, וועלכעם זאדאן אויך אלס איין אלליעהרליכעם פֿעסט אנגענאמען וואורדע .

ווארום הייסט דיזער פֿעסטאג פורים ?

פורים הייסט אויף פערזיש לאז, דען המן האט געלאזעט, וועלכער טאג אים יאהרע פֿיר איהן דער גינסטיגסטע זיין, זיינען בעזען אנשלאג אן דען יהודים אויסצופֿיהרען .

מתי משתה פורים ?

יום משתה פורים בארבעה עשר יום לחדש שנים
עשר הוא חדש אדר :

מה זכרון משתה פורים ?

לזכרון תשועה גדולה אשר נעשתה ליהודים ביום
ההוא • כי נמכרו כל היהודים להרג ולאכדון ובסבה
נפלאה נצולו :

איכה היה הדבר הזה ?

אחשורש מלך פרס היה לו משנה אהוב בעיניו
מאד המן שמו • והמשנה איש גאה יד וכליעל וצורר
היהודים מעולם • ובהתקוטטו עם יהודי אחד מעבדי
המלך אשר בשער המלך • עד אשר חדל לכבדו
בכבוד אשר יכבדוהו שאר עבדי המלך • הוסיף עוד
שנא את היהודים וחשב מזמות להשמידם כלם
וילשן אותם אל המלך והמלך נפתה לדבריו לתת לו
רשיון לעשות ליהודים כטוב בעיניו • ויתן המן כתב
הדת • להשמיד את כל היהודים אשר במלכות
פרס ביום אחד בשלשה עשר לחדש אדר ושללם
לבו • ואלוה מהפך מסבות הפך עצתו והפך
מהשבתו על ראשו • כי הוא ובניו נתלו • וליהודים נתן
כתב הדת לעמד על נפשם להנקם ממבקשי רעתם
ויכו היהודים בשנאיהם מכה רבה בשלשה עשר
יום לחדש אדר ונחו מאויביהם בארבעה עשר
בו • ועשו אותו זכרון יום משתה בכל שנה ושנה :

מה זה שם פורים ?

על שם הגורל הוא פור • כלשון פרס • אשר הפיל
המן • על יום המועד בו יהרגו היהודים :

אין ערנסטער רייהע פֿאר גאטט, אין פֿערגיטען אללער צוגעפֿיגטען
שאדען דען מענשען, אונד אים פֿעסטען פֿארזאץ, זיינען וואנדעל צו
בעסערען, בעשטעהט.

וואן זאלל מאן דיזע בוסע פֿערריכטען ?

אין דען טאגען צווישען דעם טאגע דעם אנדענקענס אונד דעם פֿער-
זעהנונגסטאגע; יעדער זאלל אין דיזער צייט איבער זיינע זינדען נאכ-
דענקען, האט זיך יעמאנד געגען זיינען נעכסטען פֿערגאנגען, עס
זיין אין צופֿיגונג איינעם געלדשאדענס, אדער אין פֿערליימדונג אונד
בעליידיגונג, א. ד. ג. זא מוס ער אים ערשטען פֿאללע דען צו-
געפֿיגטען שאדען ערזעטצען, אונד ווען ער איין אונגערעכטעס גוט
בעזיצט עס דעם רעכטמעסיגען אייגענטיהמער צוריק געבען; אים
צווייטען פֿאללע אבער מוס ער זיך אללע מיהע געבען, דיא בעליי-
דיגטע פֿערזאן צו בעזענפֿטיגען, איהרע פֿערצייהונג צו ערהאלטען,
דאמיט יעדער האסט אונד נראלל אויפֿהערע, דיא בעליידיגטע פֿער-
זאן דארף אבער איהרערווייטס אויך ניכט אונפֿערזעהנליך זיין.
זאנדערן מוס דיא רייע אונד אבביטטע וויללפֿעהריג אננעהמען;
וואן זאלכער געשטאלט, פֿרידע אונד איינטראכט צווישען אונס
הערגעשטעללט איזט, דאן קעננען וויר אס פֿערזעהנונגסטאגע פֿאר
גאטט טרעטען, אונזרע זינדען געגען איהם בעקעננען אונד אום
פֿערצייהונג ביטטען; דאז מעגען וויר מיט צופֿערזיכט האפֿען,
דאס גאטט אונזער פֿלעהען ערהערען, אונד אונס פֿערצייהונג
וועהרען ווערדע, דא וויר אונס זעלבסט איינאנדער פֿערציהן האבן. (ג.)
זיין פֿעהרעלט עס זיך מיט דער רוהע דיזעס טאגעס ?

עבען זא וויא מיט דער דעם שבת, דאס מאן קיינערלייא קונסט-
ארבייט אן דענזעלבען פֿערריכטען דארף, ווייל עס איין רוהעטאג
דער ערשטען קלאסע איזט.

VIII. פֿאן דען אנדערן פֿעסטען.

גיבט עס נאך פֿעסטע, אויסער דען בערייטס ערוועהנטען ?
עס גיבט דערען נאך צווייא אים יאהרע: נעמליך דאז פֿורים אונד
דאז ווייהפֿעסט.

וואן

(3) פֿערצייהע דיינעם נעכסטען דיא בעליידיגונג, זא ווירד גאטט דיר אויך פֿער-
צייהען: איין מענש טרעגט דעם אנדערן ראכע נאך. אונד ער פֿארלאנגט פֿאן
גאטט פֿערגעבונג? ער ווילל זיך איבער זיינעם גלייכען גיכט ערבארטען אונד
גאטט זאלל זיך איבער איהן ערבארטען (בן סירא כח, ב, ג, ד).

עַל הַחַטָּאִים אֲשֶׁר חָטָא אָדָם לֵאלֹהֵי וּבַהֲעֵבִיר כָּל
הָאֲשָׁמוֹת אֲשֶׁר אָשֵׁם אִישׁ לַעֲמִיתוֹ :

מִתִּי יַעֲבִיר אִישׁ אֲשָׁמְתוֹ אֲשֶׁר אָשֵׁם לַעֲמִיתוֹ ?

הַיָּמִים אֲשֶׁר מִיּוֹם הַזְכָּרוֹן עַד יוֹם הַבְּפוּרִים בָּהֶם
שׁוֹם יָשִׁים הָאִישׁ אֶל לְבוֹ כָּל אָשֵׁם אֲשֶׁר אָשֵׁם
לַעֲמִיתוֹ בְּעֶשֶׂק בְּגִזְל וּבְרָמְיָהּ וּבְכָל אֲשֶׁר שָׁלַח יָדוֹ
בְּמִלְאֲכַת רֵעֵהוּ וְהָשִׁיב יָשִׁיב אֶת הָאָשָׁם לְאֲשֶׁר אָשֵׁם
לוֹ לְנֹעַר כַּפְּיוֹ מִהוֹן עֲשׂוּק. אוֹ כִּי נִצָּח בְּרֵעֵהוּ וְהִכָּהוּ אוֹ
קָלַל אוֹ חָרַף אוֹ הוֹצִיא עָלָיו דָּבָר רָעָה לְכָל אֲשֶׁר
יִכְטֹא אָדָם בְּשִׁפְתָּיִם לְצַרֵּר אֶת עַמִּיתוֹ עַד בּוֹא יוֹם
הַבְּפוּרִים יִכְפֹּר פָּנָיו רֵעֵהוּ לְהָשִׁיב חַמָּתוֹ וּשְׁנֵאתוֹ •
וְגַם הַצּוֹרֵר אֶל יִקְשֶׁה רוּחוֹ וְלֹא יֵאֱמֹץ לִבּוֹ לְמַכְפֹּר
פָּנָיו וְיִתְרַצֶּה אֵלָיו לְמַעַן הִיּוֹת שְׁלוֹם אַחֲזָה וְרַעוּת
בֵּין אִישׁוֹבֵי עַמִּיתוֹ וַיִּטְהָרוּ מִחַטָּאתָם בְּגִשְׁתָּם לִפְנֵי
אֱלֹהֵי בְּיּוֹם הַבְּפוּרִים לְהִתְוֹדֶה עֲוֹנָם וּלְבַקֵּשׁ יִחְדּוּ
מֵאֵתוֹ סְלִיחָתוֹ כִּי אִם יִשְׁעָה אֱלֹהֵי אֵל תִּפְלֹתֵנוּ
לְשֹׂאת לָנוּ גַם הוּא כְּאֲשֶׁר נִשְׁאַנוּ יִחְדּוּ אִישׁ עִוֹן
עַמִּיתוֹ (I) :

מִה מְשַׁפֵּט מְנוּחַת הַיּוֹם ?

מְשַׁפֵּטוֹ מְשַׁפֵּט יוֹם הַשְּׁבֵת לְכָל דָּבָר כִּי שִׁבַּת שִׁבְתוֹן
הוּא וְלֹא יַעֲשֶׂה בּוֹ כָּל מְלָאכָה :

VIII. יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחַת פּוּרִים וְחֲנֻכָּה

מִה הֵמָּה יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה מְלִבֵּר הַחֲגִים וְהַמְּוָעָדִים ?

יְמֵי מִשְׁתָּה וְשִׁמְחָה בַּשָּׁנָה שְׁנֵים פּוּרִים וְחֲנֻכָּה :

מִתִּי

(א) שֶׁאֵל לַפֶּשַׁע רַעַךְ וַיְהוּה יַעֲבֹר עַל פֶּשַׁעֶיךָ : אֲנוֹשׁ עַל אֲנוֹשׁ פּוֹקֵד
עִוֹן וּמִיְהוּה בִקֵּשׁ סְלִיחָה הוּא בֶן אָדָם וְלֹא יִשָּׂא וַיְהוּה יִשָּׂא לוֹ
(ב"ס כח, ב, א, ד) :

אין דער צאהל דער מאנאטע דער זיבענטע איזט, פֿענגט דאז יאהר
דער וועלט אן, דאז שופר/בלאזען, מאג אויך דאז דיהנען, אום
דעם פֿאלקע דען אנפֿאנג דעם נייען יאהרעס צו פֿערקינדען.
וויא האט מאן זיך אן דיזעס טאגע אין אנזעהונג דער רוהע אונד
דעם פֿעדגניגענס צו פֿערהאלטען ?

עבען זא וויא אן דען אנדערן פֿייערטאגען, ווא מאן זיך אללער
האנדארבייט ענטהאלטען מוס, דאז צובעדייטען דער שפייזע אל-
ליין אויסגענאמען, ווייל ער אויך אלס איין פֿריידענטאג אנגעזעהן
וויירד, ווא מאן זיך דורך קעסטליכע שפייזע אונד צירליכען אנצוג
פֿעדגניגען זאלל.

VII. פֿאן דעם פֿערזעהנונגסטאג.

וואן איזט דער פֿערזעהנונגסטאג ?

אם צעהנטען טאגע דעם זיבענטען מאנאטס ; ער דויערט איינען
פֿעלליגען טאג : ד. ה. ער פֿענגט מיט זאנענאונטערנאנג דעם פֿאר-
אבענדס אן, אונד דויערט ביז נאכט.

וואס פֿיר איין געבאט איזט פֿיר דיזען טאג פֿערארדנעט ?

דאז פֿאסטען, וועלכעס פֿאסטען ניכט נור דיא ענטהאלטונג פֿאן
שפייזע אונד טראנק, זאנדערן אויך דיא ענטהאלטונג פֿאן יעדעס
זיגליכען גענוס אין זיך פֿאסט ; ווייל דיזער טאג איין פֿערזעהנונגס-
טאג איזט, אן וועלכעס גאטט אונס פֿערשפראכען האט, אונזרע
זינדען צו פֿערצייהען.

וואס זינד דיא אבליגענהייטען דיזעס טאגעס ?

דיא הויפטאבליגענהייטען דיזעס טאגעס זינד בעטען, אונד דאז בע-
קענען דער זינדען פֿאר גאטט, ווארויף דיא פֿערצייהונג פֿאן איהם
ערפֿאלגען זאלל.

איזט דאז בלאססע געשטענרנים הינרייכענד, אום פֿיר דיא זיב-
דען, דיא ווייר זאוראהל געגען גאטט אלס געגען מענשען בעגאב-
גען האבען, פֿערצייהונג צו ערהאלטען ?

ניין, בלאססע ווארטע פֿערמעגען ניכט זינדע צו טילגען, וואדורך
מאן געגען גאטט אונד דען מענשען זיך שולדיג געמאכט האט,
זאנדערן דעם געשטענדיסע מוס בוסע פֿאראויסגעהען (* וועלכע
אין

* וויא בערייטט I. טהייל III. אבשניטט IX. געשפערך ערקלעהרעט ווערדען.

הַיְצִירָה וּבְגִלָּל הַדָּבָר הַזֶּה נִקְרָא יוֹם הַזְכָּרוֹן בְּשֵׁם
רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְהַעֲבָרָת שׁוֹפָר זְכוֹרוֹן רֹאשִׁית הַשָּׁנָה :

מה משפט מנוחת היום ?

מִשְׁפָּטוֹ מִשְׁפָּט הַחַג לְכָל דָּבָר לָנוּחַ בּוֹ מִמְּלָאכָת
עֲבוּדָה מִלֵּבֵד מִלְּאכָת אֵכֹל נֶפֶשׁ וְלִשְׁמַח בּוֹ בְּמֵאֵכֹל
וּבְמִשְׁתֵּה וּבְבִגְדֵי כְבוֹד :

VII. מִצְוֹת יוֹם הַכַּפּוּרִים

מתי יום הכפורים ?

בְּעֶשְׂרֵי לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם תְּמִים מִתְּשַׁעָה
לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב עַד מַחֲרָתוֹ בָּעֶרֶב :

מה מצות היום ?

לָצוּם בּוֹ לַיְלָה וַיּוֹם וּלְעֵנָה נִפְשׁוּ בְּמֵאֵכֹל וּבְמִשְׁתֵּה
בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה וּלְקַדֵּשׁ וּלְטַהֵר נִפְשׁוּ כִּי בַיּוֹם הַהוּא
יִכַּפֵּר אֱלֹהֵי עַלְיָנוּ לְטַהֵר אוֹתָנוּ מִכָּל חַטָּאתֵינוּ :

מה מעשה היום ?

לְהִרְבּוֹת בּוֹ תַּפְלוֹת וְתַחֲנוּנִים וּלְהַתְוִדּוֹת בּוֹ הָעוֹנוֹת
וְהָאֲשָׁמוֹת מִכָּל הַשָּׁנָה לְזִכּוֹת בָּהֶם לְכַפֵּרָת
הַחַטָּאִים :

הַיֵּשׁ בְּיָדוֹי פֶּה הַיּוֹם דִּי לְמִצָּא בּוֹ סְלִיחַת עֲוֹנוֹת אֲשֶׁר יַחֲטֵא הָאָדָם
לְאֱלֹהֵי וּלְאָדָם כָּל הַשָּׁנָה ?

אֵין וְדוֹי פֶּה בַּיּוֹם הַהוּא לְבַד דִּי לְשִׂאת בּוֹ אֱלֹהֵי
לְעוֹן הָאָדָם אֲשֶׁר חָטָא לְאֱלֹהֵי וְאֲשֶׁר אָשַׁם לְעַמִּיתוֹ
כִּי הַיּוֹדוֹי לֹא יִרְצֶה כִּי אִם בְּהַקְדִּים לְפָנָיו תִּשׁוּבָה *
על

דער פֿארשריפֿט דעם געזעטצעם זאלטען ער נור איינען טאג גע-
פֿייערט ווערדען, וויר פֿערדאפּפּעלן איהן אבער עבענפֿאלס, אונד
אויס עכען דעם גרונדע וויא דיא פֿארערוועהנטען פֿייערטאגע,
וואס פֿיר איין געבאט איזט פֿיר דיזען טאג פֿערדארנעט ווארדען?
מאן זאלל מיט דער פּאזאוינע, שופּר גענאנט, בלאזען.

וואס פֿיר איין צייכען אונד אנדענקען איזט ראמיט פֿערבונדען?
אויס געזעטצבוכע שטעהט צוואר קיין בעזאנדערס צייכען אנגעצייגט,
אלליין נאך דער מינדליכען איבערליפֿערונג דער שריפֿטאויסלעגער,
איזט דיזער טאג איין געריכטסטאג, אן וועלכעם גאטט דיא וועלט
ריכטעט, ווא דיא האנדלונגען אללער מענשען ערוואגען, אונד איה-
רע קינפֿטיגען שיקזאלע בעשטיממט ווערדען; לעבען אדער טאד,
גליק אדער אונגליק; יא, זעלבסט דאז שיקזאל גאנצער לענדער
אונד גאנצען, ווא גליק, ווא אונגליק, ווא פֿרידע, ווא קריג, ווא
איבערפֿלוס, ווא מאנועל זיין זאלל, ווירד אן דעמזעלכען ענטשיידען
וואמיט זאלל מאן זיך אן דיזעם טאגע בעשעפֿטיגען?

מיט בעטען: דען דיזער טאג איזט נור צור אנדאכט אונד ערבוואונג
בעשטיממט, ווא דער מענש איבער זיינען, דאז גאנצע יאהר דינע-
דורך געפֿיהרטען לעבענסוואנדעל נאכדענקען, אונד וועגען זיינער
בעגאנגענען זינדען זיך צור בוסע פֿארבערייטען זאלל, דאז עפֿפענט-
ליכע געבעט ווירד אויך אן דיזעם טאגע נאך פֿייערליכער אונד לעג-
גער אלס אן איינעם אנדערן פֿייערטאגע געהאלטען, אין דען פֿיר
דיזען טאג פֿערפֿאסטען געבעטען, געשעהען עפֿטרע ערוועהנונגען
פֿאן דעם געריכטע גאטטעס, אונד וויר פֿלעהען איהן אלס אלל-
ריכטער אן, אונזער אויס גוטען צו געדענקען, אונד גוטעס איבער
אונס צו בעשליכסען.

וואס ווירד פֿארציגליך אין דען געבעטען אונד געזענגען דיזעם
טאגעס ערוועהנט?

דאז רייך גאטטעס: ווייל דיזער טאג נאך דער מיינונג דער מייסטען
שריפֿטגעלעהרטען דער פֿאללענדונגסטאג דער שעפֿפֿונג, פֿאלגליך
דער ערשטע דער רעגירונג גאטטעס וואר, דאהער בעטראכטען וויר
דיזען טאג אלס איינען הולדיגונגסטאג, אן וועלכען גאטט צו ערשט
זיינע שעפֿפֿונג צו רעגירען אנגעפֿאנגען; אויס דיזעם גרונדע ווירד
אויך דיזעם פֿעסט, דאז פֿעסט דעם אנפֿאנגס טאגעס אדער דאז
גייט יאהר גענאנט, אונד מיט דיזעם מאנאטע, אונגעאכטעט ער

אין

אֶחָד כְּמִשְׁפַּט הַתּוֹרָה וְאַנְחֵנו עֹשִׂים הַמִּוֶּעַד הַזֶּה גַּם
הוּא יוֹמִים עַל פִּי יְסוֹד חֲסוּפִּים :

מָה מִצְוַת יוֹם הַזִּכְרוֹן ?

לְהַעֲבִיר שׁוֹפָר תְּרוּעָה בִּי עַל פֶּן שְׂמוֹ יוֹם תְּרוּעָה :

מָה הָאוֹת וְהַזִּכְרוֹן בַּיּוֹם הַהוּא ?

אֵין בַּיּוֹם הַהוּא אוֹת בְּתוֹרָה. אֲךָ עַל פִּי קִבְּלַת
הַסּוּפְרִים הַיּוֹם הַהוּא יוֹם דִּין וּמִשְׁפַּט לְכָל בָּאִי
עוֹלָם בּוֹ פּוֹקֵד אֱלֹהִים כָּל יְצוּרָיו בּוֹ יְגוֹר קֶצֶב וְצָבָא
עַל לְאֻמִּים וּמַדִּינוֹת לְטוֹב אוֹ לְרָע לְחָרֵב אוֹ לְשָׁלוֹם
לְרַעַב אוֹ לְשִׁבְעָה • בּוֹ יִבְקֹר מַעֲשֵׂי אִישׁ וְעֲלִילוֹת
מִצְעָדֵי גִבּוֹר לְקֶצֶב לְכָל חַי תְּעוּדָתוֹ וּלְכָל אָדָם פְּקֻדָּתוֹ
לְמוֹת וּלְחַיִּים לְאָסוֹן וּלְהַצִּלָּה :

מָה מַעֲשֵׂה יוֹם הַזִּכְרוֹן ?

כָּל אִישׁ יֵשִׁים אֶל לְבוֹ קִדְשַׁת הַיּוֹם וַיַּחֲשֹׁב דְּרָפָיו
וּמַעֲשָׂיו וַיַּעֲוֹר רֹחוֹ לָשׁוּב מִחַטָּאִיו וּמִרְבִּים בּוֹ
תַּפְּלוֹת בְּזִכְרוֹן יוֹם הַמִּשְׁפַּט וּבִבְקָשׁוֹת מֵאֵת אֱלֹהִים
הַשּׁוֹפֵט כָּל הָאָרֶץ לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ צְדָקָה וְחֶסֶד וּלְקַצּוֹב
עָלֵינוּ גְּזֵרוֹת טוֹבוֹת :

מָה מִזְבִּירִים עוֹר בַּיּוֹם הַזִּכְרוֹן בְּתַפְּלָה ?

זִכְרוֹן מַלְכוּת אֱלֹהִים בִּי לְפִי קִבְּלַת הַסּוּפְרִים הַיּוֹם
הַזֶּה תִּכְלִית הַיְצִירָה וְתַחֲלִית מַמְלָכַת אֱלֹהִים בְּעוֹלָמוֹ
מִקֶּדֶם לְכֵן מִמְּלִיכִים בּוֹ אֵת אֱלֹהִים זִכְרוֹן לַיּוֹם רֵאשׁוֹן
אֲשֶׁר הָיָה בּוֹ לְמֶלֶךְ עַל כָּל יְצוּרָיו • וְהַחֲדָשׁ הַזֶּה
אֲשֶׁר הוּא שְׁבִיעִי לְמִנֵּי הַחֲדָשִׁים רֵאשׁוֹן לְמִנֵּי שָׁנֹת
הַיְצִירָה

דיזעם פֿייערמאגעדיא לעטצטע אבטהיילונג, אלס בעשלוס דער
תורה געלעזען ווירד, זא פֿרייען וויר אונס דעם גליקעס, דיא פֿאר-
לעזונג דיזעם יאהרעס בעענדיגעט צו האבען.
ווארום זינד דיזע פֿייערמאגע פֿאן אונס מיט איינעם טאגע פֿער-
מעהרט ווארדען?

אוינגעפֿיהרטער געברויך, וועלכען זיא נאך צייט אונד אומשטענדען
פֿיר נאהטווענדיג בעפֿונדען האבען, אונד וועלכען וויר נאך גע-
גענווערטיג בייאבעהאלטען, אונגעאכטעט יענער בעוועגונד
ניכט מעהר שטאמט פֿינדעט (*).

ווערדען דיא אכט טאגע דעם פֿעסטס דער אונגעזייערען קובען,
אונד דיא ניין טאגע דעם לויבהיטען-אונד בעשלוספֿעסט אללע
אויף גלייכע ארט געפֿייערט?

ניין, נור דיא צווייא ערשטען אונד צווייא לעצטען טאגע ווערדען
אלס הייליגע טאגע געפֿייערט, דיא טאגע דאצווישען אבער, ווער-
דען ניכט זא הייליג געהאלטען, אונד האלבע פֿייערמאגע גענאנט,
זיא ווייכען פֿאן דען גאנצען פֿייערמאגען בעזאנדערס דארינען אב,
דאס עס אן דענזעלבען ערלויבט איזט, נאהרונגסגעשעפֿטען נאך צו
געהען, יעדאך נור זאלכען, דיא אונאומגענגליך נאהטווענדיג זינד,
אונד זיך ניכט אויפֿשיבען לאססען.

VI. פֿאן דעם טאגע דעם אנדענקענס.

אין וועלכער צייט פֿעללט דער טאג דעם אנדענקענס?
אם זיבענטען כאנאט, אדער תשרי, אם ערשטען דעסזעלבען, נאך
דער

(*) דיזער בעוועגונד בעשטאנד דאריין: אין יענען אלטען צייטען, ווא כאן נאך
קיינע בעשטימטע צייטרעכנונג אונד קיינען איינגעפֿיהרטען קאלענדער האטטע,
זא הייבט דיא בעשטימטונג דער טאגע איינעס מאנאטס, אב ער פֿאללע דרייסיג
טאגע אדער נור ניין אונד צוואנציג האבען זאלל, פֿאן דעם בעשלוס דעם
סאנהעררים דיא איהרען זיטץ אין ירושלים האטטען, אב דיזער בעשלוס
ווארדע הויפטזעכליך דורך דיא ערשיינונג דעם נייאכאנדעס, זעלטען אבער
אויס אנדערן אומשטענדען בעשטימט, זאבאלד דער בעשלוס געפֿאסט וואר,
ווארדע ער דורך איילבאטען אין דען פֿראפֿינציאל שטערטען בעקאנט געמאכט,
דאמיט זיא וויססען זאללען, וואו דיא פֿייערמאגע איינגעהען, יענע שטערטע
אבער, דיא זא ווייט פֿאן ירושלים ענטפֿערנט ווארען, דאס דיא באטען ביננען
פֿירצעהן טאגען ניכט הין געלאנגען קאנטען, דערען איינוואהנער בליבען אין
אונגעוויסהייט איבער דען בעשטימטען פֿייערמאג וואן ער אייגענליך אנגעהט,
דאהער מוסטען זיא אום דען געוויססען טאג ניכט צו פֿערפֿעהלען, צווייא טאגע
אנשטאטט איינען פֿייערען, געגענווערטיג אבער דא דיא צייטרעכנונג בעשטימט
איזט, אונד אללענטהאלבען קאלענדער איינגעפֿיהרט זינד, ווערען אלוא דיא
דאפפֿעלטען פֿייערמאגע איבערפֿליכיג, אונד קענטען אלוא נאך דער וואהרען
פֿארשריפט דעם מאזאישען געזעצעס געהאלטען ווערדען, וויא זיא אויך דיא
ישראליטען, דיא אין אונד אום ירושלים וואהנען, נאך בעפֿאלגען, עס בערעהט
בלאס אויף דיא אייגנזעליגונג דער געלעהרטען מעננער דער באציאן.

מֹשֶׁה אֲשֶׁר נִחַלְקָה לַחֲמִשִּׁים וְשֵׁתִים מַחְלָקוֹת
וַיִּקְרָא בְּכָל שַׁבָּת בְּשֵׁבֶתוֹ מַחְלָקָה אַחַת מִמֶּנָּה עַד
תָּמָה בְּכָלוֹת הַשָּׁנָה :

מִדִּיּוּעַ עוֹשִׂים אֲנִיחֵנוּ בַּיּוֹם הַזֶּה כָּל יוֹם מִקְרָא קֹדֶשׁ לְמִשְׁנָה ?

בֶּן יִסְרוּ מִזֵּרֵי הָרֵת וְהַסּוֹפְרִים בְּיָמֵיהֶם (מֵאֲזוּ גִלוֹת
יִשְׂרָאֵל מֵעַל אֲדָמָתָם וַיָּשֻׁבוּ בְּאַרְצוֹת רְחוֹקוֹת
מֵאַרְצָם וַיַּחְדְּלוּ לְדַעַת יוֹם מוֹעֵד מִקְרָא קֹדֶשׁ אֶל נִכּוֹן)
לַעֲשׂוֹת יוֹמִים תַּחַת יוֹם אֶחָד * :

הַמִּשְׁפָּט אַחֵר לְשִׁמּוֹנֵת יָמֵי חַג הַמִּצּוֹת וּלְתַשְׁעַת יָמֵי חַג הַסִּפּוֹת ?

לֹא , כִּי אִם שְׁנֵי יָמִים הָרִאשׁוֹנִים וְשְׁנֵי יָמִים
הָאַחֲרוֹנִים הֵם חַג מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת בָּהֶם
כָּל מְלָאכָה מְלֶבֶד אֲשֶׁר יֹאכֵל לֶכֶל נֶפֶשׁ וְהַיָּמִים
אֲשֶׁר בֵּינֵיהֶם הֵם יָמֵי חֹל וּמוֹעֵד וְכָל מִשְׁלַח יָד
וּמְלָאכָת מִצָּא חֶפֶץ אֲשֶׁר לֹא יָכֹל לְאַחֵר עַד אַחֵר
הַחַג יַעֲשׂוּ בָהֶם :

VI. מִצּוֹת יוֹם הַזִּכְרוֹן

מִתִּי מוֹעֵד יוֹם הַזִּכְרוֹן ?

בַּיּוֹם הָאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא חֹדֶשׁ תְּשִׁרִי יוֹם
אֶחָד

(*) כִּי מִזֵּרֵי הָרֵת לְחִיבֵנוּ , כִּי קוֹדֶשׁ שֶׁקֻּצְעוּ הַמוֹעֲדִים עַפְ"י חֲשׁוֹן הַשָּׁנָה
וּקְצִיעוֹת הַחֲדָשִׁים הַעֲלִיּוֹת וְהַחֲסָדִים * הֵיוּ מַחְדָּשִׁים הַחֲדָשִׁים עַפְ"י עִירֵי
הָרֵאשִׁי אֲשֶׁר רָאוּ מוֹלֵד הַלְּבָנָה * וְעַל פִּיהֶם עָשׂוּ הַמוֹעֲדִים וְהָיוּ שׁוֹלְחִים שְׁלוּחִים
מִתַּחֲלַת הַחֲדָשׁ עַד ע"ו צוּ לְהוֹדִיעַ מִתִּי ע"ו לְחֹדֶשׁ לַעֲשׂוֹת הַחַג , וְהַמִּדְיוֹת
הַרְחוֹקוֹת אֲשֶׁר לֹא יָכֻלוּ הַשְׁלֹחִים לְהַגִּיעַ אֵלֵיהֶם צַט"ו יָמִים הֵיוּ מְסוּפָּקִים אִם
הַחֲדָשׁ שֶׁלִּפְנֵינוּ תֵּלֵךְ הִיא אִם חָסֵר וְהָיוּ לְרִיבִים לַעֲשׂוֹת מַסָּפֵק שְׁנֵי יָמִים מִקְרָא
קֹדֶשׁ * אֲךָ צִיּוּנוֹ שֶׁהַחֲדָשִׁים קָצוּעִים עַפְ"י חֲשׁוֹן הַמּוֹלָדוֹת יִפּוֹל הַסָּפֵק הַהוּא
וְאִין הַדָּבָר חָלוּי אֵלֶּה נִחְמָדִי הַדּוֹר לְנַעַל הַמַּנְהֵג צִטְעוֹל הַסָּנֵה וְלִהְיוֹת הַמוֹעֲדִים
עַל מַסָּפֵס הַכְּתוּב צְחֹרֶה וְכִאֲשֶׁר עוֹשִׂים אֲחֵינוּ צִלְלוֹת הַמִּזְכָּר צַט"ו וְצִיּוֹנִים :

V. ווארום וויר יעטצט דיא פֿייערטאגע אינמיטן מיט איינען טאג פֿערמעהרען.

האלטען וויר געגענווערטיג דיזע פֿייערטאגע אין דער נעהמליכען

צאהל, וויא זיא אים געזעטצבוכע פֿערארדנעט זינד ?

ניין, וויר האלטען אללע פֿייערטאגע אום איינען טאג לענוער, אלס

אין דער הייליגען שריפט פֿערארדנעט איזט; דאז פֿעכט דער אג

געזייערטען קוכען דויערט אלזא ביא אונס שטאט זיכען, אכט טאג

גע; דאזוואכענפֿעסט צווייא, אונד דאז לויבהיטענפֿעכט ניין טאגע.

וויא ווירד דיזער לעטצטע גיינטע פֿייערטאג פֿאן אונס נאך בע

זאנדערס גענאנט ?

וויר נענטען איהן אויך: דעם געזעטצעם פֿריידע, ווייל נאך איינער

איינגעפֿיהרטען וויזע, דיא זאגענאנטע תורה אין פֿינפֿציג ארדנונג

גען, אכגעטהיילט איזט, וואפֿאן יעדע וואכע איינע זאלכע ארדנונג

אין דען עפֿענטליכען בעטהייזערן פֿארגעלעזען ווירד, אונד דא אן

דיזעם

בענטען טאג, נאכדעם ער זעכס דערוועלבען מיט ארבייט צו בראכטע, גלייכזאם
פֿאן דער ארבייט אויסרוהע, אונד דיא פֿריכטע זיגער וועכענטליכען אנשטרענג
נונג געניסעט, עכען צו דעם נעהמליכען צוועקע אונד אויף דיאועלבע ארט,
האט גאט דיא פֿייערטאגע איינגעזעצט. דיא ערשטען זעכס מאנאטע אים יאה
דע ווארען צור ארבייט אליין בעשטיממט, אין וועלכער צייט דיא ערדע בע
ארבייטעט, בעאקערט, אונד געזעט וואורדע, דיא אנדערן זעכס מאנאטע היינ
געגען, אין וועלכען דיא ערדטע איינפֿיל, ביו גענצליך דיא פֿעלדפֿריכטע איינ
געבראכט ווארען, וואורדען פֿיר דיא פֿייערטאגע מיט דער בעזאנדערן איינרייכ
טונג בעשטיממט, דאס יעדעס פֿעסט אין איינער געוויסען אויסגעצייכעטען צייט
איינטראף, וואבייא איבערדיס דאז אנדענקען אן דיא פֿעלדארבייט מיט איינ
געפֿלאכטען וואורדע, זא בראכטע מאן אס ערשטען פֿעסטע פֿכח, אן וועלכעם
דאז אנדענקען אן דען אויסגאנג אויס עגיפטען געפֿייערט וואורדע, דען עכר,
ווייל עס צו אנפֿאנג דער ערדטע צייט איינטראף, אלס איין דענקצייכען פֿיר
דאז רינף ווערדען דעם געטריידעס, דאז צווייטע פֿעכט, דאז פֿעכט דער וואן
בען, וואר צוואר דער עראינגערונג דער אויסערארדענטליכען ערשיינונג געוויד
טעט, דא עס אכער צוגלייך אין דען בעשלוס דער ערדטע צייט איינפֿעללט, זא
וואורדען אויך צווייא מעהלאפֿער, צור דאנקבארקייט דארגעבראכט, דאס דיא
ערדטע גליקליך אויסגעפֿאללען וואר, דאז דריטע פֿעכט ענדליך, דאז פֿעכט
דער לויבערהיטען, האט צוואר ביא זייער ענטשטעהונג צור אבזיכט אונס אן
יענע וואהלטאהטען צו עראינגערן דיא אונזערן פֿארפֿאהרען ביא איהרען פֿיד
ציגעהריגען אויפֿענטהאלט אין דער אראבישען וויכטע צו טהייל וואורדען.
ווייל עס אכער אויך דיא צייט דער וויינלעזע אונד דער איינזאמלונג אללער
פֿעלדפֿריכטע וואר, זא וואורדע צוגלייך דאז געבאט דער פֿירגאטטונג געוועכטע
פֿערארדנעט, וואבייא וויר היריכער אונזער פֿריידע בעצייגען, אונד גאט פֿיר
דאז געדייהען דער פֿעלדפֿריכטע דאנקען זאללען, דארויף פֿאלגט דער לעצטע
טאג אלס בעשלוספֿעכט, דער דען אינהאלט אללער דרייא פֿעכטע אין זיך פֿאסט;
עס איזט אלזא אויס דיזען אללען דער שלוס צו ציהן, דאס גאט דאז ישראלי
גישע פֿאלק צו איינעם ניכצליכען שטאאט בילדען וואילטע, אויס בויערן אונד
ארבייטקלייטען, וועלכע דיא קולטור דעם לאנדעס בעפֿערדערן זאללען. ווען
וויר אלזא דער געבטליכען אבזיכט ניכט צוויידער האנדעלן וואללען, זאלטען
וויר אונס געגענווערטיג אויך מיט זאלכען געווערבעמיטטעלן בעשעפֿטיגען, ווייל
דיזעס צו דען ערעלכטען בעשעפֿטיגונגען געהערט, ווארויך דער מענש זיין בראד
פֿעדיהנט, אונד דער גאנצען מענשליכען געזעלשאפט אונגענטבעהרליך איזט:

V. מספר ימי החג לפי מה שחוגגים אנחנו אותם

תחוגגים אנחנו גם היום החגים האלה במספר הימים במשפטים ?

אין אנחנו חוגגים כיום הזה חגים במספר הימים
במשפטים הכתוב בתורה, כי אנחנו מוסיפים בכל חג
יום אחד. ותחת שבעת ימי חג המצות חוגגים
אנחנו שמונה ימים ותחת יום אחד חג השבועות
יומים ותחת שמונת ימי חג תסכות תשעה ימים :

איך קוראים יום האחרון. מימי חג האסיף ?

שמחת תורה כי בו נשלמה קריאת ספר תורת
משה

החדשים הראשונים מראשית השנה עד תקופת האניני. הם חדשי העצור
כי זהם יפתח ויטדד אדמתו יחרוש ויזרע, זהם ילמח התנואה ויגדל וינשל
ונשטת החדשים מחדש האניני עד סוף חדש האסיף, שהוא זמן תחלת
הקלידה ואסוף הפרי מן השדה זהם נקצו המועדים נימים מיוחדים מן
הטובות המתנוססות הנעשים זהם מילאת מזרים ומתן תורה, ושרית
הסוכות זמדר וכל מועד ומועד נשלז זו אות וזכרון זכות הארץ. זפסת
מועד יליאת מזרים נשלז זו תלות הזאת עמר ראשית הקליר. לזרך אלוה
המודיד טל ומטר לגדל התנואה ומתן אור תמם לזשל אותה לקלידה. זמועד
שנועות זמן מתן תורה נשלז זו אות הזאת מנחת זכורים. לזכור כי נשלס
זמן הקליר מאין טען ופגע. זמועד חג הסוכות זכרון שנת ישראל זמדר
אדנעים שנה זלי גג ומחסה נשלז זו אות זכרון פרי עץ הדד לזכור זזמן
אסיפת כל פרי השדה אל הגרן ואל היקצ ולזרך אלוה ולשמות זו כי זרך
פרי איש ואיש ואסף אותם הזיתה לאכל תמם כל ימי החדק. ואחר זל
שמני עזרת שהוא חותם השנה ותכלית המועדים הוא כולל שמחת שלשת
החגים יחדו. זו ישמח על זכרון כל הטובות זכלל. וזעצור זה לוח אלוה
לשמח זימים החגים הלוי והגר והיתום והאלמנה וזכללם כל הענים והאזינוים,
כי אלה אין להם נחלת שדה וכרם וזמה יתפרנסו, על כן ליה אלוה לשמח
הנכאים האלה איש איש זפרי מעשהו אשר זכרו אלוה זחזואות הארץ. זימי
הקלידה ואסיפת התנואה, כי זהם ידע האיש לזדו תם עטרו ומה טונו ועד
איפא זכרו אלוה. ולא זמסחר וקנין ונשך ומרזית יגזר איש לפי חפץ אלוה
כי אם זיגיע זפיו :

וואלקענזיילע וויא איין צעלט איבער זיא אויסגעברייטעט ; צום
אנדענקען דיזער וואהלטהאט האט גאטט בעפֿאהלען , דאס זיא ,
ווען זיא אויך אין איהרעם לאנדע וואהנען אונד פֿעסט געבויעט
הייזער בעזיטצען ווערדען , דאך זיבען טאגע לאנג דיזע פֿעסטען הייז
זער פֿערלאססען , אונד זיך אין מיט לויב בעדעקטען היטטען אויפֿ
האלטען זאללטען , דאמיט זיא זיך שטעטס אן דיזע וואהלטהאט
עראינערן מענען .

וואס פֿיר איינען נאמען האבען דיזע פֿייערטאגע נאך ?
דאז פֿעסט דער איינזאמלונג דער פֿריכטע ; ווייל דאמאלס דיא צייט
וואר , ווא דער לאנדמאן אללע זיינע פֿריכטע , וויין , עהל אונד
אנדע ארטען בוימגעוועכסע פֿיר דאז גאנצע יאהר איינגעזאממעלט
האט .

וואס פֿיר איין געבאט איזט פֿערארדנעט אום דיזעס פֿעסט דער
פֿרוכטאיינזאמלונג צו בעצייכען ?

דאס מאן פֿירערלייא געוועכסארטען געהמען זאלל , נעהמליך איינע
פֿרוכט פֿאס בוימע הדר (אתרוג , אדער פֿאראדיסאפֿעל) אונד פֿאלמ
צווייגע , אונד איינען אסט פֿאן מירטענבוים אונד באכוויידען , וועל
כע פֿיר געוועכסארטען צוזאממען געבונדען , אונד ביים געבעטע
געהאלטען ווערדען , וועהרענד דאנק אונד לאבלידער געזונגען ווער
דען , צור פֿריידע , דאס גאטט דיא פֿרוכט דעם יאהרעס געזעגענט ,
אונד אונזרע טענען אונד שיינען מיט אללערלייא ארט פֿרוכטען
אנגעפֿיללעט האט .

וואס בערייטעט דאז פֿעסט דער ענטהאלטונג ?

דיזער לעטצטע פֿייערטאג האט קיין בעזאנדרעס געזעטץ ; עס איזט
בלאס אלס בעשלוספֿעסט אנצוזהען , ווייל ער דער לעצטע פֿייער
טאג איזט , ווארויף נאך זעכס מאנאטען קיינער פֿאלגט *

V. ווא =

(*) אום דער איינברייכטונג דער פֿייערטאגע זארגהאל , אלס אום דען צערמאניעל
געזעטצען דיא אן דעזעלבען פֿערארדנעט זינד , איזט דיא אבויכט דעם העכ
סטען וועזענס לויכט וואהרצובעהמען , בייא דער גרינדונג דעם ישראליטישען
שטאאטעס , דאס גאטט אין דען ערשטען זעכס מאנאטען דעם יאהרס , קיינע פֿיי
ערטאגע , אונד אין דען זעכס לעצטען מאנאטען דעם יאהרס דרייא פֿייערטאגע
איינגעזעצט , אונד אן יעדעס דעזעלבען , אויסער דען צייכען וועלכע אן איינע
וואהלטהאט דיא אונס ערוועזען ווארדען , עראינערן , נאך איין געזעטץ פֿערארד
נעט האבע , וועלכעס בעצוג אויף ערנרעט , אונד פֿרוכטאיינזאמלונג האט ,
דאדורך האט גאטט היבלענגליך צו ערקענען געגעבען , דאס ער דאז געוועהב
דער ישראליטישען נאציאן כור אויף פֿעלהבויא געגרינדעט , דען זא וויא דער
שבת אס אויסגאנגע דער וואכע איינגעפֿיהרט איזט , דאמיט דער מענש אס זי
בעכט

בְּאַהֲלֵי־כְשֹׁנֵי קָדֶר וְאַלֹהֵי פָרֶשׁ עֲמֹד עֲנֵן עֲלֵיהֶם
לְמִסְכָּה עַל כֵּן צִוָּה לָהֶם בְּבֹאֵם אֶל אֶרֶץ אַחֲוֵיהֶם
וַיֵּשְׁבוּ בְּבָתִּים סְפוּנִים מִלְּאִים כָּל טוֹב יַעֲזֹבוּ בֵּיתָם
וַיֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים בַּסִּכּוֹת לְמַעַן יִזְכְּרוּ כָּל יְמֵי עוֹלָם
בַּסִּכּוֹת אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בָּהֶם בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם וּבַטּוֹבוֹת
אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ לָהֶם בַּמִּדְבָּר :

מה שם החג הזה עוד ?

חַג הָאָסִיף כִּי הוּא עֵת אֲסוּף הָאִישׁ אֶת פְּרֵי מַעֲשָׂהוּ
מִן הַשָּׂדֶה אֶל דִּבְרוֹן וְאֶל הַיָּקֵב • דָּגָן שָׁמֶן וְתִירוֹשׁ :

מה מצות אֹת וּזְכָרוֹן עַל חַג הָאָסִיף ?

עַל כֵּן צִוָּה אֱלֹהֵי לִקְחַת בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אַרְבָּעָה מִיְּנֵי
צִמָּח פְּרֵי עֵץ הָדָר וּכְפֹת תְּמָרִים וְעֵנָף עֵץ עָבוֹת
וְעֵרֵבִי נָחַל וְהָיוּ לְאַגָּדָה אַחַת לְנַעֲנֵעַ אוֹתָם וּלְשִׁמּוֹחַ
בָּהֶם לִפְנֵי אֱלֹהֵי בְּבֵית הַתְּפִלָּה בְּבִרְכָּה בְּהִלָּל
וּבְחֻדָּה • כִּי שִׂמְחַת הַלּוּלִים הִיא לְבָרֵךְ אֶת אֱלֹהֵי
וּלְהִלָּל אוֹתוֹ וּלְהוֹדוֹת לוֹ כֹּה אֲשֶׁר בֵּרַךְ אֶת מַעֲשֵׂי
יְדֵינוּ וּמִלֵּא אֶסְמִינוּ בַּר תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר :

מה האות וְהַזְכָּרוֹן אֲשֶׁר בַּעֲצַרְתָּ יוֹם הַשְּׁמִינִי ?

בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי אֵין אוֹת וּזְכָרוֹן בְּלִתִּי אִם יוֹם עֲצַרְתָּ
בְּלִבְךָ לְהַעֲצֹר מִכָּל מְלָאכָה עֲבוּדָה וּלְהַרְבוֹת מַשׁוּשׁ
הַיּוֹם וּלְהַגְדִּיל הַדִּדּוֹתוֹ כִּי הוּא מְאִסָּף לְכָל שְׁלֶשֶׁת
הָרְגָלִים (*):

V. מספר

(*) פה יש למודע להעיר את הנידוי על מערכת המועדים מדוע נוסדו כל שלשת
המועדים בששת החדשים האחרונים מן השנה וששת חדשים הראשונים חוץ
חוץ ואין כמחשבה וכוונת אלוה כי השלים בכל חג וחג זכרון עונת פרי הארץ
מקלידה ואסיפה • כי גלה אלוה צהר מחשבתו ורצונו כי יסד את אשר עס
ישראל על עבודת האדמה בחרישה וזריעה וממולא פרי הארץ צו
יחיו • ומערכת יום השבת צמיחי לשנוע • ששת ימים יעבוד ויעשה כל
מלאכה וציוס השמיני יסבות ויבטח צפוי עמלו בן מערכת החגים • ששת
החדשים

מאנאט וואר דער אנפֿאנג דער ערנדטע, עס ווארדע דאָהער פֿער-
 אַרדנעט, דאס מאן אס זעכצעהנטען טאגע דעסזעלבען, אלזא אס
 צווייטען טאג פסח, איין מאס (עמרגענאנט) פֿאן דער ערשטען
 גערשטען ערנדטע נעהמען, אונד עס דעם פריסטער געבען זאלל-
 טע, דער דאמיט איינעווענדונג, פֿאר דעם אלטאר, אין דעם טענה
 פעל מאכטע, אונד פֿאן דעם טאגע אן, אלס דער עמר דאָרנעבראכט
 ווארדע, פֿינג מאן אן זיבען וואכען צו צעהלען, וועלכע ניין אונד
 פֿירציג טאגע אויסמאכטן, אס פֿינפֿציגסטען טאגע דאָרויף, ווא מאן
 איין מעהלאפֿפֿער פֿאן דער ווייטצענערנדטע בראכטע, ווארדע
 דאז וואכענפֿעסט געפֿייערט.

וואס פֿיר איין צייכען אונד אנדענקען איזט מיט דיזעם פֿייערטאגע
 פֿערבונדען?

דיזער פֿייערטאג האט קיין בעואנדערס צייכען, עס איזט בלאס איין
 מאג דעם אנדענקענס, אן דעם דיא אויסערארדענטליכע ערשיינונג
 גאטטעס געשעהען איזט, אונד דיא צעהן געבאטע פֿארגעטראגען
 ווארדען, דאָהער ער דער טאג דער נעזעטצגעבונג גענאנטוויירד.
 IV. פֿאן לויבערהיטטענפֿעסט.

אין וועלכען מאנאט פֿעללט דאז לויבערהיטטענפֿעסט?

דאז לויבערהיטטענפֿעסט פֿעללט אס פֿינפֿצעהנטען טאגע דעם זיבענ-
 טען מאנאטס תשרי.

וויא לאנג דויערט דיזעם פֿעסט?

אכט טאגע, נעהמליך זיבען טאגע, פֿאס פֿירצעהנטען טאג דעם
 נעהמליכען מאנאטס אבענדס ביז צום איין אונד צוואנציגסטען
 אבענדס, איזט דאז לויבערהיטטענפֿעסט, אונד דער צווייא אונד
 צוואנציגסטע טאג איזט דאז פֿעסט דער ענטהאלטונג.

וואס פֿיר געבאטע זינד אן דעמזעלבען פֿערארדנעט?

מאן זאלל זיבען טאגע לאנג אין איינער היטטע בייט לויב בעדעקט,
 וואהנען.

וואס בעדייטעט דיזעם געזעץ, אונד וואס פֿיר איין צייכען אונד
 אנדענקען איזט דאמיט פֿערבונדען?

מאן זאלל זיך דאָרויף אן דען פֿירציגיהריגען אויפֿענטהאלט דער
 ישראל'ישען אין דער אראבישען וויסטע עראינגערן, ווא זיא קיין
 הויז האטטען זאנדערן בלאס אין היטטען וואהנען מוסטען, ווא
 גאטט צו מעהרערעם שוטץ פֿיר שטודס אונד אונגעווייטטער, איינע
 וואל-

וְיוֹם הַחֲמִשִּׁים חַג הַשָּׁבָעוֹת. כִּי בַחֲדָשׁ הָאָכִיב תַּחֲלִית
קִצִּיר שְׁעוֹרִים וּבִשְׁשָׁה עָשָׂר לַחֲדָשׁ הַהוּא הֵבִיאוּ עִמָּךְ
שְׁעוֹרִים רֵאשִׁית הַקִּצִּיר אֶל הַכֹּהֵן וְסָפְרוּ מִיוֹם הַבָּאָת
הָעֹמֶר עַד יוֹם הֵבִיֵּאם מִנַּחַת בְּכוֹרֵי חֲטָיִם שְׁבָעָה
שָׁבוּעוֹת :

מָה הָאוֹת וְהַזְכָּרוֹן אֲשֶׁר בַּחַג הַהוּא ?

אֵין בַּחַג הַזֶּה אוֹת כִּי אִם זְכָרוֹן בּוֹ נִגְלָה אֱלֹהֵי בְמִרְאָה
הַגְּדוֹלָה בְּהַר סִינַי לְעֵינַי כָּל הָעַם וַיֹּדְבַר בּוֹ אֶת עֲשֶׂרֶת
הַדְּבָרִים עַל בֶּן נִקְרָא יוֹם מִתֵּן תּוֹרָה :

IV. מִצְוֹת חַג הַסִּפּוֹת

מִתֵּי חַג הַסִּפּוֹת ?

חַג הַסִּפּוֹת בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הוּא
חֲדָשׁ תִּשְׂרִי :

מָה יְמֵי הַחַג ?

שִׁבְעַת יָמִים חַג הַסִּפּוֹת מֵאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֲדָשׁ
בְּעָרֶב וְעַד יוֹם אֶחָד וְעֶשְׂרִים בּוֹ בְּעָרֶב וְיוֹם הַשְּׁמִינִי
חַג הָעֲצָרֹת :

מָה מִצְוֹת הַחַג הַהוּא ?

מִצְוֹת הַחַג לְשִׁבָּת בַּסֶּכָּה כָּל שִׁבְעַת יָמִים :

מָה הָאוֹת וְהַזְכָּרוֹן בַּסֶּכָּה :

כִּי בַסִּפּוֹת יָשְׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּצֵאתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וּבְלַכְתָּם בְּמִדְבַּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה לֹא
מָקוֹם תְּאֵנָה וְרִמּוֹן וְלֹא מָקוֹם עֵיר מוֹשָׁב מֵאֵין בֵּית
לְמִחְסָה מִתָּרֵב וּלְמִסְתָּר מִזֶּרֶם וּמִטָּר בְּלִתִּי אִם
בְּאֵהָלִים

גשראליטען אין איהרעם לאנדע וואהנטען , ווא זיא דיא אפפער אין
דעם טעמפעל צו ירושלים דארבראכטען .
אן וואס האט מאן זיך אס זיבענטען טאגע דעסזעלבען פייערטאגס
צו עראינגערן ?

אן דען דורכאנג דער ישראלטען דורך דאזי ראהטע מעער ; דען ,
אלס אס דריטטען טאגע נאך דעם אויסגאנגע דער ישראלטען אויס
עגיפטען , דיא עגיפטער זיך איין וועניג ערהאלט האטטען , וואור-
דען זיא אנדרעס זינגעס , עס רייעטע זיא דאס זיא דיא ישראלטען
פאן איהרער שקלאווערייא בעפרייעט האטטען , ווייל זיא איינען
גראססען פערלוסט אן ארבייטערן דורך זיא ערליטטען . דער קעניג
נאהם זיינע גאנצע מאכט צוזאממען , זעטצטע איהנען נאך , אונד
האלטע זיא אס זיבענטען טאגע ביים ראהטען מעערע איין . יעטצט
ליס גאטט דורך משה דאז מעער אין צווייא טהיילע טרעננען ,
אונד דיא ישראלטען גינגען מיטטען דורך דאז מעער טראקטנען
פוסעס דורך , קוים ווארען זיא אבער ווידער אויף דעם פערסטען
לאנדע , זא ליעס גאטט דאז געטרעננטע מעער ווידער צוזאממען
פליסען , אונד דיא עגיפטער דיא איהנען אין דאז מעער נאכגע-
פאלגט ווארען , ערטראנקען צור שטראפע איהרער הארטנעקיקייט ,
ווייל זיא אויף אללע וואונדער דיא גאטט אין איהרעם לאנדע גע-
ווירקט האט , ניכט אכטעטען .

III. פאן דעם וואכענפערסטע .

אין וועלכעם מאנאט פֿעללט דאז וואכענפערסט ?

אס זעכסטען טאג דעם דריטטען מאנאטס סיון : עס דויערט איין
טאג , נעמליך פֿאם פֿינפטען טאג דעם אבענדס ביז צום זעכסטען
טאגע אבענדס .

וואס פֿיר איין געזעטץ ווירד אן דעמזעלבען בעאבאכטעט ?

וועהרענד דיא ישראלטען אין איהרעם לאנדע געוואהנעט , אונד
שלאכט אונד מעהלאפפער אין דען טעמפעל צו ירושלים דארגע-
בראכט האטטען , וואורדען צווייא בראדע פֿאן פֿיינעם ווייטצענ-
מעהל אלס איין שפייזעאפפער פֿאן דען ערשטלינגען דער ווייצענ-
ערנדטע געאפפערט .

ווארום ווירד דיוזעס פֿעסט וואכענפערסט גענאנגט ?

וועגען דער צאהל פֿאן זיבען וואכען , דיא מאן פֿאן דעם צווייטען
טאג דעם פסח"ס ביז דאהין צו צעהנען האט , דען אים ערשטען

את בכורי מצרים ומבני ישראל לא מת עד אחד :

מה הזכרון אשר בשביעי לחג הזה ?

ביום השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים נהפך
לב פרעה ועמו אל ישראל וינחמו כי שלחו אותם
מעבודתם בראותם כי היתה הרוחה • וירדף המלך
הוא ועמו אחרי בני ישראל דרך שלשת ימים וישיגו
אותם ביום השביעי חונים על ים סוף • ויבקע יהוה
את מי ים סוף לפני בני ישראל ויעברו בתוכו בחרבה
ומצרים נוסעים אחריהם אל תוך הים ויהי כאשר
כלו העם לעבור וישב הים לאיתנו • ויטבעו המצרים
בים סוף ולא נשאר בהם עד אחד • על אשר הקשו
את ערפם בכל האותות והמופתים אשר עשה בהם
אלוה :

III. מצות חג השבועות

מתי חג השבועות ?

חג השבועות בששה לחדש השלישי הוא חדש סיון
יום אחד מחמשה לחדש בערב עד מחרתו בערב :

מה מצות החג הזה ?

מצות החג בשבת ישראל בארצם והקריבו המנחות
והקרבנות היו מביאים שתים להם סלת חטים אל
הקדש והקריבו אותם מנחה חדשה מנחת בכורים
בכורי קציר חטים :

על מה בקרא חג השבועות ?

על שם השבועות שהיו סופרים מיום השני לחג
המצות שבע שבתות המימות תשעה וארבעים יום
ויום

וואס בעדייטעט דיזעס געבאט , אונד וואס פֿיר איין צייכען אונד
אנדענקען איזט דאמיט פֿערבונדען ?

עס זאלל אונז אן דען אויסגאנג אויס עגיפטען עראינגערן : דען
אלס גאטט בעשלאססען האטטע , דיא ישראליטען , אויס דער
שקלאווערייא צו בעפֿרייען , זענדעטע ער דען פֿראפֿעטען משה אן
דען עגיפטישען קעניג , מיט דעם אויפֿטראגע : דאז פֿאלק אויס
זיינעם לאנדע ציהען צו לאססען : דער קעניג אבער פֿערווייגערטע
עס , ווארויף גאטט איהן מיט צעהן פלאגען בעשטראפֿטע , בייא
דער צעהנטען פלאגע דיא אין פלעצליכען הינשטערבען אללער
ערשטגעבאהרנען דער עגיפטיער בעשטאנד , ווילליגטען דיזע ניכט
נור אין דען אויסצוג דער ישראליטען זאנדערן זיא דראנגען אין זיא
זאגאר , דאס זיא נאך אין דערזעלבען נאכט , אין וועלכער דאז
שטערבען איהרער ערשטגעבאהרנען געשאה , מיט גרעסטער אייל
פֿערטיגקייט איהר לאנד פֿערלאססען מוסטען , וועלכעס זאדאן אין
דער נאכט צום פֿינפֿצעהנטען טאג דעם ערשטען מאנאטס ערפֿאלגט
איזט . אין דיזער איילע נון נאהמען דיא ישראליטען איהרען טייג
מיט , אלס ער נאך אונגעזייערט וואר , אונד באקטען איהן אויף
דער ריזע , דאהער ענטשטאנד דיזע געזעטצפֿערארדנונג . דאס וויר
אן דיזעס טאגע אונגעזייערטעס בראד עססען זאללען , צום עוויגען
אנדענקען דעם איילפֿערטיגען אויסגאנגעס אויס עגיפטען .

וואס פֿיר איינען נאמען האבען דיזע פֿייערטאגע נאך ?

פסח , פֿערשאהנונגספֿעסט .

וואס בעדייטעט דיזער נאמען ?

עס בעדייטעט , דאס גאטט דיזעס הינשטערבען דער ערשטגעבאהר
נען , נור אין דען עגיפטישען הייזערן ענטשטעהען לים , דיא הייזער
דער ישראליטען אבער דיא אונטער דען עגיפטיערן וואהנטען , פֿער-
שאהגעט האט , דאס קיינער פֿאן איהרען ערשטגעבאהרנען שטארב .
דאהער פֿערארדנעטע דאז געזעטץ , דאס אס פֿירצעהנטען טאגע
דיזעס ערשטען מאנאטס , יעדע הויזפֿאמיליע איין לאם נעהמען ,
עס פֿאר דעם איינגאנגע דעם טעמפעלס שלאכטען , בראטען , אונד
אס ערשטען אבענד דעסזעלבען פֿייערטאגעס , זאללען עס דיאייע
ניגען פערזאנען פֿערצעהרען , דיא דאצו איינגעלאדען וואורדען .
אונד דיזעס ווארד דאז פסח אדער דאז פֿערשאהנונגסאפֿפֿער גע-
נאנט . איין זאלכעס געזעטץ גאלט אבער נור זא לאנגע אלס דיא

מה האות והזכרון אשר בחג הזה ובמצות אשר יאכלו בו ?

באשר פקד אלה את בני ישראל להוציאם מארץ מצרים מהיות שם עבדים שלח את משה נביאו אל פרעה מלך מצרים לשלח את העם מארצו ולא אבה המלך לשמוע בקול יהוה וישלח יהוה עשרה נגעים גדולים על המלך ועל ארצו ובנגע האחרון מת כל בכור בארץ מצרים והוא היה בליל ארבעה עשר יום לחדש הראשון בחצי הלילה אז מהרו המצרים לגרש את בני ישראל כלה מארצם בלילה ההוא ויקחו בני ישראל בצקם טרם יחמץ צרות בשמלותם על שכמם ויצאו ויאפו בצקם בדרך עגות מצות כי לא חמץ כי בחפזון יצאו ולא יכלו להתמהמה בארץ כי אצו עליהם המצרים מראתם פן ימותו כלם על כן יאכלו בני ישראל מצות בחג הזה לזכרון לדורותם :

מה שם החג הזה עור ?

חג הפסח :

על מה נקרא חג הפסח ?

בהיות ישראל על אדמתם והקריבו את הקרבנות היו לוקחים בארבעה עשר יום לחדש הזה איש שנה לבית אבות שנה לבית במכסת נפשורת איש לפי אכלו כסו עליו והביאו אותו פתח בית הקדש ושחטו אותו בין הערבים וזבח חג פסח על אשר פסח אלה על בתי בני ישראל במצרים פסח גנון והציל בנגפו את

פירטער אבשיטט

פאן דען פֿייערטאגען •

I. פֿאן דער בעשטיממונג דער פֿייערטאגע •

וואסו זינד דיא פֿייערטאגע איבערהויפט בעשטיממט ?
דיא פֿייערטאגע זינד דאסו בעשטיממט, אונס אן דיא וואהלטאטען
צו עראיננערן, דיא וויר אן דיזען טאגען עמפֿאנגען האבען,
וויא פֿיל זאלכע פֿייערטאגע פֿייערן וויר יעהרליך ?
דרייא: נעהמליך דאז פֿעסט דער אונגעזייערטען קוכען, דאז ווא-
כענפֿעסט, אונד דאז לויבערהיטטענפֿעסט •
וויא האט מאן זיך אן זאלכען פֿייערטאגען צו פֿערהאלטען ?
מאן דארף קיינע האנדווערקסארבייט אן דענזעלבען פֿערריכטען,
מאן זאלל זיך אללען געשעפֿטען ענטציהען, אונד דער פֿריידע
אונד דעם פֿערגניגען איבערלאסען •
איזט דיא רוהע דער פֿייערטאגע עכען זא שטרענג אלס דיא דעם
שבת ?

ניין, דיא פֿייערטאגע מאכען דארין איינע אויסנאהמע, דאס אללע
ארבייט וועלכע צור צובערײטונג דער שפייזען געהערט, אלס קא-
כען, באקען, בראטען א • ד • ג • ארבייטען, אן דענזעלבען פֿער-
ריכטעט ווערדען דירפֿען •

II. פֿאן דעם פֿעסט דער אונגעזייערטען קוכען אינסבעזאנדרע •

אין וועלכעם מאנאטע פֿעללט דאס פֿעסט דעם אונגעזייערטען
קוכענס ?

דאז פֿעסט דעם אונגעזייערטען בראדעם פֿעללט אס פֿינפענהנטען
טאגע דעם ערשטען מאנאטס ניסן •

וויא לאנגע דויערט דיזער פֿייערטאג ?

זיבען טאגעלאנג: פֿאם פֿירצעהנטען טאג דעם ערשטען מאנאטס,
אבענדס ביז צום אבענד דעם איין אונד צוואנציגסטען דעסזעלבען
מאנאטס •

וואס פֿיר געזעטצע זינד אן דיזען פֿייערטאגען צו בעאבאכטען ?
פֿאר דעם איינציגן דעם פֿייערטאגעס מוס אללעס געזייערטע בראד
וועגעריימט ווערדען, אונד דיא גאנצען פֿייערטאגע הינדורך דארף
קײן אנדרעם אלס אונגעזייערטעם בראד געגעסכען ווערדען •

וואס

פרק ג דיני החגים בכלל

I. מספר החגים ומשפטים

מה תעוררת ימי החגים בכלל ?

תעוררת ימי החגים להזכיר לנו טובה גדולה אשר
היטיב לנו אלוה ביימים האלה :

כמה חגים בשנה ?

חגי השנה שלשה ונקראו שלש רגלים חג המצות
חג השבועות וחג הסוכות :

מה משפט החג ?

משפט החג שלא לעשות בו כל מלאכת עבודה
ולעשות אותו יום שמחה וענג איש וביתו :

השנה שביתת החג לשביתת השבת ?

אין שביתת החג כשביתת השבת כי את אשר
יעשה לכל נפש אדם לבשל ולאפות ולהבין כל
מאכל יעשה ביום החג אשר לא יעשה ביום השבת :

II. מצות חג המצות

מתי חג המצות ?

חג המצות בחמשה עשר יום לחדש הראשון הוא
חדש ניסן :

כמה ימי החג ?

שבועה ימים תמימים מיום ארבעה עשר יום לחדש
הראשון בערב עד יום אחר ועשרים בו בערב :

מה מצות החג ?

מצות החג להשבית כל שאור וכל חמץ מן הבתים
וכל שבעת הימים לא יאכל לחם חמץ כי אם עגות
מצות אשר לא חמץ בצקו בכל מחמצת :

צור הייליגקייט , ד . ה . דעם גאטטעס דינסט געווידמעט , אן וועלכען
דער מענש זיך פֿאן אללען געשעפֿטען לאז מאכען , אונד זיך איינ-
ציג אונד אלליין מיט זיינען פֿעליכטען געגען גאטט בעשעפֿטיגען ,
דאז געזעטץ אונד איהרע אויסלעגונג שטודירען , אונד אנדרע
פֿראגמע בעטראכטונגען אנשטעללען קאן . דיזער טאג ווירד פֿער-
נער דארום הייליג גענאנט , ווייל אן דענזעלבען דער עפֿענטליכע
גאטטעס דינסט געהאלטען ווירד , וועלכעס דארין בעשטעהט , דאס
דיא מענשען מעהר אלס אן איינעם וואכענטאגע , אין דען בעטהיי-
זערן זיך פֿערזאממעלן , דאז געבעט מיט פֿייערליכער אנדאכט פֿער-
דיכטען , צוגלייך איינע אבטהיילונג דער תורה עפֿענטליך פֿאר-
געלעזען ווירד , אונד שריפֿטגעלעהרטע דעם געמיינען פֿאלקע דיא
אויסלעגונג דעזעלבען ערקלעהרען אונד עס דורך מאראלישע פרע-
דיגמען אונד אנדרען ניטצליכען לעהרען דיא זיא עפֿענטליך פֿאר-
טראגען , ערבויען .

ווארום איזט דיזער טאג דעם פֿערגניגען געאייגנעט ?
ווייל דער מענש אן דען זעכס ווערקטאגען , ווא ער מיט זארגען
אונד ארבייטען איבערהייפֿט , וועדער צור פֿריידע נאך צום פֿער-
גניגען אויפֿגעלעגט איזט ; אס רוהעטאג הינוגען , ווא ער פֿאן אל-
לער ארבייט בעפֿרייעט איזט , אונד זיך אללער זארגען ענטשלעגט ,
קאן ער זיך דורך ערגעצונגען ערהייטערן , דורך קעסטליכע שפייזע
פֿעלעגען אונד דורך ריינליכען אנצוג פֿערגניגען .

פֿיר =

(1) ווען דאס אן שבת ניכט רייזעסט , אונד אן מיינעם הייליגען טאגע , רייבע גע-
שעפֿטע ניכט נאכגעהסט , זאנדערן איהן איינען טאג דעם פֿערגניגענס צור פֿער-
הערליכונג דעם הייליגען גאטטעס נענעסט , אונד עהרסט איהן דורך ענטהאל-
טונג דער געשעפֿטען דעם וועלטגעטיממעלס אונד דער אונניטצען רעדען , אלס
דאז ווירסט דאס דין אין דעם העררן ערפֿרייען (ישעי' גט , יג) .

(*) עס איזט אויך בילליג דאס דער מענש , וועלכער דיא גאנצע וואכע הינדורך
פֿלייסג אונד טעהטיג וואר , איינען טאג דער פֿריידע אונד דעם פֿערגניגען
נאכגעהע , אונד זיך גיטליך טוהע , נור דארף דאז פֿערגניגען ניכט אין אויס-
שווייפֿונג , אונד דער אויפֿוואנד דעסזעלבען ניכט אין פֿערשווערונג אויסאר-
טען , זא , דאס ער , וואס ער מיט מיהע אין זעכס טאג ערווארפען דען זיבענטען
פֿערצעהרע .

וּבְמִצּוֹתָיו וּבְכָל מִזְמוֹת חֲכָמָה וְדַעַת וּלְדַרְשׁ בְּדַבְרֵי
הַחֲכָמִים וְהַסּוֹפְרִים, אֲךְ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת בְּנוּחַ הַגּוֹיָה
מִמֶּלֶאכָה וּבִשְׁךְ רַעֲיוֹנָיו מַעֲשֵׂתָנוֹת חֲפֵץ אֲנִי יֵשִׁית
לְבוֹ לַהֲגוֹת בְּתוֹרַת אֱלֹהֵי לְהַפְלִיחַ רַעֲיוֹנָיו בְּרוֹמָמוֹתָו
וּבִנְפִלְאוֹת גְּבוּרוֹתָיו, עַל כֵּן הַיּוֹם הַזֶּה יוֹם קָדוֹשׁ
לְהֶאֱסֹף קָהָל עַם בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ אֶל הָרְנָה וְאֶל
הַתְּפִלָּה בְּבֵית אֱלֹהֵי וְקוֹרְאִים שְׁמָה מַחֲלֻקָּה אֶחָת
בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה וְהַחֲכָמִים וְהַסּוֹפְרִים מְבִינִים לָעַם
הַמְּקָרָא וּמְבִיעִים מוֹסֵר וּלְקַח טוֹב לְהַמּוֹן עִם הַבָּאִים
לְשִׁמוּעַ דְּבַר אֱלֹהֵי מִפִּיהֶם :

על מה נוצר יום השבת ליום ענג ?

כָּל שֵׁשֶׁת יָמֵי הַמַּעֲשֵׂה יֵשָׂא אָדָם טָרְחוֹ וּמִשָּׂאוֹ
בְּעֲצָבוֹן יָדָיו וּדְאָגוֹת מַעֲשֵׂהוּ יִכִּילוּ לְבָבוֹ מֵאִין פְּנוֹת
אֶל שִׂמְחָה וְעֵנָג. אֲךְ בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת יֵשֶׁה עֲמָלוֹ עָנִיו
וַיִּגִּיעַ כִּפּוֹ וַיַּעֲבִיר כָּל דְּאָגָה וְעֲצָב מִלְּבוֹ וְהָיָה אֲךְ שְׂמִיחָה
וַיִּתְּעֵנֵג בּוֹ בְּמֵאכָלִים טוֹבִים וּבְמַגְדָּנוֹת וּבְמִלְבוּשֵׁי
כְבוֹד (1) אִישׁ יֵשׁ כְּמִסֵּת יָדוֹ בְּבִרְכַּת אֱלֹהֵי אִשָּׁה
נָתַן לוֹ (*):

פרק 2

(1) אם תשיב משבת רגליך מעשות חפציד ביום קדשי וקראת לשבת
ענג לקדש יהוה מכבד וכבדתו מעשות דרכיך ממצא חפציד
ודבר דבר אז תתענג על יהוה (ישעי' נט - יג, טו) :

(*) אך לא ירבה אדם בהוללות יותר מקדי יכלתו : ולא יזלזע ענג יום אחד מלחכת כל
מַסֵּת הַיָּמִים :

IV. דאס רוהעטאג אינסבעזאנדערע :

וועלכער טאג אין דער וואכע איזט דער רוהעטאג ?
דער זיבענטע טאג יעדער וואכע, איזט דער רוהעטאג, אונד דויערט
פֿאן אבענד ביז אבענד .

וואס פֿיר געזעטצע האט מאן אס רוהעטאג צו בעאבאכטען ?
אס רוהעטאג דארף מאן וועדער האנדווערק, נאך קונסטארכייט
פֿערריכטען. מאן מוס זיך אללער געשעפֿטע ענטהאלטען, מאן
דארף קיין פֿייער צום קאכען, באקען, א. ד. ג. אנצינדען, אונד
פֿאן זינעם ארטע ניכט ווייטער אלס צווייאטויזענד עללען זיך
ענטפֿערנען .

וואס פֿיר איין צייכען אונד אנדענקען איזט מיט דעם רוהעטאג
פֿערבונדען ?

דער רוהעטאג זאלל צום צייכען דיהנען, דאס גאטט אין זעכס טאגען
דיא וועלט ערשאפֿען, אונד אס זיבענטען טאג גערוהעט, דאהער
האט איהן גאטט צור רוהע, הייליגקייט אונד פֿערגניגען דער מענ-
שען, בעשטיממט .

וועלכען בעזאנדערן נומערן פֿערשאפֿט אונס דער רוהעטאג ?
דא דער מענש דיא זעכס ווערקטאגע הינדורך אונאבלעססיג אר-
בייטעט אונד זיך בעשמרעכט זיינע בעדידפֿניססע זיך צו פֿערשאפֿ-
פֿען, אונד דא פֿילע מענשען בעשוועהרליכע ארבייטכגעשעפֿטע
האבען, אלס פֿעלדבויה, האנדווערקסלייטע, דערען קרעפֿטע דורך
זאלכע מיהזעליגע ארבייטען גאנץ ערשעפֿט ווערדען ; זא איזט
איהנען איין דאסמאג העכסט נאטהווענדיג, דאמיט זיא זיך ער-
האלטן, נייע קרעפֿטע זאממעלן, אום מיט נייעם מוהטע ווידער אן
איהרע ארבייט געהען צו קעננען .

ווארום איזט דיועד טאג דער הייליגקייט געווידמעט ?
ווייל דיא געשעפֿטע דער זעכס ווערקטאגע דען מענשען פֿערהינג-
דערן אן דיא לעהרען גאטטעס מיט דער בילדונג זיינעם הערצענס צו
בעשעפֿטיגען, וועלכעס אים ערלערנען דער געזעטצע אונד מאַראלישען
בעטראכטונגען בעשטעהט, נאכצודענקען ; דיא ערקלעהרונג דער
געזעטצע אונד דיא אויסלעגונג דער הייליגען שריפֿט צו עמודירען,
זעלבסט צום טעגליכען געבעט האט ער ניכט מוסע גענוג עס מיט
געהעריגער אנדאכט צו פֿערריכטען . דאהער איזט דער רוהעטאג

צור

IV. מצות יום השבת בפרט

מתי יום השבת ?

יום השבת ביום השביעי מדי שבוע בשבוע מערב
ועד ערב :

מה מצות יום השבת ?

מצות יום השבת לשבות בו מכל מלאכת עבודה
ומכל מלאכת מחשבת וממצא כל חפץ ומלביע
אש לבשל ולאפות ושלא לצאת ממקומו מהלך
רחוק מאלפים אמה :

מה האות והזכרון ביום השבת ?

יום השבת הוא אות כי בששת ימים עשה אלוה את
השמים ואת הארץ ואת כל אשר בהם וביום השביעי
שבת על כן ברך אלוה את יום השבת לעשות אותו
יום מנוחה יום קדשה ויום ענג ולזכור בו בריאת עולם :

על מה נקרא יום השבת יום מנוחה ?

כי כל ששת ימי המעשה עמל כל איש במשלו ידו
ובמצא חפצו להכין טרף לביתו וחק לבניו ולבנותיו
ויש אשר תלאותיו רבות בעבודות קשות ובמלאכות
בעבודת במלאכת עובדי האדמה ומלאכת חרש
וחושב • עד כי פשל כחו וייעף ויגע • ובכוא יום
השבת ינפש העובד מעבודתו ינוח וירוח לו כחו
חדש עמו ואיתנו בידו יחליף לשוב אל עבודתו בימי
חל הפאים :

על מה נזכר יום השבת ליום קדשה ?

כל ששת ימי המעשה יגיע האדם ועמלו טורדים
אותו ולא נתנוהו לשים לב לדגות בתורת אלהיו
ובמצותיו

דערען אנשויאונג אן דיא געבאטע גאטטעס עראינגערן אונד זיא
אויסאיבען זאלל .

וואס איזט דער אינהאלט דעס געבאטעס דער טיהר אונד פֿאַסטען
אויפֿשריפֿט , אונד אן וואס האט מאן זיך דאבייא צו עראינגערן ?
מאן זאלל איינע אבשריפֿט פֿאַן דעס קאפיטל שמע מאכען , אונד
עס אן דיא טיהרפֿאַסטען בעפֿעכטיגען , דאמיט מאן זיך ביים
אויס אונד איינגעהען אן דאז דיך גאטטעס אונד אן דיא אננאה
מע זיינער געבאטע , דיא דארין ענטהאלטען זינד , עראינגערע .
וואס איזט דער אינהאלט דעס געבאטעס , דעס דענקצעטמעלס ,
אונד אן וואס זאלל מאן זיך דאבייא עראינגערן ?

מאן זאלל פֿאַן פֿיר קאפיטעלן , דיא אין דעס געזעטצבוכע שטעהן ,
וואפֿאַן דרייא , דען אויסצוג אויס עגיפטען ענטהאלטען , אונד
דאז פֿירטע דאז קאפיטל שמע איזט , איינע דאפּפּעלטע אבשריפֿט
מאכען , זאלכע אין איין פֿוטעראל לעגען , אונד איינעס דאפֿאַן אין
דיא לינקע האנד , אונד דאז אנדערע אן דיא שטירנע בינדען ,
דאמיט מאן זיך אן דיא אנערקעננונג דעס רייכעס גאטטעס , אלסאן
דען אויסצוג אויס עגיפטען עראינגערע , וועלכער דיא ערשטע אונד
וויכטיגסטע וואהלפֿאהט וואר , דיא גאטט דען ישראל'יטען ער
וויזען ; זיינע וויכטיגקייט בעשטעהט דארין , דאס גאטט דאבייא
אויסערארדענטליכע וואונדער געצייגט , אונד דאס זיא דאדורך ערסט
צו איינער זעלבסטשטענדיגען נאציאן געווארדען זינד :

III. פֿאַן דען פֿייערטאגען *

וואצו זינד דיא פֿייערטאגע בעשטיממט , אונד אן וואס האט מאן זיך אן
דענזעלבען צו עראינגערן ?

דיא פֿייערטאגע זינד צור רוהע אונד צום פֿערגניגען בעשטיממט ,
אונד דאס מאן זיך דאראן אן דיא וואהלפֿאהטען עראינגערן זאלל ,
דיא עבען אן דיזען טאגען אונס ערצייגט ווארדען זינד , אויך זינד
זיא צור אנדאכטסאיבונג אונד ערפֿארשונג דעס געטטליכען וואר-
טעס געווידמעט .

וויא פֿיל קלאסען דער פֿערשידענען פֿעסטאגע גיבט עס ?
דיא קלאסען דער פֿערשידענען פֿעסטאגע זינד דער רוהעטאג ,
דרייא פֿייערטאגע , דער טאג דעס אנדענקענס אונד דער פֿערזעה
נונגסטאג .

צִיצִית בְּאַרְבַּע כַּנָּפוֹת הַבֵּגָד אֲשֶׁר בָּרָאוֹת הַלֹּבֵשׁ
אוֹתָם יִזְכֹּר אֶת מִצְוֹת אֱלֹהֵי וַיַּעֲשֶׂה אוֹתָם :

מָה הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת מִזֹּה ?

הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת מִזֹּה כִּי צִוָּה אֱלֹהֵי לְשִׁים מִכְתָּב
שָׁמַע עַל מִזְוֹת פֶּתַח בֵּית אִישׁ לְזִכּוֹר בְּתִשּׁוּמַת
מַלְכוּת אֱלֹהֵי וּבִקְבָלַת מִצְוֹתָיו בַּצֵּאתוֹ וּבִבּוֹאוֹ :

מָה הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת קְשִׁירַת הַטָּטְפוֹת ?

הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת קְשִׁירַת הַטָּטְפוֹת , כִּי גַם בָּהֶם
כָּתוּב מִכְתָּב שָׁמַע וּמִזְכִּירִים גַּם הֵמָּה בְּמַלְכוּת
אֱלֹהֵי וּבְמִצְוֹתָיו וְנוֹסֵף בָּהֶם זִכְרוֹן יִצִּיאַת מִצְרַיִם
הַמַּעֲשֶׂה הָרִאשׁוֹן וְהִיקָר אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵי לְיִשְׂרָאֵל
וּבֹהֵיו לְעַם וְנִזְכּוֹר בְּאוֹתוֹת וּבְמוֹפְתֵימָם וּבִיד הַחֲזָקָה
אֲשֶׁר הִרְאָה אֱלֹהֵי אוֹ :

III. מִצְוֹת הַמוֹעֲדִים

מָה הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת הַמוֹעֲדִים ?

הָאוֹת אֲשֶׁר בְּמִצְוֹת הַמוֹעֲדִים כִּי הִבְדִּיל אֱלֹהֵי יָמִים
בַּשָּׁנָה לְקֹדֶשׁה לְמִנוּחָה וּלְעֵנָג לַחַג אוֹתָם לְזִכְרוֹן
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ בָהֶם אוֹ לְקֹרֵא אוֹתָם מִקְרָאֵי
קֹדֶשׁ לְפִלֵּא בָהֶם תַּפִּלָּה וְתַחֲנוּנִים וּלְדְרוֹשׁ בְּדִבְרֵי
אֱלֹהֵי :

מָה שְּׁמוֹת מִקְרָאֵי הַקֹּדֶשׁ לְמִינֵיהֶם ?

שְּׁמוֹת מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְמִינֵיהֶם שֶׁבֶת , חָג , יוֹם הַזִּכְרוֹן
וְיוֹם הַכִּפּוּרִים :

IV. מִצְוֹת

פאן דען צערמאניעל געזעטצען .

V. פאן דען פארציגליכסטען צערמאניעל געזעטצען .

וועלכע זינד דיא געזעטצע , מיט דערען אויסאיבונג איין צייכען
אדער איינע עראיננערונג פֿערבונדען איזט ?

דיא הויפטגעזעטצע וועלכע צום צייכען אונד צור עראיננערונג דיא
נען , זינד , א) דיא בעשניידונג . ב) דיא שוואַפֿעדען . ג) דיא איבער-
שריפֿט אויף דען פֿאַסטען . ד) דיא דענקצעטטעל אן האנד אונד
הויפט , אונד ה) דיא פֿייערטאגע .

וואס פֿיר צייכען אונד עראיננערונגען זינד מיט דער אויסאיבונג
דיזער געזעטצע פֿערבונדען ?

דיא ' אויסאיבונג דיזער געזעטצע זאללען צום טהייל , אן דיא
לעהרען דיא אין דעם געזעטצבוכע ענטהאלטען זינד , אונד צום
טהייל , אן דיא אויסערארדענטליכען וואהלטהאטען , דיא גאטט
אונס פֿארצוגסווייזע טרוויזען האט , עראיננערן .

וועלכע פֿאן דיזען געזעטצען האבען בעצוג אויף דיא עראיננערונג
דער לעהרען דעם געזעטצבוכעס ?

דאז געבאט דער בעשניידונג , דער שוואַפֿעדען , אונד דער פֿאַסטען
אויפֿשריפֿט .

וועלכע פֿאן דיזען געזעטצען האבען ווידערום בעצוג אויף דיא ער-
איננערונג דער אויסערארדענטליכען וואהלטהאטען ?

דאז געבאט דער דענקצעטטעל אונד דיא פֿייערטאגע .

II. פאן דען פֿיר ערשטען געבאטען .

וואס איזט דער אינהאלט דעם געבאטעס דער בעשניידונג , אונד
וואס פֿיר איין צייכען איזט דאמיט פֿערבונדען ?

דיזעס געבאט לויטעט : דאס יעדעס מענליך - געבאהרנע קינד , ווען
עס אכט טאגע אלט איזט , בעשניטטען ווערדען זאלל ; דיזעס דיהנט
איהם אלס איין צייכען אן זיינעם לייבע , דאז עס אין דען פונד דער
געטטליכען רעליגיאן אויפֿענאממען ווארדען .

וואס איזט דער אינהאלט דעם געבאטעס דער שוואַפֿעדען , אונד אן
וואס האט מאן זיך דאבייא צו עראיננערן ?

גאטט האט בעפֿאהלען , דאז מאן אן אללען פֿיר ענדען דעם קליי-
דעם שוואַפֿעדען פֿאן וואללע אנבינדען זאלל , דאמיט מאן זיך בייא

דע-

פרק ב מצות אות וזכרון

I. ראשי מצות אות וזכרון

מה המה ראשי מצות המעשים אשר לעשותם אות וזכרון ?

ראשי מצות המעשים אשר בהם אות וזכרון •
(א) מילה • (ב) ציצית • (ג) מזוזה • (ד) טטפות • (ה) שמירת
מועדי הקדש :

על מה מצות המעשים האלה אות וזכרון ?

המעשים האלה יש מהם אשר יזכירו בדת
ובמצותיו ויש מהם מזכירים בטובות גדולות
הותיר לנו אלוה בהם :

איזה מצות המעשים המזכירים בדת אלוה ובמצותיו ?

המעשים המזכירים בדת אלוה ובמצותיו הם מצות
מילה ציצית ומזוזה :

ואיזה מעשים המזכירים בטובות אלוה ?

המעשים המזכירים בטובות אלוה קשירת
הטטפות לאות על היד ובין העינים ומועדי הקדש :

II. מצות מילה ציצית ומזוזה וטטפות

מה האות אשר במצות מילה ?

האות אשר במצות מילה אשר צוה אלוה כל
ידיד זכר בישראל בן שמונת ימים ימול בשר
ערלתו למען היות חותם אות קדש בבשרו כי בא
בברית אלוה וברתו :

מה האות אשר במצות ציצית :

האות אשר במצות ציצית כי צוה אלוה לקשור
ציצית

וועלכע אבזיכט האט גאטט מיט אונזערם געבעטע ?

דאז געבעט איזט ניכט עטווא אום גאטט אן אונזערע בעדירפניסע
צו עראינגערן, דען ער קענט זיך בעסער אלס וויר זעלבסט; אויך
ניכט אום זיין מיטטליידען צו עררענען, ער ערצייעט אונס יא
וואהלטהטען, בעפאר וויר איהן נאך ביטטען, זאנדערן גאטט
האט אונס דאז געבעט צור פפליכט געמאכט, אלס איין מיטטעל,
וואדורך אונזערע טוגענד בעפערדערט ווערדע. דאז געבעט מאכט
אונס אויף דיא וואהלטהטען גאטטעס אויפמערקזאם, אונד אויף
דיא דאנקבארקייט דיא וויר איהם שולדיג זינד. דורך דאז געבעט
וויר דיא ערקענטניס אונזערער פפליכטען בעפערדערט, אונד דיא
פֿורכט פֿאר איהם, אונד דער געהארזאם גענען זיינע געזעטצע,
אונזרע ליבע צו איהם, אונד אונזער פֿערטרויען אויף זיינע פֿארזע
הונג. אין אונס בעלעבט. ווען וויר אויף דיזע ארט אויף גאטט אונד
אונזערע גראססע בעשטיממונג אונזערע אויפמערקזאמקייט ריכטען.
זא שטעללעט זיך אונזערער זעעלע אויך צוגלייך אללעס דאר, וואס
וויר צור עררייכונג אונזערער בעשטיממונג געטאהן, אדער ניכט
געטאהן האבען. דאדורך ווערדען וויר אן אונזערע פֿערגעהונגען
עראינגערט; דיזע עראינגערונג ערוועקט אבשייא גענען דיא זינדע.
אונד ליבע צור פפליכט. זיא דעמיטהייטיגעט אונס פֿאר גאטט אונד
מאכט אונס בעהוטזאם; אויך איזט דאז געבעט דעם אונגליקליכען
איינע ערלייכטערונג זיינעם עלענדס, האט ער זיך זיין עלענד דורך
זיינע שולד זעלבסט צו געצאנען, זא ברינגט עס איהם צור אייגענען
ערקענטניס זיינעם פֿעהלערס, אונד גיבט איהם שטערקע דיא אונ-
זעליגע ווירקונג דעם זעלבט צו ערטראנען. ליידעט ער אונשולדיג,
זא שטערקט דאז געבעט זיין פֿערטרויען אויף גאטט, אונד זיינע
ערגעבונג אין דעססען הייליגען וויללען; זא ווירקט דאז געבעט גוט
אויף דען בעטענדען. עס ערהעללט איהן אין דער עהרפֿורכט גאט-
טעס, מאכט איהן אויפמערקזאם אויף זיינע אללמאכט אונד גיטע.
עראינגערט איהן אן זיינע פפליכטען, טרעסטעט איהן אים ליידען.
אונד אים גליקע העלט עס איהן פֿאן איבערמוטה אב.

מה חפץ אלוה בתפלתנו ?

חפץ אלוה בתפלתנו לא למענו לעורר אותו ער
מחסורנו כי הוא ידע אותם יותר ממנו ולא להעיר
חסרו עלינו כי הוא יגמול טוב לנו טרם נפגע
עליהם, כי אם למעננו אנחנו מתפללים להתעורר
מה מחסורינו ומי נותן אותם לנו למען נזכר בהם
תמיד להפגע מפניו ולהודות אותו עליהם. התפלה
מזכרת לנו חובותינו את אשר עשינו מהם ואת
אשר חדלנו מעשות למען נתקן מעותינו ונישר כל
ארחותינו. בתפלה יחבוש הנבאה מכאובו אם
בידיו הרהר רעתו עליו יתודה את חטאיו בתפלתו
ומחזיק את לבו לשאת עונו ואם על לא דבר
כשע ישא הלא תפלתו תשגב רוחו בנחוננו באלוה
ובכן תפעל התפלה הפעלות הרבות והחזקות רק
בליב המתפלל. תחזיקהו ביראת אלוה תעורר אותו
על גדלו חכמתו יכלתו וטובו. תאמץ לבו באמונה
בחסד אלוה ובהשגחתו מעירה אותו על חובותיו.
תנחמהו בצרתו ותכלכל רוחו בטובו לבלתי ירום
לבבו ויכעט :

וואס פֿיר פֿארטהייל האט דער עפֿענטליכע גאטטעסדינסט ?
 מיט איינען עפֿענטליכען גאטטעסדינסט איזט איינע גרעסערע
 פֿייערליכקייט אונד מעהר אנדאכט פֿערבונדען ; עס ווירד איינער
 דורך דען אנדערן אויפֿגעמונטערט, אונד דער אייפֿער ווירד דאדורך
 לעבהאפֿטער, זעלבסט צור לאבעסערעהעבונג גאטטעס אונד זיינער
 פֿערהערליכונג, טרעגט איין עפֿענטליכער גאטטעסדינסט זעהר
 פֿיל בייא, ווען וויר געמיינשאפֿטליך גאטט פֿרייזען, זא וויא וויר
 געמיינשאפֿטליך זיינע וואהלטהאטען עמפֿאנגען (1).

ווארום זינד בעשטיממטע געבעטספֿארמעלן פֿארגעשריבען ?
 פֿארגעשריבענע געבעטספֿארמעלן זינד אויס דאפפעלטער ריקויכט
 נאטהווענדיג :

(א) ניכט יעדער בעזיצט פֿעהיגקייטען, זיינע געבעטע אין איינער
 ריינען שפראכע אונד אויף איינע דעם העכסטען וועזען אנגעמעסן
 סענע ארט, פֿארצוטרעגן, דאהער האבען דיא עריפֿטגעלעהרטען
 אונד קעננער דער שפראכע, איינע פֿיר אללע מענשען אנפאסענדע
 געבעטספֿארמעלן פֿארגעשריבען .

(ב) בייא דען עפֿענטליכען גאטטעסדינסט זינד פֿארגעשריבענע גע
 בעטספֿארמעלן נאטהווענדיג, דאמיט אללע אנוועזענדע איינע
 שטיממזיג איהר געבעט פֿעריכטען .

וואס האט מאן בייא דעם עפֿענטליכען גאטטעסדינסט אין איי
 נעם בעטהויזע צו בעאבאכטען ?

מאן מוס דיזעס שטעטס הייליג האלטען, זיך עהרערביהטיג דארין
 בעטראגען . פֿאן אונניטצען געשפרעך, דאז ניכט צור אנדאכט
 געהערט, זיך ענטהאלטען, דאז לאבען, אונד לייכטזיניגע בעטרא
 גען גענצליך פֿערמיידען ; אויך מוס מאן זיך בייא דעם עפֿענטליכען
 גאטטעסדינסטע פֿאר אונריינען אבזיכטען אונד שיינהייליגען געבעהר
 דען היטען ; אים געבעטע מוס מאן ניכט הייכעלן .

V. ווארום וויר צום בעטען פֿערפֿליכטעט זינד .

ווארום זינד וויר צו בעטען שולדיג ?
 ווייל גאטט פֿערלאנגט, דאס וויר בעטען זאללען .

וועל

(1) איך וויל דאנקען אין גראסער געמיינדע, אין פֿאלקספֿערזאמלונג דרך ריה
 מען (ההלים לה, יח) : אין פֿאללען קעהרען לאבעט גאטט, דיא פֿאן אורשפֿונג
 ישראל דען ערויגען (שם סח, כו) .

הַיֵּשׁ יִתְרוֹן לַתְּפִלָּה בְּמִקְהֵלָת עַם ?

יֵשׁ ! כִּי תִפְלֵת מִקְהֵלָת עַם מְעִירָה הַלְכָּבוֹרֹת
וּמְעוֹרָרֶת הַמַּחֲשָׁבָה לְדַעְיוֹן זָךְ • וְאִישׁ יֶחֶד פָּנִי
רַעְהוּ וּמִתְחַזֵּק בּוֹ וְנוֹזֵר בּוֹ לְנִשְׂא לְבָבוֹ כְּמֹהוּ
וּתְהִלָּת אֱלֹהִים נִשְׁגָּבָה וְרוֹמְמָה בְּהַדְרֹת קֹדֶשׁ
בְּהַתְאַחֵד לְכָבוֹרֹת רַבּוֹת פֶּה אֶחָד לְתַנּוּת גְּדֻלָּתוֹ
וּלְהוֹדוֹת יִחְדּוֹ עַל חֲסָדָיו אֲשֶׁר קִבְּלוּ אוֹתָם יֶחֶד : 1)
מִדּוּעַ יִסְדּוּ תְּפִלוֹת מְסֻדָּרוֹת לְהִתְפַּלֵּל בָּהֶן ?

הַתְּפִלוֹת הַמְּסֻדָּרוֹת יִסְדּוּ לְשֵׁתִים סְבוֹת
(א) לֹא לְכָל אִישׁ מְעַרְבֵי לֵב וּלְשׁוֹן זָכָה לְעֶרוֹךְ
תְּפִלָּתוֹ כְּאֲשֶׁר יֵאָתָה לֹא לְעִלּוֹן וַיַּעֲרֹב עָלָיו שִׁיחוֹ
וְהַסִּפְרִים יוֹדְעֵי הַלְשׁוֹן עָרְכוּ תְּפִלוֹת מְסֻדָּרוֹת
בְּלִשׁוֹן צָהָה שׁוֹת לְכָל נֶפֶשׁ :
(ב) הַתְּפִלוֹת הַמְּסֻדָּרוֹת יִכּוֹנְנוּ לֵב הַמִּתְפַּלֵּלִים
בְּמִקְהֵלָת עַם לְהִיּוֹת שְׂפָה אֶחָד וּדְבָרִים אֶחָדִים
לְכָל הָאֲנָשִׁים הַנוֹעָדִים בְּבֵית הַתְּפִלָּה לְהִתְפַּלֵּל
יִחְדּוּ :

מָה מִשְׁמֶרֶת הַמִּתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם הַמוֹעֵד לַתְּפִלָּה ?

מִשְׁמֶרֶת הַמִּתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם הַמוֹעֵד לַתְּפִלָּה לְכַבֵּד
אוֹתוֹ כִּי מָקוֹם קָדוֹשׁ הוּא לְהַעֲצֹר בּוֹ מִשִּׁיחֵי הַפֶּן
וּמִדְּבָרִים בְּטָלִים מִשְׁחֹק וְקִלּוֹת רֹאשׁ וּמִכָּל מַעֲשִׂים
לֹא יֵאָתוּ בְּמָקוֹם קָדוֹשׁ :

V. מִחֶפֶץ הַתְּפִלָּה וְתַבְלִיתָהּ

מִדּוּעַ חֲבִים אֲנִיחָנוּ לְהִתְפַּלֵּל ?

אֲנִיחָנוּ חֲבִים לְהִתְפַּלֵּל כִּי אֱלֹהֵי חֶפֶץ שְׁנֵת־פִּלֵּל :

מָה

(1) אֹרֶךְ בְּקֹהֶל רַב בְּעַם עֲצוֹם אֶהְלֹךְ (תְּהִלִּים לָהּ, יח) בְּמִקְהֵלוֹת
בְּרַבּוֹ אֱלֹהִים אֲדַנִּי מִמִּקּוֹר יִשְׂרָאֵל (שִׁם סח, כז) :

IV. דיא אורזאכע, ווארום צייט, ארט אונד פארמעל צום געבעט פארגע-
שריבען זיכר.

וואס האט דיא רעליגיאנסלעהרער בעוואגען, איינע צייט צום בע-
טען צו בעשטיממען ? *)

ווען קיינע צייט צום בעמוען פֿעסטגעזעצט אונד עס יעדעס מענשען
איבערלאסען וועדע, נאך ווילקיהר צו בעטען; ווען ער איינען הער-
צענסטריב דאצו פֿענדע, זא ווירדען פֿילע מענשען עס גאנץ פֿער-
נאכלעססיגען, אונד גאר ניכט בעטען; פֿילע ווערדען דיא פֿעליכ-
טען ניא איבערלעווען דיא זיא גאט שולדיג זינד, אונד פֿילע ווירדן
אויס נאכלעססיגקייט אונד אנדערן אומשטענדען ניא דען געדאנקען
העגען, דאס זיא גאטט לאבען אדער דאנקען זאללען; דאהער האבן
דיא רעליגיאנסלעהרער פֿיר נאטהווענדיג בעפֿונדען, איינע בעשטיממע-
טע צייט צום בעטען פֿעסט צו זעטצען, דאמיט דורך הילפֿע דער-
זעלבען, דיא עהרפֿודכט פֿאר גאטט אין אונס ערוועקט אונד ער-
האלטען ווערדע, אונד וויר אונס טעגליך אן דיא דאנקבארקייט
עראיננערן, דיא וויר גאטט פֿיר זיינע איממערוועהרענדען וואהל-
טאהטען שולדיג זינד. אויס דיזעס גרונדע זאללען דיא מארגענ-
אבענד, אונד נאכטגעבעטע ניכט אונטערלאסען ווערדען, בעזאנ-
דערס אן דעניעניגען טאגען, אן וועלכען וויר דאז אנדענקען דער
גראססען וואהלטהאטען פֿייערן, אלס דיא רוהע, אונד פֿעסט-
טאגע, וועלכע פֿארציגליך דעם געבעטע אונד ערבויליכען בעטראכ-
טונגען געווידמעט ווערדען זאללען.

ווארום איזט איין ארט צום בעטען בעשטיממט ווארדען ?
דאמיט מעהר פֿערזאגען זיך אן איינעם ארטע פֿערזאממעלן, אונד
דער גאטטעסדינסט עפֿעננטליך אונד פֿייערליך געהאלטען ווערדע.
וואס

*) דיזע אונד פֿאלגענדע פֿארגען ווערדען אויס דיזער אורזאכע געמאכט; ווייל
בעטען נור דורך עמפֿינדונג אונד אייגענע אנטריבע הערריהרען זאלל, פֿאלגליך
זאללען וועדער צייט נאך ארט אונד פֿארמעל דאבייא בעשטיממט ווערדען,
זאנדערן דיא רעכטע צייט זאללען דיזע זיין, זא אפֿט דיא זעלע זיך דורך
איינע דער דרייא פֿארהין אנגעגעבענען בעוועגגרינדע ערוועקט פֿיהלט, דער שיק-
ליכסטע ארט, ווא דיזע עמפֿינד גערעגט ווירד, אונד דיא פֿארמעל דעם גע-
בעטעם זאלל דאזיעטיגן אין זיך בטגרייפֿען, וואס דיא עמפֿינדונג דעם הערצענס
הערפֿאר ברינגט. דארויף פֿאלגט דיא אנטווארט: דאס איינע בעשטיממטע צייט
צום בעטען נאטהווענדיג ערפֿארדערט ווארדע, אונד נור צו זאלכען ערפֿארדערטען
געבעטען, מוסטע ארט אונד פֿארמעל בעשטיממט ווערדען, וועלכע ביא איינעם
פֿעראנלאסטען געבעט ניכט שטאטט פֿינדען.

IV. סבת קביעות זמן מקום וסדר לתפלה

מה הסב לב הסופרים לשים זמן מועד לתפלה ? *

לולא שמו הסופרים מועד לתפלה כי עתה נרפא
רבים מהתפלל כל מאומה • כי לא רבים יחכמו
להתבונן גבורות אלוה ופעולותיו או להתעורר על
חסדי אלוה וטובותיו להודות עליהם ולא עלה על
לבם מעולם להתפלל מאליהם באין מעורר אותם
עליה • והיו נושים כל גמול אלוה עליהם • על כן
שמו מורי הדת מועד לתפלה יום יום והיה איש
באחיו בשוקד מלבו באשר איננו שוקד מלבו ישים
בה יראת אלוה על פניו ולא ישה גמוליו לכן לא
יחדל איש מהתפלל התפלות המועדות האלה ויותר
בימים הקדשים בשבתות ובמועדים אשר הושמו
לאות ולזכרון טובות גדולות אשר נעשו לנו בם
אוי נפנה לבנו מכל עשתנות חפץ ונשעה בתפלה :

מדוע הושם מקום מועד לתפלה ?

מקום מועד הושם לתפלה להועד שם אנשים רבים
יחדו לערוך שוע במקהלות עם רב :

ד"ש

(*) סבת השאלות האלה כי עקר התפלה ראוי שיהיה התחלתה התעוררות
הנפש מאלים והרגשת הלז בעצמו החפץ להתפלל ולהם לא שייך לקצוץ
מקום ולא זמן ולא נוסח • כי הזמן הראוי מתי שתעורר הנפש בעצמה
צאחת מג' הסבות שזכרתי והמקום צאשר הוא שם ומולא נפשו תוכן אליה •
והנוסח, המלות שתעלינה שפתיו מהרגשת הלז כוללי ענין המצוקה בתפלתו,
על זה צאזה התשובה ההנדרח אשר היה לקצוץ תפלה בזמן חלל תפלה
הסבה וכאשר הלורך הציא לקצוץ תפלה היה לדרך ג"כ קביעות זמן ומקום
וסדר חלל תפלה הסבה חינוכה לזמן ולמקום ולסדר רק תפלה
המנדרת לזכרה לשגשג אלה כאשר יצא העצם בכל אחד מהם :

וועלכעס איזט דאז פֿעראנלאסטע געבעט ?

דאז פֿעראנלאסטע געבעט איזט, ווען וויר איינען איננערן טריב אין אונס פֿיהלען, אונזער געדאנקען אויף איינע דער דרייא פֿאלגענע דען ארטען, דורך בעטען גאטט צו ערקעננען צו געבען:

(א) זא אפֿט דיא עמפֿינדונג פֿאן בעוואונדערונג דער ווערקע גאטט טעם, זיינער פֿאללקאממענהייט, אללמאכט אונד גרעסע אין אונס לעבהאפֿט ווירד, זא בריכט אונזער מונד אין לאבגעזענגע אויס, וועלכעס לאבגעבעט הייסט.

(ב) בייא יעדער עמפֿאנגענען וואהלטהאט, ענטוועדער דורך איין אינערווארטעטעם גליק, אדער דורך רעטטונג פֿאן איינער נאהען געפֿאהר, בריכט אונזער מונד אין דאנקזאגונג אויס, וועלכעס דאנקגעבעט הייסט.

(ג) בייא יעדער אנפֿעכטונג, אין דיא וויר געראהטען, אלס קדאנק הייטען, עלענד אונד נאטה, ווענדען וויר אונס מיט דעם געבעט צו גאטט אום ערבארמונג אונד בעפֿרייאונג פֿאם עלענד צו ערפֿלעהען וועלכעס ביטגעבעט הייסט.

וועלכעס איזט דאז פֿערארדנעטע געבעט ?

דאז געוועהנליכע געבעט, וועלכע דיא רעליגיאנסלעהרער, דרייא מאהל דעם טאגעס, מארגענס, אבענדס אונד אנפֿאנגס דער נאכט צו בעטען פֿערארדנעט האבען.

איזט איין ארט צום בעטען בעשטיממט ?

יא, עס זינד אייגענטליכע בעטהייזער דאצו איינגעריכטעט, ווא זיך מעהרערע פֿערזאנען צו איינער בעשטיממטען שטונדע פֿערזאממעלן, אום געמיינשאפֿטליך צו בעטען.

גיבט עס אויך פֿארגעשריבענע געבעטס פֿארמעלן ?

יא, עס זינד פֿאן דען רעליגיאנסלעהרערן געבעטע פֿארגעשריבען, וועלכע מאן אין דען טעגליך דרייאמאהליגען בעטשטונדען, אין דען דאצו בעשטיממטען בעטחייזערן, בעטען זאלל.

מה היא תפלת חסבה ?

תפלת חסבה על שלשה דרכים :

(א) כל עת ישא לבנו בהגות פעלות אלוה וגבורותיו
הורו ונהדרו אז ימלא שיר פינו ולשוננו רנה למלל
גבורת אלוה ולהשמיע תהלתו :

(ב) כל עת גבר חסד אלוה עלינו בנס מתנוסס
למלט אותנו מצרה קרובה אין עוזר או לחונן
אותנו בטובה רבה לא קוינו ירחש לבנו להודות
לאלוה חסרו וחננו לבני אדם :

(ג) בכל עת צרה ויגון בכל נגע ובכל מחלה • מן
המצר נקדא אל אלוה ונשווע אליו לרחם עלינו
ולחלץ אותנו מענינו :

מה היא תפלת מערכת ?

תפלת מערכת היא התפלה אשר הוישם לה מועד
מפי מורי הדת אשר עתרו שלש פעמים ביום •
בבקר והיא תפלת שחרית • בנטות היום והיא
תפלת מנחה בערב והיא תפלת ערבית :

היזש מקום מועד לתפלה ?

יש ! כי הוכנו בנינים מיוחדים להועד שם מקהלות
עם להתפלל התפלות הערוכות בסך :

היזש תפלות מסודרות להתפלל בבית התפלה ?

יש תפלות מסודרות אשר יסרו מורי הדת הסופרים
ושמו אותם במערכת בספר התפלה :

ווארין בעשטעהט ערגעבונג אין דען וויללען גאטטעס ?
 וויר בעטען מיט ערגעבונג אין דען געטטליכען וויללען, ווען וויר אל-
 לעס נור בעדינגונגסווייזע ביטטען, אונד דיא ערפיללונג אונזערע
 ווינשע, דעס ווייזען אונד גיטיגען ראטהעלום גאטטעס איינהייט-
 שטעללען, דעסוועגען זאללען וויר זא ביטטען: הערר! דייער
 איינזיכט איבערלאסען וויר אונזערן וויללען, דען אונזער
 פערשטאנד איזט צו בעשרענקט, פאראויס זעהען צו קעננען, וואס
 אונס ניטצען אדער שאדען קאן, נור דיין וויללע, הערר! געשעהע,
 דען וואס דוא טוהסט איזט וואהל געטאהן.

III. פאן דער צייט, דעס ארטע, אונד דער פארמל דעס געבעטס.

וועלכע צייט איזט צום בעטען בעשטיממט ?
 דאז בעטען אין אנזעהונג דער צייט געשיהט אויף דרייערלייא ארט:
 דיא ערשטע איזט, דאז איממערוועהרענדע, (1) דיא צווייטע איזט דאז
 פעראנלאסטע, אונד דיא דריטטע, דאז פערארדנעטע געבעט.
 קעננען וויר ווירקליך איממערוועהרענד בעטען ?
 וויר קעננען ניכט ווירקליך איממערוועהרענד בעטען, ווייל וויר ניכט
 איממער דער אנדאכט אונד דעס אייפערס פעהיג זינד, וועלכע צום
 בעטען געהערען, אונד ווייל וויר דאדורך אונזערע איבריגע פפליכ-
 טען פערנאכלעססיגען מיסטען.
 וואס פערשטעהט מאן אלזא אונטער איממערוועהרענד בעטען ?
 דארונטער פערשטעהט מאן, דאס וויר אונזער געמיטה בעשטענדיג
 צו גאטט עררעכען, אונד מיט דער פארשטעללונג זיינער אללגע-
 מעינווארט אונזרע געשעפטע פערדיכטען זאללען. (2)

וועל-

(1) לאב פרייזען ווערדע איך גאט אללע צייט, זיין לאב בלייבט איממערוואר אין מיינעם מונדע (תהלים לר, ב).
 (2) פערריכטע אללע דייער געשעפטע אים נאמען דעס היממעלס (פרק אבות ג, ה): איך האבע איממער דען ערויגען פאר אריגען (תהלים טו, ח): אין אללעס וואס דוא טוהסט דענקען אן גאטט, דען אויך דאז איזט בעאפאכטונג זיינער גע-
 פאטע (בן סירא לב, כו).

מה יש לשמור במסירת הנפש ברצון אלוה ?

המתפלל לא יפגע באלוה ולא יפציר בו לתת לו
רק את אשר ייחל אליו בתפלתו, אך ימנן חפצו
לרצון אלוה ולעצתו הנשגבה לאמר : אלוהי בידך
אפקיד רוحي לא את אשר אותה נפשי בעתירתי
תתן לי כי קצרה בינתי לצפות מלפנים מה יטיב
לי ומה ירע לי תבן אתה גורלי כי אתה לבדך תדע :

III. מומן ומקום וסדר התפלה

מתי עת להתפלל ?

עת התפלה על שלשה אופנים • תפלת תמיד •
תפלת סבה • תפלת מערכה :

היש בידינו להתפלל תמיד בפעל ?

אין בידינו להתפלל תמיד בפעל, כי אין מחשבת
לבנו נכונה בכך עת לתפלה • ובתפלת תמיד יבצר
ממנו לעשות מדאכת חפציו ושאר חובותיו :

מה איפוא הרצון בתפלת תמיד ?

הרצון בתפלת תמיד במחשבת הלב לשובה רוממות
אלוה וגדלתו נגד פנינו תמיד (1) לזכר חסדו וטובו
בכל עת ולערוך דרכיו וכל מעשינו לשמו : (2)

מה

(1) אברכה את יהוה בכל עת תמיד תהלתו בפי (תהלי' לד, ב) :

(2) כל מעשיך יהיו לשם שמים (פרק אבות • ג, ה) : שויתי יהות
לנגדי תמיד (תהלי' טז, ח) : בכל דרכיך דעה יהוה כי בו תצא
עדותיו (ב"ס לב, בן) :

ווייל דאדורך דיא געמיהטער זיך מעהר צו גאטט ערהעבען, אונד
 דאז געבעט דאדורך פֿעהעררליכט ווירד. דיא ביטטע הינגעגען,
 וועלכע מיט דעמיהטיגעס געמיטהע, (2) פֿערריכטעט ווירד, (3) ערפֿאר
 דערט, דאס דיא שטיממע גאנץ לייזע זיין, זא דאס נור דיא ליפֿ-
 פען זיך בעוועגען, אהנע דאס איין לויט געהערט ווערדע. (4)
 וואס איזט אין ריקזיכט דעס גייסטעס ערפֿארערליך?

דאס וויר: (א) מיט אנדאכט, (ב) מיט פֿערטרויען אונד בעשטענ-
 דיגקייט, אונד (ג) מיט ערגעבונג אין דען וויללען גאטטעס בעטען.
 וואס איזט אנדאכט?

אנדאכט איזט דיא אויפֿמערקזאמקייט אויף דאז וואס וויר בעטען:
 ווען וויר אלזא אנדעכטיג בעטען וואללען, מיסכען וויר אן דאז
 דענקען, וואס וויר אין אונזערס געבעטע גאטט פֿארטראגען אונד
 עס אויך פֿערשטעהען, דאהער זאללען וויר פֿאר דעס אנפֿאנגע
 דעס געבעטס דענקען: (5) דאס וויר אונזער הערץ אונד אונזערע
 רעדען צו גאטט, אונזערס העכסטען אבערהערדן ריכטען, דער
 אונזערע געדאנקען וויס, אונד נור דיא ריינהייט דערוועלבען פֿער-
 לאנגט, דען דורך דיזע פֿארעראינגערונג ווערדען וויר אנדעכטיג
 בעטען.

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער פֿערטרויען אונד בעשטענדיגקייט?
 דאס וויר פֿעכט גלויבען, דאס גאטט אונזער ביטטע ערהערען
 ווערדע, וואפֿערן דיא געוועהרונג צו אונזערע גאנצען גליקזעליגקייט
 גערייכע, אונד דאס וויר אונס דורך דיא ניכט ערפֿיללונג אונזערע
 ביטטע ניכט ערמידען לאסען, זאנדערן פֿארטפֿאהרען מיססען אויף
 גאטטעס גיטע צו פֿערטרויען. (6)

ווא-

-
- (2) געבעט איינעם ליידענדען, דער אין זיך געהיללט פֿאר דעס הערן זיינע קלאגע
 אויסשיטעט (שם קב, א).
 (3) מאן דארף זיך ניכט בעטען שטעללען, אלס מיט בעשוועהרטעס הויפטע, דיה-
 מיט דעמוטה (ברכות פ"א, כל, א).
 (4) חנה בעטעטע אינגערליך, זא דאס איהרע ליפֿפען זיך נור בעוועגטען, איהרע
 שטיממע אבער ווארדע ניכט געהערט (ש"א א, יג).
 (5) דיא פֿארציטיגען פֿראממען האטטען איינע שטונדע לאנג פֿאר דעס בעטען
 מיט פֿארבערייטונג צור אנדאכט, צו געדאכט (ברכות פ"ד, מא).
 (6) בערייטע דיינע זעגען פֿאר דעס געבעטע, אונד זיין ניכט וויא איין מ'נש דע-
 גאטט פֿערזוכט (בן סירא, יח, טו).

וְתוֹדָתוֹ : וְתַפִּילַת בִּקְשָׁה תִּהְיֶה בְּכַנִּיעוּת רוח (2)
וּבַעֲנוּת נַפֶּשׁ (3) וּבִלְחַשׁ רַק שִׁפְתַּיִם נָעוּת וּדְבָרִים
לֹא יִשְׁמְעוּ : (4)

מה יש להבין במשמרות פנימיות ?

בְּמִשְׁמָרוֹת פְּנִימוֹת יֵשׁ לְהַבִּין (א) הַגִּיוֹן הַלֵּב (ב) בְּטַחֲוֹן
וּבְחֻזֶּק אֱמוּנָה • (ג) מְסִירַת הַנֶּפֶשׁ בְּרָצוֹן אֱלֹהִים :

מה יש לשמור בִּהְגִּיוֹן הַלֵּב ?

בְּהִגִּיוֹן הַלֵּב יֵשׁ לְשִׁמּוֹר (5) לָשִׁים כָּל רַעֲיוֹנֵינוּ וְכָל
מַעֲיָנֵינוּ בַּתַּפִּילָה וּלְהַבִּין הַדְּבָרִים הַיוֹצְאִים מִפִּינוּ
בַּתַּפִּילָתוֹ וְנָשִׁים לִבֵּנוּ לִפְנֵי הַתַּפִּילָה לִפְנֵי מִי נִגֵּשׁ
לְהַתְפַּלֵּל לִפְנֵי אֱלֹהִים גָּדוֹל וְנוֹרָא הַיּוֹדֵעַ כָּל שְׂרָעֵפֵי
לִבֵּנוּ וּבָזָה תוֹךְ הַנֶּפֶשׁ מִכָּל מַחֲשָׁבוֹת זְרוֹת לְכוֹנֵן כָּל
רַעֲיוֹנֵינוּ לְתַפִּילָה :

מה יש לשמור בְּבְטַחֲוֹן וּבְחֻזֶּק אֱמוּנָה ?

הַמִּתְפַּלֵּל יִבְטַח בְּאֱלֹהִים כִּי יִשְׁמַע אֶת תַּפִּילָתוֹ וְיִתֵּן
לוֹ אֶת בִּקְשָׁתוֹ אִם זֹאת אֲשֶׁר יִבְקֹשׁ לְטוֹב לוֹ וְגַם
בְּהַתְאַחֵר שְׂאֵלָתוֹ לֹא יִפּוֹג לְכוֹ וְלֹא יִפּוֹן בְּאֱמוּנָת
אֱלֹהִים (6) אֶךְ בְּחֻזֶּק הַלֵּב וּבְאִמָּץ רוּחַ יוֹסִיף לְחַלּוֹתוֹ
וְיִקְוָה אֵלָיו :

מה

-
- (2) תפלה לעני כי יעטף ולפני יהוה ישפך שיחו (שם קב, א) :
(3) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כבוד ראש (ברכות פ"ד, מ"א) :
(4) וחסה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע
(ש"א א, יג) :
(5) חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כרי
שיכוונו את לבם למקום (ברכות פ"ד מא) :
(6) הבין נפשך לפני תפלתך ולא תהיה כאיש מנסה אלוה (ב"ס
יח, טו) :

בייא וועלכער געלעגנהייט ווירד דער זעגען פֿערדיכטעט ?
 בייא יעדעס גענוס דען וויר האבען , ער זיין צו אונזערע נאהרונג
 אדער צו אונזערס פֿערגניגען , מיססען וויר גאטט דאפֿיר דאנקען ,
 דאס ער איהן אונס פֿערשאפט אונד געוועהרט האט , אונד ויזע
 געבעטפֿארקעל נעננען וויר דען זעגען .

II. וואס מאן ביים געבעט צו בעאכאכטען האט .

וואס האט מאן ביים בעטען צו בעאכאכטען ?
 מאן האט דאבייא אויף אייסערע דינגע צו זעהען , דיא אונזערס
 קערפער אנגעהען , אונד אויף אינערע דינגע דיא אונזערס גייסטע
 אנגעהען .

ווארין בעשטעהט דאז וואס אין ריקזיכט אונזערס קערפערס צו
 בעאכאכטען איזט ?

עס בעשטעהט אין דער אנשטענדיגען בעשאפֿענהייט דעם קערפֿ
 פערס , אין ריקזיכט דער ריינליכקייט , דעם אנצוגעס אונד דער שטעלֿ
 לונג , אונד אין דער געהעריגען שטיממע .

וואס האט עס מיט דעם אנשטאנד דעם קערפערס פֿיר איינע בע-
 וואנדנים ?

דער קערפער מוס ריין זיין , געזיכט אונד הענדע זויבער געוואשען .
 אונד דיא קליידער אהנע שמוץ אונד אונפֿלאט זיין ; דיא שטעלֿ
 לונג דעם לייבעס מוס אויפֿרעכט , דאז הויפט געבייגט , דיא הענדע
 געפֿאלטעט אונד דער גאנצע קערפער אין דיכטיגער האלטונג זיין ,
 אונד אהנע זיך היין אונד הער צו בעוועגען .

וואס האט עס מיט דער שטיממע פֿיר איינע בעוואנדנים ?

דאס דיא שטיממע נאך בעשאפֿענהייט דעם געבעטס , ענטוועדער
 לויט אדער לייזע זיין מוס , לאבֿ אונד דאנקגעבעטע , דיא דיא
 זעטלע ערפֿרייען אונד ענטציקען , מיססען מיט לויטער שטיממע
 פֿערדיכטעט ווערדען . גרעסטענטיילס ווערדען זיין אויך געזונגען
 אונד מיט בעגלייטונג מוזיקאלישער אינשטרומענטע אכגעהאלטען , (1)
 ווייל

(1) איך ווילל דען נאמען גאטטעס מיט געזענגע פֿרייזען , אונד איהן מיט דאנק
 לידער ערהעבען (שם סט , לא) . אויף 1 לאסט אונס דעם עוועגען אונזערס גאטטע
 זינגען , פֿראלאקען , דעם הארט אונזערס רעטטער (שם לה , א) .

מה היא תפלת ברכה ?

תפלת ברכה בכל אשר נאכל ונטעם ונחוש באחת
מחמשת החושים ויש לנו בו נחת נוחה נברך
אלוה אשר ברא אותם ומנם לנו להתעידן בהם :

II. מהבנת הגוף והנפש לתפלה

איך יערוך המתפלל נפשו לתפלה ?

יש משמרות חיצונות ויש משמרות פנימות בהם
יערך המתפלל נפשו לתפלתו :

מה יש להבין במשמרות חיצונות ?

במשמרות חיצונות יש להבין עריכת הגוף ועמידתו
ולבושו ותכונת קולו :

מה יש לשמור בעריכת הגוף ועמידתו ולבושו ?

בעריכת הגוף יש לשמור שיהיה נקי וטהור פניו
וידי רחוצים במים ולבושו ובגדיו בלי זהם וחלאה •
ועמידתו קומתו זקופה ראשו כפוף וידי חבוקות
שקט על מקומו לא ינוד ולא ינוע :

מה יש לשמור בתכונת הקול ?

בתכונת הקול יש לשמור כי תהלה ותודה תהיינה
בחדות הלב ובמשוש נפש במשאת קול רנה וזמרה
בנגון ובכלי שיר ⁽¹⁾ כי בהן תנשא רוממות אלוה
ותורתו

(1) אהללה שם יהוה בשיר אגדלנו בתודה (תהלים סט, לא) :
לכו נרננה ליהוה נריעה לצור ישענו נקדמה פניו בתורת
בזמירות נריע לו (שם לה, א) :

צווייטער אבשניט

פאם בעטען

I. וואס בעטען הייסט .

וואס הייסט בעטען ?

בעטען הייסט : דיא עמפֿינדונגען דעם הערצענס פֿאן דער ליבע
גאטטעס, דער בעוואונדערונג זיינער ווערקע אונד דער דאנקבאר־
קייט פֿיר זיינע וואהלטהאטען, וויא אויך דיא ווינשע דעסזעלבען,
דורך ווארטע אויסדריקען .

וויא פֿילערלייא ארטען דער געבעטע גיבט עס ?

עס גיבט פֿירערלייא : א) דאז לאב גאטטעס, ב) דיא דאנקזאגונג,
ג) דיא ביטטע, ד) דער זעגען .

וואדורך ווירד דאז לאבגעבעט פֿעראנלאסט ?

ווען וויר דיא ערהאנגען ווערקע גאטטעס בעטראכטען, איבער זיינע
אללמאכט, וויזיהייט אונד אונגענדליכע גרעכע אין פֿערוואונדערונג
גערהאטען, אונד דיזע עמפֿינדונגען דורך ווארטע צו ערקעננען
געבען, זא לאבען וויר גאטט, אדער בעטען איהן אן .

וואדורך ווירד דאז דאנקגעבעט פֿעראנלאסט ?

ווען וויר בעטראכטונגען איבער דיא אונזעהליגע מענגע וואהלטהאט־
טען אנשטעללען, דיא גאטט זייט אונזער ענטשטעהונג אהנע
דאס וויר זיא פֿערדינט האבען, (1) נאך פֿערגעלטען קעננען, (2) אונס ער־
צייגט האט ; זא ערדעגט דיזע בעטראכטונג אין אונס איינע ארט
פֿאן ע־קעננטליכקייט ; דיזעס געפֿיהל דער ערקעננטליכקייט דורך
ווארטע אויסדריקט, איזט דאזגעבעט דער דאנקזאגונג .

בייא וועלכער געלעגענהייט פֿינדעט דיא ביטטע שטאמט ?

וואן וויר אונזערן צושטאנד אונד בעדיירפֿניסע בעטראכטען, דערע
מאנגעל פֿיהלען, דאן פֿלעהען וויר גאטט דארום אן, אונד דיזעס
געבעט הייסט : דיא ביטטע .

בייא

(1) ווער האט מיר צופאר וואס געגעבען, דאס איך איהם עס פֿערגעלטע ? אללעס,

וואס אונזער דעם היממעל איזט, איזט מיין (איוב מא, ב) .

(2) וואס זאלל איך גאטט ערווידערן, פֿיר אללע וואהלטהאטען דיא ער מיר ער־
צייגט האט (תהלים קיר, א) .

פרק ב מעניני התפלה

I. מה היא תפלה ומחלקותיה

מה היא תפלה ?

תפלה לבטא בדבר שפתים לפני אלוה כל מחשבות
לבנו • אם תהלה על תפארת מעשיו או תודה על
טובותיו או בקשה על צרכינו או לדרש עזרת
בצרה :

במה מחלקות בתפלה ?

ארבעה מחלקות בתפלה: (א) תהלה • (ב) תודה •
(ג) בקשה: (ד) ברכה :

מה היא תפלת תהלה ?

תפלת תהלה אם נתבונן מעשי אלוה ויצוריו וסדורם
אז ילהט לבנו מהפלא ופלא וכאשר תבענה שפתינו
נפלאות האלה נהלל אלוה :

מה היא תפלת תודה ?

תפלת תודה : בשנים אל לבנו חסדי אלוה הרבים
אשר גמל עלינו מעודנו ועד היום מבלי טובה
קדמנו לו (1) ומבלתי יכלת להשיבם (2) יתעורר
בקרבנו רוח לגלות הכרת הטובות ההנה וכאשר
ישתפך רוח הפעולה בדבר שפתים נודה לאלוה :

מה היא תפלת בקשה ?

תפלת בקשה בשנים עינינו על מחסורי גויתינו
וצרכיה הרבים וכאשר נדרוש אותם בשוע פינו
נבקש אלוה :

מה

(1) מי הקדימני ואשלם תחת כל השמים לי הוא (איוב מא, ב) :

(2) מת אשיב ליהוה כל תגמולוהי עלי (תהלים קיו, א) :

ווארום האט גאטט אונס אויפגעטראגען דיא געשיכטע דעם אויס-
צוגם אויס עגיפטען אלס איין בעשטענדיגעס דענקצייכען, אן
דער האנד אונד צווישען דען אויגען צו טראגען ?

ווייל זיא דיא ערשטע אונד וויכטיגסטע וואהלטאחט וואר, דיא
גאטטדער נאציאן ערווייזט, דא ער זיא פֿאן איינר פֿירדענדערמיעהריגען
שקלאווערייא בעפֿרייעטע, אונד צוואר דורך אויסערארדענטליכע
טאהטען אונד וואונדערדיגע, וואדורך ער זיינע גרעססע אונד אלל
מאכט פֿאר דער גאנצען וועלט געצייגט. (1) גלייך נאך דעם אויסצוגע
אויס עגיפטען, ערשיען ער דער נאציאן אין איינער אויסעראר-
דענטליכען אפֿפענבאהרונג, (2) אום איהר איינע זעליגמאכענדע רע-
ליגיאן צו געבען, פֿיהרטע זיא פֿירציג יאהרע לאנג אין איינער ווי-
סטע הערום ווא וועדער וועג נאך שפייע נאך טראנק וואר, לייטע-
טע זיא בייא טאג דורך איינע וואלקענזיילע, נאכטס אבער דורך
איינע פֿייערזיילע. שפייזטע זיא מיט איינער שפייע דיא עד פֿאם
היממעל רעגען לים, אונד טרענקטע זיא מיט וואסער, דאז אויס
דען פֿעלזען פֿלאס, ביז ער זיא ענדליך אין איין לאנד, דאז ער איהר
צום אייגענטומע גאב, בראכטע. צום אנדענקען דיזער געשיכטע,
בעפֿאהל אלזא גאטט דאז טראגען דערזעלבען אן דער האנד אונד
אויף דען הויפט, דאמיט וויר אונס שטעטס איינער זאגלארדייכען
וואהלטאחט עראינגערן זאללען.

וואן ווירר דאז צייכען אן דער האנד אונד דער דענקצעטטעל
געטראגען ?

יעדעס מאהל ביים געבעט, ווייל דיא בעטשטונדע דיא שיקלי-
כע צייט איזט ווא דער מענש דער געטטליכען וואהלטאטען נאכ-
דענקט.

צוויי

(1) האט איינע גאטטהייט יע אונטערנאמען, היין צו געהען, זיך מיטטען אויס
איינעם אנדערן פֿאלקע איין פֿאלק הערויס צו געהען, דורך פֿערוזכונגען,
צויכען, וואונדער, קריג, מיט שטארקער מאכט אונד אויסגעשטרעקטעס ארמע,
אונד דורך אללערלייא פֿורכטבארע טאהטען: וויא דיאיעניגען דיא דער ערויגע
דיין גאטט אן מצרים פֿאר דיינען אויגען אויסגעאיבט האט, אללעס דיזעס איזט
דיך געצייגעט ווארדען, דאמיט דוא וויססעסט, דאס דער ערויגע, וואהרע
גאטט, אויסער איהם קיינער זייא (רביס ד, לר, לה):

(2) אללע פֿעלקער דער ערדע ווערדען זעהען, דאס דוא נאך דעם נאמען דעם ערוי-
גען גענענגט ווירסט: אונד זיך פֿאר דיר פֿירכטען (שם כח, י).

מה יתרון מעשה יציאת מצרים משאר המעשים אשר עשה לנו אלוה
כי צוה לקשרו לאות תמיד על היד ובין העינים ?

יתרון מעשה יציאת מצרים, כי היא הטובה
הראשונה הרבה והמתנוססת מכל + כי בה הבדיל
אלוה את ישראל מקרב העם אשר היו שם עבדים
(1) ועשה אותם לאם לבדד + בה החלו לקרא שם
בארץ (2) בה הודיע להם את גדלו ואת ידו
החזקה באותות ובמופתים אשר עשה במצרים
לעיניהם ומדי הוציאו אותם ממצרים נגלה אליהם
במראה הגדולה ונתן להם התורה וכלכלם במן
ארבעים שנה במדבר ונחם בעמוד ענן יומם
ובעמוד אש לילה עד הביאם אל ארץ אחזה
לנחלה ולמנוחה + על כן צוה אלוה לכתוב המעשה
ההוא ולקשרו אותו לאות על יד ולטפות בין
העינים לזכר במעשה הגדול ההוא אשר בו החלו
להיות לעם :

מתי קושרים האות ההוא על היד ובין העינים ?

בעת התפלה, כי הוא המועד הנכון בו ישעה
האדם אל אלוה בכל לבו :

פרק

-
- (1) או הנסה אלהים לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי במסת באתת
ובמפתים ובמלחמה וביר חזקה ובזרע נטויה ובמראים גדלים
בכל אשר עשה לכם יהוה אלהיכם במצרים לעיניך אתה הראית
לדעת כי יהוה הוא האלהים אין עור מלבדו (דברים ד, לד, לה) :
- (2) וראו כל עמי הארץ כי שם יהוה נקרא עליך ויראו ממך (שם כח, י) :

צו ערהאלטען אויסאיבע, אונד דאז בעזע ניכט בלאס אלליין אויס
פֿורכט פֿאר דער שטראפֿע פֿערמיידע, זאנדערלן מאן טוהע יענעס
אונד אונטערלאססע דיזעס בלאס, ווייל עס דער וויללע איינעס
העכסטפֿאלקאממענען וועזענס איזט, דעס מאן אויס ליבע אונד
דאנקבארקייט אללעס צו טוהן שולדיג איזט. בייא איינער זאלכען
ליבע זוכט מאן דעס צו געפֿאללען דען מאן ליבעט, כאן שטרעכט
נאך זיינען אומיאנג, זיינען האנדלונגען נאכצואהמען, אונד איהם
אהנע דען געדינגסטען אייגעננוטיג אויף יעדע ארט צו געפֿאללען
צו לעבען.

וואס איזט דער זין פֿאן דען ווארטען: גאטט פֿאן גאנצער זעעלע
צו ליבען?

דאס וויר גאטט איבער אללעס וואס אונס טחייער איזט, ליבען,
זעלבסט דאז לעבען, וועלכעס אונס אס טהייערסטען איזט, זינד
וויר שולדיג פֿיר גאטט אויפֿצואפֿערן, ווען מאן אונס צווינגען וואל
טע זיינען נאמען אבצולייגען אדער צו ענטהייליגען.

וואס פֿערשטעהט מאן ענדליך אונטער דען ווארטען: „אונד פֿאן
גאנצעס פֿערמעגען“?

דאס וויר אלל אונזערע קרעפֿטע אונד אונזער גאנצעס פֿערמעגען
צור פֿאללציהונג דער געטטליכען געבאטע אנווענדען זאללען.

IV. פֿאן דען געבאטען דיא אין דיזעס קאפיטעל ענטהאלטען זינד.

וואס פֿיר געבאטע זינד אין דיזעס קאפיטעל שמע ענטהאלטען?
אין דיזעס קאפיטעל זינד פֿאלגענדע דרייא געבאטע ענטהאלטען:
(א) וויר זאללען דיא תורה אדער דאז געזעטצבוך בעשטענדיג
זעלבסט שטודירען, אונד עס אויך אונזערן קינדערן איינשערפֿען,
דאמיט דיא לעהרען אונד געבאטען דיא דארין ענטהאלטען זינד,
זיך אונזרעס געדעכטניסע איינפרעגען. (ב) וויר זאללען דיא גע
שיכטע דעס אויסצוגעס אויס עגיפטען אויף איינער דאללע געשרי
בען אין איינעס פֿוטעראל ליגענד אלס איין צייכען אן דער האנד
אונד אלס איין דענקצעטטעל צווישען דען אויגען טראגען. (ג) זאלל
מאן דאז קאפיטעל שמע אויף איינער דאללע געשריבען אן דיא
פֿאסטען דער טיהרע אונד טהארע אנהעפֿטען, דאמיט מאן זיך
שמעטס ביים איין אונד אויסגעהען אן דעססען אינהאלט עראינגערע.

אֵיךְ יֵשׁ לְבָאֵר אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל לֵב ?

אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל לֵב הִיא שִׁיְהִיָּה הַלֵּב תָּמִיד
בְּאֶהְבֵּת אֱלֹהִים וְעִבְדָּתוֹ לֹא לְמִרְאָה עֵינֵי הָאָדָם
וְלֹא מֵאֶהְבֵּת הַשָּׂכָר וְלֹא מִרְאֵת הָעֵנֶשׁ כִּי אִם
בְּעִבּוֹר שְׁלֵמוֹתוֹ וּגְדֻלּוֹ וְטוֹבוֹ וּבְאֶהְבֵּת הַזֹּאת יִבְקֹשׁ
הָאוֹהֵב קִרְבַּת הַנֶּאֱחָב וְהַדְּבִק בּוֹ וְהַדְּמוּת לְמַעֲשָׂיו
וְהַפִּיק רְצוֹנוֹ עַל בְּלִי תִקּוּת כָּל בָּצֵעַ :

אֵיךְ יֵשׁ לְבָאֵר אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל נֶפֶשׁ ?

אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל נֶפֶשׁ הִיא לְאֶהֱבֵי אוֹתוֹ מְכֹל אֲשֶׁר
אֶהֱוֶה לָנוּ וְאִם בְּנֶפֶשׁנוֹ הוּא נִמְסָר תִּיַּיֵּנוּ לְמוֹת עַל
קִדְשֵׁת שְׁמוֹ לְבִלְתִּי חַלֵּל אוֹתוֹ לְכַחֵשׁ בּוֹ :

אֵיךְ יֵשׁ לְבָאֵר אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל מַאֲד ?

אֶהְבֵּת אֱלֹהִים בְּכָל מַאֲד הִיא שִׁיְהִי קִנְיָנוּ וְכָל
רְכוּשֵׁנוּ נִכְוָנִים תָּמִיד לְכָל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בָהֶם
לְשִׁמְיַת מִצְוֹתָיו :

IV. בְּאוֹר שְׁאֵר עֲנִינִים הַנִּכְלָלִים בְּפֶרֶשֶׁת שְׁמֹעַ

מֶה הָיָה שְׁאֵר עֲנִינִים הַנִּכְלָלִים בְּפֶרֶשֶׁת שְׁמֹעַ ?

שְׁאֵר עֲנִינִים הַנִּכְלָלִים בְּפֶרֶשֶׁת שְׁמֹעַ : (א) לְלִמּוּד
וְלַהֲגוֹת בְּתוֹרָה לְדַעַת מִצְוֹתֶיהָ הַכְּתוּבוֹת בָּהּ
וּלְעֲשׂוֹתָם וּלְזִכֹּר אוֹתָם עַל פֶּה וּלְלַמֵּד אוֹתָהּ לְבָנִים :
(ב) לְכַתּוּב מַעֲשֵׂה יְצִיאַת מִצְרַיִם עַל מַגֵּלָה לְשׁוֹם
אוֹתָהּ בְּבֵית וּלְקִשּׁוֹר אוֹתָם לְאוֹת עַל יָד וּלְטָטְפוֹת
בֵּין הָעֵינַיִם . (ג) לְכַתּוּב מֵאֲמַר שְׁמֹעַ עַל גְּלוּיֹן וְדָשִׁים
אוֹתוֹ עַל מְזוֹזֹת פֶּתָחַיִם וּשְׁעָרִים לְזִכֹּר בּוֹ בְּצִיּוֹר
וּבְבוֹא :

„ טראגע זיא אלס פֿארדערהויפט בינדע צווישען דיינען אויגן :
 „ אונד שרייבע זיא אן דיא פֿאסטען דיינעם הויזעם אונד
 „ דיינער טאדע : „

וועלכע שטעללע ענטהאלטעט דיא אנערקענונג דעם דיינעם
 גאטטעם ?

דער ערשטע פֿערז: הערע א ישראל ! דער עוויגע אונזער גאטט
 איזט איין איינציגעס וועזען .

וואס האט דער לעזער בייא דיועם פֿערזע צו רענקען ?

דאס גאטט איין אללמעכטיגעס איינציגעס אונד העכסטעס וועזען
 איזט, דער אללעס ערשאפֿען, איבער אללעם רעגירט, איבער
 אללע אירדישע זא וויא העהערע וועזען אונד איבער דאז גאנצע
 וועלטאלל הערשט .

וועלכע שטעללע ענטהאלטעט דיא אננאדמע דער געטטליכען
 געבאטע ?

דיא שטעללע: דוא זאלסט דען עוויגען דיינען גאטט ליבען אונד זי ווי .

וואס האט מאן זיך דאבייא צו מערקען ?

דאס גאטט, דער פֿיר זיך זעלבסט איין העכסט פֿאלקאממענעס
 וועזען, זיך זעלבסט הינלענגליך איזט, וועדער אונזערן דיהנסט
 נאך אונזער לאב אונד דאנק ברויכט, דאך האט ער אונס איהן
 צו דיהנען בעפֿאהלען, אונס געבאטע געגעבען, אן דערען בעאבאכט
 טונג ער געפֿאללען פֿינדעט. דורך דיזע בעטראכטונג ווערדען וויר
 אנגעאייפֿערט, דאס וויר דען וויללען גאטטעם אויף דאז פֿאלל
 קאממענסטע ערפֿיללען, אונד איהם אים מינדעסטען ניכט צוויידער
 האנדעלן .

וואס איזט דאמיט געמיינט: גאטט פֿאן גאנצעם הערצען ליבען ?

דאמיט איזט געמיינט, דאס מאן גאטט ניכט בלאס צום אייסערן
 שייין דיהנע, דאז גוטע ניכט בלאס אין דער אבזיכט איינען לאהן

"לְבָנֶיךָ וּדְבָרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ
 "וּבְלַכְתְּךָ בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְכָךָ וּבְקוֹמָךָ •
 "וּקְשָׁרְתָם לְאוֹרַת עַל יָדְךָ וְהָיוּ
 "לְטִטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ • וּכְתַבְתָּם עַל
 "מְזוֹזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ :

מה המאמר בו נשים עלינו מלכות אלוה ?

המאמר אשר בו נשים עלינו מלכות אלוה הוא
 מאמר הראשון : שִׁמְעַיִשְׂרָאֵל הִזָּה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה
 אֶחָד :

מה יש לחשוב בקריאת המאמר הזה ?

בקריאת המאמר הזה יחשוב הקורא כי אלוה אל
 שדי אחד יחיד מלך עליון בורא כל ושלטיט בעליונים
 ובתחתונים ובארבע רוחות העולם :

מה המאמר בו נשים עלינו שמירת מצותיו ?

המאמר אשר בו נשים עלינו שמירת מצותיו הוא
 המאמר ואהבת את יהוה אלהיך והלואה :

מה יש לחשוב בקריאת המאמר הזה ?

בקריאת המאמר הזה יחשוב הקורא כי אלוה בחר
 בנו ויפקד עלינו מצותיו וחפץ בשמירתנו אותם
 ונחת נִיחֻחַ לוֹ בְּעִבּוּדֵתֵנוּ אֵף כִּי הוּא דִּי לוֹ בְּנַפְשׁוֹ
 וְאֵינוּ צָרִיךְ לְעִבּוּדֵתֵנוּ וְלֹא לְתוֹדֵתֵנוּ וְלֹא לְתַהֲלִיתֵנוּ ;
 עַל כֵּן נִתְּאֲמַר לְאַהֲבֵי אוֹתוֹ וּלְהַפִּיק רְצוֹנוֹ וּלְהַשְׁמֵר
 מִהֲמָרוֹת אֵת פִּי כָל מְאוֹמָה :

סע קעננען לערנען, איזן פֿירכטען אונד זיינען געבאטען ניכט צו
ווידער האנדעלן. (1)

וואדורך ערקעננען וויר דיזעס אללעס ?

דורך בעטראכטונג זיינער ווערקע אים היממעל אונד אויף דער
ערדע, דען דיזע לעהרען אונס דיא ווייזהייט. אללמאכט אונד גיטע
גאטטעס קעננען.

III. ערקלעהרונג דעס צווייטען הויפטגעבאטעס.

וואס ענטהאלטעט דאז געבאט, גאטט פֿאן גאנצעס דערצען צו
דיהנען ?

עס ענטהאלטעט :

(א) דאס וויר טעגליך צווייאמאהל דאז דיך גאטטעס אנערקעננען,
אונד אונס זיינער געבאטע אונטערציהען, אונד

(ב) דאס וויר איהן אנבעטען זאללען.

אויף וועלכע ארט זאללען וויר דאז דיך גאטטעס אונד זיינע גע-
באטע אנערקעננען ?

אינדעם וויר טעגליך צווייאמאהל, מארגענס אונד אבענדס, פֿאלגענ-
דעס קאפיטל אויס דער הייליגען שריפט לעזען :

„הערע א ישראל ! דער עוויגע אונזער גאטט איזט איין איינ-
ציגעס עוויגעס וועזען : דוא זאלסט דען עוויגען דיינען גאטט
ליבען פֿאן גאנצעס הערצען, פֿאן גאנצער זעלע, אונד
גאנצעס פֿערמעגען : דיא ווארטע דיא איך דיר יעצט בע-
פֿעהלע, זאללען דיר שטעטס אים הערצען בלייבען, דוא
זאלסט זיא דיינען קינדערן איינשערפֿען אונד איממער דא-
פֿאן רעדען, ווען דוא צוהויזע זיצעסט אדער ווען דוא אויף
רייזען ביסט, ווען דוא דיך נידער לעגסט אונד ווען דוא
אויפֿשטעהסט : בינדע זיא צום צייכען אן דיינע האנד אונד
טרא-“

(1) ערקעננע דען גאטט דיינעס פֿאטערס, אונד דיהנע איהם פֿאן גאנצעס הערצן
אונד מיט פֿרווילליגעס געמיהטע, דען דער הערר דורכפֿארשט אללע הערצן,
אונד פֿערשטעהט אללע געדאנקען דער געמיהטער (ד"ה אכח, ט) : זא שפריכט
דער עוויגע, דער ווייזע ריהמע זיך זיינער ווייזהייט ניכט, דער שטארקע
ריהמע זיך זיינער שטערקע ניכט, אונד דער רייכע ריהמע זיך זיינער רייכטהימער
ניכט : זאנדערן וויר זיך ריהמעט, דער ריהמע זיך, מיך צו וויססען אונד צו
ערקעננען, דאס איך דער הערר בין, דער איך בארמהערציגקייט, רעכט אונד
גערעכטיגקייט אויף ערדען טוהע, דען אן דיזעס האבע איך איין וואהלגעפֿאללען.
שפריכט דער הערר (ירמ' ט, כג).

שְׁמוֹ וַיִּרְא מִפָּנָיו תָּמִיד לְבַלְתִּי עֲבוֹר עַל מִצְוֹתָיו (1):

בַּמָּה נוֹכַל לְהַכִּיר כָּל אֱלֹהָ ?

כָּל אֱלֹהָ נוֹכַל לְהַכִּיר בְּהִתְבּוֹנֵן מַעֲשֵׂי אֱלֹהָ בִּיצוּרָיו
בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וּבָאָרֶץ מִתַּחַת וּבְכָל אֲשֶׁר לְהַבִּיט
עֵין אָדָם פּוֹנֶה כִּי בְּכָל נִגְלָה רוֹמְמוֹת אֱלֹהָ חֲכָמָתוֹ
יְכַלְתוּ וְשׁוּבוּ :

III. באור מצות לעבוד את אלוה וקבלת עול מלכות

מה נכלל במצות לעבוד אותו בכל לבב ?

במצות לעבוד אותו בכל לבב נכלל :

(א) לשום עלינו מלכותו אלוה ומצותיו פעמים ביום:

(ב) להתפלל אל אלוה :

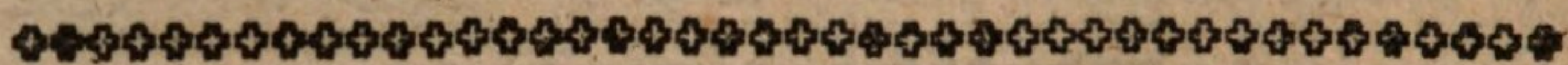
בַּמָּה נָשִׁים עָלִינוּ מַלְכוּתוֹ אֱלֹהָ וּמִצְוֹתָיו ?

מַלְכוּת אֱלֹהָ וּמִצְוֹתָיו נָשִׁים עָלִינוּ בְּקֶרֶא פְּעָמִים
בַּיּוֹם בְּקָר וְעָרֵב הִקְרִיָּאָה הַכְּתוּבָה בַּתּוֹרָה לֵאמֹר :
"שָׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה
אֶחָד • וְאַהֲבַת אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל
מְאֹדְךָ • וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר
אָנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם עַל לְבָבְךָ וְשִׁנְתָם
לְבָנֶיךָ

(1) דע את אלהי אביך ועבדהו כלב שלם ובנפש חפצה כי כל לבבות
דורש יהוה וכל יצר מחשבות מבין (ר"ה א כח , ט) : כה אמר יהוה
אל יתהלל החכם בחכמתו ואל יתהלל הגבור בגבורתו ואל יתהלל
העשיר בעשרו כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אתי כי
אני יהוה עשה חסד ומשפט וצדקה בארץ כי באלה חפצתי נאם
יהוה (ירמיה ט , כג) :

וואס האט זיך מענטש געגען זיך אונד זייגען געבענמענשען צו
בעאכטען ?

ער מוס אללעס וואס זיין אייגענעם וואהל אונד דאז וואהל זיינער
מיטמענשען בעפערדערט, טוהן, אונד אללעס וואס איהם אונד זיי-
נעם געבענמענשען צום נאכטהייל גערייכען קעננטע, אונטערלאס-
סען; אויך דיאיעניגען פפליכטען דיא דאז וואהל דער מענשליכען
געזעלשאפט בעצוועקען, וואפאן אויך דיא אללגעמיינע זיכערהייט
אבהענגט, דארף ער ניכט פעהנאכלעסיגען.

ערשטע אבהאנדלונג

פאן דען געבאטען דיא דער מענטש געגען גאטט צו בעאכטען
שולדיג איזט.

ערשטער אבשניט

I. פאן דען דרייא הויפט געבאטען.

וויא פיל זינד הויפטגעבאטע דיא דער מענטש געגען גאטט צו בע-
אכטען האט ?

הויפטגעבאטע זינד דרייא :

(א) גאטט ערקעננען,

(ב) איהן פאן גאנצעם הערצען דיהנען, אונד

(ג) געוויסע צערמאניעלגעזעטצע אויסאיבען, אלס איין צייכען אונד

אנדענקען פיר דיא וואהלטהאטען, דיא גאטט אונס פארצוגי-

ווייזע ערוויזען האט.

II. ערקלעהרונג דעם ערשטען הויפטגעבאטעס :

וואס פערשטעהט מאן אונטער דען ערשטען הויפטגעבאטע דער ער-

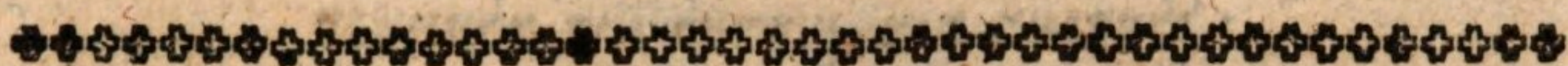
קעננטנים גאטטעס ?

גאטט ערקעננען, הייסט : זיינע אללמאכט, ערהאבענהייט אונד גרעס-

סע

מה יש להבין במצות שבין אדם לחברו ?

במצות שבין אדם לחברו יש להבין המצות אשר
תצוה הדת לאדם לעשות לטוב לו ולעמיתו ואת
אשר יזהר מעשות לרע לו ולעמיתו והחובות אשר
לגבר על רעהו בשבתם יחדו מושב ברית חברה :

תכן א ממצות שבין אדם לאלוה

פרק א באור ראשי מצות האדם לאלוה

I. באור ג' ראשי מצות התורה בכלל

מה חמה ראשי מצות התורה שבין אדם לאלוה ?

ראשי מצות התורה שבין אדם לאלוה שלשה :

- (א) לדעת את אלוה ,
- (ב) לעבוד אותו בכל לבב ,
- (ג) לעשות המצות אשר הם אור וזכרון על
הטובות אשר הותיר לנו אלוה בָּהֶם :

II. באור מצות ידיעת אלוה

מה יש להבין במצות לדעת אלוה ?

במצות לדעת את אלוה יש להבין לשם גדלת
אלוה רוממותו גבורתו ויכלתו אל לבנו ונכבד את

שמו

צווייטער טהייל

ענטהעלט דיא לעהרען פֿאם האנדעלן .

איינלייטונג

I. אינהאלט דער געזעטצט אונד איהרער איינטיילונג .

וואס פֿאלגט נאך דער לעהרע פֿאם גלויבען ?

נאך דער לעהרע פֿאם גלויבען , פֿאלגט דיא לעהרע פֿאם האנדעלן .

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דעם ווארטע האנדעלן ?

האנדעלן הייסט היר דיא געבאטע , דיא אונס דאז געזעטץ פֿאר-
שרייבט , גענויא אויסצאבען , וויא אויך דיא פֿערבאטע שטאנד-
האפט פֿערמיידען .

ווארין בעשטעהען דיזע געבאטע ?

זיא בעשטעהען א) אין דעם וואס דער מענש געגען גאטט אונד ב)
וואס ער געגען זיך אונד זיינען געבענמענשען צו בעאבאכטען האט .

וואס האט דער מענש געגען גאטט צו בעאבאכטען ?

ער מוס איהם , זיינעם שעפפֿער , ערהאלטער אונד וואהלטהטער ,
זיינע ליבע , עהרפֿורכט אונד דאנקבארקייט בעצייגען , אונד דורך
האנדלונגען זיא פֿייערליך אן דען טאג לעגען .

מ א מ ר ב

ממין למורי המעשה

פ ת י ח ה

I. תכן ענין מצות המעשה

מה יש ללמוד אחרי ידיעת למורי האמונה ?

אחרי ידיעת למורי האמונה יש ללמד מין למורי
המעשה :

מה נכלל בלמורי המעשה ?

בלמורי המעשה נכלל המצות אשר תצוה ה' דת
לעשות ולחדל :

איכה יש לחלק מצות המעשה בדת ?

מצות המעשה בדת יש לחלק בשני מיני מצות :

(א) מצות בין אדם ובין אלוה

(ב) מצות בין אדם ובין חברו :

מה יש להבין במצות שבין אדם לאלוה ?

במצות שבין אדם לאלוה יש להבין המצות אשר
תצוה ה' דת לעשות לכבוד אלוה לעבדו בהם
באשר הוא אלהינו מחוללנו השם נפשנו בחיים
והמיטיב לנו ואשר נקוה ממנו אשר עת' ונצח' :

גנעדן געגען דיא זינדער, בעשטראפֿעט איהרע פֿערגעהונגען ניכט
אויף דער שטעללע, זאנדערן ער איזט לאנגמיהטיג, לעסט איה-
נען צייט, איהרע זינדען צו בערייהען אונד זיך צו בעקעהרען.
(ב) ער איזט אבער אויך הולדרייך געגען דיא בוספֿערטיגען, אינדעם ער
איהנען איהרע זינדען פֿערצייהעט, אונד דאז פֿערגאנגענע ניכט
מעהר אהנדעט.

ל עסט זיך איינע צייט צור בוסע בעשטיממען ?

ניין, דען דער מענש קאן ניכט פֿריה גענוג בוסע טוהן, ווייל פֿיל
דאצו ערפֿארדערט ווירד דאז פֿערגאנגענע ווידער גוט צו מאכען,
אונד ער דאז ציעל זיינעם לעבענס ניכט בעשטיממען קאן, עס
קאננטע איהן דער טאד איבערראשען אונד ער פֿאלגליך אהנעבן
סע שטערבען; עס איזט דעמנאך ראהטזאם צייטליך זיך דאצו אנה
צושיקען. (6)

וויא ווירד עס דער זעלע איינעם זינדערס, דער אהנע בוסע גע-
שטארבען איזט, ערגעהען ?

דיזע מוס איינע צייטלאנג דורך דיא פֿיר איהרע פֿעסטגעזעצטע
שטראפֿע, נאך דער איינזיכט דעם געדעכטעסטען ריכטערס, פֿיר
איהרע זינדען ביסען, ביז זיא דורך דיא גנאדע גאטטעס אונטער
דיא הייליגען אויפֿגענאממען ווירד.

XI. פֿאן דער אנקונפֿט איינעם משיח, אונד דער אויפֿערשטעהונג דער טאדען.

וועלכע זינד דיא גלויבענסלעהרען, אויסער דענען דיא אין דען
דרייא הויפט גלויבענסארטיקל ענטהאלטען זינד ?

עס גיבט נאך צווייא בעזאנדערע גלויבענסארטיקעל, אין אנועהונג
דער האפֿנונג.

(א) אין איינער געוויסען צייט, דיא גאטט אלליין בעקאנט איזט,

ווירד ער דען אונס פֿערשפראכען משיח שיקען, דער אונס אין אונ-
זער פֿאטערלאנד ווידער צוריק פֿיהרען זאלל: אונד ענדליך גאר

(ב) אין דען שפעטעסטען צייטען, ווירד גאטט אללע טאדטען אויס

איהרען גרעבערן אויפֿערשטעהען לאסען: אונד זיא פֿאר דאז

געריכט שטעללען.

(6) גאטט פֿערדאמט קיינע זעלע, ער איזט פֿילמעהר דארויף בעדאכט דאס דער
אירע גלייטעטע ניכט גאנץ פֿערשטאכען ווערע (ש"ב יד, יד): בקעהרע
זיך איינען טאג פֿאר דיינעם טאדע (פרקי אבות): פֿערווייטע ניכט דיינע
פֿעליכט צו ערפֿילען; פֿערזעגערע דיינע רייע ניכט, ביז דוא אויף דעם קראנג
קענכעט ליגסט; צייגע, ווען דוא נאך זינדיגען קאננסט דיינע בעספֿערונג: זעטצע
קיינע בעשטיממע צייט פֿעסט ווען דוא זיך בעקעהרען ווילסט, בעדענקע דאס
דער טאד גיבט צעגערע (בן סירא יח, יג, יד).

וְחֲנוּן לַחַטָּאִים לְבַלְתִּי יִסֹּר אוֹתָם מִהֵר עַל עֲוֹנָם כִּי
אִם מֵאַרְיֶךְ אִפּוּ לָהֶם לָתֵת לָהֶם זְמַן לְהִנָּחֵם מִדֶּרֶכָם
הָרָעָה וּלְשׁוּב אֵלָיו (ב) אֱלֹהֵי רַב חֶסֶד לְסִלַּח לַעֲוֹן
הַשָּׁבִים אֵלָיו בְּאַמֶּת לְבַלְתִּי פִקּוּד עֲלֵיהֶם עוֹד
חַטָּאתָם :

מתי מועד החוטא לשוב ?

אִין מוֹעֵד לַחַטָּא לְשׁוּב וְלֹא יִכַּל הַחַטָּא דִּי הִקְדִּים
בְּתִשְׁבּוּתוֹ כִּי רַב מַעֲשָׂהוּ עָדִי יִתְקַן כָּל אֲשֶׁר עָוֹת
וְעָדִי יִסְכֵּן לְלַכֵּת הַדֶּרֶךְ הַטּוֹב וְהוּא אֵינְנוּ יוֹדֵעַ כַּמָּה
יָמֵי חַיָּיו וּמָתִי יָמוּת וְהָיָה הוּא כְּתֻמָּה וְהַמּוֹת
בְּפִתְעָה פְתָאם יַחְתּוּף אוֹתוֹ וּמָת וְעֲוֹנוֹתָיו עָלָיו עַל
כֵּן יִמָּהֵר וְלֹא יֵאָחֵר בְּתִשְׁבּוּתוֹ (6) :

מה מנת נפש חוטא אשר מת ולא זכה לשוב מחטאיו ?

חַטָּאָה תִּשָּׂא עַל פִּי מִדַּת מִשְׁפַּט אֱלֹהִים עַד אֲשֶׁר
תִּצְרַף וְתִטָּהֵר מֵעֲוֹנָהּ וְאַחֵר תִּאָּסֵף בְּחֶסֶד אֱלֹהִים
בֵּין נִשְׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים :

XI. מביאת המשיח ותחית המתים

מה למודי אמונה עוד בתוחלת אשר לבו ליחל ?

עוֹד שְׁנַיִם לְמוֹדֵי אֱמוּנָה יִשְׁנֶם בְּתוֹחַלַּת אֲשֶׁר אֲנוּ
מִיַּחְלִים : (א) הִנֵּה יָמִים בָּאִים וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים לָנוּ
אֶת מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד לְפָדוֹת הַגּוֹלִים וּלְהַשִּׁיבָם אֶל
אֶרֶץ אֲחֻזָּתָם (ב) וּבְאַחֲרֵית הַיָּמִים יַחְיֶה אֱלֹהִים
אֶת הַמֵּתִים מִקְבְּרֵיהֶם וַיִּקְוּמוּ לְמִשְׁפַּט בְּיוֹם הַדִּין
הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא :

(6) ולא ישא אלהים נפש וחשב מחשבות לבלתי ירח ממנו נדח
(ש"ב יד, יד) : שוב יום אחד לפני מותך (פרקי אבות) :
לא תתמה מה לעשות חובך ולא תאחר לשוב עד שכבד על
ערש דוי בעור חילד לחטא היטיב דרכך : אלתשים מועד לשוב
זכור כי המות לא יאחר (בן סירא יח, יג, יד) :

מענשען ווידער גוט מאכען (2) ער מוס ב) זיינען וואנדעל טעגליך
 בעסערן, זיך בעשטענדיג אין טוגענדען איבען, אונד גענויא אויף
 זיך זעהן, דאס ער ניכט אין דיא אבגעלעגטען לאסטער צוריק פֿעללט.
 (3) דאן ג) זיך צו גאט זיינעם שעפֿער ווענדען, איהם זיינע זינ-
 דען בעקענען, אונד איהן אום פֿערגעבונג אונד גנאדע ביטטען. (4)
 האט גאט וואהל דעם בוספֿערטיגען פֿערצייהונג צוגעזיכערט ?
 יא, גאט האט דעם בוספֿערטיגען, דער זיינע זינדען אויפֿריכטיג
 בערייהעט, פֿערגעבונג אנגעדייהען צו לאסטען פֿערשפראכען. (5) זא
 וויא עס געשריבען שטעהט : דער עוויגע איזט איין אללמעכטיגער
 גאט, אלל בארמהערציג אונד אללגענדיג, לאנגמיהטיג, פֿאן אונ-
 ענדליכער הולד אונד טרייע, דער מיססעטאהט, אכפֿאלל אונד זינ-
 דע פֿערגיכט.

וואס איזט אונטער דיזען אייגענשאפטען גאטטעס בעגריפֿען ?
 דארונטער איזט בעגריפֿען, א) גאטט איזט בארמהערציג אונד
 גנע-

(2) וואשט אייך, רייניגעט אייך, ענטפֿערנט אייערע בעזע האנדלונגען פֿאומיינען
 אויגען, לאסט באזהויט פֿאהרען : לערנעט גוטעס טוהן, ערפֿארשעט דיא געזעט,
 צע, שטעהעט דען אונטערדריקטען בייא, שאפט דען וואיזען רעכט, נעהמעט
 דער וויטווען קלאגע אן : וואהלאן ! לאכט אונס רעכטען שפריכט דער עוויגע,
 זאללען אייערע זינדען, וויא שארלאך ראטה, ווייס וויא שנעע ווערדען, זאל
 לען זיא ראטה וויא קערמיו ווארמבלוט, וויא ווייסע וואללע גלענצען (ישעי'
 א, פֿו יח).

(3) מיין זאחן, האכט דוא געזינדיגעט, זא פֿאהרע ניכט פֿארט, ביטטע גאטט פֿיר
 דאן פֿערגעגענע, זא ווירד טר דיר פֿערגעבען (בן סירא כא, א). ווער זיך פֿאן
 איינער טאדען בערייהונג רייניגעט אונד איהן ווידער בערייהרט, וואס ניטצט
 דען וואשען ? זא דער, וויינער זינדען וועגען פֿאסטעט, אונד זיא ווידער בע-
 געהעט, ווער ווירד זיין געבעט ערהעהרען, אונד וואס הילפט זיין פֿאסטען ?
 (שם לר, כו, כז).

(4) ווער זיינע לאסטער פֿערבערגט, דער ווירד ניכט גליקליך זיין, ווער זיא אבער
 בעקענעט, אונד דאפֿאן אכשטעהט, ווירד אין גנאדען אויפֿגענאמען (משלי
 כח, יג) : איך בעקענע מיינע זינדע דיר, מיין פֿערגעהען אונד פֿערבערגען.
 איך שפראך : מיינע מיססעטאהט געשטעהע איך דעם הערן, אונד דוא
 פֿערגאכסט מיר מיינער זינדענשולד (תהלים לב, ה).

(5) בעקעהרעט אייך צו דעם הערן אייערעם גאטטע, דען ער איזט גיטיג אונד
 בארמהערציג, לאנגמיהטיג אונד פֿאן אונענדליכער הולד, אונד ענדערט אפט
 דען ראטהעלום וועגען דעם בעזען וואס ער בעדראהעט (יואל ב, יג) : וויא
 גראס איזט דוא בארמהערציגקייט גאטטעס אונד זיינע פֿערווענדליכקייט געגען
 דיא צוריקקעהרענדיגען : דען גאטט איזט ניכט וויא איין מענש, אונד זיין
 ראטהעלום גלייכט ניכט דעם ראטה איינעם פֿלוישליכען וועזענס (בן סירא יז,
 כד, כה) : וואס איזט דער מענש ? וואס זיינע פֿעהלער ? וואס זיינע פֿאר-
 ציגע ? וואס זיין גליק ? וואס זיין אונגליק ? זיין לעבענס ציל ווען עס לאנגע
 דויערט, איזט הונדערט יאהרע, וויא איין וואססערטראפֿען אויס דעם אצעאן,
 וויא איין זאנד קערנען אויס דען זאנדעכען : אויך טויענד יאהרע זינד
 איין ניכט, וויא איין טאג פֿאן דער עוויגקייט : דארום איזט גאטט לאנג-
 מיטיג געגען דיא מענשען, אונד גאט זיינע בארמהערציגקייט איבער זיא
 אויס : ער ווייס גאר וואהל וויא ניכטיג איהר ענדע איזט, דארום פֿערצייהט
 ער איהנען (שם לר לח).

אָשֶׁם לַעֲמִיתוֹ (2 ב) יִשִּׁים עֵינָיו וּלְבֹו מְאֹד עַל
דְּרָכָיו וְעַל מַעֲשָׂיו לְהִיטִיב אוֹתָם תָּמִיד וְלֹא יָשׁוּב
עוֹד לְכַסְלָהּ (3 ג) יִשְׁעָה אֶל אֱלֹהֵי וַיִּתְּנָהּ בְּפֶה
אֶת כָּל חַטָּאֵיו וַיִּבְקֶשׁ מִלִּפְנֵי לְסִלַּח לוֹ (4):

הַהִבְטִיחַ אֱלֹהֵי סְלִיחָה לְחַטָּאִים בְּשׁוּבָם מִדֶּרֶךְ הָרָעָה ?

כֵּן הִבְטִיחַ אֱלֹהֵי סְלִיחָה לְחַטָּא בְּשׁוּבוֹ אֲדִיו (5)
כִּמָּה שָׁנָאֵמַר יְהוָה אֵל רַחוּם וְחַנוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב
חֶסֶד נוֹשֵׂא עוֹן וּפֹשֵׁעַ וְחַטָּאָה (סְמוּת לז):

מָה הַמְדוּת אֲשֶׁר נִכְלְלוּ בְּשִׁמּוֹת הָאֱלֹהִים ?

שְׁתֵּי מְדוּת נִכְלְלוּ בְּשִׁמּוֹת הָאֱלֹהִים (א) אֱלֹהֵי רַחוּם
וְחַנוּן

(2) רָחַצוּ הַזִּכּוֹ הַסִּירוּ רוּעַ מַעֲלָלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינֵי חֲדָלוּ הָרַע לְמַדּוֹ
הִיטִיב דְּרָשׁוּ מִשְׁפָּט אֲשֶׁרוֹ חֲמוּץ שִׁפְטוֹ יָתוּם רִיבֹו אֶלְמָנָה לְכוּ
נָא וְנוֹכַחַה יֹאמַר יְהוָה אִם יִהְיוּ חַטָּאֵיכֶם כְּשָׁנִים כְּשֶׁלֶג יִלְבִּינוּ
וְאִם יֹאדִימוּ כְּתוֹלַע כְּצִמְרֵי יִהְיוּ (יִשְׁעִי א, טו):

(3) בְּנֵי חַטָּאת חָדַל בִּקְשׁ עַל הָעוֹבְרוֹת וַיִּכְפְּרוּ לָךְ (בֶּן סִירָא כֵּא,
יֵא): רֹוּחַץ מִמֶּת וְנִהַפֵּךְ אֵלָיו אֵיךְ יִטְהַר צֶם עַל חַטָּאֵיו וְשֵׁב
אֵלֵיהֶם שׁוּעוֹ מִי יִשְׁמַע צוֹמוֹ מָה יוֹעִיל (שֵׁם לז, כו, כז):

(4) מִכֶּסֶה פִּשְׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹרָה וְעוֹזֵב יְרוּחָם (מִשְׁלִי כח, יג):
חַטָּאתִי אֹדִיעַךְ וְעוֹנִי לֹא כִסִּיתִי אִמְרָתִי אֹדָה עָלִי פִּשְׁעֵי לִיהוָה
וְאַתָּה נִשְׂאת עוֹן חַטָּאתִי סִלָּה (תְּהִלִּי לב, ג):

(5) שׁוּבוּ אֵל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי חֲנוּן וְרַחוּם הוּא אֶרֶךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד
וְנָחָם עַל הָרָעָה (יִוָּאל ב, יג): מָה שְׂגִיאוֹת רַחֲמֵי אֵל נוֹשֵׂא עוֹן
שֹׁבִים כִּי לֹא כִבֵּן אָדָם אֵל וְלֹא כַעֲצַת בְּנֵי בָשָׂר עֲצָתוֹ מָה אֲנוֹשׁ
מָה חֲסִירוֹנוֹ וּמָה יִתְרוֹנוֹ מָה אֲשֶׁרוֹ וּמָה אֲסוֹנוֹ וְאִם רַבּוּ יָמָיו
מֵאַה שְׁגָה בְּטָפָה מִן הַיָּם וּכְגִדְגִיד חָלָ גַם אֵלֶּף שָׁנִים כִּאִין הִמָּה
כִּיּוֹם אֶחָד מוֹל הַנֶּצֶחַ עַל כֵּן אֶרֶךְ אֱלֹהֵי רוּחוֹ לְבְנֵי אָדָם וְשִׁפְךְ
רַחֲמָיו עֲלֵיהֶם הוּא יָדַע מָה אַחֲרִיתָם עַל כֵּן הוּא מְרַבֵּה לְסִלַּח
(בֶּן סִירָא יז, כד, כה - לח):

דייטליכן בעגריף פֿאן איהרער בעלאהנונג אונד בעשטראפֿונג מאכען .
עס מוס אונס הינלענגליך זיין צו וויססען , דאס בעלאהנונג אין
איינער אונאונטערבראכענען גליקזעליגקייט , (3) אונד שטראפֿע אין
איינען פיינליכען צושטאנד דער זעלע בעשטעהט .

X. פֿאן דער בוסע .

איזט פֿיר דען זינדער קיין מיטטעל פֿארהאנדען , וואדורך ער דער
שטראפֿע ענטגעהען קאן ?

אויך פֿיר דען זינדער גיבט עס איין מיטטעל דער שטראפֿע צו
ענטגעהען , ווען ער זיינע זינדען פֿערלעסט אונד זיך בעסערט . (1)
וויא נענט מאן דיזע בעסערונג ?
בוסע .

וויא טוהט מאן בוסע ?

בוסע מוס מאן טוהן מיט דען געדאנקען , אונד מיט טאהטען .

וויא טוהט מאן בוסע מיט דען געדאנקען ?

ווען מאן דיא בעגאנגענע זינד ערנסטליך בערייהעט , אונד דען פֿע-
סטען פֿארזאץ פֿאססעט זיך צו בעסערן ; ביידע ערפֿאלגען , זאבאלד
דער זינדער אין זיך געהט , אונד דיא ערהאבענהייט גאטטעס , זיינע
הייליגקייט , גיטע אונד אללמאכט זיך פֿארשטעללט , דען דורך דיזע
פֿארשטעללונג ווירד ער בעוואגען זיינע זינדע , וואדורך ער דיא
גאטטהייט בעליידיגעט האט , צו פֿעראבשייען , אונד דען גוטען
פֿארזאץ צור בעסערונג צו פֿאססען .

ווארין בעשטעהט דיא בוסע אים האנדעלן ?

דיא בוסע אים האנדעלן בעשטעהט דארין : דער ביססענדע מוס א
אללע בעגאנגענע פֿעהלער אונד פֿערגעהונגען געגען גאטמי אונד דיא
מוענ

(3) גלויבטע איך , נישט אים לאנדע דעם לעבענס , דיא זעליגקייט פֿאס הערן צו
שויען (תהלים כז , יג) .

(1) דער גאטטלאזע פֿערלאסטע כון זיינען וועג , אונד דער אונגערעכטע זיינע איבלען
געזיכנונגען , ער בעקעהרע זיך צו גאט , אונד צו אונזערם הערן , זא ווירד
ער זיך זיינער ערבארמען , ווייל ער געניגט איזט צו פֿערגעבען (ישעי' נה , ז) ;
יעראך דענען דיא זיך בעקעהרען רייכט ער דיא האנד , דיא אבער אין איהרער
באזהייט אונגעזאגטען פֿארט וואנדעלן געהען צו גרובע (בן סירא יז , יט) .

שָׁכְרָה וּמָה עָנְשָׁהּ יָרַב לָנוּ לָדַעַת, כִּי נֶפֶשׁ צַדִּיק
תִּזְכֶּה לְנֶעַם מִתְמִיד (3) וְנֶפֶשׁ רָשָׁע תִּהְיֶה לְחֶרֶף
וּלְדָרְאוֹן, וַיֹּתֵר אֵין בִּיכָלֵתָנוּ לָדַעַת מִנִּפְשָׁנוּ בְּעוֹר
מַעֲבִי עֲנִי הַחֲמֹר סוֹכְכִים בְּעֶדָה :

X. מַגֵּד הַתְּשׁוּבָה וְחִנּוּאִיהָ

הֲאֵין תְּרוּפָה לַחוּטָא לְהִנָּקָה מִחֲטָאִיו וּלְהִנָּצֵל מִעֲנָשׁ ?
גַּם לַחוּטָא יֵשׁ תְּרוּפָה לְהִנָּקָה מִעוֹן וּלְהִנָּצֵל מִעֲנָשׁ
בְּהִיטִיבוֹ דְרָכָיו וּמַעֲלָלָיו (1) :

בְּמָה יִיטִיב הַחוּטָא דְרָכָיו וּמַעֲלָלָיו ?

בְּתִשׁוּבָה :

בְּמָה תִּהְיֶה הַתְּשׁוּבָה ?

הַתְּשׁוּבָה הִיא בְּמַחֲשָׁבָה וּבְמַעֲשֵׂה :

מָה הִיא הַתְּשׁוּבָה בְּמַחֲשָׁבָה ?

הַתְּשׁוּבָה בְּמַחֲשָׁבָה הִיא נַחֲמָה עַל מַעֲשָׂיו שָׁעֲשָׂה
וְשִׁימַת הַלֵּב לְאַחַב הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים, וְשִׁנְיָהֶם
יָבוֹאוּ לוֹ בְּהִשְׁכּוֹ אֶל לְבוֹ רֹמְמוֹת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר חָטָא
לוֹ וְקִדְּשָׁתוּ וַיִּכָּלְתוּ וַיִּטְוּבוּתָיו אִזּוּ יִכְנַע לְבָבוֹ וַיִּתְּעַב
אֶת חָטָאִיו בְּכָל לְבוֹ וַיֵּאָהֵב אֶת הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר :

מָה הִיא הַתְּשׁוּבָה בְּמַעֲשֵׂה ?

הַתְּשׁוּבָה בְּמַעֲשֵׂה (א) הֵשֵׁב יִתְקַן כָּל מַעֲוֹת אֲשֶׁר
יָכַל לְתַקֵּן בְּאֲשֶׁם אֲשֶׁר לֵאלֹהֵי וּבְאֲשֶׁם אֲשֶׁר
אֲשֶׁם

(3) לֹא־הָאִמְנָתִי לִרְאוֹת בְּטוֹב יְהוָה בְּאֶרֶץ הַחַיִּים (תְּהִלָּה בִּז, יג) :

(1) יַעֲזֹב דָּשַׁע דְּרָכָיו וְאִישׁ אֶחָד מִחֲשֻׁבוֹתָיו וַיֵּשׁוּב אֶל יְהוָה וַיִּרְחַמְהוּ
וְאֵל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסַלַח (יִשְׁעִי בִּז, ו) : אִפְסֵי לְשׁוֹבִים
יִהְיֶה יָד וּמַחֲזִיקִים בְּרַעְתָּם יֵאָבְדוּ (בֵּן סִירָא יו, יט) :

מען, אב זיא איין וואהרעם גליק, אדער איין ווירקליכעס אונגליק
צו פֿאלגע האבען ווערדען. דען וויל אפֿט איזט אויס דעם, וואס
אונס איין איבעל שין, איין גראסעס גליק ערפֿאלגעט, אונד אויך
אומגעקעהרט. (13)

וועלכער טראסט בלייבט דעם טוגענדהאפֿטען איבריג, דעם עס
לעבענסלענגליך אונגליקליך געהט?

דער טראסט איינער עוויגען גליקזעליגקייט, דיא איהם אין איינעם
צוקינפֿטיגען בעסערס לעבען אויפֿבעוואהרט איזט. (14)
וואס שטעהט דעם בעזען, דער היר אונגעשטראפֿט איין לאסטער
האפֿטעס לעבען פֿיהרט, בעפֿאר?

דיא געביהרענדע שטראפֿע אין איינעם צוקינפֿטיגען לעבען, ווא
גאטט אלס אונפֿארטייאישער ריכטער דיא זעלען ריכטעט.

IX. פֿאן דער בעלאהנונג אונד בעשטראפֿונג אים צוקינפֿטיגען לעבען.

וואס איזט אונטער דעם זעלענגעריכטע צו פֿערשטעהען?
דארונטער איזט צו פֿערשטעהען, דאס דיא זעלע נאך איהרעם
שיידען פֿאן קערפֿער, פֿאר דאז געטטליכע געריכט געצאגען ווירד,
ווא זיא איבער איהרע אויפֿפֿיהרונג אין דיזעם לעבען רעכענשאפֿט
געבען מוס. (1) אונד נאך פֿערדיהנסטען בעלאהנעט אדער בעי
שטראפֿעט ווירד. (2)

קעננען וויר אונס דיא בעלאהנונג אונד שטראפֿע דער זעלע עבן
זא דייטליך אלס דיא דעם קערפֿערס פֿארשטעללען?
ניין, זא וועניג וויר איהר וועזען בעגרייפֿען קעננען, ווייל זיא ניכט
קערפֿערליך איזט (*). עבען זא וועניג קעננען וויר אונס, זא לאנגע
זיא נאך מיט איינער קערפֿערליכען היילע אומגעבען איזט, איינען
דייט.

(13) האבט איהר גלייך דיא אבזיכט געהאבט מיר בעזעס צו טוהן, זא האט גאטט
דאך צור אבזיכט געהאבט עס צום גוטען צו לענקען (ברא' כ. כ.)

(14) וויל גראס איזט יענע זעליגקייט, דיא דוא פֿערוואהרט פֿיר דיינע פֿערעהרער.
דיא דוא ערצייגעט פֿאר אללען מענשען דיא אויף ריך פֿערטרויען (תהלים
לא, כ.)

(1) דען אללע האנדלונגען (דעם מענשען) ווירד גאטט נאך דען פֿערבארגענען אבז
זיכטען ריכטען, אב דיזע גוט אדער בעזע ווארען (קהל' יב. יד.)

(2) דען גערעכטען אונד דען רובלאזען ווירד גאטט ריכטען, דען יעדעס וועזען האט
זיינע בעשטיממונג, אונד יעדע האנדלונג איהרען לאהן — דארט (שם ג. יו.)

(*) זיהע דריטען אבשניט XI. געשפרעך

מֵהֶם הַטּוֹבָה הִיא וְאִם רָעָה, כִּי הִמָּה תַּחַת
מַסְבּוֹת מִתְּהַפְּכוֹת מִטּוֹב לרָע וּמִרָע לטוֹב וְכִמָּה
מַעֲשִׂים חֲשַׁבְנוּם אַחֲנָנוּ רָעוֹרָת וְאַחֲרִיתָם טוֹבוֹת
גְּדוּלוֹת מְאֹד (13) :

מָה תִּקְנוֹת הַצַּדִּיק אֲשֶׁר יֵרַע לוֹ כָּל יָמֵי חַיָּיו וּבִמָּה יִנְחָם ?
תִּקְנוֹת הַצַּדִּיק אֲשֶׁר יֵרַע לוֹ כָּל יָמֵי חַיָּיו אֶל רַב
טוֹב הַצָּפוֹן לוֹ בְּעֵתִיד בְּחַיֵּי הָעוֹלָם (14) :

וְכִמָּה מִגּוֹר הָרָשָׁע הַמְּצַלִּיחַ כָּל יָמֵי חַיָּיו ?
מִגּוֹר הָרָשָׁע אֶל יוֹם מִשְׁפָּט הַנִּפְשׁוֹת אֲשֶׁר עֲתִיד
לָתֵת דִּין וְחֶשְׁבוֹן עַל כָּל הִרְכָּיו וְעוֹנוֹ יִשָּׂא :

IX. מַגְמוֹל וְעֶנֶשׁ נִצְחִי

מָה יֵשׁ לְהַבִּין בְּמִשְׁפָּט הַנִּפְשׁוֹת אַחֲרֵי מוֹת הָאָדָם ?
בְּמִשְׁפָּט הַנִּפְשׁוֹת יֵשׁ לְהַבִּין, כִּי הַנֶּפֶשׁ בְּצֵאתָהּ
מִגּוֹיָתָהּ תִּעֲמֹד לְמִשְׁפָּט אֱלֹהִים וְיִבְקְרוּ כָּל מַעֲשֵׂיהָ
בֵּין טוֹב וּבֵין רָע (1), וְגִמּוּלָהּ עַל כִּי פָעְלָה תִּשָּׂא
שָׁם (2) :

הַנוֹכַל לְדַמּוֹת שָׂכָר הַנֶּפֶשׁ וְעֶנֶשָּׂה בְּחַיֵּי הָעוֹלָם ?
לֹא ! כִּי כַּאֲשֶׁר לֹא נוֹכַל לְדַמּוֹת הַנֶּפֶשׁ בְּתֹאֲרָה
וּבְתִמוּנָה כִּי אֵינָנָה גּוֹף *) כֵּן לֹא נוֹכַל לְדַמּוֹת מָה
שֶׁכֶּרָה

(13) אַתֶּם חֲשַׁבְתֶּם עָלַי רָעָה וְאֱלֹהִים חֲשַׁבָה לטוֹבָה לְמַעַן עֲשֶׂה כִּיּוֹם
הַזֶּה לַחַיּוֹת עִם רַב (בְּרֵאשִׁי' ג, כ) :

(14) מָה רַב טוֹבָךְ אֲשֶׁר צִפְנָת לִירֵאִיךָ פַּעֲלָת לַחוֹסִים כִּךְ נִגְדַּר בְּנֵי אָדָם
(תְּהִלֵּי' לֹא, כ) :

(1) כִּי אַתְּ כָּל מַעֲשֶׂה הָאֱלֹהִים יִבְיֵא בְּמִשְׁפָּט עַל כָּל נַעֲלָם אִם טוֹב
וְאִם רָע (קֹהֶלֶת יב, יד) :

(2) אַתְּ הַצַּדִּיק וְאַתְּ הָרָשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי עַתָּה לְכָל חַפֵּץ וְעַל כָּל
הַמַּעֲשֶׂה שָׁם (שָׁם ג, יז) :

(*) עֵינַי לַעֲיִל פ"ג דְּנֹר יא *

אדנע צורייכענדעם גרונדע זיין, ווען דער איינע לעבענסלענגליך
אונגליקליך, אונד דער אנדערע הינגעגען גליקליך איזט. (10)
וואהער ריהרט דען דיזער אונס צוויידער שיינעבדע לויף דער וועלט?
דיזער ריהרט בלאס פֿאן דער קורצזיכטיגקייט אונזערס פֿערשטאנ-
דעם הער, דער צו בעשרענקט איזט דיא רעגירונג גאטטעס, וויא ער
נאך זיינער אונענדליכען ווייזהייט גערעכטיגקייט, אונד מיט זיינען
צוועקען איבעראיינשטימומענד, דיא וועלט רעגירט, איינזעהען צו
קעננען, (11) דאהער קעננען וויר אויך ניכט זיינע ארט צו בעלאה-
נען אונד צו בעשטראפֿען אונס פֿארשטעללען, אונד עבען אויס די
זער בעשרענטקייט אונזערס פֿערשטאנדעס קעננען וויר וועדער מיט
געוויסהייט בעהויפטען ווער וואהרהאפֿט פֿראס אדער לאסטער-
האפֿט איזט, (12) נאך דיא עראייגניססע אים פֿאראויס בעשטימו-
מען

(10) זאללטע גאטט אונרעכט ריכטען, אדער דער אללמעכטיגז דיא גערעכטיגקייט
פֿערלעטצען? (איוב ח, ג): פֿערן איזט באוהייט פֿאן גאטט, אונרעכט פֿאן דעם
אללמעכטיגען: וואהרליך! גאטט איבט קיינע געוואלט אויס, דער אללמעכ-
טיגע פֿערלעטצט דאן רעכט ניכט, זאנדערן ער פֿערגילט דעם מענשען נאך זיינען
פֿערדינסטען, אונד פֿערפֿעהרט מיט איהם נאך זיינער אויפֿפֿיהרונג (איוב לד,
יב): ער ווירד דען רעדליכען ניכט פֿעראכטען, נאך דען באוהאפטען אונד
טערשטיצען (שם ח, כ): לאס איסמעהין דען זינדער הונדערטמאל בעזעס
פֿעראיבען אונד נאכזיכט ערפֿאהרען, — איך בין פֿעסט איבערצייגט, זעליג
קייט איזט דעם גאטטעספֿירכטיגען לאזן געוויס, ווייל ער גאטט פֿירכטעט:
דער זינדער אבער ווירד אן דיזער זעליגקייט קיינען טהייל האבען, ווייל ער
גאטט ניכט, אכטעט (קהל ח, יב יג).

(11) דען מיינע געדאנקען זינד ניכט וויא אייערע געדאנקען, אונד אייערע וועגע
זינד ניכט וויא מיינע וועגע, גלייך וויא דיא היממעל איבער דיא ערדע ער-
העהט זינד, זא זינד מיינע וועגע איבער אייערע וועגע, אונד מיינע געדאנ-
קען איבער אייערע געדאנקען ערהאבען (ישעי' נה ח): ווער האט דען גייכט
דעם הערן בעשטיסמעט? ווער וואר זיין ראטהגעבער? טיט וועס איזט ער צו
ראטה געגאנגען, ווער האט איהן אונטעריכטעט, אונד דען וועג דער גערעכט-
טיגקייט געלעהרט? ווער האט איהן אין דער וויסענשאפט אונטערוויזען, אונד
איהם דען וועג דער קלוגהייט געצייגעט? (ישעי' מ, יג, יו): וויללסט דוא
דער גאטטהייט פֿערבארגענסטעס אויפֿפֿינדען? ערריכען דער אללמאכט בע-
שטיממונג? זיא איזט העהער אלס דיא היממעל, וויא וויללסט דוא זיא ער-
לאנגען? טיפֿער אלס דיא אונטערוועלט, וויא קאננסט דוא זיא ערגרינדען?
איהר מאס איזט לענגער אלס דיא ערדע, אונד ברייטער אלס דאן מער?
ווען ער אללעס אומקעהרען, אדער אויף איינען הויפֿען צוואממען ווערפֿען
ווירדע, ווער וואלטע איהם ווידערשפֿרעכען? ער קעננעט דיא ניכטיגקייט דער
מענשען, זיהעט איהר אונרעכט איין, זאללטע ער עס ניכט אכטען? (איוב יא,
י א): וויא שטורמוינדע דיא בור בעמערקט אבער ניכט געזעהען ווערדען, זינד
גאטטעס וועגע: ווער ווילל זיינע שטראפֿגעריכטע פֿארהער פֿערקינדען, וואמיט ער
שטראפֿגעריכטע איבט? ווער וויל זיא אבווארטען, דען ער איזט געשווינד איס
דראהען, אבער צעגערנד איס אויסאיבען: דאן מענשליכע הערץ קאן דיועס ניכט
דורכרענקען, ווער קאן דיא געטטליכע רעגירונגסארט פֿאססען? (בן סירא טו, כו ב ח)
(12) ניכט זא וויא דער מענש זיהעט, (זעהט גאטט) דער מענש זיהעט בלאס אויף
דען שיין, גאטט אבער שויעט אויף דאן אינגערע (ש"א טו, ו).

וְכָל דַּרְכָּיו מִשְׁפָּט אֵין עוֹל, וְאֵין כְּמִקְרָה זֶה כְּמִקְרָה
זֶה בְּלֹא מִשְׁפָּט (10) :

מִה אֵיפֹה הַדָּבָר כִּי סֵדֶר מִשְׁפָּט הַנִּהְנֶה תַּתְּבֵּל בְּפִלְאָת בְּעֵינֵינוּ ?

קֶצֶר בִּינְתָנוּ הוּא זֶה כִּי שְׁגָבָה מִמֶּנּוּ מַחְשַׁבַת אֱלֹהִים
(11) וְצָר מִהֲכִיל לִבֵּנוּ אֵיךְ יִנְהַג אֶת הַיָּקוֹם בְּחִכְמָתוֹ
לֵאמֹר חֶקֶר וּבְצִדְקָתוֹ לֵאמֹר עֶרֶךְ, עַל כֵּן נַעֲלָמוּ
מֵאֲתָנוּ דַּרְכֵי מִשְׁפָּטָיו אֵיךְ יִגְמַל לְאִישׁ וְאִישׁ כְּפִי
מַעֲלָלָיו שָׁכַר אוֹ עָנָשׁ, וְכִמּוֹ כֵּן קֶצֶרָה דַּעֲתָנוּ
מִהַחֲלִיט הַצְדִּיק הוּא אֲשֶׁר צָדִיק בְּעֵינֵינוּ וְאִם רָשָׁע
הוּא אֲשֶׁר רָשָׁע בְּעֵינֵינוּ (12) אֵךְ כִּי אֵין לֵאל
יָדָנוּ לְצַפּוֹת מְלַפְנֵים תַּכְלִית הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר תִּגְיַע
מֵהֶם

(10) הֵאל יַעוֹת מִשְׁפָּט וְאִם שְׂדֵי יַעוֹת צֶדֶק (אִיּוֹב ח, ג) : חֲלִילָה
לֵאל מִרְשָׁע וְשְׂדֵי מַעוֹל : אֵךְ אִמְנֵם אֵל לֹא יִרְשִׁיעַ וְשְׂדֵי לֹא
יַעוֹת מִשְׁפָּט כִּי פֶעַל אֲדָם יִשְׁלַם לוֹ וּכְבָּאֲרַח אִישׁ יִמְצִיאֵנוּ (שֵׁם לר),
י - יב) : הֵן אֵל וְלֹא יִמָּאֵם תָּם וְלֹא יַחְזִיק בִּיד מִרְעִים (שֵׁם ח, ב) :
אֲשֶׁר חוֹטֵא עוֹשֶׂה רַע מֵאֵת וּמֵאֲדִיד לוֹ כִּי גַם יוֹדַע אֲנִי אֲשֶׁר יִהְיֶה
טוֹב לִירָאִי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר יִירָאוּ מִלִּפְנֵיָו; וְטוֹב לֹא יִהְיֶה לְרָשָׁע אֲשֶׁר
אֵינָנו יִירָא מִלִּפְנֵי אֱלֹהִים (קֹהֶלֶת ח, יב, יג) :

(11) מִי תִכֵּן אֶת רוּחַ יְהוָה וְאִישׁ עֲצָתוֹ יוֹדִיעֵנוּ אֶת מִי נוֹעֵץ וַיִּבְיָנָהוּ;
וַיִּלְמְדֵהוּ בְּאֲרַח מִשְׁפָּט וַיִּלְמְדֵהוּ דַּעַת וְדֶרֶךְ תְּבוּנוֹת יוֹדִיעֵנוּ (יִשְׁעִי'
מ, יג, יד) : הַחֶקֶר אֱלֹהִים תִּמְצָא וְאִם עַד תַּכְלִית שְׂדֵי תִמְצָא : גִּבְהִי
שָׁמַיִם מִהַ תִּפְעַל עֲמוּקָה מִשְׁאֵל מִהַ תִּרְעַע : אֲרֻכָּה מֵאֲדָן מִדָּה וּרְחֹבָה
מִנִּי יָם : אִם יַחֲלִיף וַיִּסְגֵּד וַיִּקְהֵל מִי יִשְׁיַבְנוּ; כִּי הוּא יִרְעַ מִתִּי שׂוֹא
וִירָא אוֹן וְלֹא יִתְּבוּן (אִיּוֹב יא, ז - יא) : הֵלֹא כְּסוּפָה אֲשֶׁר לֹא
שׂוֹפֶתוֹ עֵין כֵּן דַּרְכֵי אֱלֹהִים מִמַּעַל : מִי מִבָּשָׂר מִשְׁפָּטוֹ מִלִּפְנֵים וּמִי
יַחֲלִי יוֹם בָּאוּ : קֶצֶר לֵב אֲנוּשׁ מִהֲבִין וּמִשְׁטָר מִמִּשְׁלָתוֹ מִי יִכִּיל (בן
סִירָא טו, כו - כח) :

(12) כִּי לֹא אֲשֶׁר יִרְאֶה הָאָדָם כִּי הָאָדָם יִרְאֶה לְעֵינָיִם וְהָאֱלֹהִים יִרְאֶה
לְלִבָּב (ש"א טז, ז) :

גיבט עס אבער ניכט אויך דראממע, דענגען עס לעבענסלענגליך
אונגליקליך, אונד ווידער לאסטערהאפטע, דענגען עס ביז אס עג-
דע איהרעס לעבענס וואהל ערגעהט. אונד וויא לעסט זיך דיזעס
מיט דער גערעכטיגקייט גאטטעס פֿעראיינבארען ?

אללערדינגס גיבט עס דער איינען אונד דער אנדערן ניכט וועניג
אין דיזער וועלט. (8) וואריבער דען אויך ווייזע מעננער, יא זאגאר
פראפעטען, שאן אין דען עלטעסטען צייטען, איהרע פֿערוואונג-
דערונג געאייסערט אונד דאראיבער רייפֿליך נאכגעדאכט האבען.
(9) דאס איבעראיינשטיממענדע רעזולטאט איהרעס נאכדענקענס
אבער וואר: דא דעססען אונגעאכטעט גאטטעס פֿערפֿאהרען
העכסט גערעכט אונד אהנע טאדעל איזט, פֿאלגליך קאן עס ניכט
אהנע

קינדערן, (דורך זיידען זיא צור בעסערונג צו ערמאהנען), דאמיט ער איהרע
זעלע פֿאם פֿערדערבען צוריק רופֿע, אונד זיא מיט דעם ליכטע דער לעבענדיגע
ערדיכטעטע (איוב לג, כט, ל):

(8) איך האבע מאכערלייא ערעכט, אין דען טאגען מיינעם אייטעלן ראזיינ'ס:
גערעכטע גינגען אונטער בייא איהרע גערעכטיגקייט, גאטטלאזע דויערטען פֿארט
אין איהרע באזהייט (קהלת ז, יז): פֿרייאליך געשיהט דיעס אייטעל אויף ער,
דען, דאז עס גערעכטע גיבט דענגען ווידערפֿעהרט וואו רוכלאזען, אונד היב,
ווידערום בעזע דענגען געשיהט וואס גערעכטען ווידערפֿאהרען זאלטע (שם
ח, יג):

(9) מאכע מיר דיינע וועגע בעקאנט, דאמיט איך דיך ערקעננע (שמות לג, יג):
איך ווייס א הדר, דאס דוא גערעכט ביזט, אב איך שאן מיט דיר רעכטע,
גלייכוואהל איך מיט דיר רעדע וואס מיך בילליג דינקעט: ווארום זינד
דיא גאטטלאזען אין איהרעם טוהן אונד לאססען זא גליקליך? עס געהט אללען
וואהל, דיא זינדיגען אונד בעזעס טוהן (שם ב, צ). ווארום זיהעסט דוא דען
דען איבעלטעהערן צו, אונד שווייגעסט, ווען דער גאטטלאזע רעניעניגען
פֿערשלינגט דער גערעכטער איזט אלו ער? (חברוק א, יג): צוואר ווערען מיינע
פֿיסע פֿאכט געזונקען, איין ניכטס, זא גליטטען מיינע שריטטע היין: שאן פֿינג
איך אן פֿעררוכטע צו בעניידען, ווען איך בעגליקטע פֿרעפֿלער זאה; קיין קנאט,
טען העמט איהרע טאגעלויף, איהרע קרעפטע בלייבען אונגעשוועכט דארום
שטאלצירט דער טראץ אין איהרעם נאקען, אונד פֿרעפֿעל איזט איהר ליבלינגס
שמוק: — זיא העהנען, לעכטערן, רעדען בובענשטיקע פֿאן איהרע שטאל-
צען העהע העראב: געביטען האך וויא ווענ'ס פֿאן היסמעל קעמע, אונד אויף
דער ערדע גילט איהר ווארט: זיא וועהנען, קאן גאטט וויססען וואו געשיהט?
וויא קאן דער העכסטע הירויף מערקען: זעהט דיזע פֿרעפֿלער היר יא בליהען
אין שטעטעם גליק אונד איבערפֿלוס: זאלל איך אומזאנסט מייין הערץ דעם גוטן
ווייהען, אונד מיינע הענדע אין אונשולד וואשען? איך דאכטע איהם נאך,
אונד זוכטע וואהרהייט, דאך אללעס פֿארשען וואר נור קוואל: ביז איך אין
דאז הייליגטוהם רעס הערען געקאממען, איהר ענדע אבצוזהן געלערנט (חזקוני
פֿג, ב יז):

הלא יש אנשים טובים וישרים וכל ימי חייהם רעים ורשעים וכלו
בטוב ימיהם ושניהם בנעימים ואיך יבזו זה במשפט צדק אלוה ?

כן הוא: יש צדיקים ורע להם ורשעים וטוב להם
בחי' ההכל (8) כי על כן רבים מאנשי השם
אשר מעולם וגם הנביאים אשר ראו כן תמיהו וגם
חקרו (9) וכלם יענו פה אחד, כי אך טוב אלוה
וכל

יפעל אל פעמים ושלש עם גבר להשיב נפשו מני שחת לאור
באור החיים (איוב לג, כח - ל) :

(8) את הכל ראיתי בימי חבלי יש צדיק אובר בצדקו ויש רשע
מאריך ברעתו (קהלת ז, יז) : יש הבל אשר נעשה על הארץ
אשר יש צדיקים אשר מגיע אליהם כמעשה הרשעים ויש
רשעים שמגיע אליהם כמעשה הצדיקים (שם ח, יד) :

(9) הודיעני נא את דרכיך (שמות לג, יג) : צדיק אתה יהוה כי
אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה
שלו כל בוגרי בגד (ירמ' יב, א, ב) : למה תביט בוגדים
תחריש כבלע רשע צדיק ממנו (חבקוק א, יג) : ועתה אנחנו
מאשרים זדים גם נבנו עשי רשעה וגם בחנו אלהים וימלטנו
(מלאכי ג, טו) : ואני כמעט נטוי רגלי כאין שפכה אשרי :
כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אדאה כי אין חרצבות למותם
ובריא אולם : בעמל אנוש אינימו ועם אדם לא ינגעו : לכן
ענקתמו גאווה יעטף שית חמס למו : ימיקו וירברו ברע עשק
ממרום ירברו : שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ :
ואמרו איכה ירע אל ויש רעה בעליון : הנה אלה רשעים
ושלוי עולם השגו חיל : אך ריק זכיתי לבבי וארחץ בנקיון
כפי : ואחשבה לדעת זאת עמל היא בעיני : עד אבוא אל
מקדשי אל ואבינה לאחריתם (תהלי' עג, ב - יז) : כי לא
מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי : כי כאשר גבהו
שמים מארץ כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבותי ממחשבותיכם
(ישעי' נו, ח - ט) :

נעטהיג, (3) זאנדערן דער מענש איזט שולדיג גאטט צו דיהנען
אויז ליבע צו איהם, דאז גוטע אום זיינען אייגענען בעסטען וויל-
לען צו טוהן, (4) דער לאהן הינגעגען, דען גאטט דעם מענשען
ערטהיילט, איזט אלו איין בלאסעס געשענק אנצוזהען, (5)
וזארום פאלגט דיא שטראפֿע ניכט איממער גלייך אויף דיא בעזע
טאהט?

דארום, ווייל גאטט, דער דיא שוועכע דעם זיגליכען מענשע
קעננט, וויא לייכט ער, פֿאן לידענשאפֿען הינגעריכטען, זיג
דיגעט, גלייך דארויף דיא זינדע בערייהעט, (6) מיט דער ציכטיגונג
צוריק העלט, דאמיט דיזער צייט געווינע, זיינען לעבענסוואנדעל צו
בעסערן, וואדורך ער דער שטראפֿע גאנץ ענטגעהען קאן, (7)
גיבט

- (3) קאן דען דער מענש גאטט וואו נוצען? זיך זעלבסט נור קאן דער פֿריינד-
טיגע ניטצליך זיין (שם כב' ב'): פֿראכטעס דעם אלגעמיינען ווען דא גערעכט
ביזט? פֿארטהיילט עס איהם ווען דא רעדריך וואנדעלסט (שם ב'): זינדעכט
דא, ווירקט עס אויף גאטט? זינד דינע מיסעטאהטען נאך זא פֿיל, שא-
דעכט דא איהם דאמיט? ביזט דא גערעכט, וואס גיבסט דא איהם? אדער
וואו ווירד ער אויז דיינער האנד נעהמען? דינע גאטטלאזיקייט מאג וואהל
איינעם מענשען דיינעם גלייכען שאדען, אונד דינע גערעכטיגקייט איינען שטערב-
ליכען ניטצען? (שם לה, ו ט):
- (4) נון ישראל! וואו פֿארדערט גאטט פֿאן דיר, אלו דאס דא פֿאן גאנצעם הער-
צען אונד גאנצער זעלע, פֿיר דען עוויגען דיינען גאטט עהרפֿורכט האבען,
אין אללען זיינען וועגען וואנדעלן, איהן ליבען אונד איהם דיהנען: דאז
הייסט, דיא געבאטע דעם עוויגען דיינעם גאטטעם אונד זיינע געזעטצע דיא
אויך דיר יעצט געבע, האלטען זאללסט, אונד דיעס צו דיינעם אייגענען בעס-
טען: זיהע, דער היממעל אונד אללער היממעל היממעל, דיא ערדע אונד אל-
לעס וואו דארויף איזט געהערט דעם עוויגען; אלליין ער האט איין וואהלגעפֿאל-
לען אן דיינען עלטערן געהאבט (דברי' י, יב טו):
- (5) דא א הער! ביזט גנעדיג, אונד פֿערגעלטעסט איינעם יעדען נאך זיינעם ווערקע
(תהלים סב, יג):
- (6) דאז טיכטען דעם מענשליכען הערצענס איזט בעזע פֿאן יוגענד אויף (ברא' ח
נא): ער קענעט אונזערע בילדונג, דענקט וואהל דאס וויר נור שטויב זינד
(תהלים קג, יד), וואו איזט דער מענש, דאס ער ריין זיין וואללע? דער פֿאס
ווייבע געבארנע, דאס ער גערעכט זיין זאללע? אויך אונזער זיינען הייליגען
איזט קיינער אונפֿערענדערליך, אונד דיא היממעל זינד פֿאר זיינען אויגען ניכט
ריין; וואו ערסט שייסליכע אונפֿלעטיגע מענשען, דיא מיסעטאהטען וויא וואס-
סער שלירפֿען (איוב טו, יד טז): וויא קאן איין מענש, דער איין שטערבליכעס
וועזען איזט, ריין זיין. וואו איזט העללער אלו דיא זאנע, אונד דאך אומ-
גיבט זיא פֿינסטערניס, פֿילמעהר דער שוואכע מענש דער בלוט אונד פֿלייש
איזט, וויא ווילל דער פֿעהלערפֿרייא זיין (בן סירא יז, כה):
- (7) דער אללבארמהערציגע פֿערגאב דיא מיסעטאהט, פֿערטיליגטע ניכט, נאם אפֿט דען
צארן צוריק, ליס זיינען גרים ניכט גאנץ ערוואכען, בעראכטע, דאס זיא פֿלייש
גור זינד (תהלים עח, לח): זא פֿערפֿעהרט גאטט עפֿטערס מיט דען מענשענ-
קיני

יִסְכֵּן עֲבוֹדָתָם (3) וְהָאָדָם חָב לְעִבּוֹד אֶת אֱלֹהֵי
בְּאֵמֶת וּבְתַמִּים מֵאֲהָבָתוֹ אֵלָיו וְלַעֲשׂוֹת הַטּוֹב
לְטוֹב לוֹ (4) וְהִשָּׁכַר אֲשֶׁר יִגְמֹל אֱלֹהֵי עַל הָאָדָם
הוּא חֶסֶד חֲנֻם (5) :

מִדּוּעַ אֵין פִּתְגָם מֵעֲשֵׂה הָרַע נֶעֱשֶׂה מִהֲרָה ?

פִּתְגָם מֵעֲשֵׂה הָרַע לֹא נֶעֱשֶׂה מִהֲרָה, כִּי יָדַע אֱלֹהֵי
יֵצֵחַ לִבּוֹ אֲנוּשׁ, כִּי בָשָׂר הוּא וּבְחִפְזוֹן רוּחוֹ נוֹטָה
אֶל הַתְּאוּהָ הַנּוֹטָה מִהֵר וְאַחֵר יִנָּחֵם (6) עַל כֵּן
מֵאַרְיֵךְ אֱלֹהֵי לוֹ לָשִׁים לוֹ זְמַן לְהִנָּחֵם מִרְעֵתוֹ
וּלְהִיטִיב דִּרְכּוֹ לְהִנָּקֶה מֵעֲנִשׁ (7) :

הלא

(3) הלא יסכן גבר כי יסכן עלימו משכיל (שם כב, ב) : אם
חטאת מה תפעל בו ורבו פשעים מה תעשה לו : ואם צדקת
מה תתן לו או מה מידך יקח : לאיש כמודך רשעך ולבן אדם
צדקתך (שם לה, ו - ח) :

(4) ועתה ישראל מה יהוה אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה את
יהוה אלהיך וללכת בדרכיו ולאהבה אותו ולעבוד את יהוה
אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך : לשמר את מצות יהוה ואת
חקתיו אשר אנכי מצוך היום לטוב לך : הן ליהוה אלהיך
השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה רק באבותיך חשק
יהוה לאהבה (דברי' י, יב - טז) :

(5) ולך יהוה חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלי' סב, יג) :

(6) כי יצר לב האדם רע מנעוריו (בראש' ח, כא) : כי הוא
ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו (תהלי' קג, יד) : מה אנוש כי
יזכה וכי יצדק ילוד אשה : הן בקדושתו לא יאמין ושמים לא
זכו בעיניו אף כי איש נתעב ונאלח שותה כמים עולה (איוב
מו, יד - טז) : איך יזכה אנוש בן תמותה מה בהיר משמש
וחשך ישפנו אף כי יצר לב אדם בשר ודם (בן סירא יז,
כה, כו) :

(7) והוא רחום יכפר עון ולא ישחית והרבה להשיב אפו ולא יעיר
כל חמתו ויזכר כי בשר המה (תהלי' עח, לח) : הן כל אלה

יפעל

פֿערנונפֿט בעשטיממט וואו גוט אדער בעזע זיין, אונד ראהטעט
איהם יענעם דיזעם פֿארצוהיען. דאז געזעץ לעהרט איהן דען וויל
לען גאטטעס קעננען, אונד דיא דאמיט פֿערבונדענען האנדלונגען
אויסאיבען.

וואדורך ווירד דער מענש, דאז בעזע צו אונטערלאסען בע-
שטיממט?

דורך דאז געוויססען אונד דורך דיא מיט דער בעזען טאהט פֿער-
בונדענען שטראפֿע. דאז געוויססען איזט דאז ערשטע, וועלכעס דען
מענשען בייא איינער בעזען טאהט בעאונרוהיגעט. (4) דא עס
איהם דיא העססליכקייט דעם לאסטערס פֿאר דער טאהט פֿאר
שטעללט. (5) אונד נאך הער מיט אונרוהע אונד רייע ערפֿיל
לעט. (6) פֿיר דעניעניגען אבער, דער זא פֿערדארבען איזט, דאס
ער דיא שטיממע דעם געוויססענס ניכט מעהר, וואהרניממט, זינד
דיא שטראפֿען דורך דאז געזעץ בעקאנט געמאכט, אום איהם
דורך פֿורכט פֿאם בעזען אבצושרעקען:

VIII. פֿאן דער בעלאהנונג אונד בעשטראפֿונג אין געטנווערטיגעס לעבען.

פֿאלגט דיא פֿערגעלטונג איממער אונמיטטעלבאר אויף דיא טאהט?
ניין, וועדער דיא בעלאהנונג דעם גוטען נאך דיא בעשטראפֿונג
דעם בעזען, פֿאלגעט איממער אונמיטטעלבאר אויף דיא טאהט.
ווארום פֿאלגט דיא בעלאהנונג ניכט איממער דער גוטען טאהט
אונמיטטעלבאר נאך?

אום אללען אנשיין צו פֿערמיידען, דאס דער מענש ניכט אויז דיא
נער אבויכט, זאנדערן פֿיר דען לאהן גאטט דיהנע. (1) דען גאטט
מיטהעט דיא מענשען ניכט. (2) האט זעלבסט איחרען דינסט ניכט
געטהיג

(4) דאז לאסטער זעלבסט פֿערפֿאלגט דען זינדער, דיא פֿראממען בעלאהנט איהרע
טוגענד (משליג, כא):

(5) זייע, דער אונגלייביגע האט קיין רוהיגעס געוויססען, דער גערעכטע אבער
ווירד דורך זיינען גלייבען רוהיג לעבען (חבקוק, ב, ד):

(6) זיינע באזיהיט ווירד היך בעשטראפֿען, אונד זיינע אויגעלאסענהייט היך
ציכטיגען (ירמיה, ב, יט):

(1) גלייכט ניכט יענען קנעכטען, דיא איהרען הערען נור אום לאהן דיהנען, זאג
דערן גלייכט דען דיהנען, דיא איהרען הערען טרייא דיהנען, אהנע אבויכט
לאהן צו עמפֿאנגען, דאן ווערעט איהר וואהרע פֿרעמליגקייט בעזיטצען (פרקי
אבות, פ"א):

(2) ווער איזט מיר (מיט וואהלטאטען) צו פֿארגעקאממען, דאס איך איהם פֿערגעל-
טע? מיין איזט אללעס אונטערס היממעל (איוב מא, ב):

רַע וּבִתּוּרָה יִלְמַד רָצוֹן אֱלֹהֵי וְהַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר צִוָּה
לוֹ לַעֲשׂוֹתָם לְטוֹב לוֹ :

מַה מַּעֲיֵר שֵׁם אֱלֹהֵי בְּאֶדָם לְהַגִּיאוֹ מִרַע ?

נִפְשׁוֹ וְעַנְשׁ הַתּוּרָה , כִּי מַעֲשֵׂה רָשָׁע מִיִּסֵּר עוֹשֵׂהוּ
וְחָטְאוֹ תִּרְדֵּף אוֹתוֹ (4) וְנִפְשׁוֹ לֹא יִשְׁרָה בּוֹ (5)
כִּי לִפְנֵי עֲשׂוֹתוֹ הָרַע תָּשִׂים נִפְשׁוֹ הָרָשָׁע נִכַּח עֵינָיו
בְּמִרְאָה מִרְאָה וְנִגְאָלָה וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתוֹ רַע תִּמְלִא
לְבֹו יָגוֹן וְנַחֲמָה (6) וְאֲשֶׁר אָמַט לְבֹו וְעִרְלָה אוֹנוֹ
לְבִלְתִּי הַקָּשִׁיב עוֹד לְקוֹל עֲנֹת רוּחוֹ הֲלֹא יָגוֹר
מִפְּנֵי אֵף הַמִּשְׁפָּט וְחֵמַת הָעַנֵּשׁ אֲשֶׁר נִקַּב בַּתּוּרָה
עַל חָטְאוֹ :

VIII. מַסְדֵּר גִּמּוּל וְעֵנֶשׁ זִמְנִי

הַקְּרוֹב לָבֹא הַגִּמּוּל תָּמִיד עַל כָּל מַעֲשֵׂה אִם טוֹב וְאִם רַע ?
אֵין גִּמּוּל מַעֲשֵׂה הַטּוֹב וְלֹא פִתְגָם מַעֲשֵׂה הָרַע
נַעֲשֶׂה מִהֲרָה :

מִדּוּעַ לֹא קְרוֹב לָבֹא גִמּוּל הַטּוֹב עַל מַעֲשֵׂה הַטּוֹב ?

גִּמּוּל טוֹב עַל מַעֲשֵׂה טוֹב לֹא נַעֲשֶׂה מִהֲרָה שְׁלֹא
יִרְאֶה כִּי הָאָדָם הוּא שֹׂכֵר אֱלֹהֵי וְחִלָּף שֹׂכֵר יַעֲבֹוד
אוֹתוֹ (1) וְאֱלֹהֵי אֵינָנו שׂוֹכֵר אֶת הָאֲנָשִׁים (2) וְלֹא לוֹ
יִסְכֵּן

(4) חֲטָאִים תִּרְדֵּף רַעַה וְאֵת צַדִּיקִים יִשְׁלַם טוֹב (מִשְׁלֵי יג, כא) :

(5) הִנֵּה עֲפִלָּה לֹא יִשְׁרָה נִפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק בְּאִמּוֹנָתוֹ יִחְיֶה (חֻקּוֹק
ב, ד) :

(6) תִּיסְרֹךְ רַעֲתֶךָ וּמִשׁוּבְתֶךָ תּוֹכִיחֶךָ (יִרְמִי' ב, יט) :

(1) אֵל תִּהְיוּ כַעֲבָדִים הַמִּשְׁמָשִׁים אֶת הָרַב עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרַס אֲלֵא
הֵיוּ כַעֲבָדִים הַמִּשְׁמָשִׁים אֶת הָרַב שְׁלֹא עַל מִנַּת לְקַבֵּל פָּרַס
וְיִהְיֶה מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם (אֲבוֹת פֶּרֶק א) :

(2) מִי הַקְּדִימוֹנִי וְאִשְׁלַם לוֹ תַּחַת כָּל הַשָּׁמַיִם לִי הוּא (אִיּוֹב מא, ב) ;

VII. פֿאן דער פֿרייען וואהל דעם מענשען

וואו איזט אונטער דער לעהרע פֿאן דער פֿרייען וואהל דעם מענש-
שען צו פֿערשטעהען ?

דארונטער איזט צו פֿערשטעהען: דאס גאטט דעם מענשען פֿרייען
וויילען, גוטעס אדער בעזעס צו וועהלען, אונד מאכט, דאז גע-
וועהלטע אויז צו איבען, געגעבען האט. (1) נור דאז דעוולטאט
דער האנדלונגען, אין בעצוג אויף לעבען אונד מאדט, גליק אונד
אונגליק, הענגט פֿאן דעם וויילען גאטטעס אב. (2) אללע האנד-
לונגען דעם מענשען אבער, בלייבען זיינער וויילקיהר איבערלאס-
סען, אהנע צו דיזעס געצוואונגען אדער פֿאן יענעם אכגעהאלטען
צו ווערדען. (3)

וואס האט גאטט צור אכזיבט געהאבט, דאס ער דען מענשען דיא
פֿרייע וואהל לים, וואדורך איהם דיא מאכט געלאססען ווירד,
אויך בעזעס צו טהון ?

דיא אכזיבט גאטטעס וואר דאבייא, איהן מיט רעכט אויף זיינען
גוטען טאהטען בעלאהנען צו קעננען, וואדורך ער צו דעם האהען
צוועק זיינער בעשטימונג, נעהמליך צור עוויגען גליקעליגקייט,
געלאנען זאלל; דען אין ענטגעגענעזעצטעם פֿאללע, העמטע דער
מענש קיינע זיינער גוטען האנדלונגען זיך אלז פֿערדיהנכט צו אייג-
נען, פֿאלגליך עבען זא וועניג אנשפּרוך אויף בעלאהנונג מאכען
קעננען:

וואדורך ווירד דער מענש צור וואהל דעם גוטען גענייגט ?
דורך דען געברויך זיינער פֿערנוגפֿט אונד דורך דאז געזעטץ. דיא
פֿער-

(1) טאר אונד לעבען האבע איך דיר פֿארגעלעגעט, זעענען אונד פֿלור, וועהלע דאז
לעבען (דבר' ל, יט): גאטט האט דען מענשען פֿאן אנפֿאנג געשאפֿען, אונד
איהם זיינען פֿערשטאנד איבערלאססען: וויילכט דוא נור, זא קאנכט דוא זיינע
געבאטע האלטען, פֿערטרויעסט דוא איהם, זא פֿינדעסט דוא שוטץ: וואססער
אונד פֿייר האט ער דיר פֿארגעשטעללט, גרייפֿע נאך וועלכעם דוא וויילסט:
פֿאר דעם מענשען אייז לעבען אונד טאר; דאז גוטע אונד בעזע, וואו ער
וועהלט, דאז ווירד מאן איהם געבען (בן סירא טו, יד יז):

(2) גליק אונד אונגליק, לעבען אונד טאר, ארכוטה אונד רייכטוהם, קאמט פֿאן
גאטט: ווייזהייט, פֿערשטאנד אונד קענטניס אים געזעטצע, זינד געטטליכע
גאבען: פֿרעפֿעל אונד רעכטשאפֿענהייט אבער שטעהען דעם מענשען אנהיים
(שם יא, יז, יח):

(3) זאגע ניכט: פֿאן גאטט קעממט זינדע אונד אפֿאלל, דען ער מאכט ניכט וואו
האפֿטענסוועהרט איזט: דא דירפֿסט איך ניכט זאגען: ער לים מיך אין איירע
טוהם געראטען, דען ער האט קיין געפֿאללען אן זינדען (שם טו, יא, יב):

אֵיךְ יֵשׁ לְבָאֵר מֵאִמֶּר הָאָדָם יֵשׁ לוֹ בְּחִירָה בְּמַעֲשָׁיו ?

זאת יֵשׁ לְבָאֵר כִּי אֱלֹהֵי שֵׁת הַבְּחִירָה בְּנַפְשׁ הָאָדָם
לְבַחֵר טוֹב אוֹ רָע כְּאֹת נַפְשׁוֹ וְהִכְלִית לַעֲשׂוֹת
אֶת אֲשֶׁר בָּחַר (1) כִּי רַק תְּכַלִּית הַמַּעֲשִׂים
לְהַצְלִיחַ אוֹ לְאַסּוֹן לְחַיִּים אוֹ לְמוֹת נְקוּבָה עַל פִּי
גִּזְרַת אֱלֹהֵי (2) אֵךְ הַמַּעֲשִׂים נְתוּנִים בְּיַד אָדָם
אֵין אוֹכֵף עָלָיו וְאֵין מְנִיא אוֹתוֹ (3) :

לָמָּה שֵׁת אֱלֹהֵי הַבְּחִירָה בְּנַפְשׁ הָאָדָם וַיִּכַּל לְהַרְשִׁיעַ ?

הַבְּחִירָה לְאָדָם חֶפֶץ יָקָר , כִּי לֹא הָיָה בּוֹחֵר
בְּמַעֲשָׁיו לֹא הָיָה שֹׂכֵר לַפְּעֻלָּתוֹ , כִּי אֵין מַעֲשֶׂה
נַחֲשֵׁב לְצַדִּיק אוֹ לְרָשָׁע אֲשֶׁר אָנוֹס הָאָדָם לַעֲשׂוֹתוֹ
כִּי אִם אֲשֶׁר יִכַּל לַעֲשׂוֹת בְּרָצוֹן וּבְאֹת נַפְשׁוֹ בְּמַעֲשֶׂה
הַהוּא יִשְׁתַּכַּר תַּגְמוּלוֹ בְּמִשְׁפָּט :

מָה מַעֲיִר שֵׁם אֱלֹהֵי בָאָדָם לְהוֹדוֹתוֹ אֶת הַטוֹב ?

הַשִּׁכָּל וְהַתּוֹרָה : בְּשִׁכָּל יָדַע לְהִכִּין בֵּין טוֹב וּבֵין
רָע

(1) החיים והמוות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים (דברי'
ל, יט) : אלהים ברא את האדם מראש ועזבו ביד יצרו : אם
תאבה תנצור פקודיו ואם תבטח בו תמצא חסן : אש ומים
הצג לפניך שלח ירך באשר תרצה : חיים ומוות נתן לבני אדם
לבחר בחיים ולסור ממוות (בן סירא טו, יד - יז) :

(2) הצלחה ואסון חיים ומוות עשר ועני מיד יהוה : חכמה ומרע
ודעת תורה מתת אלהים רשע וארחות יושר מאדם יהיו (שם
יא, יז - יח) :

(3) אל תאמר מאת יהוה חטא ועון כי אשר שנא לא עשה : אל
תאמר הוא הבשילני כי אין לו חפץ בבן עולה (שם טו, יא - יב) :

דארום בעשענקטע ער איהן מיט זא פֿילען פֿעהיגקייטען אונד אַז
לאגען צו אללערליי קונסטארבייטען, אום דיא זעלבע צו ערלייב־
טערן. טיהרע מיססען צוואר אויך איהרע נאהרונג זעלבסט זוכען.
נור האבען זיא ניכט נעטהיג זעלבע ערשט דורך צוכרייטונג געניס־
באר צו מאכען, דער מענש הינגעגען קאן דיא ערצייגניסכע דער
נאטור, דיא צו זיינער נאהרונג אונד דען איבריגען בעדירפֿניססען
דיהנען, ניכט עהער געברויכען, אלו ביז ער זעלבע צו זיינעם גע־
ברויך בעארבייטעט, אדער בעארבייטען לעסט (3) זא מיססען וויר
צום בייאשפיל אום בראד צו ערהאלטען, זאלכעס ערשט אויז גע־
טריידע בערייטען; אינדעם וויר עס מאהלען, קנעטען, אונד באקען מיס־
סען. (4) אונד אום זעלבסט דאז געטריידע צו ערהאלטען, מיססען
וויר ערשט דאז פֿעלד פֿעליגען, בעאקערן, אונד זעען; אונד דאן
לעסט גאט דיא זאטען אויפֿקיימען, גיבט איהם דורך רעגען דען
געהעריגען וואכסטום, אונד לעסט עס דורך דיא זאנע צור רייפֿע
געדייחען; הערנאך מיססען וויר עס שניידען אונד דרעשען, דאן
בעקאממען וויר געטריידע; אונד זא איזט עס אויך אין הינזיכט
אונזער איבריגען בעדירפֿניססען:

ווארום האט גאט דיזע איינזיכטונג געטראפֿען, דאס דער מענש
זיינע בעדירפֿניססע דורך ארבייטען ערלאנגען מוס?

ער טאהט עס אויז ליבע צו דעם מענשען, ווייל דיא טעהטיגקייט
פֿיר איהן נאהטווענדיג אונד גוט איזט. (5) זאנסט ווערען זיינע
קרעפֿטע אונד גאבען אונגיטץ; טרעהייט איזט דיא שעדליכסטע
קראנקהייט דעם מענשענשעלעכטם, ווייל זיא זעלע אונד קערפֿער
אונגיטץ אונד אונגעשיקט מאכט; אויך מאכט זיא פֿערדראססען,
מירריש אונד טרויריג; דורך ארבייט אונד פֿלויס הינגעגען, ווירד
דער לייב געזונד אונד מונטער ערהאלטען; ענדליך מאכט דער גע־
ברויך דער טעהטיגקייט, דאס דיא מענשען איינאנדער ברויכען אונד
איינער פֿיר דען אנדערן זארגט, אונד דורך דיא וועכסעלזייטיגע
דיהנסטלייכטונג, ווערדען זיא מיט ליבע אונטער איינאנדער פֿער־
בונדען:

VII. דאן

- (3) אים שוויסע היינעם אנגעזיכטס זאלסט דא בראד עססען (בראד, יט):
(4) ווער זיין פֿעלד בויט געניסט דעם בראדעס זאטט; ווער אבער דעם מיססיג
גאנג ערגעבען איזט, דער ווירד זעהר ארם ווערדען (משלי כח, יט):
(5) נעהרע דרך פֿאן דיינער העברע ארבייט, וואהל דיר דא האסט עס גוט (תהלה
קכח, א):

כָּל חַי יִבְקֹשׁ טֶרֶפוֹ אֶת הַכֶּן וְתִקּוֹן לֹא יֵדְעוּ , כִּי אִם
הָאָדָם לִבְהוֹ לֹא יִסְכֵּן מְכַל יְכוֹל הָאָדָמָה עֵדִי
יָבִין וְיִתְקַן אוֹתוֹ בַּפֶּעַל יָדִיו (3) לָחֶם לֹאכֹל כִּי
יִבְקֹשׁ הֵלֵא יִפְתָּח וְיִשְׁלַח אוֹתָהּ תִּתְחַלֶּה וְיִזְרַע
שָׂדֶהוּ . הָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָה הַנֶּשֶׁם יִגְדֵּל אֹרְתָהּ
וְהַשֶּׁמֶשׁ בְּחוּמוֹ מִבְּשֵׁל הַפָּרִי וּבִבְכוֹר הַקָּמָה יַגִּשׁ
הָאָדָם לְקַצּוֹר תִּבְוֹאָתָהּ וְהַקֶּצִיר יֵאָסֵף הַגֶּרֶן יִדּוֹשׁ
אוֹתָהּ לִבָּת הַכֹּר יִטְהַן לְקָמָה וְהַקָּמָה יִלוֹשׁ לִבְצֵק
וְהַבְּצֵק יֵאָפֶה וְהָיָה לוֹ לָחֶם לֹאכֹל (4) וְכֵן לֹא יִשְׁיַג
שָׂאֵר צָרְכָיו בְּלֹתִי אִם בְּעִבּוּדָה וְיִנְעָה :

לָמָּה שָׁם אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם לַעֲבוֹד וְלִיָּנֵעַ ?

הָעִבּוּדָה וְהַיָּגִיעָה טוֹבוֹת לָאָדָם מְאֹד מְאֹד (5) כִּי
בְּאֵין מְלָאכָה וּמַעֲשֵׂה כָּל כָּחוֹ וְכָל כִּשְׁרוֹן יָדָיו
לֹא יוֹעִיל . וְהַעֲצָלוֹת וְהַבְּטָלָה חָדִי רָע לָאָדָם כִּי
בְּהֵן גִּי' וְנִשְׁמָתוֹ תוֹהִים וְשׁוֹמְמִים וְזַעַף וְעֶצֶב
מִנְתָּם רַק בְּעִבּוּדָה וּבַיָּגִיעָה יִחְזֹק הָאָדָם וְלִבּוֹ
שָׂמֵחַ , וּבְעִבּוּדָה אִישׁ עֹזֵר כְּנֶגֶד רֵעֵהוּ , כִּי יִסְמְכוּ
זֶה אֶת זֶה בְּמִלְּאכָת יְדֵיהֶם וְיִמְלְאוּ מַחֲסוֹרִם יַחְדָּו
וּבָם יִחְזֹק קִשְׁר הַבְּרִיתִים בְּאַהֲבָה :

VII. מַבְחִירֹת

(3) בזעת אפך תאכל לחם (ברא' ד, יט) :

(4) עובד ארמתו ישבע לחם ומרדף רקים ישבע ריש (משלם
בח, יט) :

(5) יגיע כפיד כי תאכל אשריך וטוב לך (תהלי' קכח, א) :

ווארין בעשטעהט דער טראסט ?

דער טראסט בעשטעהט דארין, דאס וויר ביא אנהאלטענדען ליי-
דען ניכט פֿערצאגען, אונזער פֿערטרויען אויף גאטט ניכט וואנ-
קענד ווערדען לאסען, (10) נאך איבער זיינע פֿערפֿיגונג מורדען,
זאנדערן וויר ערגעכען אונז פֿילמעהר אין זיינען גערעכטען
וויללען, ערטראגען אללעס ליידען געדולדיג, (11) אונד בערוהיגען
אונס מיט דעם געדאנקען: גאטטעס וויללע זיין אלליין גוט, אונד
זעלבסט זיינע ציכטיגונג צו אונזרעם בעסטען דיהנע. (12)

VI. דאז פֿערטרויען אויף גאטט שליסט דיא טעהטיגקייט דעם מענשען ניכט אויז.

דארף וואהל דער אויף גאטט פֿערטרויעט, אין דער צופֿערזיכט,
דאס גאטט איהם אללע בעדירפֿניססע פֿערשאפֿען ווירד, גאנץ
אונטהעטיג זיין ?

ניין, דאז פֿערטרויען אויף גאטט שליסט קיינעם וועגעס דיא
טעהטיגקייט דעם מענשען אויז, דען נור דעריעניגע, וועל-
כער דורך פֿלייס אונד ארבייט זיינע נאחרונג זוכט, (1) קאן אימ-
מער פֿערטרויען אויף גאטט האבען, (2) דאסער איהם גליק צו זיי-
נעם אונטערנעהמען געבען, אונד זיינען פֿלייס געדייהען לאסען
ווירד; דער אונטעהטיגע מענש הינגעגען, האט פֿאן גאטט ניכטס
צו ערווארטען.

איזט עס דער וויללע גאטטעס, דאס דער מענש טעהטיג זיין זאלל ?
יא, עס איזט דער וויללע גאטטעס, דאס דער מענש דורך ארבייט
אונד פֿלייס זיינע בעדירפֿניססע זיך פֿערשאפֿען זאלל, אונד עבע-
דא=

(10) ווען ער מיר אויך טערעט ווילל איך דאך אויף איהן האפֿען (איוב יג, טו):

(11) איך ווילל דען צארן דעם העררן טראגען, ווילל איך איהם געזינדיגעט האבע
(מיכה ז, ט): וואהל פֿראממט עס מיט ערגעבענהייט דער געטטליכען הילפע צו
האררען, דאז איהם צוגעווארפֿנע לאז אין שטיללער איינזאמקייט געלאסען
דולדען (איכה ג, כו, כח):

(12) מיין זאהן שעטצע דיא ציכטיגונג גאטטעס ניכט גערינגע, מורדע אויך ניכט
ווען ער דיך שטראפעט. דער עוויגע ציכטיגעט נור אויז ליבע, וויא איין פֿאן
טער זיינען זאהן בעססערן ווילל (משלי ג, יא, יב): מיין זאהן וויללסט דוא
גאטטעס דיהנער זיין, זא בערייטע דיך צום ליידען פֿאר: אללעס וואס דיך
ווידערפֿעהרט דאז דולדע, אונד ביא דען ערכיירונגען דיינעם אונגליקס זיין
שטאנדהאפט; דען וויא גאלד דורכס פֿייער, זא ווערדען מענשען דורך ליידען בע-
וועהרט (בן סירא, ב, א ד): וויא איין פֿאטער זיין קינד ציכטיגעט, זא ציכ-
טיגעט דיך דער עוויגע דיין גאטט (דברים ח, ה): אום דיך דורך ווידעווען
טיגקייט צו פֿערוועכען, אום דיר אס ענדע וואהל צו טוהן (שם שם, טו):

(1) מיין זאהן ווען דוא ניכט לויפֿסט עררייכסט דוא ניכטס, אונד ווען דוא ניכט
זוכעסט זא פֿינדעסט דוא ניכטס (בן סירא יא, יג):

(2) דאמיט דער עוויגע דיין גאטט, דיך ביא אללער ארבייט דיא דוא פֿאר האסט
זעגען מעגע (דברי יד, כט):

מה נכלל בנחמה ?

בנחמה יש להבין גם אם יעמוד איש בקרב צרה
ימים רבים ברוב יגונו לא יזעף רוחו ולא יפוג לבו
בבטחונו באלוה (10) אך ימסר אל רצון אלוה
וישא ויסבל בטוב לבב (11) וינחם בדעתו כי רצונו
רק טוב וגם ביסרו איש הוא למען היטיבו
באחריתו (12) :

VI. הבוטח צריך לעבוד ולחרוץ

היכל הבוטח באלוה לרפואת ידיו ממלאכה בהשענו באלהיו כי הוא
יבין לו כל צרכיו ?

בבטחון לא יפטר האדם מעבודה רק העובד
והיגע להבין טרפו (1) הוא יבטח באלוה (2) כי יברך
את מעשי ידיו ויצליח כל מלאכתו והנרפה אין לו
לקות מאלוה כל מאומה :

החפץ אלוה שבעבוד האדם ?

כן ! כי על כן נתן לו כשרון לכל מלאכה : גם
כל

(10) הן יקטלני לוא איחל (איוב יג, טו) :

(11) זעף יהוה אשא כי חטאתי לו (מיכה ז, ט) : טוב ויחיל ודומם
לתשועת יהוה : ישב ברד וידום כי נטל עליו (איכה ג, כו, כח) :

(12) מוסר יהוה בני אל תמאם ואל תקוץ בתוכחתו כי את אשר
יאהב יהוה יוכיח וכאב את בן ירצה (משלי ג, יא, יב) בני בגשתך
לעבודת יי הכון נפשך למסות כל אשר יעבור עליך תשא וכלכל
רוחך בצרה כי זהב באש יבחן ובן אדם בכור עני (ב"ס ב, אד) כי
כאשר ייסר איש את בנו יהוה אלהיך מיסוך (דברי ח, ה) : למען
ענתך ולמען נסותך להיטיבך באחריתך (שם טז, ז) :

(1) בני אם לא תרוץ לא תשיג ואם לא תבקש לא תמצא (ב"ס יא, יג) :

(2) למען יברכך יהוה אלהיך בכל מעשה יריך אשר תעשה (דברים
יד, כט) :

ווארין בעשטעהט דאז צוטרויען ?

דאז צוטרויען בעשטעהט אים פֿעכטען גלויבען, אונד אין דער זיך דארויף גרינדענדען זעלענרוהע. דער פֿעכטע גלויבע איזט, דאס גאטט אויף אונז זיהעט, אונזרע בעדירפֿניססע קעננעט, זיא אונז פֿערשאפֿט, אונד אונז קיינען מאנגעל ליידען לעסט. (6) דיא זעע לענרוהע בעשטעהט אין געניגזאמקייט, מיט דעם וואס גאטט אונז בעשערט. (7) אונד ניכט נאך איבערפֿלוס שטרעבען, וועלכעס נור קוממער אונד זארגען מאכעט; זאנדערן עס גאטט איבערלאסען, דער אלליין ווייס וואז אונז גוט אונד ניטצליך, אונד וואז אונז שלעכט אונד שעדליך איזט.

ווארין בעשטעהט דיא האפֿנונג ?

דיא האפֿנונג בעשטעהט אין דער צופֿערזיכט דיא וויר אין גאטט אלליין זעטצען. (8) זא אפֿט וויר וואז גוטעס ווינשען, ריכטען וויר אונזרע ביטטע נור צו איהם; ווידערפֿעהרט אונז איין איבעל, איזט נור ער אונזרע צופֿלוכט, דען וויר אום הילפֿע אנרופֿען; אונד זינד פֿערזיכערט, דאס ער אונזרע ביטטע, ווען ער זיא פֿיר אונז טויגליך בעפֿינדעט, געוועהרען ווירד, זאוואהל דאז געווינשטע זעבען, אלז דאז איבעל אבווענדען. (9)

ווארין

(6) דער הערר איזט דאז אנטהייל שיינעס ערבגוטס אונד מיינעס קעלכ'ס, דוא האסט פֿיר מיר דאז לאז געוועהלעט (שם טו, ה) :

(7) וועדער ארמוטה נאך דייכטוהס לאס מין לאז זיין, בעשיידע מיר נור מין מעס סיגעס אויסקאממען (משלי ל, ח) :

(8) הערר! איך טרויא אויף דייך, לאס מיר ניא צו שאנדען ווערדען (תהלים, א, א): דער הערר איזט מיינע קראפֿט מין שילד, איהם פֿערטרויעטע איך, אונד ער האט מיר געהאלפֿען (שם כח, ז) :

(9) דער הערר איזט מין ליכט מין הייל, וועס זאלל איך פֿירכטען ? דער הערר שיטצט מין לעבען, פֿאר וועס זאלל איך ציטטעדן ? (שם כז, א) : איך שויע עספֿאר נאך יענען בערגען, ווא קאממט מיר הילפֿע הער ? פֿאס ערויגען קאממט מיינע היפֿלע, דער היממעל אונד ערדע שוף : ער לעסט ניכט גלייטען דיינען פֿוס, דין היטער שלוממערט ניכט : ער זיא דין היטער, ער בעשאטטע דייך צו דיינער רעכטען האנד (שם קכא, א ה) : צום העררן דייך איך אין מיינער כאטה, אונד ער ערהערטע מיר (שם קכ, א) : אין דער אנגסט דייך איך צום העררן, שרייא הינויף צו מיינעם גאטטע, ער הערט מין פֿלעהען אויס זיינעם טעמפלע, מין געבעט דרינגט איהם צו אהרען (שם יח, ז) : דער הערר איזט מין, איך פֿירכטע ניכטס, וואס קאן דער מענש מיר טוהן. דער הערר איזט מין, שטעהט מיר ביא, איך ווערדע לוסט אן מיינען פֿיינדען שויען : בעססער איזטס דעם ערויגען פֿערטרויען, אלז אויף מענשען זיך פֿערלאסען. בעססער איזטס דעם ערויגען פֿערטרויען, אלז אויף פֿירשטען זיך פֿערלאסען (תהלים קיח, ט) :

מה נכלל באמונה ?

באמונה נכללו סמיכות הלב ומנוחת הנפש
ועזיבת הדאגה והעצב ודי השפוק כי סמוך לבו
באלוה מאמין כי הוא הצופה ומשקיף עליו והיודע
צרכיו ומחסוריו הוא יבין לו כל יתבו ולא יחסר (6)
ומנוחת הנפש ודי השפוק הוא השמחה במנת
חלקו אשר נתן לו וירגיע (7) ולא נבהל להון רב
ורבות תענוג המסכים דאגה ועצב : ונשען באלוה
כי הוא לכהו יודע מה טוב ומועיל לנו ומה רע
ומזיק לנו :

מה נכלל בתקוה ?

התקוה היא שהבוטח ישים כל תוחלתו באלוה (8)
כל טוב לא יבקש כי אם מאתו ובכל רעה לא
ידרוש כי אם תשועתו וסמוך לבו בו כי הטוב יתן
לו ויהרע יסיר ממנו (9) :

מה

-
- (6) יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי (שם טז, ה) :
(7) רש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי (משלי ל, ח) :
(8) בך יהוה חסיתי אל אבושה לעולם (תהלים עא, א) : יהוה עזי ומגני
בו בטח לבי ונעזרתי (שם כח, ז) :
(9) יהוה אורי וישעי ממני אירא יהוה מעז חיי ממי אפחד (שם כז, א) :
אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי : עזרי מעם יהוה עשה שמים
וארץ : איתן למוט דגלך אל ינום שמרך : יהוה שמרך יהוה צלך
על יד ימינך (שם קכא, א) : אל יהוה בצרתי לי קדאתי ויענני (שם
קכ, א) : בצר לי אקרא אל יהוה ואל אלוה אשוע ישמע מהיכלו
קולי ושועתי לפניו תבוא באזניו (שם יח, ז) : יהוה לי לא אירא
יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי : טוב לחסוד ביהוה מבטח באד
טוב לחסות ביהוה מבטח בגדיבים (שם קיח, י, ט) :

(ב) דאס ער דאז שיקואל איינעם יעדען דערזעלבען, נאך זיינער ווייזען אונד גערעכטען איינזיכט לייטעט. (1) פֿאלגליך ניכטס וואס דעם מענשען ווידערפֿעהרט פֿאס צופֿאללע אבהענגט, זאנדערן אל־ לעם אין דעם וויללען גאטטעס זיינען גרונד האט. (2) אונד דער מענש מיט זיינעם שטרעבען פֿיהרט נור דען ראהטשלוס גאטטעס אויס, וועלכער איבער איהן בעשלאסכען ווירד. (3) איזט אבער ניכט פֿערמעגענד וואס הינצו צו טוהן אדער דאפֿאן אבצונעה־ מען. (4)

וועלכען פֿרוכטבארען נוטצען ציהען וויר אויז ריזער גלויבענס־ לעהרע?

דורך דען גלויבען, דאס גאטט אויף דיא אויפֿפֿיהרונג איינעם יע־ דען מענשען אינסבעזאנדרע אויפֿמערקזאם איזט, בעשטרעבען וויר אונס, רעכטשאפֿען אונד טוגענדהאפֿט צו זיין, אונד דורך דען גלויבען, דאס ער זעלבסט דאז שיקואל איינעם יעדען מענשען לענקט, זעשצען וויר אונזער פֿערטרויען אויף איהם. (5)

וואס איזט אונטער דעם פֿערטרויען אויף גאטט בעגריפֿען? דארונטער איזט בעגריפֿען, צוטרויען, האפֿנונג, אונד טראסט ווארין

- (1) הערר אין דיינער האנד איזט מיין שיקואל (תהלים לא, טז): ער העפֿטעט זיינע אויגען אויף דעם מענשען וואנדעל, צעהלט זיינע שריטטע אללע (איוב לר, כא): יעדען שריטט דעם מענשען בעשטיממעט גאטט, וואס ווייס דער ער־ דענוואהן וואהין דאז געשיק איהן פֿיהרט (משלי ב, כד):
- (2) דער ערויגע איזטס, דער טערטעט אונד בעלעבעט, ער פֿיהרט אין דאז גראב אונד ברינגט ווידער הערויף (ש"א ב, ו):
- (3) דער מענש ענטוורפֿט דען וועג, גאטט בעשטיממעט דען שריטט (משלי טו, ט): איך ווייס, א הערר! דאס דער מענשענוועג ניכט פֿאן איהם אבהענגט, אונד ניכט אין דעם מאכעס געוואללט איזט עס זיינען וואנדעל אונד זיינע שריטטע צו לייטען (ירמ' י, כג):
- (4) אין דעם מענשען הערצען ענטשטעהען פֿילפֿעלטיגע אנשלעגע, דעם ערויגען ראהט־ שלום אלליין האט בעשטאנד (משלי יט, כא): ווען דער הערר דאז הויז ניכט בויעט, זא ארבייטען דיא ביזאלייטע פֿערגעבענס, ווען דער הערר דיא שטארט ניכט בעשיצט, זא וואכט דער וועכטער פֿערגעבליך: פֿערגעבליך וואכט איהר פֿרוה, אונד זיצט שפעט, אונד עסעט בראד מיט זארגען, זיינען פֿריינדען גיבט ער עס אים שלאף (תהלים קכז, א, ב):
- (5) געזעגעט איזט דער מאן, דער אויף גאטט זיין פֿערטרויען זעצט, אונד דעססען צופֿערויכט דער הערר איזט (ירמ' יז, ז): דעם ערויגען בעפֿיהל נור דיין געש־ שיק, ער ווירד דיך שאן פֿערזארגען (תהלים נה, כג): גאטט איזט מיין הירט, מיר ווירד ניכטס מאנגעלן (שם כג, א): יונגע לעווען דארבען אונד הונגען, דעם גאטטעם עהרער פֿעהלט קיין גוטס (שם לד, יא):

אִישׁ וְאִישׁ וּמַעַלְלָיו (ב) וּפְקִדָּת כָּל אָדָם בְּיָדוֹ (ו)
 וְכָל אֲשֶׁר יֵאָנֶה לְאִנוּשׁ מְטוֹב וְעַד רָע מִהַצְלָחָה
 וְעַד אֶסּוֹן לֹא בְּמִקְרָה הוּא לוֹ כִּי אִם בְּהַשְׁקָפָה
 אֱלֹהִים עָלָיו (2) וְהוּא בְּחִכְמָתוֹ הַנִּשְׁגָּבָה יִקְצֹב
 הַיְצִלָּה בְּדַרְכָּיו וְאִם אֵין הַלֵּיתָ לּוֹ מִשְׁאֲלוֹתָיו וְאִם
 לַחֲשֹׁךְ מִמֶּנּוּ (3) וְכָל מַחֲשָׁבוֹת אִנוּשׁ וְתַחֲבֻלוֹתָיו
 דֹּא יִשְׁנוּ דְבַר מֵאֲשֶׁר פָּקֵד עָלָיו (4) :

מה פרי למור האמונה בהשגחת אלוה ?

בְּאֱמוּנָה כִּי אֱלֹהִים צוּפָה עַל דַּרְכֵי כָּל אִישׁ וְאִישׁ
 שָׁמַיִם אֲנַחֲנוּ לְבָנוּ וְנִתְאַמֵּין לַהֲיִשִּׁיר מַעֲשֵׂינוּ •
 וּבְאֱמוּנָה כִּי פְקִדָּת כָּל אָדָם בְּיָדוֹ יִהְיֶה לָנוּ בְּטַחֲוֹן
 בְּאֱלֹהִים (5) :

מה נכלל בבטחון ?

בְּבִטְחוֹן נִכְלְדוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֱמוּנָה תִּקְוָה וְנַחֲמָה :

מה

- (1) בִּירֶךְ עֲתוֹתַי (תהלי' לא , טז) : כִּי עֵינָיו עַל דַּרְכֵי אִישׁ וְכָל צַעֲדָיו
 יִסְפּוֹר (אִיּוֹב לר , כא) : מִיְּהוָה מִצַּעֲדֵי גִבּוֹר וְאָדָם מִהַיִּבִּין דַּרְכּוֹ
 (מְשָׁלִי כ , בר) :
- (2) יְהוָה מִמִּית וּמַחִיָּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיַּעַל יְהוָה מוֹרִישׁ וּמַעֲשִׂיר מִשְׁפִּיל
 אֶף מְרוֹמָם (שְׁמוּאֵל , א , ב , ו) :
- (3) לֵב אָדָם יַחֲשֹׁב דַּרְכּוֹ וַיְהוָה יִכִּין צַעֲדוֹ (מְשָׁלִי טז , ט) : יִרְעֵתִי יְהוָה
 כִּי לֹא לְאָדָם דַּרְכּוֹ וְלֹא לְאִישׁ הַלֵּךְ וְהִכִּין צַעֲדוֹ (יִרְמִי' י , כג) :
- (4) רַבּוֹת מַחֲשָׁבוֹת בִּלְבַב אִישׁ וְעֵצַת יְהוָה הִיא תִּקְוָה (מְשָׁלִי יט , כא) :
 אִם יְהוָה לֹא יִבְנֶה בֵּית שׁוּא עֲמָלוֹ בּוֹנִיו בּוֹ אִם יְהוָה לֹא יִשְׁמֹר עִיר
 שׁוּא שִׁקְר שׁוֹמֵר שׁוּא לָכֶם מִשְׁכִּימִי קוֹם מֵאַחֲרֵי שַׁבָּת אֲכָלִי לֶחֶם
 הָעֶצְבִּים כֵּן יִתֵּן לִירֵדוֹ שְׁנָא (תהלים קכז , א , ב) :
- (5) בְּרוּךְ הַגִּבּוֹר אֲשֶׁר יִבְטַח בִּיהוָה וְהִיא יְהוָה מִבְּטַחוֹ (יִרְמִי' יז , ז) :
 הַשֵּׁלֶךְ עַל יְהוָה יִהְיֶה וְהוּא יִכְלָלֶךָ (תהלי' כה , כג) : יְהוָה רֵעִי
 לֹא אַחֲסֹר (שֵׁם כג , יא) : כַּפִּידִים רָשׁוּ וְרַעְבוּ וְדַרְשֵׁי יְהוָה לֹא
 יִחְסְרוּ כָּל טוֹב (שֵׁם לר , יא) :

דעסוועגען אלליין וואהרהאפט ריכטען 13).
ווארויס לעסט עס זיך שליסען, דאס גאטט דיא געדאנקען דעם
מענשען קעננעט ?

דא גאטט דיא מענשען ערשאפֿען, איהנען אויגען צום
זעהען, אהרען צום הערען, איינען מונד צום רעדען, איין הערץ
צום פֿיהלען, אונד דען פֿערשטאנד צום דענקען געגעבען האט.
זא ווייס ער אויך גענויא, וואס זיא זעהען, הערען, רעדען, פֿיהלען
לען אונד דענקען 14). ער, דער דיא גאנצע וועלט זאממט אללען
איהרען בעגעבענהייטען מיט איינעם בליקע אומפֿאסט, 15). ער,
פֿאר דעססען אויג זעלבסט דיא פֿערבארגענסטען דינגע גאנץ ענטה
הילט ליגען, זאללטע דער ניכט אויך דיא מענשליכען געדאנקען
וויסען 16)?

V. פֿאן דער פֿארזעהונג גאטטעס

וואס איזט אונטער דער לעהרע בעגריפֿען, דאס גאטטעס פֿאר-
זעהונג אויף יעדען איינצעלנען מענשען זיך ערשטרעקט ?
דארונטער איזט בעגריפֿען: א) דאס גאטט אויף דיא אויפֿפֿיהרונג
איינעם יעדען מענשען אינסכעזאנדרע אויפֿמערקזאם איזט, אונד
(ב) דאס

13) איך בין דער הער, דער איך דאז הערן דורכפֿארשע, אונד דיא בירען פֿריפֿע;
דער איינעם יעדען נאך זיינעם וואנדעל, אונד נאך דער פֿרוכט זיינער האנד,
לונגען פֿערגעלטע (שם יז, ז):

14) זאלל דער ניכט הערען, דער דאז אהר איינגעזעט ? ניכט זעהען דער דאז
אויגע בילדעטע ? דער עוויגע ווייס דער מענשען טיכטען, וויא וואהל עס
אייטעל איזט (תהלי' צד, ט, יא): ער דער איהרע הערצען זאמט געבילי-
דעט, בעמערקט אויך איהר טוהן (שם לג, טו):

15) דען ערהאבען איזט דער עוויגע, אונד שויעט דאז ביריגע פֿאן פֿערנע הער,
זא וויא דאז האהע! (שם קלח, ט) ער איבערווהט דער ערדען ענדע,
שויעט אונטער אללע היממעל היין (איוב כח, כד): אללגעגענווערטיג איזט
גאטטעס בליק, שויעט דיא בעזען אונד דיא גוטען (משלי טו, ג):

16) הער דוא ערפֿארשעסט מיך אונד וויסט: איך זיט, איך שטעהע אויף,
דיר איזט בעקאנט; דוא פֿריפֿסט פֿאן פֿערנע וואס איך דענקע: דוא האסט
מיך גאנג אונד לאגער פֿארגעמעסען, אונד מיינע וועגע אללע בעשטימט: בעפֿאר
אייין ווארט אויף מיינער צונגע שוועבט, האסט דוא עס הער! שאן גאנץ גע-
וואוסט: דען דוא האסט מיינע בירען אינגערליך געבויעט, האסט מיך בערעקט
אין מיינער מוטטער שאס (שם קלט, א - ה, יג): דיינע הענדע האבען
מיך געמאכט אונד אללע טהיילע מיינעם לייבעס געבילדעט: וויא טאהן האסט מיך
געמאכט, וויא מילך מיך פֿליסען לאסען, אונד וויא קענע צוזאמען ריכטען:
הילטעסט מיך אין הויט אונד פֿלייש, דעקטעסט מיך מיט קנאכען אונד בערפֿען:
שענקטעסט מיר לעבען אונד גנאדע, אונד בעוואהרסט זארגפֿולטיג מיינען גייסט
(איוב י, ה - יג):

מִשְׁפָּט אֱמֶת כִּי הוּא יוֹדַע אֶל נֶכּוֹן אֶת מִי לְהַצְדִּיק
וּמִי לְהַרְשִׁיעַ (13) :

במה יש להוכיח כי אלוה יודע תעלומות לב ?

אלוה אשר יצר את האדם ונתן לו עין לראות ואזן
לשמע ופה לדבר ולב לחשוב הלא ידע אשר יראה
ואשר ישמע ואשר ידבר ואת אשר יחשוב (14) הלא
הוא בצפיה אחת צופה הכל (15) וכל רוי עולם
נגלו לפניו כשמש אף כי מחשבות אנוש
ועשתנותיו • גם כל מזמנתיו ידע טרם יעלו על
רוחו 61 :

V. באור השגחה פרטית

מה יש להבין בלמוד : אלוה משגיח על כל אדם בר בבר ?
בו יש להבין : (א) כי עיניו פקוחות על דרכי כל
איש

(13) אני חוקר לב בוחן כליות לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו (שם
יז, ז) :

(14) הנטע און הלא ישמע ואם יוצר עין הלא יביט יהוה יודע מחשבות
אדם כי המה הבל (תהלי' צד, ט, יא) : היוצר יחד לבם ומבין אל
כל מעשיהם (שם לג, טו) :

(15) כי רם יהוה ושפל יראה וגבוה ממרחק ידע (שם קלח, ט) : כי
הוא לקצות ארץ יביט תחת כל השמים יראה (איוב כח, כד) :
בכל מקום עיני יהוה צופות רעים וטובים (משלי טו, ג) :

(16) יהוה חקרתני ותרע : אתה ידעת שבתתי וקומי בנתה לרעי מרחוק :
ארחי ורבעי זרית וכל דרכי הסכנת : כי אין מלה בלשוני הן יהוה
ידעת כלה : כי אתה קנית כליותי תסכני בבטן אמי (תהלי' קלט,
א, ו) : ידיך עצבוני ויעשוני : כחמר עשיתני וכגבינה תקפיאני :
עור ובשר תלבישני ובעצמות וגידים תשכבני חיים וחסד עשית
עמדי ופקדתך שמרה רוחי (איוב י, ח, יג) :

אין וועלכער הינזיכט איזט גאט אלס ריכטער אנצוזעהען ?
 גאטט לעסט אלס דער אונפארטייגשטער ריכטער דער וועלט
 אללען מענשען, אים שטרענגסטען זינע, רעכט אונד גערעכטיג
 קייט ווידערפֿאהרן, (9) בעשטראפֿט דען שולדיגען, שטעהט דעם
 אונשולדיגען בייא, בעפֿרייט דען אונטערדריקטען פֿאן זיינעם בע
 דריקער אונד דען גערויבטען פֿאן זיינעם רייכער *
 ווארין איזט דאז געטטליכע געריכט פֿאן דעם מענשליכען אונט
 טערשירדען ?

דאז געטטליכע געריכט איזט ווייט גערעכטער אונד וואהרהאפֿט
 טער אלס דאז דער מענשען * גערעכטער איזט עס, ווייל בייא
 גאטט וועדער פארטייליכקייט נאך אנזעהן דער פערזאן שטאטט
 פֿינדעט * (10) וואהרהאפֿטער איזט עס, דען דער מענשליכע ריכ
 טער, ווען ער אויך נאך זא גערעכט זיין וואללטע, קאן נור נאך
 דעם דיא זאכע בעאורטהיילען, וואס ער ענטוועדער פֿאן אנדערן
 פֿערנאמען האט, אדער זעלבסט זיהעט; ער קאן דאהער אונגעאכט
 טעט אללער אנגעווענדעטען פֿארזיכט, פֿאלש בעריכטעט אדער
 געטיישט ווערדען * גאטט אבער, דער אללעס ווייס, דעם דיא גע
 היימסטען געדאנקען דער מענשען, (11) אונד דיא פֿערבארגענע
 סטען אבזיכטען איהרער האנדלונגען בעקאנט זינד, (12) קאן עכע
 דעם

-
- (9) דוא שפריכטט מיין אורטהייל אויס, אונטריגליך שויען דיינע אויגען (תהלי' יי, ב): דער הערר איזט אונזער ריכטער, אונזער געזעטצגעבער אונד אונזער קעניג, דער אונס העלפֿען ווירד (ישעי' לג, בב): דער ערויגע איזטס, דער דיא ערדען ענדע ריכטעט (ש"א ב, י): ער ריכטעט נאך גערעכטיגקייט דען ערדענקרייס שפריכט זיין גראדעס אורטהייל איבער נאציאנען (תהלי' ט, ט):
 (10) דען דער ערויגע אייער גאטט, איזט דער גאטט אללער געטטער אונד דער הערר אללער העררען, דער גראססע, מעכטיגע אונד פֿורכטבארע גאטט, דער ניכט נאך אנזעהן דער פערזאן ריכטעט, אונד קיינע בעשטעכונג אננימט (דברי' י, יז): גאטט אכטעט פֿירשטליכען אנזעהענס ניכט, ציהט רייכע, ארמען ניכט פֿאר, זיא זינד אללע זיינער הענדע ווערק (איוב לר, יט):
 (11) דען גאטט אורטהיילט ניכט נאך דעם אנזעהן דעם מענשען, דען דער מענש זיהט נור וואס אייסערליך איזט, גאטט אבער קעננעט דאז הערן (ש"א יו, ז):
 (12) מיינסט דוא דען, שפריכט דער הערר, דאס איך איין גאטט אין דער נעהע, אונד ניכט איין גאטט אין דער פֿערנע זיין? ווירד זיך וואהל איין מאן אין איינעם גע, היימען ארט פֿערבערגען קעננען, דאס איך איהן ניכט זעהען ווירדע, שפריכט דער הערר (ירמי' כג, כד):

במה יש לרמות שלטון אלוה לשופט צדיק ?

כי אלוה שופט צדיק ועושה משפט לכל אדם (9)
ומצדיק את הצדיק ומרשיע את הרשע ומשבית
ריב מדון עשק וחמס • המציל גזול מיד גוזלו ועשוק
מיד עושקו לשם שלום בקרב הארץ :

מה בין משפט אלוה ובין משפט אדם ?

משפט אלוה רב צדק ואמת ממשפט אדם • כי
בשופט אדם יש לגור פן יכיר פנים במשפט
ואלוה שופט צדק אשר לא ישא פנים ולא יטה
משפט (10) האדם אף אמנם מאד יצדיק וגם כי
ירבה לדרש ולחקר הלא למראה עיניו ישפט
ולמשמע אזניו יוכיח ואיננו יודע מחשבות אחר
ומצפוני לבבו והוא נתעה לעות משפט על פי עד
שקר • ואלוה יודע מחשבות (11) ותעלומות לבב וכל
אשר יעשה איש במסתרים (12) על כן משפטו
משפט

(9) מלפניך משפטינו יצא עיניך תחזינה מישרים (תהלי' יז ב) כי יהוה
שפטנו יהוה מחוקקנו יהוה מלכנו הוא יושיענו (ישעי' לג כב):
יהוה ידין אפסי ארץ (ש"א ב, י) : והוא ישפט תבל בצדק ידין
לאמים במשרים (תהלי' ט, ט) :

(10) כי יהוה אלהיכם הוא אלהי אלהים ואדני האדנים האל הגדול
הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד (דברי' י,
יז) : אשר לא נשא פני שרים ולא נכר שוע לפני דל כי מעשה
ידיז כלם (איוב לד, יט) :

(11) כי לא אשר יראה האדם כי האדם יראה לעינים ויהוה יראה
ללבב (ש"א יו, ז) :

(12) האלהי מקרוב אני ולא אלהי מרחוק אם יסתר איש במסתרים ואני
לא אראנו נאם יהוה (ירמי' כג, כג • כד) :

אין וועלכער הינזיכט רעגירט גאט אלס קעניג ?
 גאט רעגירט דיא וועלט וויא איין קעניג, דער דורך ווייזע געזעטצע
 זיין לאנד רעגירט, (2) וואדורך דאז וואהל דעם גאנצען אלס יעדעס
 איינצעלנען בעפערדערט ווירד, דער דיא העכסטע געוואלט איבער
 דיא גאנצע שעפפונג אין הענדען האט, דעם אללעס אונבעדינגט
 געהארכט וואס ער בעפיהלט, (3) דעם דיא העכסטע עהרעריהמונג
 געביהרט, (4) אונד דעססען ערהאבנען נאמען אללעס לאבט אונד
 פרייזעט. (5)

וויא רעגירט גאט אלס פאטער ?

גאט איזט דער אללגעמיינע פאטער דער מענשען, דער זיא וויא
 זיינע קינדער ליבעט, (6) פיר זיא זארגט, זיא געהרט, איהנען
 אללע בעדידפניססע פערשאפט, שטעטט מיט ליבע זיך איהרער
 אנניממט, (7) אונד מיט איהרען פעהלערן נאכזיכט האט. ער פער-
 לאנגט אבער אויך, דאס זיך דיא מענשען אונטער איינאנדער וויא
 ברידער ליבען זאללען. (8)

אין

-
- (2) דין ריך איזט אללער עוויגקייטען ריך, דיינע הערשאפט וועהרט פיר אונד
 פיר (ההלי' קמה, יג) : דען גאט איזט דער העכסטע עהרפֿורכטס ווירדיגסטע
 אונד דער גרעסטע קעניג אויף דעם גאנצען ערדרייך (ההלי' מז, ג) :
- (3) גאט האט זיינען טראהן אין היממעל פֿעסט געשטעלט, אונד זיינע הערשאפט
 וואלטעט איבער אללעס (שם קג, יט) :
- (4) זיא (דיא געשעפֿע אללע) בעזינגען דיינעס רייכט מאיעסטעט, אונטערהאלטען זיך
 פֿאן דיינער אללמאכט (שם קמה, יא) :
- (5) בענעדייעט דעם הערן איהר זיינע ענגעל, העלדענקראפט דיא איהר איהם גע-
 הארכט : פֿאללשטרעקט וואס זיין ווארט געביהטעט : בענעדייעט דעם הערן איהר
 זיינע הערע, זיינע דיהנער דיא איהר זיינען וויללען טוהט : בענעדייעט דעם
 הערן זיינע ווערקע אללע אן אללען ארטען זיינער הערשאפט (שם קג, יט - כב) :
 דיא היממעל ערצעהלען דיא עהרע גאטטעס, זיינער הענדע ווערק פֿערקינדעט דיא
 פֿעסטע : איין טאג שטרעמט עס דעם אנדערן צו, אונד נאכט גיבט דיזען אונטער-
 ריכט דער נאכט : קיינע לעהרן, קיינע ווארטע דערען שטיממע מאן ניכט הערע :
 איבער דען גאנצען ערדקרייז טענט איהרע זאיע, איהר פֿארטראג דרינגט זא ווייט
 אלס דיא בעוואהנטע וועלט (שם יט, ב, ה) :
- (6) איהר זייט קינדער דעם עוויגען אייערס גאטטעס (דברי' יד, א) :
- (7) וויא פֿעטער איהרע קינדער זיך ערבארמען, ערבארמט דער עוויגע זיך זיינער פֿער-
 עהרער (ההלי' קג, יג) :
- (8) האבען וויר דען ניכט אללע איינען פֿאטער ? האט אונס ניכט איין גאט ערשאפט.
 מען ? ווארום פֿעראכטעט דען איין יעדער אויס אונס זיינען ברודער, אונד ענט-
 הייליגעט דען בונד דער מיט אונזערן פֿעטערן געמאכט ווארדען ? (מלאכי ב, י) :

במה יש לדמות שלטון אלוה למלך ?

כי הוא כמלך המנהיג את עמו על פי חקים טובים (2)
אשר בהם יפרח אשר לאמים גוי ואדם יחד • אשר לו
הכח והממשלה לפקד ולצוות הכל וכפקדיו
וכמצותיו כן יעשה (3) ואשר לו הכבוד והגדלה
וכלם כרעים ומשתחוים לפניו (4) מהללים ומודים
לשם תפארתו (5) :

במה יש לדמות שלטון אלוה לאב רחמן ?

כי אלוה אוהב את האנשים כאב רחמן אוהב
את בניו (6) ומכלכל אותם ונותן למו כל מחסורם
וחומל ומרחם עליהם (7) וסולח לעוונם • וכן
הוא חפץ שנאהב יחדו כאהבת אחים בני אב
אחר (8) :

במה

(2) מלכתך מלכות כל העולמים וממשלתך בכל דור ודור (תהלים
קמה, יג) : כי יהוה עליון נורא מלך גדול על כל הארץ (שם
מו, ג) :

(3) יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה (שם קג, יט) :

(4) כבוד מלכתך יאמרו וגבורתך ידברו (שם קמה, יא) :

(5) ברכו יהוה מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו : ברכו
יהוה כל צבאיו משרתיו עשי רצונו : ברכו יהוה כל מעשיו בכל
מקומות ממשלתו (שם קג, כ, כד) :

(6) בנים אתם ליהוה אלהיכם (דברי יד, א) :

(7) כרחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו (תהלי' קג, יג) :

(8) הלא אב אחד לכלנו : הלא אל אחד בראנו מרוע נבגוד איש
באחיו לחלל ברית אבותינו (מלאכי ב, י) :

- (א) דאס גאטט זעלבסט דיא וועלט רעגירט.
- (ב) דאס דיא פֿארזעהונג גאטטעס זיך אויף יעדען איינצעלנען מענשען שטען ערשטערקט, אונד
- (ג) דאס דיא מענשען איינען פֿרייען וויללען, פֿאלגליך פֿרייע וואהל ביא איהרען האנדלונגען האבען (*):
- IV. פֿאן דער רעגירונג גאטטעס

וואס הייסט, גאטט זעלבסט רעגירט דיא וועלט ?

דאז הייסט, דאס גאטט ניכט נור אללעס זיהט אונד ווייס, זאגט דערן, ער בעקומערט זיך אויך אום אללעס, אונד עס געשיהעט ניכטס אהנע זיינען וויללען אדער זיינער צולאסונג.

וויא בעהאנדעלט גאטט אין זיינער רעגירונג דיא וועלט ?

וויא איין גראסער מייסטער זיין ווערק, איין ווייזער קעניג זיין פֿאלק, איין גוטער פֿאטער זינע קינדער, אונד איין גערעכטער ריכטער דיא רעכטזוכענדען, בעהאנדעלט.

אין וועלכער הינזיכט בעהאנדעלט גאטט דיא וועלט אלס מייסטער ?

דא דיא וועלט זיינע שעפֿפֿונג איזט, (ג) זא לייטעט ער אלס מייסטער דערזעלבען אללע איהרע וועזען, קעננעט דיא פֿערדיכטונג אונד בעשטיממונג אללער איהרער טייהלע גענויא, ארדנעט דיאזעלבע, אונד זאגט אויך דאפֿיר, דאס קיין גליד דעם גראסען וועלטגעבייט דעם פֿערניכטעט ווירד, נאך זיינע ווירקונגסקראפט פֿערליהרט; דען דיא טהיילע דער שעפֿפֿונג זינד זא אין איינאנדער געקעטעט, דאס, ווען נור איינעם דערזעלבען פֿעהלעט, דאז גאנצע געביידע צוזאמם מענשטירצען מיסטע.

אין

(1) וויר זינד דער לייטען, דא אונזער בילדנער, וויר אללע זינד ווערקע דיינער הענדע (ישעי' סד, ח): איזט ער ניכט דיין פֿאטער, דער דיך ערווארבען, דער דיך געמאכט, דער דיך בערייטעט האט (דברי' לב, ו):

* דאס דיוט דרייא לעהרען מיט דער לעהרע פֿאן פֿערנעלטונג אין פֿערבינדונג שטעט הען מיסטען, איזט לייכט צו ערקלעהרען; דען ווען איך אנבעהמען ווילל, דאס איין רעדליכער הערר זיינע דיהנער יעדען אינסבעזאנדערע בעהאנדעלט, דאז הייסט, דיא גוטען בעלאהנעט אונד דיא בעזען בעשטראפֿעט, זא מוס איך באהטווענדיג פֿאראויס זעטצען, דאס ער זיך דען דיהנכט זיינער דיהנר אנגעלעגען זיין לעסט, אונד זיך נאך דער אויפֿפֿיהרונג איינעם יעדען אינס בעזאנדערע ערקונדיגעט. אונד יעדע האנדלונג, וואריבער דער דיהנער פֿאן זיינעם העררן בעלאהנעט אדער בעשטראפֿעט ווירד, מוס איהם פֿרייא געשטעללט געוועזען זיין עס צו טוהן אדער צו אונטערלאסען.

- (א) אֱלֹהִים לְבָדוֹ שְׁלִיט בְּתֵבֶל
 (ב) אֱלֹהִים מְשַׁנֵּיחַ עַל כָּל אָדָם וְאָדָם כֹּד כְּבָר :
 (ג) הָאָדָם יֵשׁ לוֹ בְּחִירָה בְּמַעֲשָׁיו :

IV. באור ממשלת אלוה בתבל

כִּי יֵשׁ לְהַבִּין בְּמֵאמֶר : אֱלֹהִים לְבָדוֹ שְׁלִיט בְּתֵבֶל ?

כִּי יֵשׁ לְהַבִּין : כִּי מְלֶכֶד שְׁאֵלֹהִים צוּפָה כָּל וְיֹדֵעַ כָּל
 הוּא לְבָדוֹ מְשַׁנֵּיחַ עַל כָּל וּמְצִיָּה הַכֹּל • וּמְבַלְעֵי
 חֶפְצוֹ לֹא יַעֲשֶׂה דָבָר :

אֵיכָה שְׁלִיט אֱלֹהִים בְּתֵבֶל ?

אֱלֹהִים שְׁלִיט בְּתֵבֶל כְּאֲמֵן גְּדוֹד בְּמַעֲשֵׂהוּ כְּמֶלֶךְ חָכָם
 בְּעֵמּוֹ כְּאֵב רַחֲמָן כְּבָנִי וְכִשּׁוּפֵט צַדִּיק בְּאַנְשָׁיו :

בְּכִי יֵשׁ לְדַמּוֹת שְׁלִטוֹן אֱלֹהִים לְאֲמֵן ?

כִּי כַּאֲשֶׁר כָּל הַיְצוּרִים מַעֲשֵׂה יְדֵי אֱלֹהִים (1) אִם כֵּן
 הוּא פּוֹעֵלִים • הוּא עֶרֶךְ מַעֲרֻכָתָם וְיֹדֵעַ חֶפֶץ כָּל
 דָּבָר וּמַעֲשֵׂהוּ כַּאֲשֶׁר יֵדַע הָאֲמֵן פֶּעֱלָת כָּלִיו אֲשֶׁר
 כּוֹנֵן לוֹ • וְכְאֲמֵן הוּא אוֹהֵב אֶת מְלֹאכְתּוֹ וְחָשׁ שֶׁלֹּא
 יֵאָבֵד וְלֹא יִקְלָקֵל דָּבָר מִיְצוּרָיו כִּי כָּלִים אֲחֻזִּים
 וּמִשְׁלָבִים יִחָדּוּ וּבְהִפְקֵד דָּבָר מֵהֶם יִשְׁחַת הַכֹּל :

כִּמְדָּה

(1) כִּי אֲנַחְנוּ הַחֹמֶר וְאֵתָה יוֹצְרֵנוּ וּמַעֲשֵׂה יָדָךְ כָּלֵנוּ (ישעי' סד, ז)
 הוּא אֲבִיד קִנְיָן הוּא עֶשֶׂד וַיְכּוֹנֵנֶךְ (דברים לב, ו) :

II. פֿאן בעלאהנונגען אונד שטראפֿען :

וועלכע גלויבענסלעהרע איזט אין דעם הויפטגלויבענס ארטיקעל,
פֿאן דער אונשטערבליכקייט דער זעלע ענטהאלטען ?

דיא דארין ענטהאלטענע גלויבענסלעהרע איזט דיזע: דאס גאט
דיא האנדלונגען דעם מענשען זיהט, ריכטעט, אונד איהן נאך
פֿערדיהנסט בעלאהנעט אונד בעשטראפֿעט (1).

וואן ריכטעט גאט דיא מענשען, אונד וואן פֿערגילט ער איהנען ?
גאטט ריכטעט דיא מענשען זאואהל ביא איהרעם לעבען אלס
נאך איהרעם טאדע, אונד פֿערגילט איהנען אויך זאואהל אין
דיזעם, אלס אין דעם צוקינפֿטיגען לעבען.

ווארין בעשטעהט דיא פֿערגעלטונג אין דיזעם לעבען ?
דיא פֿערגעלטונג אין דיזעם לעבען איזט קערפֿערליך, דיא בעלאה-
נונג בעשטעהט אין געזונדהייט, גליק, פֿערגניגען אונד אין אללעם
וואס דעם קערפֿער אנגענעהט - דיא שטראפֿע הינגעגען, אין קראנק-
הייט, אונגליק, מיספֿערגניגען אונד אין אללעם וואס איהם אונאנג-
גענעהט איזט.

וויא ווירד דיא פֿערגעלטונג אים צוקינפֿטיגען לעבען פֿארגעשטעללט ?
דיא פֿערגעלטונג אים צוקינפֿטיגען לעבען איזט גייכטיג. דיא בע-
לאהנונג ווירד אין דער אנשויאונג גאטטעס אונד עוויגער זעליגקייט,
דיא שטראפֿע אבער, אין איינעם שמאכע, אונד רייהפֿאללען צושטאנד
דער זעלע, בעשטעהען.*

III. וועלכע לעהרען נאך אין דיזעם הויפטגלויבענס ארטיקל בעגריפֿען זינד :

וואס זינד דיא גלויבענסלעהרען, וועלכע מיט דער לעהרע פֿאן
פֿערגעלטונג אין פֿערבינדונג שטעהען ?
דיא גלויבענסלעהרען, וועלכע מיט דער לעהרע פֿאן פֿערגעלטונג אין
פֿערבינדונג שטעהען, זינד פֿאלגענדע דרייא :

(א) דאס

(1) גאטט ריכטעט דען גערעכטען, אונד דען דער טעגליך פֿרעפֿעלט (תהלי' ז, יב) :
ער פֿערגעלט דעם מענשען נאך זיינער ארכייט, אונד לאהנט יעדעם נאך זיינער אויפֿ-
פֿיהרונג (איוב לז, יא) : דער דוא גראס אין דיינען ראהטשלעגען, אונד
אובזערן געדאנקען אונבעגרייפֿליך ביזט. דיינע אויגען שטעהן איבער אללע וועגע
דער קינדער אדם'ס אפֿען, דאמיט דוא איינעם יעדען נאך זיינען וועגען, אונד
נאך דען פֿערדיהנסטן זיינער ווערקע פֿערגעלטעמט (ירמ' לב, יט) :

(* זיהע ביינאכטעם געשפֿרעך.)

II. מאמונת גמול וענש

מה למוד אמונה בכלל ביסוד נפש אדם אל מות ?

כי אלוה משגיח על האנשים וישפוט את מעשיהם (1)
ויגמל עליהם (*):

מתי ידין אלוה את האדם ומתי יגמול עליו ?

את החיים ואת המתים ידין אלוה ויגמל אותם
בחייהם ובמותם :

מה הגמול בחיי הזמן ?

הגמול בחיי הזמן • חיים בריאים ארוכים ונעימים
שכר לעושי טוב • וחיים רעים מכאבים עני ומחסור
ענש לעושי רע :

מה הגמול בחיי ער ?

נפש הצדיק מאירה באור אלוה בלעם מתמיד •
ונפש החוטא תהיה לבו וליראון :

III. שאר למודי האמונה הנכללים ביסוד ההוא

מה יש לדעת בלמוד גמול וענש ?

בלמוד אמונת גמול וענש יש לדעת שלשה דברים :
א אלוה

(1) אלהים שופט צדיק ואל זעם בכל יום (תהלי' ז, יב) : כי פעל אדם
ישלם לו ובארח איש ימציאנו (איוב לד, יא) : גדל העצה אשר
עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לכל איש כדרכיו וכפרי
מעלליו (ירמי' לב, יט) :

(*) זה יש לזכור כי צאין גמול על המעשים למס לו חק ומלוא למס לו
דעת ותצונה, וצאין נפש יודעת ומצינה אין שארית נלח • ואנחנו נאמר שיש
לנפש שארית נלח, א"כ יש לה דעת ותצונה, וזוהי לה דעת ותצונה, יש מקום לחק
ומלוא, והמלוא על דבר ראוי שינתן לו שכר עובד צדקותו המלוא וענש בעבורו עליה :

וויא ערקלעהרט זיין דיזעס ?

דיזעס לעסט זיך אויף פֿאלגענדע ארט ערקלעהרען: דער מענטש בעשטעהט אויס איינעם קערפער אונד אויס איינער איהן בעלע בענדען זעלע, לעבט איינע צייטלאנג אונד שטירבט. מיט דיזעס שטערבען אבער הערט נור זיין קערפער אויף צו זיין, אונד צוואר ווייל ער אלס איין אירדישעס צוזאמגעזעצטעס וועזען, דער פֿער וועזונג אונד אייפלעזונג אונטערזארגען איזט. זיינע זעלע הינגעגען, דיא איין אונקערפערליכעס, גייסטיגעס, פֿאלגליך איין איינפֿאכעס אונפֿערוועזבארעס וועזען איזט, דויערט איממער פֿארט.

וואהער האט דיא מענשליכע זעלע איהרען אורשפרונג ?

זיא איזט איין, פֿאן גאטט אין דען מענשען געלענטער גייסט, דורך דען ער לעבט, פֿיהלט, דענקט אונד איבערהויפט אללעס דאז פֿערדיכטען קאן, וואס ער ווירקליך פֿערדיכטעט.

אונד ווא קאממט זיא היין, ווען זיא דען קערפער פֿערלעסט ?

זיא קעהרט ווידער דאהיין צוריק פֿאן וואהער זיא קאם, נעהמליך צוגאטט, אונד איזט. עבען זא אונשטערבליך וויא ער (1).

וואס האבען וויר פֿאן דעם צושטאנדע דער זעלע נאך דעם טאדע צוגלויבען ?

דאס זיא אים צוקינפֿטיגען לעבען איינען ווייט פֿאללקאממענערן בעגריף פֿאן גאטט אונד זיינען אייגענשאפטען, יא איבערהויפט, פֿאן דינגען, וועלכע וועהרענד איהרעס אייפֿענטהאלטס אין דעם קערפער, איהרע פֿאספֿוננסקראפט איבערשטייגען, ערלאנגען, אונד דיזע ערווייטערונג איהרער קענטניססע, איהר איין איממערזעהרענדיגע פֿערגיגען געוועהרען ווירד (2).

פֿאן

(1) דער שטויב קעממט ווידער צו זיינער ערדע צוריק, דאפֿאן ער וואר, אונד דער גייסט קעהרט צו גאטט צוריק, דער איהן געגעבען (קהלתיב, ז):
(2) איך ווערדע מיט גערעכטיגקייט דיין אנטליץ שויען, ערוואכענד מיך ערגעצען און דייער גאטטעס געשטאלט (תהלי' זו, טו): פֿאר דייער אנטליץ איזט דער פֿריידען פֿיללע, אין דייער רעכטען זעליגקייט אויף ערויג (שם טו, יא):

אֵיךְ יֵשׁ לְבָאֵר הַמֵּאֲמָר הַזֶּה ?

הַמֵּאֲמָר הַזֶּה יֵשׁ לְבָאֵר : הָאָדָם אֲשֶׁר הוּא מְחַבֵּר
מְגוּף וְנֶפֶשׁ וְיַחְיָה מִדַּת יָמִים וְיָמוֹת * כְּמוֹתוֹ לֹא
יִסּוּף זִוְלָתִי גִוִּיתוֹ אֲשֶׁר יִסּוּדוֹ בְּעֶפֶר בָּלָה רָקַב וְנָמַס *
אֲכֵן נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר דָּבַר אֵין לָהּ עִם גּוֹף לֹא תִבְלָה
וְלֹא תִרְקַב וְלֹא תִמָּס כִּי אִם תֵּצֵא מִגּוֹיָה וְהִיא לָהּ
שְׂאֵרִית נִצָּח :

מֵאֵין הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּאָדָם ?

הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר בָּאָדָם הִיא נִשְׁמַת רוּחַ אֱלֹהִים אֲשֶׁר שָׁם
בּוֹ בָּהּ יִהְיֶה הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַי מְדַבֵּר וּמִשְׁכִּיל וְכֹה
יַעֲשֶׂה כָּל הַמַּעֲשִׂים :

וְאָנָּה תֵּלֵךְ בְּאֲשֶׁר תֵּצֵא מִגּוֹיָה ?

כְּאֲשֶׁר תֵּצֵא הַנִּשְׁמָה מִן הַגּוֹיָה תָּשׁוּב אֶל אֱלֹהִים
אֶל מְקוֹרָהּ אֲשֶׁר חָצְבָה מִשָּׁם יַחְיָה לְעוֹלָם (1) :

מֵה יֵשׁ לְדַמּוֹת מִנֶּפֶשׁ בְּחַיֵּי עוֹלָם ?

שָׁם תִּזְכֶּה לְדַעַת אֶת אֱלֹהִים וְתוֹאֲרִיו יִדְעָה שְׁלֵמָה
וְכָל אֲשֶׁר נַעֲלַם מִמֶּנָּה בְּעוֹדָה עֲטוּיָה בְּחֶמֶר *
וּבִידְעוֹת הָאֵלֶּה תִּתְחַזֵּק בְּנֶעֱם אֱלֹהִים בְּעֶנְג נִצָּח (2) :

מֵה

(1) וַיֵּשֶׁב הָעֶפֶר עַל הָאָרֶץ כְּאֲשֶׁר הָיָה וְהָרוּחַ תָּשׁוּב אֶל אֱלֹהִים אֲשֶׁר
נִתְּנָה (קֹהֶלֶת יב, ז) :

(2) אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחָזָה פָּנִיךְ אֲשַׁבְּעָה בְּהַקִּיץ תִּמּוֹנֶתְךָ (תְּהִלִּים יז, טו) :
שִׁבְעַת שְׂמֵחוֹת אֶת פָּנֶיךָ נַעֲיִמוֹת בִּימִינְךָ נִצָּח (שִׁם טז, יא) :

קיינע פֿערענדערונג ערלייטטען, אונד זיך גאנץ אונפֿערפֿעלשט ביא
אונס ערהאלטען האט.

איזט אונס ערלויבט נאך ווילקיהר עטוואס פֿאן דען געבאטען הייב
וועג צו לאססען אדער הינצו צו זעטצען?

ניין! וויר דירפֿען דורכאויס ניכט נאך ווילקיהר, וועדער עטוואס
הינוועג לאססען, נאך עטוואס הינצו זעטצען (1).

זינד וויר אבער אויך אים שטאנדע, אללע דיא אים משהאישען געזעטצט
בוכע ענטהאלטענען געבאטע, נאך געגענווערטיג אויס צו איבען?
ניין! וויל אונזרע יעציגן אומשטענדע אונס ניכט פֿערשטאטן מעהרע
דע דערזעלבען בעפֿאלגען צו קעננען, אונד צוואר זאלכע, דיא
נור אויף דאז לאנד, וועלכעס וויר אייגענטימליך בעזעסען, זיך בעצי
הען, וויא צ"ב: דאז ערלאס, בראך, אונד יובעליאהר, דיא אבנאבען
דער ערדפֿריכטע, דיא אפפֿער, אונד פֿריסטרוגאבן אונד אנדרע מעהר:
הינדערט דיזעס אונפֿערמעגן ניכט, אין דער עוויגן גליקזעליגקייט?
ניין! דען דיא זעליגמאכענדע רעליגיאן פֿארדערט פֿאן דען מענשען
בלאס דיא בעאבאכטונג זאלכער געזעטצע, דערען בעפֿאלגונג אין
איהרען קרעפֿטען שטעהט, אונד ערלעסט איהנען דיאיעניגען, דע
רען ערפֿיללונג פֿאן דען אומשטענדען אונד ניכט פֿאן איהרעס וויל
לען הערריהרט.

+++++

צווייטע אבהאנדלונג

פֿאן דעם וואס דער מענש צו האפֿען האט.

דריטער אבשניט

ערקלעהרונג דעם דריטען גלויבענס ארטיקעל

I. פֿאן דער אונשטערבליכקייט דער מענשליכען זעעלע.

ווארין בעשטעהט דער דריטע הויפט גלויבענס ארטיקעל?
דער דריטע הויפט גלויבענס ארטיקעל בעשטעהט דארין, דאס דיא
זעעלע דעם מענשען אונשטערבליך איזט.

וויא

C 2

(1) טוהט צו דעם, דאז אויך אייך געביהטע, ניכטס הינצו, אונד נעהמט ניכטס דאס
פֿאן (שער, ב).

הַגּוֹבֵל לְהוֹסִיף דָּבָר עַל תּוֹרַת מֹשֶׁה אוֹ לַגִּרֵּעַ מִמֶּנָּה ?

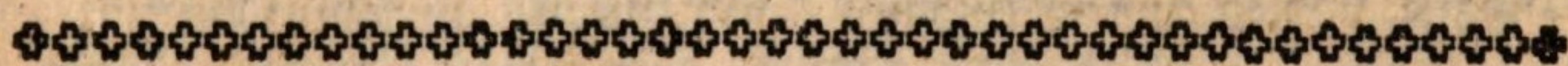
אִין אֶנְחֵנוּ יְכַלִּים לְהוֹסִיף דָּבָר עַל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְלֹא
לַגִּרֵּעַ מִמֶּנָּה (1) :

הַשּׁוֹמְרִים אֶנְחֵנוּ גַם הַיּוֹם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּמִסְפָּרם בְּמִשְׁפָּטם ?

אִין אֶנְחֵנוּ יְכַלִּים לְשַׁמּוֹר כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה בְּמִסְפָּרם
בְּמִשְׁפָּטם • כִּי שְׁבִיתַת הָאָרֶץ וּמַתָּנוֹתֶיהָ וּמַעֲשֵׂה
הַקֶּרְבָּנוֹת וּמַתָּנוֹת כְּהֵנָּה לֹא יָכִילוּ לְהִשְׁמֹר כִּי אִם
בְּאֶרֶץ אַחֲזַת יִשְׂרָאֵל וְעוֹד יֵשׁ רַבּוֹת בְּאַלְהָה :

הֲאִין בְּלָתִי יְכַלֵּת הֵנָּה מַעֲצוֹר לָאָדָם בְּאֶשְׁרוֹ ?

בְּלָתִי יְכַלֵּת הֵנָּה לֹא יִגְרַע מֵאֲשֶׁר הָאָדָם דָּבָר • כִּי
הַתּוֹרָה לֹא תִדְרֹשׁ מֵאָדָם מַעֲשִׂים אֲשֶׁר אִין בְּיָדוֹ
לַעֲשׂוֹתָם כִּי אִם לַעֲשׂוֹת צְאָמַת וּבְתָמִים אֲשֶׁר בְּיָדוֹ
לַעֲשׂוֹתוֹ אִם רַב וְאִם מְעַט וְהוּא אֲשֶׁרוֹ :

תכנ ב מה שיש לאדם ליחל

פרק ג באור נצחיות הנפש

I. באור יסוד השלישי

מה יסוד השלישי מִיסוּדֵי הָאֱמוּנָה ?

הַיְסוּד הַשְּׁלִישִׁי : נַפְשׁ הָאָדָם אֶל־מוֹת :

איך

(1) לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו
(דברים ר, ב) :

„ דאמיט דיא נאציאן עס הערע, ווען איך מיט דיר רעדע, זא ווער-
 „ דען זיא אויך אן דרך איממער גלויבען „ (שמות יח, ט).
 וואס איזט אין דען ווארטען בעגרייפֿען: דאס זיא דיר אויך אימ-
 מער גלויבען מעכטען ?

עס איזט דאמיט אנגעדרייטעט, דאס וויר פֿאן דען משה'ישן געזעטצען,
 ניכט אבווייכען, אונד צו איינער אנדערן איבערטעטען דירפֿן
 זא לאנגע ניכט איין פראפעט ווירא דיוער אויפֿטריט, מיט וועלכעס
 גאטט אין געגענווארט דער גאנצען נאציאן רעדעט.

IV. פֿאן דען געבאטען דעם געזעטצבוכעס.

וואן זינד דיא איבריגען געבאטע, דיא אין דעם געזעטצבוכע ענט-
 האלטען זינד, געגעבען ווארדען ?

נאכדעם גאטט דיא צעהן געבאטע פֿאר דעם גאנצען פֿאלקע פֿער-
 קינדיגעט האטטע, קעהרטע דיא גאנצע געמיינדע ווידער אין איה-
 רע געזעלטע צוריק, משה אבער בליב פֿירציג טאגע אונד נעכטע
 אויף דעם בערגע סיני. וועהרענד דיוער צייט ערהילט ער דיא אי-
 בריגען געזעטצע פֿאן גאטט. נאך פֿערלויף דיוער צייט קאם ער פֿאם
 בערגע סיני העראב, בראכטע צווייא שטיינערנע טאפֿעלן מיט, ווא-
 רויף דיא צעהן געבאטע נידערגעשריבען ווארען. דיוע שריב ער
 הערנאך, נעכט דען אנדערן איהם אויף דעם בערגע פֿערקין-
 דיגטען געזעטצען, אין איין בוך, וועלכעס ער דעם פֿאלקע איבער-
 ליפֿערטע, אונד וועלכעס וויר נאך יעצט אונטער דען נאמען, גע-
 זעטצבוך משה, בעזיטצען.

V. פֿאן דען גלויבענסלעהרען דיא אין דיועם ארטיקל ענטהאלטען זינד.

וועלכע גלויבענסלעהרען האט מאן בייא דיועם ארטיקל פֿאן דער
 געטטליכען אפֿעגבארונג, זיך צו מערקען ?
 פֿאלגענדע דרייא :

(א) גאטט האט אונס דורך זיינען פראפעטען משה דאז געזעטצבוך
 געגעבען.

(ב) דיוער פראפעט משה איזט דער פֿארנעהמסטע אונטער אללען פרא-
 פעטען, דיא פֿאר אונד נאך איהם ווארען.

(ג) דאז געזעטצבוך, דאז וויר יעצט בעפֿאלגען, איזט דאז געהמליכע
 וועלכעס וויר דורך משה ערהאלטען האבען.

וואס איזט אונטער דער לעצטען לעהרע צו מערקען ?

דאס דאז מאזאישע געזעטצבוך זעלבסט דורך דיא לענגע דער צייט

קיינע

C ג

בְּדַבְרֵי עַמֶּךָ וְגַם בְּךָ יֵאֱמִינוּ לְעוֹלָם " (פסוקים יט) :

מה יש להבין במאמר : וגם בך יאמינו לעולם ?

שלא נסור מתורת משה אל תורה אחרת בלתי
אם יקום נביא כמוהו אשר יראה אלוה אליו לעיני
כל העם וידבר עמו לאזניהם :

IV. אופן נתינת שאר מצות התורה

מתי נתנו שאר מצות התורה ?

אחרי כלות אלוה לדבר את עשרת הדברים שבו
העם לאהליהם ומשה לבדו עמד בהר ארבעים
יום ויום ולילה שם הורהו אלוה את כל המצות
החקקים והמשפטים ללמדם לבני ישראל. ומקץ
ארבעים יום ירד משה מן ההר ובדו שני לחזות
אבנים ועליהם כתובים עשרת הדברים ואחר
כתב אותם משה בספר ואת כל דברי התורה
והמצוה ויתן את הספר הזה לישראל הוא
ספר תורת משה אשר בידנו עד היום הזה :

V. מחשיבות דת אלוה

מה המה למודי האמונה אשר ביסוד : יש נבואת אלוה ?

למודי אמונה אשר ביסוד ההוא שלשה :

- (א) אלוה נתן לנו את התורה על יד נביאו משה.
- (ב) הנביא ההוא משה הוא בחיר הנביאים.
- (ג) התורה אשר בידנו היא הנתונה על ידו.

מה יש להבין בלמוד האחרון הזה ?

מאז נתנה התורה ועד עתה לא שנה בה דבר :

הנוכל

גאנצען נאציאן זיך געאפֿענבארט העטטע, אונד אללע איהן רע-
דען הערשען, וויא אס טאגע דער געזעטצגעבונג (2).
וואן אונד ווא איזט ריזע אויסערארדענטליכע מערקווירדיגע האנד-
לונג פֿארגעגאנגען ?

אײס דריטטען מאנאטע נאך דעם אויסגאנגע דער ישראליטען אויס-
אעגייפטען (*), לאנגטען זיא אס בערגע סיני, אין דער אראבישען ווי-
סטע, אן. היר בעפֿאהל איהנען גאטט דורך משה, זיך דרייאטא-
גע פֿארצובערייטען, אס דריטטען טאגע ערשין דיא העררליכקייט
גאטטעס אויף דעם בערגע אונד רעדעטע פֿאר דעם געזאממטען
פֿאלקע.

וואס האט זיך בייא ריזער פֿייערליכקייט אן ריזעס טאגע צו גע-
טראגען ?

דעם מארגענס לײס משה דאז פֿאלק אויסדען געצעלטען אויסריק-
קען, שטעללטע עס אס פֿוסע דעם בערגעס סיני, שטיג זעלבסט הי-
נויף, אונד זאגלייך לײס זיך דיא ערשיינונג דער העררליכקייט גאט-
טעס וויא איין ברענגענד פֿייער נידער ; עס ענטשטאנד דאנגער
אונד בליטץ פֿערמיטטעלט איינער זעהר שוועהרען געווייטטער-
וואלקע, דיא זיך אויף דעם בערגע נידער לײס, עס לײס זיך אויך איין
שטארקער טראמפעטעטענשאלל הערען ; הירויף פֿערנאס דיא געזאממ-
טע נאציאן איינע רעדענדע שטיממע, וועלכע דיא אונס בעקאנט
טען צעהן געבאטע פֿארטרוג.

אויס וועלכער אבזיכט האט גאטט דאמאלס זיך דער גאנצען נא-
ציאן געאפֿענבארט, אונד מיט משה אין איהרעם בייאזיין גע-
שפראכען ?

דאמיט זיא זיך פֿאן זיינער זענדונג איבערצייגען, אונד איהם אין
אללען שטיקקען גלויבען זאללטען, וואס ער אײס נאמען גאטטעס פֿער-
ארדנען ווירדע. זא הייסט עס אויך אין דער הייליגען שריפֿט :

דא=

(2) ערקונדע דרך נור נאר דען אלטען צייטען דיא פֿאר דיר געוועזען זינד : פֿאן
דעם טאגע אן, דא גאטט דען מענשען אויף דער ערדע ערשאפֿען האט : פֿאן
איינעם ענדע דעם היממעלס צום אנדערן ענדע, אב יעמאהלס איינע זא גראט
סע טאהט געשעהען, אדער דערגלייכען געהערט ווארדען : אב יעמאהלס איינע
נאציאן דיא שטימפע איינער אויס דעם פֿייער רעדענדען גאטטהייט פֿערנאס
טען, וויא דא פֿערנאסמען האסט, אונד ווערע אס לעבען געבליבען (דברי' ד-
לב, לד) : פֿאן אנגעזיכט צו אנגעזיכט האט דער עוויגע אויף דעם בערגע מיט
טען אויס דעם פֿייער מיט אייך גערעדעט (שם ה' ד) ;

נְגִלָה כְבוֹד אֱלֹהִים לְעֵינַי כָּל הָעַם וּבָלָם שָׁמְעוּ אֶת
קוֹלוֹ מְדַבֵּר בַּיּוֹם מִתּוֹ אֶת הַתּוֹרָה (2) :

מִתִּי וְאִיפֹה גִתַּן אֱלֹהִים אֶת הַתּוֹרָה ?

בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי אַחֲרֵי צֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם *
בָּאוּ אֶל הָהָר סִינַי אֲשֶׁר בְּמִדְבַּר עֲרָב , שָׁם צִוְּהָ
אֱלֹהִים אֶת מֹשֶׁה אֶל הָעַם וַיִּתְּקַדְּשׁוּ , וְהָיוּ נְכוֹנִים
לְשִׁלְשֶׁת יָמִים וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִרְאָה כְבוֹד אֱלֹהִים
עַל הָהָר סִינַי וַדָּבַר אֶל הָעַם :

אִיךָ הָיָה הַדָּבָר בַּיּוֹם הַהוּא ?

בְּהֵיוֹת בֶּקֶר הוֹצִיא מֹשֶׁה אֶת כָּל הָעַם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה
מֵאֶהֱלֵיהֶם וַיִּתְּצֻבוּ בְּתַתְּתֵית הָהָר , וְהוּא עָלָה רֹאשׁ
הָהָר וּמִרְאָה כְבוֹד אֱלֹהִים כְּאִשׁ אוֹכֶלֶת יָרֵד שָׁם וַיְהִי
קוֹלוֹת וּבִרְקִים וַעֲנָן כָּבֵד מְאֹד עַל הָהָר וְקוֹל שׁוֹפָר
הַזֶּק וַיִּשְׁמַע כָּל הָעַם קוֹל מְדַבֵּר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ אֶת
עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים הַיְדוּעִים לָנוּ :

מִדּוּעַ נִרְאָה אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַהוּא לְעֵינַי כָּל הָעַם וַדָּבַר לְאַזְנוֹתָם ?

לְמַעַן יֵרְאוּ כָּל הָאֲנָשִׁים כִּי אֱלֹהִים הַדָּבָר עִם מֹשֶׁה
וּמִפִּי נָתַן אֶת הַתּוֹרָה וַיֵּאמְרוּ לוֹ לְכָל אֲשֶׁר יִגִּיד
לָהֶם בְּשִׁמוֹ בְּכַתּוּב לֵאמֹר , בְּעִבּוֹר יִשְׁמַע הָעַם
בְּדַבְרֵי

(2) כִּי שָׁאֵל נָא לִימִים ראשונים אשר היו לפניך למן היום אשר
ברא אלהים אדם על הארץ ולמקצה השמים ועד קצה השמים
הנהיה בדבר הגדול הזה או הנשמע כמהו השמע עם קול
אלהים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי (דברים ד', לב,
לד) : פנים בפנים דבר יהוה עמכם בהר מתוך האש (שם ה', ד) :

(*) לדעת סופרי הדורות הענדים היטה מתן התורה נשנת חלפים וחלוצים תאות
וחלוצים ושמחה שנים לנתינת העולם :

וואס וואר זיין פֿארצוג אין אנזעהונג דער פראפֿעציהונג ?
 עס וואר אויסער איהם קיין פראפֿעט, מיט דעם גאטט צו יעדער
 צייט אונד זא דייטליך געשפראכען (עמטע; 1) אויך האט קיינער
 זאלכע גראסע וואונדערוערקע אונד אין געגענווארט דער גאנצן
 נאציאן פֿערריכטעט, אלס ער (2).

ווארין בעשטעהען זיינע פֿארציגע אין אנזעהונג דער וואהלטהען?
 דארין, דאס ער דער רעטטער, שטיפֿטער אונד געזעצגעבער דעם
 ישראליטישען פֿאלקס וואר. ער בעפֿרייעטע עס אויס דער עגיפֿט
 טישען שקלאווערייא ווארין דאז זעלבע לאנגע יאהרע שמואכטעטע.
 בילדעטע עס צו ערשט צו איינער זעלבסטשטענדיגען נאציאן, גאב
 איהם איין אייגענטימליכעם. לאנד, איינע בעזאנדערע רעגירונג
 אונד דאז געטטליכע געזעטצבוך.

III. פֿאן דער געזעצגעבונג.

וועלכע געטטליכע אפֿגעבארונג ווירד פֿיר דיא וויכטיגסטע אונד
 טער אללען געהאלטען ?

דיא דער געזעטצגעבונג, דאהער זיא אויך דיא אויסערארדענטליכע
 ערשיינונג גענאנט ווירד (1).

ווארין בעשטעהט איהרע וויכטיגקייט אונד דער גרונד דיזער בע
 נעכנונג ?

דארין, דאס איינע זאלכע וועדער פֿארהער יע געשעהען ווארד, נאך
 נאכהער ווידער ערפֿאלגט, דען ניא געשאה עס, דאסגאטט איינער
 גאנצען

(1) איינעם פראפֿעטען אייערס גלייכען געבע איך, דער ערויגע, מיך אין איינעם
 געזיכטע צו ערקעכנען, רעדע מיט איהם אים טרוימע: נוכט אלזא מיין דיה.
 נער משה: ער איזט איין טרייער פֿערוואלטער אין מיינעם גאנצען הויזע: מונ
 דע צו מונדע רעדע איך מיט איהם, מיט פֿעלליגער דייטליכקייט, נוכט אין
 רעטהזעל (כמדב' יב. 17):

(2) עס שטאנד אבער אין ישראל קיין פראפֿעט ווירד, וויא משה וואר, אויף:
 מיט דעם דער ערויגע פֿאן אנטליך צו אנטליך אומגעגאנגען ווערע: אין אנוע.
 הונג דער צייכען אונד וואונדער, דיא איהן דער ערויגע געזאנדט, אין דעם
 לאנדע מצרים אויס צו פֿיהרען: געגען פרעה, זיינע דיהנער, אונד זיין גאב
 צעס לאנד; אונד אין אללען מעכטיגען אונד פֿירכטערליכען טאהטען, דיא משה
 געטאהן פֿאר דען אריגען דעם גאנצען ישראלס (דברי' לר. י"ב):

(3) פֿאן היממעל העראב האט ער דרך זיינע שטיממע הערען לאססען, דרך צוכט צו
 לעהרען, אונד אויף דער ערדע האט ער דיר זיין גראסעם פֿייער געצייגעט,
 אונד דוא האכט זיינע רעדע פֿערנאממען מיטטען אויס דעם פֿייער (דברי' ר'לו):

מה יתרונו בנבואה ?

כִּי אֵין נָבִיא מִבְּלַעֲדֵיו דְּבַר אֱלֹהִים אֹתוֹ בְּכָל יַעַת (1)
וְלֹא קָם נָבִיא אֲשֶׁר עָשָׂה אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים גְּדוֹלִים
וְנוֹרָאִים כְּאֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינֵי כָל הָעָם (2) :

וַיִּמָּה יתרונו בְּטוֹבוֹתָיו ?

כִּי הוּא מוֹשִׁיעֵנו הוּא מְכַוְּנֵנוּ וְהוּא מְחַוֵּקֵנוּ • הוּא
מוֹשִׁיעֵנו כִּי עַל יָדוֹ הוֹצִיא אֱלֹהִים אֶת אֲבוֹתֵינוּ
מִמִּצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים אֲשֶׁר עָבְדוּ שָׁם אַרְבַּע מֵאוֹת
שָׁנָה • הוּא מְכַוְּנֵנוּ כִּי עַל יָדוֹ יִסְדּוּ יִשְׂרָאֵל לָעָם
בְּאַחֲזֹת אֶרֶץ וּמִמְשָׁלָה • וְהוּא מְחַוֵּקֵנוּ אֲשֶׁר עַל
יָדוֹ נָתַן לָנוּ אֱלֹהִים אֶת הַתּוֹרָה :

III. בְּאוֹר הַמִּרְאָה הַגְּדוֹלָה בְּמִתֵּן תּוֹרָה

אֵיזָה מִרְאָה אֱלֹהִים יִקְרָה וְנִכְבְּדָת בְּכָל מִרְאֹת הַנְּבוּאָה ?

הַמִּרְאָה הַהִיא אֲשֶׁר בָּהּ נָתַן אֱלֹהִים אֶת הַתּוֹרָה וְעַל
כֵּן נִקְרָא הַמִּרְאָה הַגְּדוֹלָה (1) :

מה יתרון המִרְאָה הַזֹּאת, וּמִדּוּעַ נִקְרָא הַמִּרְאָה הַגְּדוֹלָה ?

כִּי לֹא הִיא כַּמִּרְאָה הַהִיא לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אֲשֶׁר
נִגְלָה

(1) אִם יִהְיֶה נְבִיאָכֶם יְהוֹה בְּמִרְאָה אֵלָיו אֲתוֹדַע בְּחִלּוֹם אֲדַבֵּר בּוֹ
לֹא בֶן עֲבָדֵי מֹשֶׁה בְּכָל בֵּיתִי נֶאֱמַן הוּא פֹה אֵל פֹה אֲדַבֵּר בּוֹ
בְּמִרְאָה וְלֹא בַחֲדִידוֹת (בְּמִדְבָּר יב, ו) :

(2) וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כַּמֹּשֶׁה אֲשֶׁר יָדְעוּ יְהוֹה פָּנִים אֵל
פָּנִים לְכָל הָאוֹתוֹת וְהַמוֹפְתִים אֲשֶׁר שָׁלַח יְהוֹה לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ
מִצְרַיִם וְלִכְלֹל הַיָּד הַחֲזָקָה וְלִכְלֹל הַמּוֹדָא הַגְּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה
לְעֵינֵי כָל יִשְׂרָאֵל (דְּבָרִי' לד, יא) :

(3) מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁמִיעַךְ אֶת קוֹלוֹ לִיסְרֹךְ וְעַל הָאָרֶץ הִרְאָךְ אֶת אֲשֶׁר
הַגְּדוֹלָה וְדִבְרֵיו שְׁמַעַת מִתּוֹךְ הָאֵשׁ (דְּבָרִי' ד, כז) :

אין וועלכער אבזיכט איזט דיא געטטליכע אפֿענבארונג געשעהען?

דיזע אפֿענבארונג האטטע צור אבזיכט: א) דען געטטליכען וויל לען אין בעצוג זאוארגל אויף דען גלויבען אלס אויף דיא האנדלונגען דעם מענשען בעקאנט צו מאכען, וועלכע זיא דורך זיך זעלבסט צו וויסכען ניכט איס שטאנדע ווארען; ב) דאז פֿאלק, דאז זיך געגען דען וויללען גאטטעס פֿערגאנגען, דורך אנדראהונגען געטטליכער שטראפֿע, צו ווארנען, אונד דורך פֿערהייססונגען ווידער צו טרעסטען, ווען עס פֿיר דיא בעגאנגענען זינדען ביססען מוסטע.

II. פֿאן דען פראפֿעטען איברהויפט, אונד פֿאן משה אלס דעם פֿארציגליכען סטען דערוועלכען:

האט גאט זיך מעהרערע מאהל געאפֿענבארט?

יא, גאטט האט זיך פֿרשידענען פֿערזאנען צו פֿרשידענען צייטען געאפֿענבארט, אונד צוואר זא אפֿט עס זיינע העכסטע איינזיכט פֿיר נאטהווענדיג בעפֿאנד, דעם פֿאלקע וואס בעקאנט צו מאכען.

איזט דיזע ווירדע דער אפֿענבארונג אללען פראפֿעטען אויף גלויב בע ארט פֿערליהען ווארדען?

ניין, זיא איזט דעם איינען מעהר אלס דעם אנדערן, אויף איינע אויסגעצייכענטע ארט פֿערליהען ווארדען. עס ווארען אייניגע פראפֿעטען, דענען גאטט זיך זעהר אפֿט, אנדערע, דענען ער זיך נור איין אדער צוויי מאהל אפֿענבארטע. זא קאננטען אויך מאנכע אין זיינען נאמן וואונדער פֿערריכטען, אום דורך דיזע זיינע פראפֿעצייהונג צו בעקרעפֿטיגען, אדער דאז פֿאלק אויף איינע איבער-נאטירליכע ארט צו רעטטען.

וועלכער איזט דער פֿארציגליכסטע אונטער אללען פראפֿעטען? דער פֿארציגליכסטע אונטער אללען וואר משה דער געטטליכע מאן אונזער הערר אונד לעהרער, דער זאוארגל אין אנזעהונג זיינער פראפֿעצייהונג אלס דער וואהלטהטען, דיא ער דען ישראליטען ערצייגטע, אללען אנדערן פראפֿעטען, דיא פֿאר אונד נאך איהם ווארען, איבערטראפֿען האט.

מה חפץ אלוה בַּהִגְלוֹתוֹ לְנָבִיא ?

(א) לְהַבִּיעַ הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים בְּעֵינָיו לַעֲשׂוֹתָם
הָאָדָם : (ב) לְעוֹדֵד אֶת הַחוֹטֵאִים בְּדִבְרֵי תוֹכַחוֹת
לְשׁוֹב מִדְּרָכָם הָרָעָה וּלְנַחֵם הָעָם הַנִּלְחָץ בְּעוֹנוֹ
וּלְחַזְקָהוּ בְּעֵת צָרָה בְּהַבְטָחַת טוֹבוֹת עָתִידוֹת :

II. מִדְּרָגוֹת הַנְּבוּאָה וִיתְרוֹן מִשָּׁה מְכַל הַנְּבִיאִים

הַנִּרְאָה אֱלֹהִים לְנָבִיאִים רַבִּים פְּעָמִים רַבּוֹת ?

אֱלֹהֵי נִרְאָה לְנָבִיאִים רַבִּים וּפְעָמִים רַבּוֹת כָּל עֵת
רְאֵתָה חֲכָמָתוֹ לְהוֹדִיעַ דְּבָרִים לָעָם הַקִּים לָהֶם נָבִיא
אֲשֶׁר יְשִׁים הַדְּבָרִים בְּפִיו וְהוּא יְדַבֵּר לָעָם בְּשֵׁמוֹ :

הַשּׁוֹי הַנְּבִיאִים בְּמִתַּת הַנְּבוּאָה ?

לֹא שׁוֹי הַנְּבִיאִים בְּמִתַּת נְבוּאָה ; כִּי הִיָּה יְתְרוֹן
לְנָבִיא מְנָבִיא , יֵשׁ נָבִיא אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי אֱתוֹ
פְּעָמִים רַבּוֹת וַיֵּשׁ אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱתוֹ רַק פְּעַם אֶחָד
פְּעָמִים , וַיֵּשׁ אֲשֶׁר נָעֲשׂוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים עַל יָדָם
לְכַרֵּד דְּבָר אֶחָד לְהַצִּיל הָעָם . וַיֵּשׁ אֲשֶׁר לֹא
נָעֲשׂוּ אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים עַל יְדֵיהֶם :

מִי הוּא בְּחִיר כָּל הַנְּבִיאִים ?

בְּחִיר כָּל הַנְּבִיאִים הוּא אֲדוֹנָנוּ מִשָּׁה אִישׁ הָאֱלֹהִים
הַנְּבִיא הָרִאשׁוֹן מֵאֲזִי הִיָּה יִשְׂרָאֵל לְגוֹי , כִּי יְתְרוֹן לוֹ
בְּנְבוּאָתוֹ וּבְטוֹבוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַמּוֹ מְכַל הַנְּבִיאִים :

בעפֿינדען, דער אללע גוטען אייגענשאַפֿטען אים העכסטען גראדע
בעזיצט אונד פֿרייאַ פֿאן יעדעס מאַננעל איזט. (17) אונד פֿערמעג
דיזער אייגענשאַפֿט ליכט ער אן דען מענשען דיא טוגענד אונד
פֿעראבשייעט דאז לאסטער.

צווייטער אבשיטט

פאן דער נעטטליכען אפפֿענבארונג

I. פֿאן אפפֿענבארונג איבערהויפט.

וואס איזט דער צווייטע הויפט גלויבענס ארטיקל?
דער צווייטע הויפט גלויבענס ארטיקל איזט: דער גלויבע אן איינע
נעטטליכע אפפֿענבארונג.

וואס איזט אונטער דיזען גלויבענס ארטיקל צו פֿערשטעהען?
דאס גאטט זיך אייניגען פֿראממען פֿערזאהנען, דאז הייסט: זאלכע,
דיא נאך זיינעם וויללען לעבטען, געאפפֿענבארט, מיט איהנען גע-
שפראכען, אונד איהנען דינגע מיטגעטהיילט האט, דיא זיא זאנסט
ניכט וויססען קאננטען; איינע זאלכע מיטטהיילונג, נענט מאן פרא-
פֿעצייהונג; אונד דעריעניגע, דעם דיזע אפפֿענבארונג פֿערליהען
ווארדע, הייסט פראפֿעט.

וויא וואר עס מעגליך, דאס גאטט דעם מענשען זיך אפפֿענבארטע,
דא ער דאך קיין קערפערליכעם וועזען איזט?

ווען עס הייסט: גאטט האט זיך איינעם מענשען געאפפֿענבארט.
זא מוס מאן ניכט דארונטער פֿערשטעהן, דאס ער זיך איהם אין
פֿארם אונד געשטאלט געציגט האבע, וויא איין מענש דעם אנ-
דערן זיך צייגט, זאנדערן דאס ער דעם מענשען זיינען הייליגען גייסט,
אין וואכענדען אדער טריימענדען צושטאנד מיטגעטהיילט האט,
דער דיזעם מענשען דיא געהיימניססע ענטדעקט, אונד ווארטע אין
דען מונד געלעגט, דיא ער פֿארטראגען זאלל.

אין

(17) גערעכט איזט דער ערויגע, ער ליכט גערעכטיגקייט (שם יא. ז): דיינע ארויגען
זינד ריין, רוא קאנסט דאז בעזע ניכט זעהען, נאך דיא אונגערעכטיגקייט אנה
שויען (חכוק א. ינ):

(18) רעדע מיט דען קינדערן ישראל אונד זאגע איהנען, איהר זאללט אייך הייליג
האלטען, דען איך, דער ערויגע, אייער גאטט, בין זעלבסט הייליג (ויקרא יט. ב):

תמים בו וטהר הוא ונקי מכל החסרונות , וכל
רע ועור נפלו ממנו (17) ולכן אוהב הצדק באדם
ושונא הרשע (18):

פרק ב באור מציאות הנבואה

I. איכות הנבואה ותכליתה

מה יסוד השני מיסודי האמונה ?

היסוד השני : יש נבואת אלוה :

מה נכלל במאמר ההוא ?

בו נכלל : כי אלוה נראה אל אנשים צדיקים וישרים
אשר בחר בם ודבר אתם וגלה להם דברים אשר לא
ידעו אנשים אחרים זולתם ; והמראה ההוא
נקראה מראה נבואה והאיש אשר נראה לו אלוה
נקרא נביא :

הנראה אלוה לאדם והוא איננו גוף ?

אין אלוה נראה לנביא כאשר נראה איש אל רעהו
בגוף ובתמונה כי אם ברוח קדשו אשר יאצל על
הנביא בהקיץ או בחלום ובו יגלה לו סודו וישים
דברים בפיו אשר ידבר לעם :

מה

(17) כי צדיק יהיה צדקות אהב (שם יא , ז) : טהור עינים מראות ברע

והבט אל עמל לא יוכל (חבקוק א , יג) :

(18) דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם קדשים תהיו כי קדש אני

יהוה אלהיכם (ויקרא יט , ב) :

זעם אללעם פֿערמאג, דעססען מאכט איזט אונענדליך, אונד דעם איזט
אויך ניכטס אונמעגליך (12).

ווארום ערקענגען וויר דאס גאטט אללגיטיג איזט?
דיא גיטע גאטטעס איזט צוואר דורך זיינע מענגע וואהלטהאטען
אין דער גאנצען נאטור זיכטבאר, נאך מעהר אבער אין דען לעבענ-
דיגען אונד פֿיהלענדען געשעפֿען, דיא ער מיט עמפֿינדונגען, פֿער-
לאנגען אונד בעגירדען צו דען איחרער נאטור אנגעמעסענען דינ-
גען פֿרוזעהען, אונד איהנען דינע דינגע, וועלכע זיא פֿערלאנגען,
דערגעשטאללט בערייטעט האט, אום זיך דאראן צו ערגעטצען
אונד דעם לעבענס צו ערפֿרייען (13). ווער אלזא אהנע צוואנג אונד
אהנע אייגענוטיץ איממערוועהרענד וואהלטהאטען ערצייגט, דער
איזט געוויס אללגיטיג.

וואדורך איזט גאטט העכסט גערעכט?
דורך זיין גערעכטעס געריכט, וואכט ער אללע מענשען דער וועלט
ריכטעט (14), אונד נאך פֿערדיהנסט זיא בעלאהנט אדער בע-
שטראפֿט (15).

וואס הייסט: גאטט איזט העכסט הייליג?
דאז הייסט: ער איזט דאז העכסטע ערהאבענסטע וועזען (16),
ווייל נור אין איהם אלליין אללע פֿאלקאממענהייטען זיך פֿעראיינט
בעפֿינען.

(12) איך ווייס וואהל דאס דא אללמעכטיג בויט, אונד קיינעס דיינעס פֿארהאבענס
דיר פֿעהל שלאגט (איוב טב, ב): דא בויט גראס, אונד דיין גאטע איזט
גראס אונד סעכטיג (ירמ' יי, ו): דען ווא איזט איין גאטט אין היממעל אדער
אויף ערדען, דער זאלכע טאטען אויג וואונדערדיגע טוחן קעכטע וויא
דא (דבר' ג, כד):

(13) אללען איזט דער עוויגע וואהלטהטיג, ערבארטט זיך זיינער ווערקע אללער:
(תהלים קמה, ט): אללער אויגען שויען נאך דיר היין, הערר! אונד דא גיבסט
איהנען שפייזע אין דער צייט: אללמילדע עפֿנטסט דא דיא האנד, אונד זע,
טיגעסט וואס דא לעבט, מיט וואהלטהוהן (שם שם, טו, טז):

(14) ער ריכטעט נאך גערעכטיגקייט דען ערדקרייז, שפרייכט זיין גראדעס אורטהייל
איבער נאציאנען (תהלים ס, ט) אויף אלל זיינען וועגען איזט גאטט גרעכט, אין
אלל זיינען טאטען גיטיג (שם קמה, יט):

(15) פֿאלקאממען זינד דיא ווערקע גאטטעס, אונד אללע זיינע וועגען זינד גערעכטע
אורטהיילע. איין גאטט דער טרייע, אהנע קריממע, גערעכט אונד רעדליך איזט
ער (דברים לב, ק):

(16) דיין איזט, א הערר! דא חזררליכקייט, דיא מאכט, דיא עהרע אונד דער
זיעג. דיר זיא לאב, דען אללעס, וואס אים היממעל אונד אויף ערדען איזט,
דאז איזט דיין, אונד דיין איזט, א הערר! דאז דיין, אונד דא בייזס איבער
אללעס ערהאבען (ר"ה אבט, יא): דען הערר! דא ביסט אין אללער וועלט
דער העכסטע, איבער אללע געטטער האך ערהאבען (תהלים לט, ט): ווער אים
דען היממעל גלייכט דעם עוויגען, ווער אונטער דען היממלישען מעכטען ווילט
גאטט גלייך ויין? גאטט איזט האך ערהאבען אים ראקט דער הייליגען, אללע
עהרפֿורכטבאר דיא אום איהן זינד (שם פט, ז, ח):

אוֹתָם לָעַר לְעוֹלָם • וְהִכֵּל כָּל אֱלֹהֵי דְרוֹא שְׁגִיָּא

כֹּחַ לֵאמֹן חֶקֶר וְלֹא יִבְצֹר מִמֶּנּוּ מְאוּמָּה (12):

בְּמָה נִבְיָר טוֹבוֹת אֱלֹהִים ?

טוֹבוֹת אֱלֹהֵי גְלוּיֹת בְּכָל הַיְצוּרִים וְיֹתֵר בְּמִינִים

הַחַיִּים • כִּי בִרְאָם בְּרָצוֹן וּבִתְאוּה לְדַבָּרִים רַבִּים

וְהִכִּין לָהֶם הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר יִרְצוּ וְאֲשֶׁר יִתְאוּ

לָהֶם וְהָיָה לָהֶם שְׂמִיחָה וְעֵנָג בָּהֶם (13) וְהַבּוֹרָא כָּל

אֱלֹהֵי לֹא לְמַעַנְהוּ כִּי אִם לְמַעַנְיָהֶם לְהִיטִיב לָרָם

וּלְהַשְׁיֵנָם שְׂמִיחָה וְעֵנָג בְּחַיֵּיהֶם הוּא טוֹב הַטּוֹבִים :

מָה נִבִּין בְּמֵאמָר : אֱלֹהִים צְדִיק הַצְדִּיקִים ?

בּוֹ יֵשׁ לְהַכִּין : כִּי אֱלֹהֵי שׁוֹפֵט צְדִיק וְשׁוֹפֵט כָּל

מַעֲשֵׂי הָאָדָם מִשְׁפֵּט צֶדֶק (14) וְגוֹמֵל עֲלֵיהֶם (15):

מָה נִבִּין בְּקִדְשָׁת אֱלֹהִים ?

בּוֹ נִבִּין : כִּי אֱלֹהֵי דְרוֹא נִשְׁגָּב וּמְרוֹמָם עַל כָּל

יְצוּרֵי הַנִּכְבָּדִים (16) אֲשֶׁר כָּל תְּאֵרִי דְהַשְׁלָמוֹת

תָּמִים

(12) יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי כָל תּוֹכֵל וְלֹא יִבְצֹר מִמֶּךָּ מִזְמָה (אִיּוֹב מֵב. א):

גְּדוֹל אַתָּה יְהוָה וְגְדוֹל שְׁמֶךָ בַּגְּבוּרָה (יִרְמִי' י, ו) : אֲשֶׁר מִי אֵל

בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה כַּמַּעֲשִׂיךָ וּבַגְּבוּרָתֶיךָ (דְּבָרִי ג, כד):

(13) טוֹב יְהוָה לְכָל וּדְחַמּוּ עַל כָּל מַעֲשָׂיו (תְּהִלָּה קמ"ה, ט) : עֵינֵי

כָּל אֱלֹהִים יִשְׁכְּרוּ וְאַתָּה נֹתֵן לָהֶם אֶת אֲבָלָם בַּעֲתוֹ : פּוֹתַח אֶת

יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי דְּצוֹן (שֵׁם שֵׁם, טו, טז) :

(14) וְהוּא יִשְׁפֹּט תָּבֵל בְּצֶדֶק יָדִין לְאֻמִּים בְּמִישְׁרִים (תְּהִלָּה ט, ט) :

צְדִיק יְהוָה בְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו (שֵׁם קמ"ה, יט) :

(15) הַצּוֹר תָּמִים פָּעִלוּ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפֵּט אֵל אֱמוּנָה וְאִין עוֹל

צְדִיק וְיִשְׁדֵּה הוּא (דְּבָרִי ל"ב, יד) :

(16) לֵךְ ה' הַגְּדִלָה וְהַגְּבוּרָה וְהַתְּפָאֶרֶת וְהַנִּצָּח וְהַהוֹד כִּי כָל בַּשָּׁמַיִם

וּבָאָרֶץ לֵךְ ה' הַמְּמַלְכָּה וְהַמְּתַנַּשֵּׂא לְכָל לְרֹאשׁ (ד"ה א, כט, יא):

כִּי אַתָּה יְהוָה עֲלִיוֹן עַל כָּל הָאָרֶץ מֵאֵד נַעֲלִית עַל כָּל אֱלֹהִים

(תְּהִלָּה ל"ז, ט) : כִּי מִי בִשְׁחָק יַעֲרֹךְ לִיהוָה יִדְמָה לִיהוָה בְּבִנֵּי

אֱלֹהִים: אֵל נַעֲרֹךְ בְּסוֹר קְרוּשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבֵינוּ (שֵׁם

כט, יז, יח) :

זעלבסט פֿערפֿערטיגט, אונבעוואוסט זיין, דא ער דיא ווירקונג איינעם יעדען פֿהיילעם דעסזעלבען, אונד איינעם יעדען גלידעם אונגעארדנעט האט? ב) דא גאטט אללגענעווערטיג איזט, זא זיהעט אונד ווייס ער אויך אללעס.

וואהער וויססען וויר, דאס גאטט אללגענעווערטיג איזט? וויר וויססען עס, א) ווייל ער קיין קערפערליכעס וועזען איזט, זא קאן איהן קיין בעשרענקטער רוים אומפֿאססען, ער איזט פֿילמעהר איבעראלל (7), אבען אין היממעל וויא אונטען אויף דער ערדע, אונד עס גיבט קיינען ארט ווא ער ניכט איזט. ב) ווייל גאטט אללענשחאלבען ווירקט, אונד ווער איבעראלל ווירקענד איזט, מוס אויך אללגענעווערטיג זיין. (8)

ווארויס ערקעננען וויר גאטטעס אללמאכט? דער געדאנקע אלליין, גאטט איזט שעפֿפֿער דער גראססען אונער מעסליכען וועלט, מוס אונס פֿאן זיינער אללמאכט איבערצייגען, ווער איינע זא אונערמעסליכע וועלט אויס ניכטס (9) הערפֿאר געבראכט אהנע ארבייט אהנע מיהע (10), פֿיר דען איין בלאסעס ווארט, עס ווערדע „הינרייכענד וואר, אום דיא וועלט הערפֿאר צו ברינגען (11), אונד דער זיא איממערוועהרענד ערהעלט; ווער די זעס

(7) הייליג, הייליג, הייליג, איזט דער הער! דער גאטט דער הערשאפֿער, דיא גאנצע וועלט איזט פֿאלל פֿאן זיינער הערליכקייט (ישעי' ו - ג): זא שפריכט דער הער, דער היממעל איזט מיין טראהן, דיא ערדע מיין פֿוסשעממעל, וואס איזט דען דאן פֿיר איין הויז, דאן איהר מיר בויען וואלטעט? אונד וואס איזט עס פֿיר איין ארט, ווא איך רוהען זאללע? (שם סו - ח): בין איך עס ניכט, דער היממעל אונד ערדע פֿיללעט? (ירמי' כג - בד):

(8) ווא זאלל איך הינגעהען, פֿאר דיינעס גייסטע? וואהין פֿאר דיינעס אנגעזיכטע פֿליהען? שטיג איך דיא היממעל הינריף, זא ביזט דוא דא, שטייגע איך דיא העללע הינאב, זא ביזט דוא אויך דא. שווינגע איך דער מארגענרעהטע פֿליגעל אום אייסערסטען מערע צו רוהען, זיא ווירד אויך דארט מיך לייטען דיינע האנד, אויך דארט ערגריף מיך דיינע רעכטע (תהלים קלט - ז):

(9) מיינע האנד האט דיא ערדע געגרינדט, מיינע רעכטע דיא היממעל געמעסען, איך ריף זיא אונד זיא שטאנדען דא (ישעי' מח - יג):

(10) ווייסט דוא עס ניכט, האסט דוא עס ניכט געהערט, דאס דער הער, דער ערויגע גאטט איזט, דער דיא גרענצען דער וועלט ערשאפֿען האט, ער ווירד ניכט מאט נאך מידע ווערדען, זיינע ווייזחייט איזט אונערפֿארשליך (ישעי' מא - כח):

(11) דיא היממעל ענטשטאנדען דורך דעם ערויגען ווארט, דורך זיינעס מונדעס הויף איהרע הערע אללע (תהלים לג - ו) דען זא ער שפריכט, געשיהטס געבייט, שטעהט דא (שם שם - ט):

יֵדַע מִפְעַל כָּל חֵלֶק מִחֲלָקָיו וְתַכְלִית כָּל פֶּרֶק
מִפְּרָקָיו • (ב) בְּאֲשֶׁר הוּא הוֹה בְּכָל וְהַהוּה
בְּכָל יוֹדַע כָּל :

בַּמָּה נֵדַע כִּי אֱלֹהֵי הוֹה בְּכָל ?

כִּי אֱלֹהֵי הוֹה בְּכָל יֵדְעֵנוּ (א) לְאֲשֶׁר אֵינָנו גּוֹף לֹא
יִכְלִהוּ מְקוֹם וּכְבוֹדוֹ מִלֹּא כָל בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל
הָאָרֶץ מִתַּחַת (7) וְאֵין מְקוֹם אֲשֶׁר אֵינָנו שֵׁם • (ב)
בְּאֲשֶׁר הוּא פּוֹעֵל תָּמִיד בְּכָל הַיְצוּרִים וְאֲשֶׁר הוּא
פּוֹעֵל בְּכָל הוּא הוֹה בְּכָל וְצוּפָה וְיוֹדַע כָּל (8) :

בַּמָּה נִבְדָּר יִכְלֹת אֱלֹהֵי ?

הַמַּחֲשָׁבָה הַזֹּאת לְבִדָּה : אֱלֹהֵי בּוֹרֵא כָל מַצָּאָה
לָנוּ בֵּן לְדַעַת יִכְלָתוֹ • כִּי מִי אֲשֶׁר בָּרָא כָל הַיְצוּרִים
הָאֵלֶּה מֵאֵין (9) כָּל עֵמֶל וּכְלִי יִגִּיעָה (10) כִּי אִם
בְּרוּחַ פִּיו • הוּא אָמַר : יְהִי וַיְהִי (11) וּמַעֲמִיד
אוֹתָם

(7) הֲלֹא אַתְּ הַשָּׁמַיִם וְאַתְּ הָאָרֶץ אֲנִי מִלֹּא (שם כג, כד) : קְדוֹשׁ
קְדוֹשׁ קְדוֹשׁ יְהוֹה צְבָאוֹת מִלֹּא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ (ישעי' ו, ג) :
כֹּה אָמַר יְהוֹה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הָרוֹם רַגְלִי אֵיזָה בֵּית אֲשֶׁר
תִּבְנוּ לִי וְאֵיזָה מְקוֹם מִנוּחָתִי (שם סו, א) :

(8) אֲנִי אֵלֶּךְ מְרוּחָךְ וְאֲנִי מִפְּנֵיךְ אֲבִירָה : אִם אֶסֶק שָׁמַיִם שֵׁם
אֶתָּה וְאֶצִּיעַ שְׂאוֹל שֵׁם הַגֶּד : אֲשֶׁר כִּנְפֵי שֶׁחַר אֲשַׁכְנֶה בְּאַחֲרֵית יָם :
גַּם שֵׁם יָדְךָ תִּנְחַנֵּי וְתִאֲחַזְנֵי יְמִינְךָ (תהלי' קלט, ז, י) :

(9) אֲנִי יָדִי יִסְדֶּה הָאָרֶץ וְיִמִּינִי טִפְחָה שָׁמַיִם קוֹרֵא אֲנִי אֵלֵיהֶם יַעֲמִדוּ
יַחַד (ישעי' מח, יג) :

(10) הֲלֹא יָדַעְתָּ אִם לֹא שָׁמַעְתָּ אֱלֹהֵי עוֹלָם יְהוֹה בּוֹרֵא קְצוֹת אֶרֶץ לֹא
יִיעָף וְלֹא יִיגַע אֵין חֶקֶר לְחַבּוֹנָתוֹ (שם כו, כט) :

(11) בְּדַבַּר יְהוֹה שָׁמַיִם נִעֲשׂוּ וּבְרוּחַ פִּיו כָּל צְבָאָם (תהלי' לג, ו) :
כִּי הוּא אָמַר וַיְהִי הוּא צוּה וַיַּעֲמֵד (שם שם, ט) :

ער מיט זא פֿילער ווייזחייט איינגעריכטעט (1), אויף דאז פֿארטרעפֿ-
ליכסטע געארדנעט (2), אונד מיט זיינעם גראססען צוועקע איבער-
איינשטיממענד געמאכט האט (3); דען דעריעניגע, דער אלל זיי-
נע ווערקע מיט העכסטער ווייזחייט אונד מיט דען בעסטען מיט-
טעלן צו זיינעם ענטצוועקע אנצוארדנען וואוסטע, איזט געוויס
העכסט ווייזע.

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער אללוויסענהייט גאטטעס?
דארונטער פֿערשטעהט מאן, דאס גאטט אללע דינגע גענויא ווייס.
אונד צוואר דיא בעזאנדערען זאואוהל אלס דיא אללגעמיינען, דיא
פֿערבארגענען וויא דיא אפֿפֿענבארען (4), ניכטס ענטזעהט זיינעם
וויססען, ער האט פֿאס אנפֿאנגע שאן אללעס וואס אין דער
פֿאלגע געשעהען איזט, בעפֿאר עס געשאה, געוואוסט, אונד ער
ווייס אויך פֿאן עוויגקייט הער, וואס אין צוקונפֿט געשעהן ווירד (5).
ווארויס ערווייזעט מאן דיא אללוויסענהייט גאטטעס?

מאן קאן זיא אויס צווייא גרינדען: (א) דא ער שעפֿער אללער וועגן
איזט, זא ווייס ער אויך דיא אורזאכע אונד דען צוועק איינעם
יעדען זיינער געשעפֿע, אונד דיא ווירקונג איינעם יעדען געשע-
פֿעס געשיהט נור דורך איהן: עס קאן אלזא אהנע זיינען וויללען
ניכטס געשעהען, פֿאלגליך קאן איהם אויך ניכטס אונבעוואוסט
זיין (6). וויא קעננטע אויך דעם מייסטער דאז ווערקצייג, דאז ער
זעלבסט

- (1) וויא גראס, וויא פֿיל זינד ריינע ווערקע? הערר! אללע האסט דרא זיא מיט
ווייזחייט אנגעארדנעט, דיא ערדע איזט פֿאלל פֿאן ריינען גיטערן (תהלי' קד - כד):
ער האט דיא ערדע דורך זיינע קראפֿט געמאכט, דיא בעוואהנטע וועלט דורך
זיינע ווייזחייט בערייטעט, אונד דיא היממעל דורך זיינען פֿערשטא, אויסגעשפֿאנט
(ירמ' כא - טו): מיט ווייזחייט האט דער עוויגע דען ערדבאלל געגרינדעט
דיא היממעל אויסגעשפֿאנט מיט פֿערנוכט (משלי ג' יט):
- (2) דיין איזט דער היממעל, דיין דיא ערדע, דרא גרינדעסט דיא וועלט אונד וואס
זיא פֿיללעט (תהלי' פֿט - יב). דיין איזט דער טאג, דיין דיא נאכט, דרא האסט
ליכט אונד זאנע ערשאפֿען, דרא שטעלטעסט פֿעסט דער ערדען גרענצען, דען
זאמער אונד דען ווינטער האסט דרא ערשאפֿען (ער - יו - יו):
- (3) קענעסט דרא דיא ארדנונג דעם היממעלס, אונד קאנסט דרא זיינען איינפֿלוס
אויף דיא ערדע אנצייגען (איוב לח - לג):
- (4) דער עוויגע איזט אין אללוויסענדרע גאטט, אללע בעגעבענהייטען זינד איהם
אפֿפען (ש"א ב - ג):
- (5) איך פֿערקינדיגע לאנגע צו פֿאר, וואס זיך ענדליך צו טראגען ווירד, אונד
פֿאס אנפֿאנגע, וואס נאך ניכט געשעהען איזט, אונד שפֿריך: מיין ראטה ווירד
בעשטעהען אונד מיין וויללע ערפֿילט ווערדען (ישעי' מו - י): ווער האט
דיועס געווינקט אונד געטאהן, אונד דיא געשלעכטער פֿאן אנבעגין בערופֿען?
איך דער הערר (מא, ד):
- (6) זיהע, איך בין דער עוויגע, דער גאטט אללעם פֿליישעס, זאללעט פֿיר וואהל
עטוואס אונבעוואוסט בלייבען? (ירמ' לב - כז):

בִּדְעַת וּבְחִכּוּנָה נִפְלְאָה (1) כָּלֶם עָרוּכִים בְּמִבְחָר
 סְדָרִים (2) וְכָלֶם יָכֵנוּ יַחְדּוֹ אֶל הַתְּכֵלִית אֲשֶׁר תִּכְנֶן
 לָהֶם (3) וְהַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשָׂיו בְּחִכּוּמָה וְכוּנֶן
 לָהֶם תְּכֵלִית נִכּוֹנָה וְהִמָּה יָכֵנוּ אֶל תְּכֵלִית
 חֲפָצוֹ הוּא חָכֶם :

מָה יֵשׁ לְהִבִּין בִּידְעַת אֱלֹהִים ?

כֹּן יֵשׁ לְהִבִּין : כִּי אֱלֹהִים יוֹדֵעַ כָּל מַעֲשֵׂי עוֹלָם
 הַכִּלְלִים וְהַפְּרָטִים הַגְּלוּיִם וְהַנִּסְתָּרִים (4) וְלֹא יִפְלֹא
 מִמֶּנּוּ כָּל מִזְמָה • הוּא יָדַע מֶרֶאֶשׁ כָּל אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה
 טָרֶם הָעֲשׂוֹתוֹ וַיּוֹדֵעַ כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה עַד סוֹף כָּל
 הַדּוֹרוֹת (5) :

בְּמָה יֵשׁ לְבָרֵךְ יוֹדֵעַת אֱלֹהִים ?

זֶה יֵשׁ לְבָרֵךְ (א) בְּאֲשֶׁר הוּא בּוֹרֵא כָּל הַשָּׁת סִבָּה
 מִפְּעֹל וְתְכֵלִית לְכָל חֶפֶץ וְהַמְתִּיחָה כָּל הַמַּעֲשִׂים
 וּמִכְלָעֵדֵי חֲפָצוֹ לֹא יַעֲשֶׂה מְאוּמָה וְאִיךָ אֵיפֹא יִפְלֹא
 מִמֶּנּוּ דָּבָר (6) הַיִּפְלֹא מִן הָאֱמֶן כִּלְיוֹ וּמַעֲשָׂהוּ ? הֲלֹא
 יָדַע

(1) מִה רַבּוֹ מַעֲשֵׂיךָ יְהוָה בְּלֶם בְּחִכּוּמָה עֲשִׂיתָ מְלָאכָה הָאָרֶץ קִנִּינִיךָ (שֵׁם
 קֹדֶשׁ, כו) : עֲשֶׂה אֶרֶץ בְּכַחוֹ מִכִּין תַּבֵּל בְּחִכּוּמָתוֹ וּבְתַכּוּנָתוֹ גִּטָּה שָׁמַיִם
 (יִרְמִי' נֹא, טו) : יְהוָה בְּחִכּוּמָה יִסֵּר אֶרֶץ כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַכּוּנָה
 (מִשְׁלֵי ג, יט) :

(2) לֶךְ שָׁמַיִם אֶף לֶךְ אֶרֶץ תַּבֵּל וּמְלָאכָה אֶתָּה יִסְדַּתָּם (תְּהִלֵּי פֶט, יב) :
 לֶךְ יוֹם אֶף לֶךְ לַיְלָה אֶתָּה הַכִּינוֹת מֵאוֹר וּשְׁמֶשׁ אֶתָּה הִצַּבְתָּ כָּל
 גְּבֻלוֹת אֶרֶץ קִיץ וְחֹרֶף אֶתָּה יִצַּרְתָּם (שֵׁם עֶדֶד, יו, יז) :

(3) הִידַעְתָּ חֲקוֹת הַשָּׁמַיִם מִי שֵׁם מִשְׁטְרוֹ בָּאָרֶץ (אִיּוֹב לח, לג) :

(4) כִּי אֵל דַּעוֹת יְהוָה וְלוֹ נִתְכַּנּוּ עֲלִילוֹת (ש"א ב, ג) :

(5) מִגִּיד מֶרֶאֶשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא נַעֲשֶׂה אוֹמֵר עֲצוּתִי
 תִּקּוּם וְכָל חֲפָצִי אַעֲשֶׂה (יִשְׁעִי מו, י) : מִי פִעַל וַעֲשֶׂה קִרְא
 הַדּוֹרוֹת מֶרֶאֶשׁ אֲנִי יְהוָה (שֵׁם מֵא, ד) :

(6) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי כָּל בֶּשֶׂר הַמִּמֶּנִּי יִפְלֹא כָּל דָּבָר (יִרְמִי' לב, כז) :

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער לעהרע : גאטט איזט איינציג ?
 דארונטער איזט צו פֿערשטעהען , דאס גאטט נור אלליין אונד אוי-
 סער איהם קיין אנדערער פֿארהאנדען איזט (15) . איין קעניג איזט
 צוואר איינציג אין זיינעם לאנדע , דאך גיבט עס אין איינעם אנה-
 דערן לאנדע ווידער איינען אנדערן קעניג , גאטט אבער איזט אין
 דער גאנצען וועלט איינציג (16) , ווייל קיין אנדערער אויסער איהם
 איזט (17) .

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער פֿאללקאממענהייט גאטטעס ?
 דאס אין גאטט זיך אללעס פֿעראיינט בעפֿינדעט , דאס עס קיינע גו-
 טע אייגענשאפט גיבט , דיא ער גיבט אים העכסטען גראדע בע-
 זעסע , אונד דאס ער עבען דורך דיזע פֿעראייניגונג העכסט פֿאלל-
 קאממען זיין מוס .

III. פֿאן דען געטטליכען אייגענשאפטען .

וועלכע אייגענשאפטען גאטטעס האבען וויר אונס פֿארציגליך צו
 מערקען ?

פֿאלגענדע זעכס :

- (א) גאטט איזט אללווייזע .
- (ב) גאטט איזט אללוויססענד .
- (ג) גאטט איזט אללמעכטיג .
- (ד) גאטט איזט אללגיטיג .
- (ה) גאטט איזט העכסט גערעכט .
- (ו) גאטט איזט העכסט הייליג .

ווארום ערקעננען וויר דיא אללווייזהייט גאטטעס ?
 וויר ערקעננען זיא פֿארציגליך אויס זיינער גראססען שעפֿפֿונג , דיא
 ער

(15) ערקעננטט אלוא אונד נעהמעט וואהל צו הערצען , דאס דער ערויגע , ער אל-
 ליין גאטט זיין , אבען אין היממעל אונד אונטען אויף דער ערדע , אונד זאנסט
 קיינער (דברי' ר' לט) :

(16) זא פֿיהרט גאטט דים פֿאלק : ער אלליין קיין פֿרעמדער גאטט מיט איהם (שם
 לב , יב) : ערקעננט גו , דאס איך אלליין עס בין , אונד בעבען מיר קיין
 גאטט (לט) :

(17) איך בין דער ערויגע אונד עס גיבט קיינן גאטט אויסער מיר (ישעי' מה : כא) :
 ווער איזט , אויסער דעם העררן , איין גאטט . ווער אהנע אונזערן גאטט איין
 שעפֿער ? (תהלים יח : לב) :

מה יש להבין בלמוד : אלוה יחיד ?

בו יש להבין : כי הוא לברו ואין אלוה מבלעדיו (15)
כל מלך הוא יחיד בארצו ובארץ אחרת יש מלך
אחר • ואלוה יחיד בעולם (16) ואין אלוה
דומה לו (17)

מה יש להבין בלמוד : אלוה שלם ?

בו יש להבין : כי כל אשר הוא שלמות ליקום ישנם
באלוה וכלם מתאחדים בו ומאין תכלית כמהו :

III. מנכברי תארי השלמות

מה הנה נכברי תארי השלמות אשר לנו לדעתם ?

נכברי תארי שלמות אלוה אשר לנו לדעתם ששה •

- (א) אלוה חכם החכמים
- (ב) אלוה יודע היודעים
- (ג) אלוה יכל היכלים
- (ד) אלוה טוב הטובים
- (ה) אלוה צדיק הצדיקים
- (ו) אלוה קדוש הקדושים

במה נביר חכמת אלוה ?

חכמת אלוה נגלה בכל יצוריו אשר הם עשויים
בדעת

(15) וידעת היום והשבות אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים
ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד (שם ד, לט) :

(16) יהוה בדר ינחנו ואין עמו אל נכר (שם לב, יב) : ראו עתה כי
אני אני הוא ואין אלהים עמדי (שם שם לט) :

(17) אני יהוה ואין עוד אלהים מבלעדי (ישעי' מה, בא) : כי מי אלוה
מבלעדי יהוה ומי צור זולתי אלהינו (תהלי' יח, לב) :

דאזיין פֿאן קיינעם וועזען אויסער איהם אבהענגט, (7) אונד עוויג
איזט ער, ווייל ער גיא צו זיין אנגעפֿאנגען נאך אויפֿהערן ווירד.
(8)

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער גלויבענסלעהרע: גאטט איזט
אונקערפֿערליך?

מאן פֿערשטעהט דארונטער, דאס גאטט וועדער קערפֿער איזט, נאך
עטוואס קערפֿערליכעס אן זיך האט. (9) יעדער קערפֿער האט פֿארם
אונד געשטאלט. נימט איינען נעוויססען רוים איין, קאן נאך לעגן
גע, בדייטע אונד העהע געמעססען ווערדען, אונד ווירד דורך איין
גען דער פֿינף זינגען, אלס דורך דאז געזיכט, געהער, גערוך,
געשמאק אדער געפֿיהל וואהרגענאממען, ער איזט אויך פֿערזעזליך
אונד צערשטעהרבאר; גאטט אבער קענען וויר אונס וועדער אונז
טער פֿארם נאך געשטאלט פֿארשטעללען. (10) ער לעסט זיך
אין קיינען רוים איינשרענקען. (11) קאן ניכט פֿערמיטטעלסט פֿינף
זינגע וואהרגענאממען ווערדען. (12) אונד איזט אונפֿערענדערליך אונד
אונצירשטעהרבאר. (13)

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער איינהייט גאטטעס?

דאס גאטט איין גאנץ איינפֿאכעס וועזען איזט, דאז וועדער אויס
פֿערשידענן טהיילן, נאך גלידמאכסן צוזאממענגעזעטצט איזט. (14)
וואס

(7) איך בין דער ערשטע אונד לעצטע, אונד אויסער מיר איזט קיין גאטט (ישעי' מר, ו):

(8) דער ערדבאלל, דען דא עהערעס געגרינדעט, דיא היממעל דיינער העכרע ווערק,
זיא פֿערגעהען, דא בלייבסט. זיא פֿעראלטען וויר געוואנד, דא וועכסעלסט זיא,
זיא וועכסעלן; דא אבער בלייבסט עבען דערוועלכע, דיינע יאהרע זינד אונז
פֿערגענגליך (תהלי' קב, כו, בח):

(9) מיט וועס וואלט איהר גאטט פֿערגלייכען, אונטער וואס פֿיר איינער געשטאלט
וואלט איהר איהן ענטווערפען (ישעי' מ, יח):

(10) ניממט אייך וואהל אין אכט, דען איהר האבט גאר קיינע געשטאלט געזעהען
(דברי' ד, טו):

(11) זיהע דיא היממעל אונד אללער היממעל קענען ריך ניכט אומפֿאכסען
(מ"א ח, כז):

(12) דא קאנגסט מיין אנטליץ ניכט שויען, דען קיין מענש שויעט מיך אונד בלייבט
אס לעבען (שמות לג, כ):

(13) איך דער עוויגע בין אונפֿערענדערליך (מלאכי' א, ו):

(14) הערע ישראל! דער עוויגע אונזער גאטט איזט איין עוויגעס איינזגעס וועזען
(דברי' ו, ד):

ראשית כי לא נברא מאחר (7) ואין לו תכלית כי
לא יסוף (8)

מה יש להבין בלמוד : אלוה איננו גוף ?

בו יש להבין : כי אלוה אין לו ערך ולא דמיון עם
גוף (9) ולא בכל מה שיקרה לגוף • כי כל גוף יש
לו צלם ותמונה ומגבל במקום ונמד בארך ברחב
ובגובה • ונודע באחד מחמשת החושים, בראות עין,
בשמע און, ברית אף, בטעם הלשון והיחך, ובמשוש
היד • והוא שונה וכלה • ואלוה אשר איננו גוף אין
לדמותו בצלם ובתמונה (10) ולא יכולהו מקום (11)
ולא ישער בארך ברחב ובגובה, ואיננו נודע באחד
מחמשת החושים (12) ולא יקרהו שנוי ותמורה (13)

מה יש להבין בלמוד : אלוה אחר ?

בו יש להבין : כי הוא איננו מדבק מחלקים שונים
ולא מחבר מפרקים רבים (14)

מה

-
- (7) אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלהים (ישעי' מר, ו) : לפני
לא בוצר אל ואחרי לא יהיה (שם מג, יז) :
(8) לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך השמים המה כבגר יבלו כלבוש
תחליפם ויחלפו ואתה הוא ושנותיך לא יתמו (תהלי' קב, כו) :
(9) ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו (ישעי' מ, יח) :
(10) ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה (דברי' ה, טו) :
(11) הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך (מלכי' א, ח, כז) :
(12) כי לא יראני אדם וחי (שמות לג, ב) :
(13) אני יהוה לא שגיתני (מלאכי א, ו) :
(14) שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד (דברי' ו, ד) :

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער גלויבענסלעהרע: גאטט איזט
דער שעפֿפֿער דער וועלט ?

מאן פֿערשטעהט דארונטער, דאס גאטט דיא וועלט זעלבסט ער
שאפֿפֿען, אונד זיא געארדנעט האט, זיא רעגירט אונד ערהעלט.
ער האט אללע וועזען אויס ניכטס אינס דאזיין געבראכט. (1) אונד
איהרע מאנניגפֿאלטיגען טהיילע אויף דאז בעסטע געארדנעט. (2)
ער בעלעכט אונד רעגירעט אללעס נאך זיינעם פֿרייען העכסטען
וויילען. (3) אונד ערהעלט אללעס, דאמיט קיינעם זיינער געשעפֿפֿע
פֿרניכטעט ווערדע. (4)

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער דער גלויבענסלעהרע: גאטט איזט
אונענדליך ?

דארונטער איזט צו פֿערשטעהן, דאס גאטט איין זעלבסטשטענדיגעס
עוויג לעבענדעס וועזען איזט. (5) ער וואר, איזט, אונד ווירד זיין
פֿאן עוויגקייט צו עוויגקייט. (6) זעלבסטשטענדיג איזט ער, ווייל זיין
דא

-
- (1) איך בין דער עוויגע, דער אללעס טוהט, דער איך אלליין דיא היממעל אויס
ברייטעטע, אונד דען ערדבארען אהנע געהילפֿען בעפֿעסטיגטע, קיינער איזט מיט
כיר (ישעי' מר, כד) :
 - (2) ווער קאן דען זאגן דעס מערס, דיא טראפֿפֿען דעס רעגענס, אונד דיא טאג
גע דער וועלט צעהלען ? ווער ווילל דיא העהע דעס היממעלס, דיא ברייטע
דער ערדע, אונד דיא טיפֿע דעס מערס אויסמעסען ? איינער איזט, דער
האכהייליגע אונד עהרפֿורכטספֿאללע גאטט, דער איבער אללעס וואלטעט : דיא
זער האטטע זיא בעטראכטעט, בערייטעט אונד ערגרינדעט, אונד האטטע זיא
פֿערטהיילט אין אלל זיינע ווערקע (בן סירא, א, ב, ו) :
 - (3) ריכטעט אייערע אויגען אין דיא העהע, אונד זעהעט, ווער דיזעס ערשאפֿפֿען
האט : דער איהר העער נאך דער ארדנונג אויספֿיהרט, אונד זיא אללע סיט
נאמען נענט (ישעי' מ, כו) : דא זעלבסט א הער ! דא אלליין האסט דען
היממעל אונד דען היממעל אללער היממעל, זאמט אללען איהרען הערשאארען,
דיא ערדע אונד אללעס וואס דארויף איזט, דאז מער אונד אללעס וואס דא
דין איזט, געמאכט, דא בעלעכט דיזעס אללעס, אונד דאז העער דעס הימ
מעלס בעטעט דיך אן (נחמי' ט, ו) :
 - (4) ער געבאט, אונד זיא ווארדען, אונד ער ערהעלט זיא עוויגליך, ער גאב געזען
אונאיבערטרעטבאר (תהלים קמח, ה, ו) :
 - (5) איך העבע גען היממעל מיינע האנד אויף, אונד שוועהרע : זא וואהר איך עורי
לעבע (דברי' לב, מ) :
 - (6) הערר אונזער צופֿלורכטס ארט ווארסט דא, פֿאן מענשענאלטער צו מענשענאלט
טער, עהע דען דיא בערגע געצייגט, געשאפֿפֿען ווארדען, וועלט אונד ערדע, אונד
פֿאן עוויגקייט אין עוויגקייט ביזט דא אללמעכטיג (תהלי' צ, א, ב) :

מה יש להבין בלמוד : אלוה בורא כל ?

בו יש להבין: כי אלוה לברו בורא העולם • הוא מעריכו הוא מנהיגו והוא מעמידו • הוא ברא כל היקום מאין (1) הוא ערך כל מיניהם הרבים בערך סדרים (2) והוא מחיה ומנהיג כלם בחפצו (3) והוא מעמיד אותם כל ימי עולם (4) ולא יאבד דבר מיצוריו :

מה יש להבין בלמוד : אלוה אין סוף ?

בו יש להבין: כי אלוה הוא יש חי נצח וקים מאליו (5) היה הוה ויהיה מן העולם ועד העולם (6) אין לו ראשית

(1) אני יהוה עשה כל נוטה שמים לבדי, רקע הארץ מיאתי (ישעי' מר, כד) :

(2) מי מנה חול ים ומי ספר אגלי מטר ומי שם צבא לימי עולם : מי תכן גבהי שמים מי מדר אפסי ארץ ומי כל תהום לעמק : אחר הוא אל יחיד נורא ואדיר תקיף ושליט בכל : הוא און וחקר ותכן הכל על מכוננו (בן סירא א, ב, ז) :

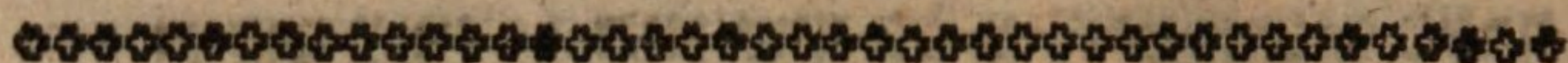
(3) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא (ישעי' מ, כו) : אתה הוא יהוה לברך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה הימים וכל אשר בהם ואתה מחיה את כלם וצבא השמים לך משתחוים (נחמי' ט, ו) :

(4) כי הוא צוה ונבראו ויעמידם לעד לעולם חק נתן ולא יעבור (תהלי' קמח, ה) :

(5) כי אשא אל השמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם (דברים לב, מ) :

(6) יהוה מעון אתה חייית לנו ברד ודר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל ומעולם ועד עולם אתה אל (תהלי' צ, ב) :

וואס ענטהאלטען דיאלעהרען פֿאם האנדעלן ?
וואס ער נאך דען פֿארשריפֿטען דעם געזעטצעם צו טוהן אונד צו
אונטערלאסען האט .

ערשטע אבהאנדלונג

וואס דער מענש צו גלויבען האט .

ערשטער אבשיטט

פֿאם דאזיין גאטטעם

I. פֿאן דען דרייא הויפט גלויבענס ארטיקעלן .

וויא פֿיל זינד הויפט גלויבענס ארטיקל דער געאפֿענבארטען רע-
ליגיעאן ?

עס גיבט דערען דרייא :

- (א) דער גלויבע אן דאז דאזיין גאטטעם .
- (ב) דער גלויבע אן איינע געטטליכע אפֿענבארונג .
- (ג) דער גלויבע אן דיא אונשטערבליכקייט דער מענשליכען
זעלע .

II. פֿאן דען גלויבענסלעהרען דעם ערשטען ארטיקעלס .

וויא פֿיל גלויבענסלעהרען זינד אין דעם ארטיקל פֿאם דאזיין גאט-
טעם ענטהאלטען ?

אין דעם ארטיקל פֿאם דאזיין גאטטעם זינד זעכס גלויבענסלעהרען
ענטהאלטען, אלס :

- (א) גאטט איזט דער שעפֿפֿער דער וועלט .
- (ב) גאטט איזט אונענדליך .
- (ג) גאטט איזט אונקערפֿערליך .
- (ד) גאטט איזט אייניג .
- (ה) גאטט איזט איינציג .
- (ו) גאטט איזט דאז פֿאללקאממענסטע וועזען .

וואס

מה נכלל במין למודי המעשה ?

במין למודי המעשה נכלל . כל אשר לאדם לעשות
או לחדל על פי מצות אלוה :

+++++

מאמר ראשון

ממין למודי האמונה

תכן א מה שיש לאדם להאמין

פרק א באור מציאות אלוה ותאדיו

I. באור ג' ראשי יסודי דת אלוה

מה המה ראשי יסודי אמונה בדת אלוה ?

ראשי יסודי האמונה בדת אלוה שלשה :

(א) יש אלוה

(ב) יש נבואת אלוה

(ג) נפש האדם אלמות

II. באור מציאות אלוה בפרט

מה נכלל במאמר : יש אלוה ?

במאמר יש אלוה נכללו ששה למודים :

(א) אלוה בורא כל

(ב) אלוה אין סוף

(ג) אלוה איננו גוף

(ד) אלוה אחד

(ה) אלוה יחיד

(ו) אלוה שלם

בעזען צו אונטערשיידען, יענעם אויס צו איבען, אומד דים צו
אונטערלאסען. הירין בעשטעהען דיא וואהרען אונד ווירקליכען
מיטטעל, צו יענעם האהען צוועק, נעמליך צור עוויגען גליקזע-
ליגקייט אין איינעם צוקינפֿטיגען לעבען צוגעלאנגען.

III. פֿאן דער באהטווענדיגקייט איינער געאפֿענבארטען רעליגיאן.

איזט דער מענשליכע פֿערשטאנד פֿיר זיך זעלבסט הינרייכענד,
אללע קעננטניסע צו ערלאנגען, דיא ער צו זיינער גליקזעליגקייט
באהטווענדיג האבען מוס?

ניין, דער מענשליכע פֿערשטאנד פֿערמאג פֿיר זיך זעלבסט ניכט,
בלאס דורך אייגענעם נאכדענקען, אללע וואהרהייטען דיא צו
זיינער וואהרען גליקזעליגקייט ערפֿארדערליך זינד צו ערקעננען.
ווער גיבט איהם דען דיא ריכטיגע קעננטניס היצו?
דיא געטטליכע געאפֿענבארטע רעליגיאן.
וואס איזט דיא געאפֿענבארטע רעליגיאן?

דיא געאפֿענבארטע רעליגיאן איזט דער אינבעגריף פֿאן גלויבענס-
לעהרען אונד געזעטצען, וואדנאך דער מענש אין רענקען אונד אין
האנדעלן זיך צו ריכטען האט, אום דיא עוויגע גליקזעליגקייט צו
ערלאנגען.

ווארום הייסט זיא דיא געטטליכע געאפֿענבארטע רעליגיאן?
ווייל גאטט זעלבסט דען מענשען זיך געאפֿענבארט אונד איהנען
דיזע לעהרען געגעבען האט.

IV. פֿאן דען הויפטטהיילען דער רעליגיאן.

אויס וויא פֿיל הויפטטהיילען, בעשטעהען דיא לעהרען דער געאפֿע-
נבארטען געטטליכען רעליגיאן?

זיא בעשטעהען אויס צווייא הויפטטהיילען:

(א) אין דען לעהרען פֿאס גלויבען, אונד

(ב) אין דען לעהרען פֿאס האנדעלן.

וואס ענטהאלטען דיא לעהרען פֿאס גלויבען?

דיא לעהרען פֿאס גלויבען ענטהאלטען (א) וואס דער מענש פֿאן
גאטט, זיינען אייגענשאפטען צו גלויבען אונד (ב) וואס ער צו האפֿען
האט.

וואס

הַמַּעֲשִׂים הָרַעִים אֲשֶׁר יַעֲזֹב אוֹתָם • וְהַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֵמָּה מִוְבִּילִים אֶת הָאָדָם לַחַיִּי עוֹלָם
וּלְאֲשֶׁרוֹ :

III. מִצֶּרֶךְ הָאָדָם לַדֵּת אֱלֹהִי

הַמִּשְׁגָּת בִּינַת אָדָם לְדַעַת מַלְכוּ בְּמָה יִקְנֶה אֲשֶׁרוֹ ?

אִין בִּינַת הָאָדָם מִשְׁגָּת לְדַעַת מַלְכוּ הָאֱמֶת בְּכָל
דְּבָר וְהַנִּכּוֹן בְּכָל הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת לְזִכּוֹת
אֲשֶׁרוֹ :

בְּמָה יִוָּדְעוּ לוֹ אִיפֹא כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה ?

בְּדַת אֱלֹהִה :

מָה הִיא דַת אֱלֹהִה ?

הִיא מַכְלוּל לְמוֹדִים בְּדְבָרֵי אֱמוּנָה וּבְמִשְׁפָּטֵי
הַמַּעֲשִׂים אֲשֶׁר שָׁם אֱלֹהִה לְפָנֵי הָאָדָם עַל פִּיהֶם
יִנְהַג כָּרִי יְמֵי חַיָּו , לְהַנִּיעַ בָּהֶם אֶל תַּכְלִיתוֹ
לְאֲשֶׁר נִצָּח :

מִדְּוַע נִקְרָאָה דַת אֱלֹהִה ?

כִּי אֱלֹהִה בְּכַבּוֹדוֹ נִגְלָה וְדְבָר עִם הָאֲנָשִׁים וְנָתַן
לָהֶם תּוֹרַת הַדַּת הַהִיא :

IV. מַחְלָקוֹת לְמוֹדֵי הַדַּת

בְּמָה חִלְקִים נִכְלָלִים בְּלְמוֹדֵי הַדַּת ?

דַת אֱלֹהִה נִחְלָקַת לְשְׁנֵי מִינֵי לְמוֹדִים :

(א) מִין לְמוֹדֵי הָאֱמוּנָה

(ב) מִין לְמוֹדֵי הַמַּעֲשִׂה

מָה נִכְלָל בְּמִין לְמוֹדֵי הָאֱמוּנָה ?

בְּמִין לְמוֹדֵי הָאֱמוּנָה נִכְלָל • (א) אֶת אֲשֶׁר לְאָדָם
לְהֶאֱמִין מֵאֱלֹהִה וּמִמִּדּוֹתָיו • (ב) וְאֶת אֲשֶׁר לוֹ
לִיחַל מִמֶּנּוּ :

וואס פֿיר איין אונטערשיר איזט צווישען דער בעשטיממונג דעם
מענשען אונד דער טיהרע ?

דיא טיהרע ערדייכען איהרע פֿאלקאממענהייט , דיא ווייט בע-
שרענקטער אלס דיא דעם מענשען איזט , שאן אין דיזעם לעבען ,
אונד מיט דעמוועלכען האבען זיא שאן איהר ציעל אונד אלזא
אויך איהרע בעשטיממונג ערדייכט . אנדערס פֿעהרעלט עס זיך
אבער מיט דעם מענשען , דיזער ערדייכט דיא ווייניגע ניכט גאנץ אין
דיזעם לעבען , ווייל דיזעם נור מיטטעל צו איינעם העהערן צוועק איזט .

ווארום ערווייזט מאן דיזעם ?

דארום , ווייל דעם פֿערנונפֿטלאזען טיהרע דיא פֿעהיגקייט צו דענ-
קען ניכט פֿערליהען ווארדען , דאהער האט עס אויך קיינע וויכבע-
גירדע , עס ווייס ניכט דאז עס שטערבען מוס , אונד עס איזט איהם
זעלבסט דאז פֿערלאנגען פֿרזאגט , נאך דעם טאדע פֿארט צו דוי-
רען . איין בעווייז אלזא , דאז עס צו קיינעם צוקינפֿטיגען לעבען בע-
שטיממט איזט , זאנדערן מיט דעם אירדישען לעבן איזט זיינע בע-
שטיממונג שאן ערדייכט . דער מענש הינגעגען , דער דיא פֿעהיג-
קייט צו דענקען אונד צו בעגרייפֿען האט , דער מיט פֿערנונפֿט
איבר זיין דאזיין דענקט , דיזער ווייס , דאס ער שטערבליך איזט ,
אונד פֿיהלט דען וואונש אין זיך , נאך דעם טאדע פֿארט צו דויערן ;
ווערע אלזא בלאס דאז אירדישע לעבען דיא אבזיכט אונד זער
צוועק זיינעם דאזינס , וואצו אללע דיזע פֿארציגע , דיא איהן עהער
אונגליקליך אלס גליקליך מאכען . דער מענש מוס אלזא צו איינעם
העהערן ענטצוועקע בעשטיממט זיין , וועלכער אין ניכטס אנדערס
בעשטעהן קאן , אלס אין איינעם צוקינפֿטיגען עוויג פֿארט דויערנ-
דען לעבען , אין וועלכעם ער ערשט יענע פֿאלקאממענהייט ערלאנגט ,
דיא ער אין דיזעם לעבען אונטעגליך ערדייכטן קאן .

וואס איזט דעמנאך דיא בעשטיממונג דעם מענשען אין דיזער וועלט ?

דיא בעשטיממונג דעם מענשען אין דיזער וועלט קאן קיינע אנדרע
זיין , אלס דאזיעניגע צו טוהן וואצו איהם קראפֿט אונד פֿעהיג-
קייטען פֿערליהען ווארדען , נעהמליך א) דיא ווערקע גאטטעס אין
זיינער שעפֿפֿונג צו בעטראכטען , וואדורך ער גאטט אונד זיינע איי-
גענשאפֿטען , זיינע אללמאכט , ווייזהייט אונד גיטע קעננען לערנט ,
אונד איהם וועגען זיינען וואונדערוערקען לאבען , אונד פֿיר זיינע
וואהלטאהטען דאנקען זאלל . ב) דיא גוטען האנדלונגען פֿאן דען
בעזען

מה הבדל יש לשית בין יעור האדם ובין יעור שאר כל חי ?

כל בהמה וכל חיה וכל אשר רוח חיים באפיו החיים
אשר הם חיים בארץ הם יעודם ותכליתם • ובמותם
חדל כל שארית מהם • והאדם חיו אשר יחיה
בארץ איננו יעודו ותכליתו כי אם דרך ומעבר אל
תכלית יקרה וגדולה מחיים האלה :

במה נבדל הדברים האלה ?

כי כל החי אשר חדל ממנו חכמה בינה ודעת • לא
ידע בנפשו ולא ישכיל מאומה • לא יבין כי ימות ולא
חפץ בקרבו להשאיר אחריו מותו ועם קץ חייו כלה
יעודו • והאדם אשר חננו אלוה חכמה בינה ודעת
ידע בנפשו וישכיל דברים רבים ויבין אותם • ורבים
מהם אשר קצרה מחשבתו לדעתם וידע מלפנים כי
הוא בן תמותה ומוציא בקרבו חפץ להיות לו שארית
אחריו • ואילו יעודו כי יעור החי דמה לו כל הגדולות
האלה ? הלא טוב היותו גם הוא כאחר מהם לולא
יקרה לאחרית ולשארת נצח אחריו מותו והוא
תכליתו :

אם בן מה איפוא יעור האדם בתבל ומה לו לעשות לבוא לתכליתו ?

יעוד האדם בתבל הלו לעשות את אשר נתן לו
אלוה כח והכשר לעשותם כי בעבור זאת שם
אלוה תבונה בקרבו • (א) כה ישכיל מעשיו ופעולותיו
ויבין בהם חכמתו ויכלתו וגבורותיו ונפלאותיו •
ואשר יבין וידע כל אלה הוא יודע אלוה ומדותיו
ומהלל אותו על גדלו ומודה לו על טובותיו • (ב) כה
ידע להבדיל בין המעשים הטובים לעשותם ובין
המעשים

II. פֿאן דער בעשטיממונג דעם מענשען אונד זיינעם ענטצוועקע .

וועלכע בעשטיממונג זאללען וויר אים נאטהווענדיגסטען קעגנען ?
דיא בעשטיממונג דעם מענשען .

ווארום זאללען וויר דיזע אים נאטהווענדיגסטען וויססען ?
ווייל וויר דאדורך אויף אונס זעלבסט אויפֿמערקזאם געמאכט ווערן
דען, אונד לערנען וואס וויר צו טוהן האבען, אום אונזערן ענט-
צוועק צו עררייכען .

האבען דיא מענשען גלייכע בעשטיממונג מיט דען טיהרען ?
גיין, דיא בעשטיממונג דעם מענשען איזט ווייט העהער אונד זיינעם
ענטצוועקע נאך פֿארציגליכער אלס יענע דער טיהרע .
ווארום קאן מאן דיזעם ערווייזען ?

אויס דען פֿילען אייגענשאפטען דיא דער מענש פֿארצוגסווייזע פֿאר
אללען טיהרען בעזיצט . אונד ווייל אויס דעם אבענגעזאגטען שאן
ערהעללעט, דאס, יע העהער איין וועזען געארדנעט איזט, דעסטא
וויכטיגער אויך זיין ענטצוועק זיין מוס .

ווארין בעשטעהען דיא פֿארציגליכסטען אייגענשאפטען דעם מענשן ?
אײַם דענקען, ערקעננען, אונד אײַם פֿערמעגען זיינע פֿעהיגקייטען
אונד קרעפטען אנצווענדען ; דען דער מענש איזט איין דענקענדעם
אונד רעדענדעם וועזען, ער ערקעננעט זיינען שעפֿער, אונד אין
דעססען ווערקען בעטראכטעט ער זיינע ווייזהייט אונד גיטע . ער
ווייס אויך גוטעס פֿאם בעזען צו אונטערשיידען, אונד דיזעם פֿאר-
צוגס וועגן ווירד ער אויך דאז עבענבילד גאטטעס גענאנט . (1) ער
בעזיצט זא פֿילע פֿעהיגקייטען צו מאנכערלייא קונסטארבייטען, ווא-
דורך ער זיך צום העררן דער ערדע אונד בעהעררשער איהרער גיטער
געמאכט דאס . (2) אונד ווייס אויך זיינע קערפערליכע קרעפטע וויל-
קיהרליך צו געברויכען .

דורך

(1) גאטט ערשופֿ דען מענשען אין זיינעם עבענבילדע, אין דעם עבענבילדע גאטט
טעם ערשופֿ ער איהן (בראשית א, כו) : דאז ערויגע וועזען גאטט, שפראך :
בין מעהר איזט אדם וויא אייבער פֿאן אונס, צו קעגנען גוטעס אונד בעזעס
(שם ג' כב) :

(2) זייט פֿורכטבאר, מעהרט אייך, פֿיללעט דיא ערדע אונד בעצווינגעט זיא . העררשט
איבער דיא פֿישע דעם מערעס איבער דאז געפֿליגעל דעם היממעלס אונד איבער
אללעם לעבענדיגע טיהר, דאז אויף ערדען קריכט (שם א, כח) : דוא האסט
איהן דען ענגעלן וועניג נאכגעזעצט, האסט איהן מיט עהר אונד שמוק געקעננט ;
ערנעננט איהן צום בעהעררשער ווייבער ווערקע אונד לעגסט צו זיינען פֿיסטען
אללעס, דאז לאז דען שטיר, אונד אויך געווילד, וואס אין דער לופֿט
וואס זיך אים וואסער רעגט (תהילים ה' ז, ז, ח) :

II. מיעור האדם ותכליתו

איזה יעור היקר לנו לדעתו מכל ?

היעור היקר לנו לדעתו מכל הוא יעור האדם :

מדוע יקר לנו יעור האדם לדעתו מכל ?

כי כאשר נדע מה הוא יעודנו ותכליתנו נבקש לעשות כל המעשים אשר בהם נגיע אליהם :

השונה יעור האדם מיעור כל חי ?

כן ! כי יעור האדם רב ויקר מכל חי ותכליתו גדולה מתכליתם :

במה יש לבדור זה ?

ביתרון ערך האדם מערך כל חי אשר על פני האדמה, ואמרנו ביתרון הדבר כן יתרון תכליתו :

מה מותר האדם מן החי ?

מותר האדם, בתבונה בהכרה ובבשרון + כי הוא משכיל ומדבר מכיר את בוראו ומתבונן כל פעלתיו ומבין מהם חכמת אלוה וטובותיו + ויודע להבדיל בין טוב לרע, אשר בעבור זה נקרא צלם אלהים (1) ויש לו בשרון למלאכת מעשה ובו היזה לאדני הארץ ורודה בכל אשר בה (2) :

מה

(1) ויעש אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו (בראשית א, כו) : ויאמר ה' אלהים הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע (שם ג, יב) :

(2) פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה ורדו בדגת הים ובעוף השמים ובכל חיה הרומשת על הארץ (שם ג, כח) : ותחסרהו מעט מאלהים : כבוד והדר תעטרהו תמשילהו במעשה ידיו כל שותה תחת רגליו צנה ואלפים כלם צפור שמים ודגי הים (תהי' ח, ז) :

ערשטער טהייל

איינלייטונג

I. פֿאן בעשטיממונג איבערהויפט .

וואס פֿערשטעהט מאן אונטער בעשטיממונג ?

אונטער בעשטיממונג פֿערשטעהט מאן , דאס אבזיכט אונד צוועק
בייא איינעם יעדען וועזען איזט , וואצו עס זיין דאזיין ערהאלטען.
ווארויס לעסט זיך ערווייזען , דאס יעדעס וועזען איינע בעשטיממונג
האט ?

דא גאטט איין ווייזער שעפֿפֿער איזט , אונד דער ווייזע ניכטס צוועק
לאזעס טוהט , זא מוס מאן שליססען , דאס פֿאס העכסטען גע-
שטיינע אן ביז צו דעם קליינסטען זאננענשטייבכען , אללעס זיינע
אייגענע בעשטיממונג אונד זיינען ענטצוועק האבען מיססע , וואצו
עס בעשאפֿען ווארדען . a

האבען אללע וועזען אייבערלייא בעשטיממונג ?

ניין , זאנדערן יעדעס וועזען האט זיינע בעשטיממונג , נאך זיינער
בעשאפֿענהייט , אונד נאך זיינען אייגענשאפֿטען . זא האבען צום
בייאשפיל דיא לעבלאזען שטיינע איינע אנדערע בעשטיממונג
אלס דיא פֿלאנצען , אונד דיזע ווידער איינע אנדערע אלס דיא
טיהרע . יע נאכדעם איין וועזען אויף איינער העהערן שטופֿפֿע פֿאן
פֿאללקאמונעהייט שטעהט , דעסטא וויכטיגער איזט אויך זיינע
בעשטיממונג .

איזט אונס דיא בעשטיממונג אונד דער ענטצוועק איינעם יעדען
וועזענס בעקאנט ?

עס געט וואהל פֿילע וועזען , דערען ענטצוועק אונס בעקאנט איזט ,
אבעד פֿאן נאך מעהרערען וועזען איזט אונס איהרע בעשטיממונג
אונד ענטצוועק ענטוועדער גענגליך , אדער גרעסטענטיילס נאך
אונבעקאנט .

אונד

A 2

חלק הראשון

פתיחה

I. מיעור הנמצאים בכלל

מה זה יעור ?

יעור הוא כי יש למצא חפץ ותכלית בכל דבר אשר למענה הוא נברא :

במה יש לברר כי כל דבר יש לו תכלית אשר למענה נברא ?

כי אלוה הוא פועל חכם ודחכם לא יעשה דבר לתהו לכן נשפט כי כל הדברים מראש רום הבוכים עד אבק דק אשר בארץ יש להם מכונם ביצירה ותכלית אשר למענה נבראו : (1)

היש לכל היצורים יעור אחר ?

לא ! כי כאשר הם שונים בתכונתם ובערכם כן הם שונים ביעודם ובתכליתם • ואין יעור האבן ביעור העץ ולא יעור העץ ביעור החי • וכיתרון הדבר כן יתרון תכליתו :

הנוכל לדעת יעור כל דבר ודבר לפיהו ?

יש דברים אשר ידענו יעודם ותכליתם אך יותר מהם אשר יעודם ותכליתם נעלמים מאתנו :

II. מיעור

(1) כל פעל יהוה למענהו (משלי טז, ד) :

יסודי הדת

ישראל

אינהאלט

II. וויא איין ישראל'ס צום בירגערליכען שטאנדע פֿעהיג זיין .

פירטער אבשניט

- I. פֿאן דען פֿליכטען צווישען מאן אונד פֿרויא .
- II. פֿאן דען פֿליכטען צווישען הערר אונד דיהנער .
- III. פֿאן דען פֿליכטען צווישען פֿאלקס אונד שוללעהרער אונד צוהערער אונד שילער .

דריטער טהייל

- דיא ערקלעהרונג פֿאן דען צעהן געבאטען .
- איינלייטונג , אינהאלט דער צעהן געבאטן אונד איהרע איינטהיילונג .

ערשטער אבשניט

- I. ערקלעהרונג דעם ערשטען געבאטעס .
- II. ערקלעהרונג דעם צווייטען געבאטעס .
- III. ערקלעהרונג דעם דריטען געבאטעס .
- IV. ערקלעהרונג דעם פֿירטען געבאטעס .

צווייטער אבשניט

- I. ערקלעהרונג דעם פֿינפטען געבאטעס .
 - II. ערקלעהרונג דעם זעכסטען געבאטעס .
 - III. ערקלעהרונג דעם זיבענטען געבאטעס .
 - IV. ערקלעהרונג דעם אכטען געבאטעס .
 - V. ערקלעהרונג דעם ניינטען געבאטעס .
 - VI. ערקלעהרונג דעם צעהנטען געבאטעס .
-

א'נהאלט

ערשטער אבשיטט

I. איינטהיילונג דער מענשליכען פֿעליכטען אין
(א) פֿעליכטען געגען זיך זעלבסט, אונד (2) אין פֿעליכטען געגען זיינען
געבענמענשען.

II. דיא הויפטפֿעליכטען דיא דער מענש געגען זיך זעלבסט צו בעאבאכטען האט,
בעשטעהען אין

(א) איינער דויערהאפֿטען געזונדהייט (ב) אין דעם בעזימזע דער גליקֿכֿי
גיטער, אונד (ג) אין איינעם אויסגעבילדעטען פֿערשטאנדע.

III. פֿאן דען פֿעליכטען אין אבזיכט אויף אונזע געזונדהייט.

IV. פֿאן דען פֿעליכטען אין אבזיכט אויף גליקֿכֿיגטער, וועלכע הויפטֿ

זעבליך דורך געווערעכסמיטטעל ערלאנגט ווערדען.

V. וועלכעס געווערעכס מאן זיך ווערדען זאלל.

VI. פֿאן דען פֿעליכטען אין אבזיכט אויף דען פֿערשטאנד.

צווייטער אבשיטט

I. איינלייטונג דער פֿעליכטען דעם מענשען געגען אנדערע, וועלכע בעשטעהען

(א) פֿעליכטען געגען פֿערוואנדטע.

(ב) פֿעליכטען געגען זיינעם געככטען, אונד

(ג) פֿעליכטען געגען דיא אבריקייט אונד דאזפֿאמערלאנד.

II. פֿאן דען פֿעליכטען געגען פֿערוואנדטע.

III. פֿאן דען פֿעליכטען געגען זיינען געבענמענשען, וועלכע איינגעטהיילט ווערדען

(א) אין פֿעליכטען דער גערעכטיגקייט, אונד

(ב) אין פֿעליכטען דער ליבע.

IV. פֿאן דען פֿעליכטען דער גערעכטיגקייט.

V. פֿאן דען פֿעליכטען דער ליבע.

VI. וויא מאן זיך געגען געבענמענשען אנדערע רעליגיאנאגעמאכטען צו פֿערֿ

האלטען האט.

דריטער אבשיטט

I. ערקלעהרונג דער פֿעליכטען געגען שטאמם אונד פֿאטערלאנד.

א י נ ה א ל ט

צווייטער אבשיטט

- I. פֿאַם בעטען
- II. פֿאַן דען בעאכאכטונגען ביים בעטען
- III. פֿאַן צייט, ארט אונד פֿארמעל דעם געבעטס
- IV. דיא אורזאכע ווארום זאלכע האבען בעשטיממט ווערדען מיססען

דריטער אבשיטט

- I. פֿאַן דען פֿארציגליכסטען צערמאניעלגעזעטצען
- II. ערקלעהרונג דערזעלבען
- III. פֿאַן דען פֿייערטאגען
- IV. פֿאַן דעם רוהעטאגע אינסבעזאנדרע

פירטער אבשיטט

- I. פֿאַן דער בעשטיממונג דער פֿייערטאגע
- II. פֿאַן דעם פֿעסטע דעם אונגעזייערטען קוכענס
- III. פֿאַן דעם וואכענפֿעסטע
- IV. פֿאַן דעם לויבערהיטטענפֿעסטע
- V. ווארום וויר דיא פֿייערטאגע אימער מיט איינעם טאגע פֿערמעהרען
- VI. פֿאַן דעם טאגע דעם אנדענקענס
- VII. פֿאַן דעם פֿערזעהנונגסטאגע
- VIII. פֿאַן דען אנדערן פֿעסטען ווארונטער דאז פֿוריספֿעסט ענטהאלטען איזט
- IX. פֿאַן דען ווייהפֿעסט
- X. פֿאַן דען פֿאסטטאגען

צווייטע אבהאנדלונג

פֿאַן דען געבאטען דיא דער מענש געגען זיך זעלבסט
אונד זיינע געבענמענשען צו בעאכאכטען האט

ער

א'נהאלט

- VI. פאן דער פרייען וואהל דעם מענטשן .
VII. פאן דער פערזענלעכע און דעם ריזעם לעבען .
VIII. פאן דער בעלאחונג אונד בעשטראפונג און געגענווערטיגעס לעבען .
IX. פאן דער פערזענלעכע און דעם צוקינפטיגען לעבען .
X. פאן דער בוסע .
XI. פאן דער אנקונפט איינעם משיח אונד דער אויפערשטעהונג דער טארטען .

צווייטער טהייל

איינלייטונג

- I. אינהאלט דער געבאטע אונד איהרע איינטהיילונג .
(א) פאן דעם וואס דער מענש גענען גאטט, אונד
(ב) וואס ער גענען זיך אונד זיינען נעבענמענשען צו בעאכטען האט .

ערשטע אבהאנדלונג

פאן דעם וואס דער מענש גענען גאטט צו בעאכטען
האט .

ערשטער אבשניט

- I. פאן דעם דרייא הויפטגעבאטען, וועלכע זינד :
(א) גאטט ערקעננען . (ב) איהן פאן גאנצען הערצען דיהנען . (ג) דיא
אויסאיכונג דער צערמאניעלגעזעמטע, וועלכע צום צייכען אונד אנדענ-
קען דיהנען אויסערארענטליכער וואהלטאטען דיא גאטט דען ישראליטען
ערצייגט האט .

- II. ערקלעהרונג דעם ערשטען הויפטגעבאטעס .
III. ערקלעהרונג דעם צווייטען הויפטגעבאטעס, וועלכעס בעשטעהט
(א) אין דאז שמע לעזען, אונד (ב) אין אנבעטען .
IV. פאן דעם געבאטען דיא אין דעם קאפיטעל שמע ענטהאלטען זינד .

א' נ' ה' א' ל' ט'

- (2) גאטט איזט אונערדליך .
- (3) גאטט איזט אונקערפערדליך .
- (4) גאטט איזט אייניג .
- (5) גאטט איזט איינציג .
- (6) גאטט איזט דאז פֿאלקאממענסטע וועזען .

III. פֿאן דען געטטליכען אייגענשאַפטען . אלס

- (1) גאטט איזט אללווייזע (2) אללוויססענר (3) אללמעכטיג (4) אללגיטיג
- (5) העכסט גערעכט (6) העכסט הייליג .

צווייטער אבשיטט

- I. פֿאן דער געטטליכען אפֿענבארונג איבערהויפֿט .
- II. פֿאן דען פֿראפֿעטען איבערהויפֿט אונד פֿאן משה אלס דען פֿארציגליכסטע דערוועלבען .
- III. פֿאן דער געזעטצגעבונג אדער דיא צעהן געבאטע .
- IV. פֿאן דען געבאטען דעם געזעטצבוכעם .
- V. פֿאן דען גלויבענסלעהרען דיא אין דיוועס ארטיקעל ענטהאלטען זינד .

צווייטע אבהאנדלונג

פֿאן דעם וואס דער מענשצוהאפֿפען האט .

דריטער אבשיטט

- I. פֿאן דער אונשטערבליכקייט דער מענשליכען זעעלע .
- II. פֿאן בעלאהנונגען אונד שטראפֿען .
- III. פֿאן דרייא גלויבענסלעהרען דיא אין דיוועס ארטיקעל ענטהאלטען זינד . אלס
 - (1) גאטט זעלבסט רעגירט דיא וועלט .
 - (2) דיא פֿארזעהונג גאטטעס ערשטרעקט זיך אויף יעדען איינצעלנן מענשען .
 - (3) דיא מענשען האבען איינען פֿרייען וויללען , פֿאלגליך פֿרייע וואהל ביא איהרען האנדלונגען .
- IV. פֿאן דער רעגירונג גאטטעס .
- V. פֿאן דער פֿארזעהונג גאטטעס .

אינהאלט

ערשטער טהייל

איינלייטונג

- I. פאן דער בעשטיממונג איבערהויפט.
- II. פאן דער בעשטיממונג דעם מענשען אינסבעזאנדרע.
- III. פאן דער נאטורענדיגקייט איינער געאפֿענבארטען רעליגיאן.
- IV. פאן דען לעהרען דער געאפֿענבארטען רעליגיאן וועלכע אין צורויא הויפט טהיילען בעשטעהען.

- (1) דיא לעהרע פֿאס גלויבען.
- (2) דיא לעהרע פֿאס האנדעלן.

ערשטע אבהאנדלונג

פאן דעם וואס דער מענש צו גלויבען האט.

ערשטער אבשניט

פאן גאט אונד זיינען אייגענשאפטען.

- I. פאן דען דרייא הויפטגלויבענסארטיקעלן.
 - (א) דער גלויבע אן דאז דאזיין גאטטעם.
 - (ב) דער גלויב אן איינע געטטליכע אפֿענבארונג.
 - (ג) דער גלויבע אן דיא אונשטערבליכקייט דער מענשליכען וועלע.
- II. פאן דען גלויבענסלעהרען דיא אין דעם ערשטען ארטיקל ענטהאלטען זיכר. אלס
 - (א) גאטט איזט שעפֿפֿער דער וועלט.

שְׁמִי יִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל וְיִשְׂרָאֵל

דעליגיאנס לעהרבוך

פֿיר דיא

יידישע יוגענד ביידערלייא געשלעכטס

ענטהעלט

דעליגיעזע פֿליכטען אלס מענש איבערהויפט

אונד אלס ישראל'יט בעזאנדערס

געבסט

דען וויכטיגסטען צערעמאניעל געזעטצען

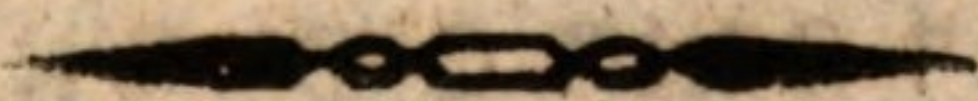
אין קאטעכעטישער ארדנונג פֿערפֿאסט

פֿאן

יהודא ליכ בן זאב

מ ב ו א

ספות מעשה על מעשה בלי מחשבה זכה, לא המון תפלות גדולות
ארוכות כפולות ומשלשות במלין בלי הכנת הלב. לא כאלה יזכה האדם
לחיי עו, כי אם בשלמות הדבר אשר יעשה ואם מעט הוא, כי אחר
כונת הלב הן הן הרברים, ובהם יזכה האדם לחיי עו. והעולה על כל
אהבת אדם ושמירת ברית החברה, וגמול תשר טובה ונדיבה על כל אדם,
ונפרט בדבר אשר פקוח נפש נתלה בו. ואין דבר עומד בפני פקוח נפש
אחת ובהצלת חיי אדם. אשר כל מצות התורה נרחות מפניה. והוא
מה שסמכו בתלמוד על מאמר הנביא כי אותי עזבו ואת תורתי לא שמרו
הלואי אותי עזבו ואת תורתי שזרו, וחוא כלל גדול בדת, ואל ידמה
אדם בנפשו ברצות דרכו עם אלהיו, כי ישא לו פנים על קלקל מעשיו
ומדותיו בבני אדם, וכל תפלותיו ודברי הצומות וועקתו לא ינקוהו מעון
כלתי אם יזכך לבו ומעשיו באדם. והתמים עם אלהים ועם האנשים
אשריו.

מ ב ו א

ושמו איוב והוא צדיק תמים וירא אלהים ושלם בכל שלשת השלמות ,
בגוף , בקנינים , בנפש , ופתאום אבדו ממנו כל טובות בענין רע וחוכה ,
במכאובות רבות על לא חמס עשה , וסבל כל אלה בבטחון ובאמונה
באלוהיו , וכאשר עמד בנסיון הטיבו השם באחריתו ללמוד מזה
לבטוח בהשם ולעמוד בנסיונו .

תהלים כולל שירים ותשבחות תפלות והודאות נכונים לכל אדם
להלל בהם ולשבח .

משלי כולל למודי מוסר ולקח טוב ובהלל החכמה ובגנות האולת .
קהלת כולל מחקרי שכל על עניני העולם והבליו וכל יגיעות האדם
בעניניו הבל כי אם ביוצאת השם . יהי' הפצו .

שיר דשירים שיר כולל אהבת אדם אל המקום בדברי אוהב ואהובה .
ויש עוד ספר אחר אשר לא נמנה בין כ"ד ספרי הקדש ,
לפי שמחברו היה אחרי התימת המקרא וגם הוא יקר .

בן סירה כולל משלי מוסר ולקח טוב ותוכחות חיים ושבח החכמה ,
וההלל אנשים הצדיקים שבכל דור ודור .

XI. איך יקיים האדם דתו

לכה שהדת האלהית נחנה , שישגי האדם בה ידיעת אמת מאלוה
ומדצונו . איך יכבד אותו וכמה יעבדנו , אודיע איפוא כי האדם
ראוי שיקים דתו במחשבה ובפעל .

(א) האוהב את השם הנכבד ומיקר אותו ואת דבריו בלב ומאמין בהם
ובפירושיהם , וזוכר באלוה בכל דרכיו ומשנה אותו לגדו בכל
מעשיו . ומוסר נפשו אל רצונו בוטח בו ומקוה אל טובו ומיחל אל חסדו
הוא מקיים דתו במחשבה .

(ב) הלומד התורה לדעה מצותיה ועושה את אשר יודע לעשות . ועוזב
את אשר הזהירה שלא לעשות . ושומע אל החכמים והישרים
לשאת מהם לקח טוב , ומאלף לאחרים את הדרך הטובה הישר , הוא
ושם דתו בפעל .

XII. איך יזכה אדם לחיי עד בדתו

האדם יזכה לחיי עד בדתו , כאשר יעשה כל מה שיעשה ממנה
בכוונת הלב ולשם מי שיעשה לו , לא רבוי המצות , ולא
ספות

מ ב ו א

את עשרת השבטים על עבודת אלילים והשחתת חמדות. **יואל** לא
 נודע זמנו, נבא על משלחת ארבה כבר, ומעורר את העם לתשובה.
עמוס נבא ג"כ על עשרת השבטים דברי תוכחה וגלותם אשורה.
עובדיה כולל נבואה אחת על מפלת אדום. **יונה** נשלח ליסר אנשי
 נינוה לשוב מרעתם. **מיכה** הוכיח מלכי יהודה על רעתם. **נחום** נבא
 על מפלת אשור וחרבן נינוה: **חבקוק** נבא על הרעות שיעשו חכשדים
 לישראל בימי נ"ב, וגאולת העם ע"י הפרסיים. **צפניה** מזהיר העם
 לשוב מרעתם ומיעד ג"כ רעות נ"ב וגאולת בבל. **חגי** נבא בתחלת
 בנין בית שני ומעיר לב העם אל השלמתו. **זכריה** גם הוא מחזיק יד,
 בוני בית שני, ומוכיח את העם לבלתי שוב אל הטאותם הראשונות.

מלאכי חותם הנביאים מוכיח בזוי מצות השם ומתנות כהונה,
 וחכופרים בהשגחה ומבשר ביאת אליהו הנביא. ומתריע שר
 מתחילים ספרי הכתובים. ט"ז

דניאל כולל נסים ונפלאות עשה ונעשו לו, הצלתו מגוב אריות,
 והצלת שלשת חבריו מכבשן אש, ונבואות דרך חידות על
 ארבע מלכיות ומלחמות בית חשמונאים: י"ו

עזרא כולל ספור דברי ימים מעולי גולי בבל ובנין בית שני והשלימו
נחמיה בספור יתר עולי הגולה ובנין חומות ירושלם וישוב ערי
 יהודה.

אסתר ספור מעשה היהודים בתחלת בנין בית שני בימי מלך
 אחשורוש אשר על אודות המעשה ההוא משתה פורים.

דברי הימים החלו עזרא והשלימו החכמים אחריו, תחלת יחס
 השבטים, ומזכיר סדר הדורות הפתוח בתורה מאדם עד
 השבטי' יומיחם כל שבט ושבט קצתם עד זמנו וקצתם רחוק מזמנו ועקר
 כוונתו יחס שבט יהודה בעבוד מלכות בית דוד ומשלשל דורותיו עד דוד
 עשירי ליכניה שהיה ימים רבים אחרי עזרא, באשר בדרתי זה במבוא
 שחברתי על נביאים וכתובים. ושונה דברי מלכי יהודה וישראל משאול
 עד חרבן הבית הראשון בקצת שנוי ענינים מן המסופר בספרי שמואל
 ומלכים. ואחר באו ספרי המליצה. הכ"א

איוב עקר ענינו לבור דעות בני אדם בהשגחה, ומלובש במשל איש

מ ב א

שנטים ותוכחת יהושע ומוותו • ספר ז

שופטים ספור ל"א שופטים מושיעים את ישראל פעם אחר פעם
בהלחצם מאויביהם , עד לא מלך מלך בהם •

רות ספור מעשה משפחה מגזע ישור משבט יהודה אשר מנה
נשתלשל מלכות בית דוד •

שמואל כולל ספור מלכי ישראל, וחלתו ספור דברי ב' שופטים עלי
ושמואל ולעת זקנת שמואל המליך לעם מלך הא' שאול משבט
בנימין , וספור מלחמותיו בפלשתים וגבורותיו , וכאשר עבר מצות הנביא
במלחמת עמלק • נבחר דוד למלך תחתיו ומעשיו בהיות שר צבא שאול
ורדיפת שאול אותו • עד מות שאול , וספור שמואל ב' כולל ספור מלכות
דוד ומלחמותיו וגבורותיו ומאורעותיו עם בניו כמשך מ' שנה • הספר היה

מלכים א כולל שנת מלכות דוד ומוותו ומשיחת שלמה ומלכותו
ובנין הבית ומעשיו וחכמתו ומוותו , וקריעת ממלכות
ישראל לשני בתי ממלכה , מלכות בית דוד עם ירודה ובנימין ומלכות
ישראל על עשרת השבטים , וספור ד' מלכי יהודה וח' מלכי ישראל
ומלחמותם , מלכים ב' כולל ספור המשך ששה עשר מלכי יהודה ושנים
עשר מלכי ישראל , וגלות העשרת השבטים עם הושע מלכם האחרון
אשורה , ואח"כ גלות יהודה ובנימין עם מלכם בבלה , והריסת ממשלת
העם וחרבן ירושלם ושרפת הבית ועם הספר הזה נשלם דברי הימים
לבית ישראל מאז היו לגוי עד הפסקם בגלות בבל • הספר הי"א

ישעיה כולל נבואות ודברי תוכחות ויעודים טובים ורעים ובשורת
הגאולה מגלות בבל : הספר הי"ב

ירמיה כולל דברי תוכחה אל העם והתראות על חרבן ירושלם וגלות
האומה אשר שניהם עלו בימיו • וקנן עליהם •

איכה קינה מליצה על חרבן ירושלם ושרפת בית אלהינו וגלות
העם בבלה : הספר הי"ד

יהזקאל נבואות גם כן על הרעות המעוהות לבוא ליושבי ירושלם
והוא נבא בבבל כי הגלה בראשונה ביכניה •

תרי עשר נביאים אשר נבואותיהם מעטים משיבילו כל אחד ספר
בפ"ע הוכרו יחדו להמנות לספר ט"ו • הושע חזקיה

את

מכוא

תורה, ומימות משה כמעט לא חדלו הנביאים מִישראל עד סוף גלות
בבל. ואלה שמותם, שמואל, גד נתן, אליהו אלישע, הושע, עמוס
מיכה, ישעי, ירמי, יחזקאל, יואל, עובדי, יונה נחום, חבקוק, צפניה,
חגי זכריה מלאכי, מלכו שאר נביאים אשר דברי נבואותיהם לא
נודעו לנו.

X. תכן מקראי קדש

כל הספרים הנכללים בשם מקראי קדש הם עשרים וארבעה. והם
נחלקים לתורה נביאים וכתובים, התורה כתב משה, וספרי
הנביאים כתבו בנבואת אלה, והכתובים כתבו אנשי קדש. בתורה יש
חמשה ספרים, הספר הא'.

בראשית כילל ספור בריאת שמים וארץ, ויצירת אדם וחוה וחטאם
בעץ הדעת, וסדר הדורות עד שמוץ המבול, ובנין עולם
חדש עד בנין המגדל בכבל ונפוצותם ובלבל לשונם, וקריאת אברהם
והבשחתו ותולדות יעקב ובניו וקורותם עד דתם מצרימה, וגדלת יוסף
בארץ מצרים ומותו. הספר הב'.

שמות המשך ספור קורות בני ישראל ועבדותם וחירותם והליכתם
במדבר ובקיעת ים סוף ומתן תורה, וידידת המן ונוילת מים
מצור, וחטא העגל, ועשית המשכן. הספר הג'.

ויקרא כולל דיני הקרבנות והכהנים והלויים ובתוכם מצות קדשת הגוף
וחובות האדם ואהבת רעים ודיני שמטה ויובלות ומועדים,
ותוכחות. הספר הד'.

במדבר כולל מנוי העם ומחלקותם לדגלים ולביטת העם בדרך
מריבה ותלונה. דבת מרגלים ומרידת קרה. מלחמות מדין,
וכבישת מלכי סיחון ועוג מעבר לירדן. ודיני נדרים וסדר מסעות העם עד
הירדן, וסמיכות יהושע לשר צבא. הספר הה'.

דברים נקרא משנה תורה, כי נשנו בו מצות דבות ונוספו בו מצות
חדשות, וכולל תוכחות משה את עמו לפני מותו. ונבואה על
העתידות, בשיר. סדר הנביאים הראשונים. ספר ו'.

יהושע ספור עברת הירדן וכבישת הארץ וחלוקתה בגורל אל י"ב
שבטים

לבו לב אבן, והולך וגונב ורמה ועושה כל עול, על כן תסמוך הדת
ההיא הדת האלהית לאמר „ לא תגנוב וכו' - ויש בועט במצות
אלוה, לאשר אין פתגם מעשה הרע נעשה מהרה, ואם כן תשבת
שלות רחבה, על כן נוצר עין משפט המדיני על הגונב והמעול
ליסרו בפלילים, ויש שם בכתר אשר לא תשיגנו עין שופטי ארץ
להענישו עליו על זה חל משפט אלוה אשר עיניו פקוחות על דרכי
איש הנגלות והנסתרות ופעלתו אתו ושכרו לפניו -

VIII. צורך קבלת הסופרים ותועלתה.

הדת האלהית והמצות הבאות בה, לא היה איכשר שיפרטו כל דיני
ודבריה לכל פרטיהן לפי המקום והזמן, והיה צורך לסופרים
והכמים המכוששים וסופרים הדינים לכל עניניהם. כדיני המלאכות
הנמנעות והמוותרות בשבת ובמועדים ודיני קדושין וגיטין ודיני ממונות
וקדושה ופמאה ואסור זה תר וכדומה לאלה, אך קרו לענינים האלה
במקרה כל ענין התלוי בשקול דע' בני אדם רבו בהם המכוכו' והמהלקות
והספקות, ואי אפשר לסדר אותם כאשר יש לסדר המצות המבוררות
בחורה כי רבו עניניהם, ובלתי מכשרים לשים אותם לילדים וכים
בלמודם !

IX. מגלוי אלוה לבני האדם.

מימות עולם נראה אלוה לאנשים בדורות דורות ודבר אתם מראש
נראה לאדם יציר כפיו, וישימהו בנן עדן ויצו עליו לבלתי
אכל מעץ הדעת, ובעברו מצותו יעד לו ענשו. וכאשר רבו האנשים
והשחיתו דרכם מאד, ויגזר אלוה להביא מבול לשהת כל בשר, נגלה
אל נח איש צדיק חמים, ויצוהו לבנות לו תבה, ולהביא בתוכה שנים
מכל החי להחיות מפני מיהכבול. מקץ ימים רבים קם אברהם ידור
אלוה אשר ידעו והודיע את שמו בעולם, אותו הבטיח אליה טובות
גדולות להקים מבניו לעם לתת להם דת ונחלת ארץ. והקים הבטחתו
אחריו לבנו ליצחק ולבן בנו ליעקב. ובני יעקב שנים עשר והולידו בנים
רבים והיו לשנים עשר שבט, ויגורו במצרים שנים רבות והמצרים הרעו
להם מאד בעבודות קשות. עד אשר נראה אלוה למשה וישימהו
לשליח לפדות בני ישראל ממצרים ובצאתם ממצרים בחדש השלישי
היתה המראה הגדולה אשר נגלה רבוך אלוה לעיני כל העם על הר סיני.
וידבר את עשרת הדברים, ונתן למשה יתר המצות הכתובים בספר

וחקים בארתי, ומשפטים הם דיני ממונות וקנסות ומיתות כמו מלקות וענש ממון ומיתת כ"ד וכרת.

תכלית הדת האלחית להצליח את האדם כאשר זמני ונצחי איש לא יכון כי אמונה שלמה בדת אלהית ושמירות מצותיה מביאות אותו לחיי העולם הבא, אך זאת לא ידע כל איש איך היא תצליח אותו גם הצלחה זמנית בחיי חלדו, וזאת היא הידיעה אשר אחזה לו עתה. חלקה הטוב הנכלל בה כי אלוה משגיח על פרטי בני אדם ומסדר עניני איש ואיש ומטה מקרהו, הלמוד הזה לבדו מספיק להרגיע לב האדם בחייו, יהיה מקרהו איזה שיהיה טוב או רע, ינוח וישקט, לא יזעף ולא יתרעם, מדעתו כי אלוה הוא המנהל מקרהו וכל אש' יקר' לו, ברצונו ורצונו הוא טו' מאד. וג' מבלעדי היסוד הגדול ההוא, הנה הדת האלהית חומה לו להגן בעדו ובעד כל אשר לו, משלוח יד אחר בו. כי בדבור החמישי מעשרת הדברים, מצות בו לשמוע הקטון בקול הגדול ממנו, ומקבל הטוב יכיר טובת מטיבו, וכמו בן יכבד אב כן יכבד עבד אדוניו, ועם את מלכו ונשאו ושופטיו ופקידיו, וכאשר יש זה שהקטנים שומעים אל הגדולים ואל החכמים מהם, יש סדור ושלום ושלוח בארץ. בדבור הששי מעשרת הדברים מצוה על שמירות חיי אדם וגופו וחיי חברו וגופו ממכת מות. בדבור השביעי מצוה על שמירת אשת רעהו מפתות אותה לבגוד באמונת בעלה ושמור גופו מזמה המביאה לחלאים רבים ולמחסור ולעני. הדבור השמיני ישים משמר להון אדם וקנינו ורכושו ועשרו מחמס וממרמה וערמה, ושלא ישלח אחר ידו בכל אשר לו בחזקה או בערמה. הדבור התשיעי, ישים משמר לשם אדם וכבודו, שלא יחלל ולא יבזה בדבריו שוא ושקר ברקילות ודפי ובהוצאת שם רע וכדומה. הדבור העשירי חוסם חמדת האדם ותאוותו שלא יתאוה למותרות וישים רסן לתשוקתו כי פריצות החמדה ותגברת התאוה, וצרת עין וקנאת אחרים, הן המה מבעי הרעות הגדולות, אשר בהם תגדל אסון האנשים וחובונם והריסת ברית החברה.

ומכל אלה שאמרתי תראה, כי יש לכל אחת משלושת דתות סגלה מיוחדת, וכל אחת טובה בפ"ע ובחכמה תשלם ענין האדם. כי אף אמנם הדת השכל חרותה על לוח לב אדם בחרט הטבע לא תעשה לעמיתך כל אשר ירע בעיניך בעשות לך אך יש לבו

ט ב ו א

כתובים בתורה ובספרי הנביאים, ונקראים יחדו בשם מקראי קדשי:

כוונת הרת האלהית, להקל לאדם הישרת נפשו במדות ולהגעת תכליתו בהשלמת הנפש, ולכונה הזאת גלה לנו בה הענינים אשר באמצעותם נקנה השלמות באופן מכואר.

הרת האלהית לא תבטל בשום אופן דבר מחדעות והמדות. המחויבות בדת השכל, אבל תרחיכות שלים עניניה. בדברים אשר אין יד השכל מגעת להשיגם. כי אף שנפש המשכלת אשר באדם מבינה הרבה מן הדעות האמתיות והאמונות והמעשים הרצויים. אפס באין דת מסודרת מאלוה, לא תספיק בינת האדם לבורח להשתלם בכל הענינים האלה משלשה סבות.

(א) לא חכם אדם כי יולד ולא משכיל בניתו מרחם, כי כעיר פרא אדם יולד ואש נכוב ילכב בלמוד להוציא שכלו מכח אל הפעל. והמונעים הם רבים, אשר בהם נעצר האדם מללמוד בנעוריו, יש לא השיגה יד אבותיו לסמכו במורים ומשרים, ויש יצר לכו גבר עליו וחוס טבע נעוריו השביתו מללמוד ולהשתלם או חלשת הגוף או חולי או מסכה אחרת ממנו לקנות בינה ודעת בנעוריו, וכאשר הגדיל ישרידוהו עסקיו מהשכיל, ויש אשר טבעו השת ממנו חכמה ולא חלק לו חלק רב בבינה ועל כן צריך לדת אלחית להישיר את האנשים כלומר כחול ללמוד, כחכם כבער.

(ב) דעות בני אדם הרבה ושונים, וגם החכמים בלתי מסכימים בדעות ובאמונות ותרבה המחלקת ביניהם, והדת אלהית תשער הכל ותסיר המחלקות ופרוד הדעות למען היות הסכמה אחת בין שומרי הדת ויסור הספק והמכוכה בדעה מדעות ובמעשה מן המעשים.

(ג) באים מצות ומעשים בדת אלהית אשר גזרה חכמתו עליונה, ואין לשכל אדם מכוא בהם להייב או לשלול אותם והמצות האלה נקראים הקים. וכן תהייב הדת במעשים ומנהגים שהם לאות ולזכרון על הטובות העודפות שהיטיב לנו אלוה בהם, אשר גם הם אין די בשכל אנוש לשער אותם והם הנקראים עדות. ובעבור זה נחלקו מצות התורה במחלקות האלה עדות חקים ומשפטים. עדות והקים

מ ב ו א

לדבר, ועוד לא יכול לעזוב את אבותיו, הזנים ומלבישים אותו
ומלמדים לו דת חכמה ומלאכה.

וכאשר לא יוכל לעזוב את אבותיו והוא נער, כן לא יכל לעזוב
האנשים בגדלו, לשבת בדד. בעבור רבוי ההכנות הנצרכים לו עדי
הגיעו למה שצריך ממאכל מלבוש ומעון מחרישה זריעה קצירה,
אסיפה, דישה, טחינת, לישה, ואפיה. ונפוץ כבוס טויה אריגה
והתוך ותפירה, חטיבה וחציבה וחפירה ובנין, וכל הכלים הרבים
והשונים הנצרכים למלאכות האלה. ובעבור זה צריכים האנשים
להקבץ יחדו בכפרים ובערים.

ובין קבוץ אנשים יתעוררו סכסכים והתעסקות בקנינם בשלי
ושלך. ואם איש הישר בעיניו יעשה יתגבר החוק על החליש ויאמר
הכל שלי. והסכימו האנשים לבחור להם חכמים וישרים המה
יחוקקו חקי צדק, לסדר עניניהם, בכל דבר ריב ומשפט והאנשים
אשר יהיה להם דבר ער הפלילים יביאו דבר שניהם אשר ירשיעון
ישלם לרעהו. וגם החקים האלה לא היו נשמרים באין יד שלטת,
אשר לו הכח לכח את האנשים לקיים החקים האלה, והוא המלך,
בידו מסורים כל חובות הממשלה וההשגחה על צרכיה, ועל שמירת
הקיה. והוא יבחר יועצים אשר עמהם ימתיק סוד לפקח על עסקי
המדינה, וכל אשר מסכם בהם ינתן דת בכל מדינות המלכות
להעשות כן. והוא ממנה שופטים ופקידים בכל פלך ופלך המשימים
עין שישמרו החקים ושוטרים המעשים את המסורים בכפיה.
ומחובת הממשלה עוד לעשות תקנות לצרכי הרבים כסללת הדרכים
ובנין המעברות והגשרים, ומרוצת אגרות ומערכת בתי חנוך ולמוד
ובתי מדרש חכמים, וכל מעשי אמן. ולהרבות הריצות וכשרות בכל
מיני מסחר ומרכלת ואל כל ענינים האלה עוזכים חקי המדינה
ליסד הצלחת הארץ ושלות יושפיה, כאמרם הוי מתפלל בשלומה
של מלכות שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו, ולענין
זה אמרו ג"כ דינא דמלכותא דינא.

VII. צורך דת אלהית ותועלתה

כל אשר גלה אלוה על יד נביא מיריעת עצמותו ותאריו ומדותיו
ומצותיו, למעלה מדרך הטבע, נקרא דת אלוה. והמה
כתובים

מ ב ו א

כי אדם בודד לא ישיג קצה ממחסוריו וצרכיו הרבים, ואם כן אם ירצה בקיום נפשו מחויב שירצה בקיום עמיתו, לעשות לעמיתו כל אשר ירצה בעשות עמיתו לו ולחשך ממנו כל אשר ירע לו בעשות עמיתו לו.

III. דת מדיני בפרט

דת המדיני תודיע לאדם החובות והמעשים אשר לו לאדם לעשות ולחדול בבית החברה לעם ולארץ ולמלכות אשר הוא יושב בהם. ותסדר דיני שלי ושליך, ותגביל השכר והענש, לשומרי משמרות החברה לקיום ברית שלום ושלוח והצלחת המדינה ולעוברים עליהם ומפירים שלות החברה והצלחת המדינה.

IV. דת אלהית בפרט

דת האלהית תגביל הדעות האמתיות והאמונות אשר יאמין האדם, והמעשים המשבחים לעשות לרצון אלוה, ולהשלמת נפשו אשר יזכה בהם אשר נצחיי.

V. צורך דת שכלי ותועלתה

דת השכל ראשונה וקודמת לכל הדתות בשבע, והיא תתן הישרה אחת לכל משפחות האדמה, כי היא כוללת אותם ועל שני עמודי ידיעותיה שמלמדת, הכרת אלוה, ואהבת רעים נשען ברית החברה, ולא תספיק לדתות האחרות בלעדי שני ראשי הלמודים האלה.

VI. צורך דת המדיני ותועלתה

הדת המדיני תשים שלום ואחדות בקרב יושבי הארץ, ותסדר עניני בני האדם להגיע אל מחוז הפצם, ותשוה הדרכים אשר יקרבו בהם ויעזרו ויועילו איש לעמיתו, לאשר יקשה על האדם להגיע אל כל צרכיו לבדו בלעדי עזר עמיתו, כי שבעו מכריחו לשבת מושב חברה, לא בבהמה ותייה אשר מדי הולדו עומד על רגליו והולך לבדו ויש יונק משרי אמו ימים אחדים ואחר יעזוב אותה, ולברד ישכן ואין לו צרך ועזר לדומה לו, והאדם בגיתו מרחם איננו יכול לנוע אנה ואנה. ומשלך על הוריו לנשאו להשכיבו ולהרמו להאכילו ולהשקותו ולנקותו, עדי הגמל ועומד על רגליו ומתחיל לדבר

מבוא

I. שלשת מיני דתות

דת שם הונה על כל צווי והנהגה ישרה כולל אנשים רבים, בין שהוא צווי אחד כמו: והנתן דת, בין צווים רבים, כמו: כל יודעי דת ודין. בין שהם חקי המדינה, כמו: בדתי פרס ומדי. ובין שהם חקי אלהים, כמו: מימינו אשרת למו. והדתות בכלל שלשה מינים. דת שכלי. דת מדיני. דת אלהי. דת שכלי, נטועה באדם בתולדה, בנפש המשכלת אשר לו. דת מדיני, מסודרת ממחוקקים חכמים בהנהגת המלכות והלאם להצלחה זמנית. דת האלהית היא הנתונה לעם ע"י גלוי אלוה לנביא הדור, להישרת האומה אל אושר נצחי.

II. דת שכלי בפרט

דת שכלי תודיע לאדם (א) מציאות אלוה יש שלם ונצחי בורא כל, ואליו ראוי יקר וגדולה (ב) אהבת איש את עמיתו כמוהו. הידיעה הראשונה ישיג בחקירה, כי כל הנמצאים, אינם נמצאים מני עד, כי אם יצאו מדברים דומים להם אשר קדמו, והקודמים יצאו מדברים דומים שלפניהם, וכן ילכו הדברים בסבה ומסובב, עד שיגיעו אל ראש אחד אשר הוא סבת כלם, והוא ראשון שאין לו ראשית, לפי שאי אפשר שיעשה דבר מאיליו, ע"כ צריך להיות יש נמצא נצחי בלי התחלה ותכלית אשר המציא, כל אלה מאין. וכאשר יראה המשתכל כי כל היצורים ואם הם שונים במין, כלם יכוננו לתכלית אחת, ישפוט כי עושה אחד לכלמו, וכאשר יראה החכמה הגדולה והנפלאה אשר נגלה בכל היצורים וההפך הטוב המכוון בהם, ישפוט כי בוראם חכם טוב ושלם, ומי שהוא כן לו יאתו היקר והגדלה. והידיעה השנית ישיג בחפץ טבעי אשר בלב כל אדם לקיום נפשו. וקיום נפשו לא יתכן בלעדי עזר עמיתו

ה ק ד ט ה

וכל מאמר ראוי שלא יכלל לא פחות ולא יותר מן המושג אשר הונח עליו •
ועם הזכרת המלס או המאמר יוצן משרת המושג הצרור מה שהוא יודע עליו,
וציותר לריך להזכר צום סמס דצרים לילדים רכים לעירים לימים :

על פי הדצרים סאלס סמתי ליסוד מונח סלסס סרסיס וצכל סרס וסרס
סצרת סעיסי סלמונס וסלמודיס סיווללס מסס • סלסס סרסי סלמונס • (ח)
מציאות אלוה • (צ) מציאות נבואה • (ג) נצחיות נפש
האדם • ונקראו סלס סרסי סלמונס כי סמס יסודי סדס, וסולסס לא
ילוייר דס סלסית • כי צלן סלס סין דס סלס, וצלן נצואס סרס צס נגלס
סלס לצני סדס, סין מי מגיע למו דס סלס • וצלן ססלרת נפס סלסס
סלרי מוסו, דס סלס לו למוסר כי לסללסס זמנית סססיק לו דס סמדיני,
כמו סיתצלר צמצוא • וסעיסי כל סרס וסרס ולמודיס סיווללס מסס • מססרס
סר ססון יססעסו ססס למודי סמונס • (ח) סלס צורס כל • (צ) סלס סין סוף •
(ג) סינו גוף • (ד) סוא סלר • (ס) סוא יסיד • (ו) סוא סלס • מססרס ססני
יססעסו ג' למודי סמינס • (ח) סלס נסן סורס על יד מסס נציסו • (צ) סנציס
מסס סוא צחיר סנציס • (ג) ססורס סרס צידינו לא נססנס • מססרס ססליסי
מססעק סלמונס גמול וענכ זמני ונלחי וממנו יסרדו ג' למודיס • (ח) סלס לצדו
סליט צסצל • (צ) סוא מסגית על ססרסיס • (ג) סלסס סוא צעל צחירס צמעסיו •
כי צלעדי סלסס סלמודיס סלסס לא ילוייר מליסות גמול גוף ונפס, סו גמול
גסמי ורוחני זמני ונלחי • כי כסססיר ממסלס סלסס לצדו צסצל לא יסכן לך
ליסס לו ססוצוס וסרעוס סיודמנו לסדס צחי סזמן סיסיו ממני, וכסססיר
ססכסס פרסית, סין יסכן סיגמל סלסס ויענכ על סי מעסיו סס כל קורוסיו
לפי סזדמנות סכל • וכסססיר סנצירס מלסס, לא ילדק סיגמל סו יענכ על
מעסיס סרס סוא מלרס צעסוסס • וסלריסס צלסס סניס למודי סמונס סרס סס
צלסי מססעסיס מסלסס ססרסיס סקדמו, סצל סס מלומססס מססורס וסנציס •
(סס • ח) ציסס סמסית • (צ) סחיית סססיס :

ה ק ד מ ה

ו"ל " קנני למלין אינני רואה סוס ראיה ולא סוס הכרה " אל סיפיה
 " סרט צפ"ע לדת אלסית צכלל ולא לתורת מסס צפרט סלא תנוסח התורה
 " ולא תסתנה ? "

וזת דעתו צעניני האמונה * אמר צפ"ד מת"ל ו"ל " העקרים
 " הכוללים והכרחים לדת אלסית סס ג' * (א) **מציאות השם** * (ב)
 " **תורה מן השמים** * (ג) **שבר ועניש** * ומאלס ג' העקרים יסתרגו
 " סניסים וענפים " וצפ"ד מזה כתב ו"ל " ססעיפים המסתעפים מג'
 " העקרים סזכרנו סס סמונה * מן העקר האחד מליחות ססס יסתעפו כל
 " סענפים סיתלים צו וסס ד' * (א) **אחרות** * (ב) **שאיננו גוף ולא**
 " **בח בגוף** * (ג) **שאינ לו התלות בזמן** * (ד) ססס מסילק מן
 " סחסרונית * מן העקר סצ' יסתעפו ג' ענפים * וסס * (א) **יריעת השם** *
 " (ב) **הנבואה** * (ג) **שליחות השליח** * ומעקר סג' יסתעף ענף
 " יאחד * **השגחה פרטית** " ואחרי ססדר עקרי האמונה וענפיהם ,
 סוסיק ע"ד סאר דצרי חמינות , סף ססס צלתי מכרחים כאלס סקדמו , סס
 סמונות מקצלות * וכתב צפ"ג מזה " סאמונות סראוי לסאמינס כל צעל דת
 " מסס * (א) **חדוש העולם מאין** * (ב) **יתרון מדרגות נבואת**
 " **מרע"ה מכל הנביאים** * (ג) **התורה בכללה לא תנוסח**
 " **אם לא בהגלות אור ה' בפומבי גדול כראשון** * ויוסיף
 " **ויגרע דברים לפי הזמן והמקבל** * (ד) **שלמות האדם יתכן**
 " **שתושג במצוה אחת ממצות התורה** * (ס) **ביאת המשיח** *
 " (ו) **תחיית המתים** * וססצדל צין סאמונות סאלס וצין סוסס סקדמו ,
 " כי סלו נתלו רק צדת מסס לצד , ואותן סקדמו מחוייצים לכל מאמין
 " צדת אלסית לפי דעתו : "

ואחרי ססעידותי צך כי מספר עקרי סרמצ"ס איננו מספר מכרה ולא
 מסזר מכוון * וסודעתיך נאמנה דעת צעל סעקרים ז"ל ומחלקות
 סזקרים וסענפים לדעתו * ססס דעי סף חני , ואומר ססף סמנס סצדקו
 דצרי סעקרים צמה סססס על סרמצ"ס ז"ל * וחלוקתו יותר נכונה , צכל
 זאת מלחסי לחלוק סעקרים חלוקס יותר מצודרת , וסדור יותר יסר , וצסמות
 יותר מחיסצים על סמוסגים * כי כלל מונח סול עמדי , כל מלס

ה ק ד מ ה

ועקרי האמונה • ולשים לכל המנויים כאן ערך אחד הוא סדר אשר לריד עיון • כי יש מן העקרים האלה שהם יסודי הדת, אשר צהפקד אחד מהם תסולל מליחות הדת בכללה • ויש מן העקרים האלה למודי אמונה, אשר לא נתלה בהם מליחות דת אלהית בכללה • ואם כן איסוף אם היתה כוונת הרמז"ס על יסודי הדת הלא העדיף על מספרם, ואם היתה כוונתו על למודי האמונה הלא המעיט ממספרם, כאשר יתבאר צמה טיבוא :

והראשון אשר סדים יד על מספר עקרי הרמז"ס ז"ל, הוא החכם השלם רבי יוסף אלזו ז"ל צמפרו העקרים המיוחד לבאר ענין זה, ואציל ראשונה דבריו בכתבם וכלטונם, סתירותיו ורליותיו, ופסכמת דעתו • ואח"כ אצאר הכרעתי צמה שחני מסכים לו וצמה שחני נועם ממנו • כתב צפ"ג ממאמר ח' וז"ל • והנה הרמז"ס ז"ל שם אותם "י"ג עקרים כו' ונשאל ראשונה על אלה העקרים שהניח להם שם אותם "צמספר שהוא ? כי כפי הוראת שם עקר, ראוי סיונחו עקרים •

מציאות השם, נבואה • ותורה מן השמים ידיעה • והשגחה, וגמול וענש • ולמה ימנה אחדות והרחקת הגשמות "צעקרים ? כי אף שהם אמונות אמתיות, אך צעקרים אין להם מקום ! לפי שלא נתלה בהם מליחות דת אלהית • ויותר קטם שמנה צעקר "שראוי לעבדו ולא לזולתו, כי אעפ"י שסיח מלוח ממלות כמו סכתוצ לא יסי' וכו' מ"מ איננו עקר שתתלה בו הדת בכללה • ולפני מזה צפ"ח ממאמר שהוא כתב וז"ל • "וכן ביאת המשיח שהרמז"ס ז"ל מנחו אחד מעקרי תורת משה, וזה דבר מתמים מאד כו' ע"ס דדבריו סוב כתב צפ"ד ממ"ג וז"ל שהרמז"ס ז"ל שם אחר מן העקרים • **שלא תנוסח התורה ולא תשתנה,** וסמך זה אל מה סנזכר צמורה לא תוסיף ולא תגרע • ודבריו צזה לריבים עיון גדול, מהיכן ילא לו לרצנו הסרס הזה ? כי סכתוצ לא יזכיר אלא שאנחנו לא נוסיף ולא נגרע על המלות, יצל מם המונע שהוא ית' לא יהיה מוסיף או גורע כסאגזור סכמתו העליונה • ואח"כ אף שלא תנותח הדת האלהית בכלל איפסר סתסתנה צחלק, מן האסור אל הסתר וצסיסך, וצפ"ז מזה כתב

הקדמה שנייה

למה

שנתינו צחצחו סוף ממספר העקרים המחזקים צינינו וחלקתי
חלוקה חדשה צין יסודי סדת וצין למודי האמונה , ראוי לי
לזכר על מה נסמכתי לתפוח מספר אחר ממספר הנחוג , ומה דעתי
בסדל צין יסודי סדת וצין למודי האמונה :

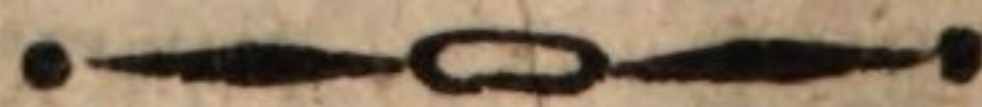
ראיתי צני עליה . וסמך ועשים אשר סמו לצם לקצוע מספר מסוער
לעקרי האמונה . וכל גדולי חכמי' הראשונים סרמז'ס ז"ל
לזר , סוף ראש המדצרים בכל זר חכמה ומדע , סחל למנות מספר
לעקרי האמונה . וצפי' סמסניות זמנת חלק סס סס לו חק ומספט לסלס
עסרה עקרים וסס . (א) מצאות השם . (ב) הרחקת
הגשמיות . (ג) אחדות . (ד) קרבות . (ה) לו לבדו
ראוי התפלה . (ו) נבואה . (ז) יתרון מדרגת משה .
(ח) תורה מן השמים . (ט) שלא תשתנה . (י) ידיעת
השם . (יא) גמול ועניש . (יב) ביאת משיח . (יג)
תחיית המתים . ומספר העקרים סאלס סתססס אס"כ סאומס
ויסי לסס לחק . ואס אומס סאמונות סאלס כלס מקויימים , אשר כל
צעל דת עזרי מחוייב לסאמין אותס , אך לססס אומס צסס יסודי סדת
ועקרי

ה ק ד מ ה

ע"י קוים . בגוונים וצבעים שונים להוציא ציור שלם . וכן יזרמן
שישאל התלמיד שאלה אחרת אחרי התשובה שקדמה מהשאלות
שלא נזכרו בספר צריך מורהו שידע להשיב לו כענין מנפשו . ואשר
לא ידע להשתמש בחבור ההוא עד"ז יחטיא המטרה הנכונה
אשר כוננה בו :

וחברתי החבור ההוא בל' עברית ראשונה , כי על דעתי ,
וכל בעל דעה ישרה יסכים עמי , כל ענין מעניני הדת האמונה
צריך להיות כתוב בלשון אשר הדת כתובה בה . וביותר בדת
עברית , אשר הדת אחוזה בלשון , ומושגיה נקשרים במלותיה ,
כשלהבת בפתילה , ואין צריך ראייה ומופת על זה בלתי אם ההרגשה
ומי שלא ירגיש זה לשוא עמלו המופתים בו :

ועם זה גליתי הסבה אשר הסבה אותי לחבר החבור הזה ,
והכונה אשר כוננתי להועיל בו ; אשר יקבל אותו יקבל וישמח
לבי גם אני , ואשר לא יאבה לקבלו , הנה דע לא הרעותי לו בו
מאומה . ובטחתי כי אם ימאנו בו אנשים אחרים הלא עוד ימים
יבואו אשר ימצאו בו חפץ , כי מצרף לכסף וכור לזהב ותכן ספרים
הזמן . וכמה חבורים אשר מדי צאתם לאור אמרו עליו הוציאו וישרפו
וברוב ימים נפקדו והיו לאור עולם . ויבטח המחבר אשר לא ישים
בחבורו זהב כסלו ולא כסף מבטחו , כי חנורו לא יהיה נקלה . ויהגו
ההוגים מה שיהגו אנכי מחזיק בתמתי להב האמת בלבבי , ולכתוב
אשר מצאתי נכון ומועיל :

ה ק ד מ ה

חלק המעשה, ועם הרצון שגליתי בו. סרה ממני קושית מקשה
למה תפשתי רק אלה המצות מעטים בחלק המעשה, מעבודה, וק"ש
תפילין ציצית ומזוזה ומצות המועדים? כי לא היתה כוונת הספר להיות
ש"ע בדינים ובמנהגים. אבל כוונתו להיות מורה דרך לילדים
המתחילים וקטן המתחיל ללמוד, בגר שבא להתגיד, וקיימתי בלמוד
הילדים המאמר שקיים הלל בגר הבא ללמוד אצלו כל התורה. א"ל
מה דעלך סאני לחברך לא תעביר זהו עקר התורה ואירך פירושא
זיל גמור. כן הילד איננו צריך לדעת יותר מהדברים שזכרתים לו,
ואירך כשיגדל ילמד אותם. וזאת היא הסבה בעצמה שלא הזכרתי
דבר מהתלמוד ודברי הסופרים כי אלו הכנסתי בו הענינים האלה
הייתי יוצא מכוונתי שכונתי בו, שלא היתה כי אם ליסר ספר חנוך
לילדים ביסודי הדת והאמונה ובאלה אין מחלקות בתלמוד ואין לו עסק
בהם, למה שהאמונות אינם דברים אשר יפול ספק בהם או דעות
חלוקות, וגם המעט שכתבתי מחלק המעשה המה אשר לא ימרט איש
מבעלי הדת לבלתי עשותם ויחשב בעל דת. והדינים אשר התלמוד
מתעסק בהם אין להם מבוא בראשית למוד הילדים כי על כן קראתי לשם
חבור הכולל יסודי הדת כי כל למודי האמונה ומצות המעשה
הבאים בו כלם יסודות גדולות וחזקות אשר דת אלהי בנויה עליהם:

ועתה דבר לי אל המורה והמלמד אשר יבוא אל ידו הספר
הזה ללמד בו חניכיו, ידוע ידע. כי אין חבור זה כשאר חבורים
אשר יסדר המחבר דבריו בסדר כל הדברים הנצרכים לענין ההוא,
אין להוסיף ולא לגרוע, לא כן החבור ההוא וענינו. כי אין לו למחבר
אלא לסדר דבריו ולמודיו על הסדר שיסבול הענין מצד הגיון הנפש
בשאלה ומענה בראשי דברים, והמורה צריך שיהיה חכם ומבין מדעתו,
ובוחן את הנער אשר לפניו. לבאר לו ענין כל מענה בבאור רחב כפי
מה שיסבול ידיעת הנער, ד"מ אם נזכר במענה אחד מחכמת אלוה
וסדרו והערך והיכלת הנגלים בפעולותיו צריך המורה שיכיר הענינים
האלה במשלים וראיות מסדר היצורים עד שיבינם התלמיד. ואין דברי
הספר אלא מעיר ומעורר על הענינים בראשי פרקים את המורה והוא
צריך להרחיב כל דבר ודבר לפי ענינו עד שישלם הענין לתלמידו, ע"ד
תן לחכם ויחכם עוד, ויש לדמותו לתבנית צורה אשר רשם צייר
בקוים חיצונים מקום הראש והגוף והידים והרגלים ושאר חתוך
האברים. והמתלמד צריך למלאות מקומות הריקים האלה הרשומים

ה ק ר מ ה

איש המחזיק בתומתו במנהגים הישנים (כי רבה היא) ומערער על מאור עיני הדור לאמר - מה הועילו לנו החכמים האלה, הקוטפים מפרי עץ הדעת לתת לנו מהם לאכל לפקח עינינו על דרכינו המעותות, ולהפיץ אור במושבותינו? כי מאז באו לדבר בשם החכמה הרעו לעם הזה והצל לא הצילו - אבותינו הלא אכלו ושתו ועשו טוב משפט וצדקה בארץ וטוב להם, הלא היו אנשים טובים וישרים, אם לא מצד מדות המוסר והשכל הלא מצד הדת והאמונה, ואם התפללו שלא כסדר הראוי הלא התפללו מידאת השם - ולא הזיקה הפלתם כי התפללו והיה לכם שלם עם אלהים ועם אנשים - ואורחותיהם והנהגותיהם התישבו לפי מחשבת הדור והזמן - ובניהם הלכו בעקבות אבותיהם בלי חנף ובלי חלוף ושנוי, כי בעינים עצומות הלכו אחרי אבותיהם, כעור נשען בעור עד ראש מנהיגם הרואה - אך מאז באו החכמים האלה והרחקו מהדור על דרכינו ומנהגינו לפי מחשבת הדור והזמן, הנה החלו לקעקע הבנין הישן והנושן כי מלאה פרצים ובקעים וברק, אך בנין חדש לא הקימו תחתיו, המה גלו כיום עיני הילדים לדעת כי מנהג התפלה איננה על סדר ראוי, אך הערכו לפניו סדר יותר ראוי ונכון? הנער יודע לשים דפי בדבוי המנהגים העמוסים עלינו ללא צורך, אך כאשר לקחו משענת קנה רצון מידו, הותרו לו תחתיו משען חזק מטה מוסר ושבת מדות? אשר יעמדו לו להחזיק לבו ביראה ובמוסר! לא! הבנין הישן הרסו ובנין חדש לא הקימו תחתיו - הילד יודע להבזות המנהג הישן ואיננו יודע להיטיב דרכיו ומעשיו, והוא בן שובב מוסר פורע יותר מאשר לפניו - יש בן חנף בעבור אבותיו, ויש אבות מעלימים מעשיהם מפני הבנים ואין אמת ואין אמונה על זה נאמר דור טהור בעיניו ומצואתו לא רחץ, וחי נפשי כי גם המערער ההוא צדקו דבריו מאד, אך בדברים לא יוסר הרע - אמת הדבר כי הבנין הישן איננו יכול להתקים עוד מפני נושנו, והפרצים הרבים אשר בו, וכבר החלו לקעקע יסודו - אך כל איש אשר יראה אלוה נגע בלבבו, ואשר ימצא כביר כחיד ישתדל לחזק ברק הבית, וכל אחד ישא אבנו אשר יש אתו לחזק הבדק ולהיטיבו ובהקבץ אבן אל אבן ישלם הבנין - ובאבן לקיר וכפיים לעץ חשבתי אנכי החבור הזה - ומי יתן ותבוא שאלתי ויעמלו בונים הרבים והשלמים להעמיד בנין חזק תחת ההרוס כי באין זאת אברנו כלנו - ועם זה נשלם חלק

ה ק ד מ ה

„לעם המדות והמוסר בלשון צחה וזכה שיבינו העם ויכנסו
 „באזניהם כמנהג הנביאים בימיהם להגיד לעם פשעם ולכית יעקב
 „חטאתם” וזה מה שעורר לבי לרמוז מעט על סדר התפלה
 ומערכתה כפי מה שראויה להיות ולא כפי מה שהיא :

ומן סדר התפלה פניתי אני את לבי לסדר חובות האדם לפי
 הברל מחלקותם ומדרגותם . ובכללם חובות איש מדיני ובעל
 חברת אדם . ואח”כ הואלתי באר עשרת הדברים , שהם המה
 גופי התורה ועליהם כרת אלוה ברית את עמו . והוצאתי מהם
 סעיפי מצות חיוצאים מהם במדות ובמוסרי כי הדברים האלה
 צריכים הרחבת דברים ושנון גדול לקבדו אותם בלב ילדי עברים .
 לאשר מעטו הספרים והחבורים אשר נמצאו בקרבינו בענינים
 האלה . כי רבי הספרים עקר השתדלותם במצות המעשה
 והמנהגים והסיגים והגדרים והתקנות והחומדות במעשים הגלויים ,
 ולא בחובות הלבבות כאשר האריך בזה הרב רבי בחיי ז”ל בספרו .
 וגם בעל ספר **מצדף הדת** האריך למעניתו בחבורו שם על
 דבוי המנהגים והמעשים הגשמיים כי המה רבו בעיניו ועל מעוט
 המדות והמוסר אשר מעטו , וכתב ז”ל „במנהגים ודינים אין
 „מחסור ובהפוך הוא כי רבו מדי , ואין אומה ולשון מעומסת
 „במנהגים ודינים ומשפטים כמונו , כי בקום האיש בבקר ועד
 „סגור עפעפיו כלילה יש לו תלי תלים מנהגים ודינים . ואין
 „חוש מחושיו ולא תנופת אבר מאבריו , אשר אין בו אזהרת אסור
 „והתר . אם איננה מצות דאורייתא הוא חומרא דרבנן , או תקנת
 „הגאונים או סיג או גדר , או מנהג חסידים ואנשי מעשה , או
 „גזרח וחששא וחששא דחששא . וכלם נסמכים על מאמר
 „המחמיר תע”ב . ובכן פשו ורבו הדינים והמנהגים עד למרבה ,
 „וברבויים נדפו ונעזבו המדות והמוסר ואדחות יושר ודרך ארץ
 „הנכונים להנהגת העולם וישוב המדינה למצא בהם חן ושכל טוב
 „בעיני אלהים ואדם . ולו המעיטו באלה אשר העמיסו עד אשר
 „כברו לנשא , והרבו תחתיהם באלה אשר הם חסרים מכל וכל”
 ואשר חזיתי אנכי ואשית אל לבי , וראיתי , כי החלו העם לשמוע
 לעצת המחבר ההוא במקצתם הראשונה , ופרקו מעל צוארם
 מעמם המנהגים הרבים כי היו להם לעול ולמשא , אך במקצתם
 האחרונה עוד לא נעשה דבר . על כן שומע אנכי לעומתו צעקת

איש

ה ק ד מ ה

"לכל עם הנקבצים בהגבה קול ובהשפל, וקצב אחד ושעור
 "להתחלה המשך והפסק. כי בערבוב הדברי' תתבטל הכוונה. ולו
 "יפשיט איש מקרבו ההרגל אשר רגיל מנעוריו, וידמה כאלו
 "חרשים מקרוב בא ראשונה אל בית הכנסת האשכנזים, רואה
 "קבוץ המון בבנין גדול. זה מתנועע הנה וזה מתנועע הנה.
 "זה אומר בכה וזה אומר בכה. זה שואג וזה צועק, זה מנגן
 "נגון זה וזה מנגן נגון אחר. זה חוטף עשר מלות בנשימה
 "אחת ומבליע חצי כל מלה באפו, ואחר ממשיך במלותיו.
 "ואין אחד שומע דבריו מפני דברי חברו. והמנהג הזה משפיל
 "עבודת הקדש מאד בעיני המהפללים ובעיני רואיהם. וגורם
 "לנהוג קלות ראש במקום הקדוש הזה. ואלו ראו מוסר לקחו
 "מאחיהם היושבים בארץ איטלקי והנוהגים מנהג הספרדים,
 "כאשר ראיתי בבה"כ בעיר ליוואדנא המפארה, סדור תפלתם
 "והערכת הנגונים ומנהג כבוד ומורא במקום הקדוש. מהם יראו
 "היהודים האשכנזים וכן יעשו. כי המסבות האלה ואם נדמו
 "קטני ערך הן הנה אשר יתנו הד' ויקר לתפלה ומרוממים מעלתה
 "להתנאות בה המתפלל ומי שמתפללים אליו. ומה שמצורף
 "עוד לתקון מנהגי בית כנסת האשכנזים למנות מורה חכם, בעל
 "לשון צחה הדורש בכל שבת בשבתו ובמועד במועדו דרשה
 "קהלת מוסר מענין היום מעבודת השם ומארחות יושר. לא
 "כאלה הדרשנים והמגידים הסובבים בערים. אשר אין להם חלק
 "במשפט הלשון ולא ידיעה במליצה צחה. ידוּך הדורש על
 "במתי הבימה, מתחיל בנביא, מקשה קושיות ומדקדק דקדוקים
 "ומהערר ידיעתו משפט הלשון והמליצה, מתקשה על דברי הנביא
 "למה דבר בלשון הזה ולא בלשון אחר, אם לחוסיף או לגרוע.
 "הופך ללענה משפט הלשון, ותוהו יבקש, והישרה יעקש.
 "וכשאלתו שלא כענין כן תשובותיו שלא כהלכה. יצבור אגדות
 "ומדרשים, ומשלב בהם משלי שועלים, משבצים בדברי הלצה,
 "ומלתא דבריחותא, ומשח אותם בהויות וענינים, ובונה בנין
 "קלפים, ואורג קורי עכביש, ומשים פי' במקרא שלא במשפט
 "הלשון, ולא לעזר לשומעים במדות ולא להועיל במוסר, כי אם
 "למען הראות כחם בחדור ושנון, ולמען בצע בצע, ועליה יאמר
 "וכי דרשה אמנה היא אלא דרוש וקבל שכר. הכזאת תהיה דרשה
 "רצויה לפני המקום? הלא זאת היא הדרשה הרצויה, לדרוש
 "לעם

ה ק ד נ ה

הנערים כל דבר חכמה , להכשירם לכל כשרון חכמה ומלאכה ,
הנצרכים להרבות יתרון ארץ ואשר עם . וממחשבה הטובה הזאת
אשר החל יוסף , התעוררו נסיכים רבים , השלמים והטובים ,
לעשות כמעשהו . ועי"ז , התעוררו גם היהודים מנפשם , להראות
הכרת טובות מלכיהם . והקימו ביריהם בתי חנוך לנערים .
והמפורסמות מהם בתי החנוך אשר בעיר ברלין ובברעסלויא ,
בפפד"מ ובדרעסויא . והמשובחת היא אשר הקים איש
חיל ורב פעלים השר והנגיד מוהר"ר יעקב יאקבזאהן נ"י
(געהייסן אונד פֿינאנץ־ראהט אונד פרעזידענט דעס קעניגליכען וועסט־
פֿעליטען קאנמיסטאריאט) . רב טוב נדבה וחסד עשה השר ההוא
לעמו , כי הזיל זהב רב מכיסו והקים בית חנוך בעיר זעזען אשר
היה לשם ולתהלה בטוב תיקונו וסדרו , לתכלית היותר מועיל
לילדים , להכשירם לכל חפץ , גם בדת אלהי , וגם בחברת
המדינה ; מלבד שאר הטובות אשר עשה השר ההוא לעמו .
זכרה לו אלוה לטובה !

ועל פי הדברים האלה שמתי עיני ולבי בחלק המעשה מחבור
הזה לשים למורי חובות החברה בפי הנער . ואומר עם זה דרך
כלל על איזה אופן וסדר סדרתי החבור ההוא . ראשונה חלקתי
יסודי האמונה , שרשיה , וסעיפיה . על פי הסדר אשר יתברר
לך בהקדמה שניה . וסמכתי אליו חלק המעשה . ובחלק ההוא
תפשתי רק ראשי מצות שהם אות ברית הדת , והם עבודה , זו
תפלה , מילה . ק"ש וציצית תפילין ומזוזה ומועדים . ובענין
התפלה הרחבתי הדברים , בעבור מה שראיתי בספר **מצרף**
הדות הנזכר שהוא מערער מאד על משפטי תפלות בני האשכנזים
ועל מנהגיהם וז"ל " יהוה כי אין עקר התפלה שיח שפתים כי
" אם אתר כוונת הלב הן הם הדברים . ולכוונת הלב צריך שיהיה
" הכנה ועדיבות הגוף לתפלה , כמ"ש : **הכן לקראת אלהיך**
ישראל : ונאמר : **בקר אערוך לך** . ובהכנה ועדיבות
" יובן שיהיה מצב הגוף בענוה ובהכנעה . כנאות למבקש דבר
" מאת פני אדוניו . ולפי שהתפלה כוללת ג"כ תהלות ותודות :
" והתהלות ותודות לא ינעמו על המהלל ולא על המהולל בלתי
" אם בנגון ובשיר ובמקהלת עם . ולענין זה צריך שיסודו
" הנגונים בהשתנות הערך ברבור ובהפסק , להיות מדה אחת
" לכל "

ה ק ד מ ה

אך מאז חמשים שנה אשר העיר ה' את רוח המלכים והנסיכים
אשר בצלם נחיה לשים עיניהם עלינו לטובה, לשבור מוטות עלינו
ולהוליך אותנו קוממיות. להסיר כל בריחי ברזל וכל מסך מבדיל
ביניהם ובינינו, בחברת אדם. ומאכפים אותנו בקרבם לזכור
בכל זכות אזרח ותושב ארץ, ולא נהיה עוד כגולים וכגרים בארץ
נכריה, בתנאי שנקבל עלינו כל משפט אזרח וכל חובותיו, לשמוד
חקי המדינה ולעשות דתי המלך, בכל אשר איננו מתנגד לדתינו.
ובתנאי שהוא שמו עלינו חוב להמסר אנשי חיל מתוכינו לצאת
ולבוא במלחמה, ושמו הדרך פתוחה לכל איש להכשיר נפשו
לעלות במעלות מנוי ופקידת מדינה, ואם כה משפטינו מחויבים
אנחנו להשוב מחשבות במה יזכו נערינו ארחותם להכשר אל
המתנות הטובות אשר היו לנו למנה מנסיכי ארצות רבות. ונמנע
הוא לנו להשאיר עוד על מנהגינו אשר נהגנו בו מדם נאסף
בחברת עדת העמים, ואיבכה נוכל וראינו המלכים והנסיכים יקדמו
פנינו במשאות טובות גדולות, לקרוא לנו דרור, לאסוף אותנו
בחברתם, לתת לנו משפט אזרח הארץ וכל זכותו. ואנחנו
מחשים ונטמון ירינו בצלחת, ולא נמהר לצאת לקראתם על אם
הדרך ולהושיט זרועותינו אליהם כאשר גם מושיטים שרביט חסדם
לנו לקבל אותנו, הלא נמצא עון? לכן! נרצה או לא נרצה!
נכבשים אנחנו להשוב מחשבות במה יסודרו עניינינו לפי מחשבת
הרור והזמן והמעמד אשר אנחנו מוסבים בו. וכל התנצלות לא
יועיל, וכל מאון וסרוב יאחר הדבר ולא יבטלנו, כי אצבע אלהים
הוא גזר אמר ויקם:

והדרך היותר בטוח ונכון לתקן מעותות אשר עותו אבותינו
ואשר הטבענו בהם, מצד הרפיון מזה, ומצד הלחץ והרחק מזה,
הוא בתקון חנוך רבנים, כי רק בחנוך יישור ההדורים, והבנים
אשר גדלו בחנוך ישר המה יכשרו לזכות למעלות האלה. והדרך
ההיא דרך ראשונה הקיסר האדיר אוהב אדם ומוקירו קיסר רומי
יוסף השני זכרוננו לברכה, הוא היה הראשון אשר מאשפות
הדים קרן ישראל להושיבם עם נדיבי עמו, הוא גלל חרפת עמו
מעלינו המונים אותנו לתתנו רב נמס, בקחתו מבנינו לאנשי
חיל למלחמה, לבלתי העביר עלינו רוח קנאת עמו לאמר הטוב
נתן לנו והרע לא יתן לנו, הוא הקים בתי חנוך וספר, ללמד
הנערים

ה ק ד מ ה

ומה שיש למשתדל בעסק חבור חנוך הילדים לשים לבו עליו
מאד הוא לשנן אהבת רעים וחובות האדם וחקי אורח הארץ
בלב הנערים. ותהפוכות מסבות הזמן עלינו לטובה זה חמשים
שנה, מחייבת אותנו לפקח עין על הלמוד ההוא. כי כאשר יזכה
האדם למעלה עורפת צריך הוא המקבל שיכשיר נפשו לזכות
אל המעלה במשפט. כי מאז גלות האומה עד העת ההיא, זרים
נחשבנו בקרב העמים. וכגרים מארץ אחרת לא היה לנו זכות חלק
וצדקה בנחלת הארץ, ומכל משפט אורח ותושב נבדלנו. וכל
חנונם היה לתת לנו מגור בארץ ויקר פדיון המושב ההוא מאד.
ובשפלות ההיא נשינו כל הדר עם חפשי, וכל חובות אורח הארץ.
וגם ארחותינו ומדותינו נשחתות בה. כי רוח עם כרוח איש,
כאשר איש אחר נבזה ומועק, יקה הרגש הבשת בו, יקלקל
ארחותיו ומדותיו, ולא יחוש הדור מעלה ותפארת בני אדם. כן
מנהג עם נבזה ושפל בקרב יושביו, יזיח כל אהבת כבוד ותפארת
המעשים מעיניו, אשר בהם יתהדר עם מתואר בחור המעלה.
לא שמנו לב ללמוד לשון וספר העם אשר בקרבם אנחנו יושבים, ולא
להשתלם בחכמות ובמדעים, המכשירים את האדם לעלות במקום
גדולים, ולשים לו פקידות ומנוי בעסקי המדינה, כי מאשר נזרנו
לבשת, החרמנו מכל מעשה וכשרון לעסקי המדינה, יהיו כל המדעים
האלה לא להועיל לנו. כי אם לעורר לבנו יותר על עצם הבזיון ולהרגיש
השפלות בהרגשה יותר חזקה את אשר סבלנו. ואם בזו לנו לעגו
לנו שכנינו על לשון עלגים אשר נדבר, העוו לנו, כי לא שמו על
לב הסבה, וכי מעמדינו אשר היינו בם הטו לנו את אלה. וכן כאשר
חרפו אותנו לאמר "היהודים עם נרפים בוזים עבודת האדמה וכל
מלאכת חרש וחושב, אך במסחר וקנין ימצאו חפץ, ולעשות רמיה
ולעשוק" גם בזה האשימו אותנו על לא דבר, כי מי נתן אותנו לעסוק
רק במסחר וקנין, הלא המה, אשר פלאו אותנו מעבודת האדמה ואסרו
ידינו ממלאכת חרש וחושב, ולא השאירו לנו מחיה אחרת, בלתי אם
המסחר. וכנען בידו מאזני מרמה לעשוק אהב. ועד בה שלישיה
אשר שמו לנו למפשל, לאמר: היהודים עם מרד, לבלתי צאת ובוא
למלחמה, ולא השיבו אל לבם כי המה המסו את לבבנו לבלתי
אסוף אותנו בקרב מחניהם בצאתם המערכה:

ה ק ד מ ה

אין סדר הלמוד ודרכי החנוך היה מצרך הידיעה , לא היה איש
סתעורר לחבר חבר בענין ההוא :

אך מאז יצק השם רוח אחרת בלב עמו , ונפקחו עיני העברים
וידעו כי ערומים הם בסדר החנוך והלמוד , ויחלו לחשוב מחשבות
במה ייטיבו דרכי חנוך הבנים , אז נעשה הצרך אל חבורים מישרי
הלמוד חסרון מרגש . וינהו כל העם אחריהם ויעורו לב המעינים
להועילם בחבורים רומזים על החנוך והלמוד ונערתי גם אני לחבר
החבור ההוא :

איפשר ישאל שואל אחר , ומה צרך לחבור מיוחד ללמודי
האמונה . הלא ילמד הנער התורה על הסדר . וממנה מוצאים
כל למודי האמונה והמעשה ? לו אשיב אמרים כי לא מחכמה
ישאל , כי אי אפשר שישגי הנער קנין בידיעות יסודי הדת מלמוד
התורה לברה מב' טעמים . א) אין כוונת התורה ללמד אמונות
זרעות , כי אם לישר את האדם במצות המעשה , ולא תבוא המצוה
על ענינים הנתלים בחקירת השכל , לא אמרה התורה האמן כי
אנכי יהוה בורא שמים וארץ , כי אם . אנכי יהוה אלהיך אשר
הוצאתיך , המחייבת קבלת המצות מצד גמול הטובה , וכן לא
אמרה דע ישראל כי יי' אלהינו וגו' כי אם שמע בקבלה . ב) לא
נתנה התורה לגמולי מחלב ולא חוברה בספר מחובר לילדים רכים ,
כי התורה היא ספר מישר עם , אנשים גדולים . והיא כוללת
ענינים אשר אין לילד עור מבוא בהם . ובאו בה מעשי עולם
ותולדות האבות וקורות בניהם , וכוללת מצות ערות חוקים ומשפטים ,
אם דיני ממונות , הנופלים תחת חיוב ופטור : ואם דיני מאכלות ,
הנופלים תחת אסור והיתר , ואם דיני נגיעים וצרעת נדה ויולדת ,
הנופלים תחת טמאה וטהרה , ואם דיני קרבנות , הנופלים תחת כשר
ופסול . והבא בה מחובות האדם מעט הוא , ואיך יוציא הילד המעט
ההוא מרבוי ענינים השונים האלה הרחוקים עור מהשגתו , לדעת מה
שראוי לו לדעת מלמוד ההוא על סדר ואופן ראוי לו , אם לא בהמצא
חבור מיוחד ערוך לכוונה הזאת לברה , וכאשר באחזו המושגים
האלה מאמונה וחובות האדם במורשי לבבו , ויקרב אח"כ ללמוד
התורה , יהיה למורו בדרך היותר קרובה לתכלית המכוון בלמודה :

ה ק ד ט ה

„נטועים על למור התלמוד וספרי החרוד והפלפל • ולו עשו כן והיו
„שומרים ר' משמרות האלה :

ח) „לבחון ראשונה לב הנער היכשר בהכנה טבעית אל למור עמוק
„העיון בחרוד בלמוד התלמוד :

ט) „הנער הנמצא מכשר ללמוד התלמוד, לכוון כל תעודתו וכל
„מעשהו ומשפטו שיוכל להתמיד בו, ולא יטרירוהו עסקי העולם
„לסור מעסקי תורתו :

י) „גם בשני התנאים האלה, לשמור בו סדר קדימה ואחור, להקדים
„לו הלמודים אשר ראוי לו לדעתם גם לצורך למור התלמוד :

יא) „לתת חלק מקום וזמן לידיעות שאר ענינים אשר חוב לאיש מוסר
„לדעת אותם, אלו כה עשו כי עתה הצדקתים • אך לבלות כל
„ימי הילדות והבחורות בלמוד ענין אחד, מבלי בחון מלפנים לב
„העלם היכשר לו ואם אין • מבלי השקפה אל מה יתעתד הנער בהיותו
„לאיש בא באנשים, אך כל האבות מעתדים את בניהם להיות
„כלם חכמים כלם נבונים, כלם יודעים את התורה, כולם רבנים דיינים
„הוא הדבר אשר דברתי כי העיו דרכם בחנוך בניהם ויחטיאו המטרה
„הישרה • ומן עשרה ילדים או עשרים אשר יסמר בשדם אל
„התלמוד, אך אחד או שנים, אשר יראו סימן ברכה בלמודם •
„והיה כי יגדל הנער ויוצא מבית הספר ופודש לדרכי העולם •
„יפג טעם התורה ונמר ריחה שבו בקרב ימים אחדים אשר נסת
„ממנה, כי זה תקפה עליו משנתו, יען מלאו כדסו מעדני התלמוד,
„עד אשר עמסו על בטנו להתאכל ועל מוחו קשה להכיל, ועל
„רוחו לכלכל • וזה אף כי הכשירו טבעו ברחב לב, אך עול דרך
„ארץ טווד אותו משנות התלמוד • והתלמוד כאשר לא יתמידו
„במשנתו יפיג מהר, ודלא מוסיף בו יסיף • ר"ל יכלה ויסוף מה
„שלמד כבר, והאריך עוד בענין ההוא שם • ולא אקדם את
„הקורא בהכרעת משפט, עד כמה צדקו דברי הספר ההוא, אבל עקר
„הדבר אמת, ובעבור זאת חסדים לנו הספרים המדריכים את העם
„בדרך הישר בלמוד הדת והאמונה • ואין אחד יודע אתנו מספר
„יסודי הדת • הואל ונסה נא ואחוז לך אחד מן החניכים היוצאים
„מבית הספר ושאל את פיו, כמה בדים צריכים להיות בערבה?
„וכמה עלים בכל בר ובר? עד מהרה יריץ תשובתו, שוב שאלהו
„במה יסודי הדת? וכמה למודי האמונה? אין בפיו מענה • וכל הימים

שאיין

ה ק ד מ ה

השאלה הראשונה אשר הסכן הסכנו האנשים לשאל, על כל חבור
חדש אשר חדשים מקרוב יצא, בתקון איזה מעות נושן אשר לא
שערום אבותינו, לאמר אלו היה צורך בדבר הלא חכמו אבותינו
השכילו לעשותו? והנה ההמון אשר אין לו פנאי להשתכל. זה דרכו
כסל למו מני עד, הדבר אשר לא מצא מוכן לפניו מני עד, לו יהיה
המכרח שבענינים לא ידע מחסורו ולא ירגיש בהעדרו. והמתחכמים
ולא בחכמה, קנאת סופדים אחזתם. במרום ימריאו קולם על חבורי
כמו אלה, ולא מחכמה ישאלו לאמר: הטובים אנחנו מאבותינו ולו
בעקבותיהם נלך הלא די לנו מבלי שים על לב, כי התקון בכל ענין
דבר נהוג מאז ומכרח בעצמו, למה שהמסבות משתנות מזמן לזמן
וממקום למקום. הלא מצאנו בחכמי הדורות הראשונים, ששנו
כמה דברים ועשו הרבה תקונים לפי המקום והזמן, הלא נאמר
התקין הלל פרוזבל. וכמה תקנות תקן רבי יוחנן בן זכאי, וכן
הרבה מדורות החכמים האלה, אשר ראו חשבו והשתכלו, לערוך
מערכות ולתקן ענינים לפי השתנות המקום והזמן, וגם כתיבת
המשנה היתה צורך מה שהביא רבנו הקדוש לעשותה על סמך עת
לעשות לה' הפרו תורתך. כי זה דרך החכמים לסדר הענינים
לפי מחשבת הדור ולתקן תקונים בכל שעות הזמן ברוב הימים.
ואי איפשר בחק האדם לערוך לו דבר להשאיר על ענינו בלי שנוי
ותקן עוד כל ימי עולם:

אף כי אנו בני ישראל. אשר דתנו הישנה והקדומה מכל
הדתות הידועות לנו. אין כל אומה אשר עברה עליה שנים ונדנד
וטלטל כמונו, היפלא איפא. כי השתדגו עלו בנו הרבה מעותות
והשחתות אשר צדיקים תקון רב, וכאשר ירשן הבנין כן ירבה
הפרצים והברקים בו, וכן צריך תקון וחזוק. ומכל המעוררות
הרבות, הנה חנוך הבנים המעות היותר גדול אשר צריך תקון רב, כי
העדר השגחה על חנוך ישר וקלקל סדור הלמוד המשיך אחריו הרבה
קלקלים. ואביא דברי חכם אחד אשר חבר חבור מיוחד בקרא
בשם **מצרף הדת** כתב וז"ל "אין חלק מכל חלקי חובות
האדם נרפה ונעזב ונעלם מעיני עדת העברים יותר מחובות חנוך
הבנים לגדל בניהם בתרבות חכמה ומוסד, ואין הולך לפני
העם לנחותם בדרך הישרה בענין ההוא. אך מה היו עושים לצאת
ידי חובות ולמדתם את בניכם. היו קובעים את בניהם כמשמרות
בטועים

ה ק ר מ ה

מעשים, ונזכרים על לב נער לקבל אותם בזמן קצר, ואין כן למורי המעשה כי המצות רבות, וצריך הרחבת זמן עדי יכיל האדם אותם. (ג) האמונה מדה אחת לכל בעלי הדת. איננה תלויה במקום בזמן, במין במשפחה. לא כן מצות המעשה, שהם נתלים בזמן במקום במין במשפחה, ובהזדמנות. ומבואר מאליו, כי הלמוד הכולל ראוי שיקדם ללמוד הפרטי. (ד) ידיעת האמונה מכרחת בעצמה יותר מידיעת המעשה, וחסרון ידיעת מעשה ממצות התורה איננה שווה בחסרון ידיעת יסוד אחד מיסודי האמונה. ולו יעבור העובר על מצוה אחת ממצות המעשה בשגגה, לא חרל מהיות בן ברית הדת. לא כן אם נעלם מאיש אחד מיסודי הדת ונתעה ברעה כוזבת כי אז חרל מהיות בן ברית הדת ההיא, כי הבלתי מאמין באחרות, או המגשים בודאו, לו יעשה כל מצות התורה, איננו בן ברית דת עברית. כי הדת בנין מיוחד על יסודי האמונה אשר הדת מחייבת להאמין בהם. (יש מה שהשכל גוזר בהם, כאלה שזכרתי, ויש מה שהשכל לא מחייב ולא שולל, כמציאות הנבואה וגלוי אלוה) והעוקר אחת מיסודותיה מקעקע כל הבנין ומהרס אותו. והתברר א"כ כי יש ללמוד האמונה קדימה בזמן ובמעלה ללמוד המעשה:

ואחרי שהורעתי כי למוד הדת מחויבת להיות ראשית דרכי חנוך הנער היודע לקרות הלשון. וברדתי שני חלקי הדת, האמונה והמעשה, והוכחתי בראיות ברורות, כי משני חלקים האלה ראוי שיקדם חלק האמונה לחלק המעשה, ימשך מאלץ שמחויב להמצא חבור מיוחד בענין הזה, להיות גכון ביד המורה ללמד בו את חניכיו, ואנכי אשר מלאתי את ידי, לחבר ספרי הלמוד לילדי העברים, בכל אשר מצאתי שיש להם מחסור וצורך בו. כאשר חברתי ספר מיוחד לקריאה נכונה לחנך הילדים בה, אשר קראתי בשם מסלת הלמוד, נשאתי לבי לחבר אחרי כן גם החבור הזה לחנך הילדים בלמוד האמונה, לסמוך דבר אל הקרוב לו, וקראתיו בשם יסודי הדת, והיה גם החבור ההוא חלק סמוך לשאר חלקי החבורים המיוחדים לתועלת חנוך הילדים ונכלל בשם הכולל בית הספר:

יש שואל אשר יעלה על לבבו לשאל לאמר: אם הצורך אל חבור מיוחד בענין זה גדול כמו שאמרת, מדוע לא נסה עוד איש מכל אנשי הדורות אשר לפנינו לחבר חבור בו? --- כי זאת היא השאלה

הקדמה ראשונה

דבר מסכם אשר אין חולק עליו, כי למוד יסודי הדת ראוי להיות הלמוד הקרוב אשר ילמד הנער, אחרי ידיעתו הקריאה הנכונה באותיו' ובמלו' הלשון בקצת ידיעת העתקה על הסדר אשר ערכתי בחבור **מסלת הלמוד**. כי הדת היא זרע קדש ראויה לזרוע על תלמי לב נער רך וצעיר, בעודו כנחל איתן אשר לא עבר בו ובטרם יתרשמו בו מושגים זרים המעלים קוץ וחוח, ינירו לו ניר לצדקה בדת ובאמונה, למען עשה שרש חזק בלבו למטה, ויציאו ענפי יראה ומוסר, והמה יתנו פרים, פרי נחמד להשכיל וטוב למעשה. והדבר אשר נתך בלב נער בעודו באבו כאבן יצוק בו וכצור לא יעתק ממקומו:

וברת נכללו שני ענינים, האמונה והמעשה. האמונה היא במחשבה, את אשר לבעל הדת להאמין מאלוה מתואדיו וממדותיו, והתקוה את אשר לו לקוות בה בחייו ובמותו, והמעשה בפעל. את אשר לו לעשות ולעזוב במצות הדת. ומשני הענינים האלה ראוי שיקדם ידיעת האמונה לידיעת המעשה מטעמים שאמר. (א) האמונה היא במחשבה והמעשה בפעולה, והפעולה נמשכת אחרי המחשבה, וראשונה ראוי שידע מי ה' אשר ישמע בקולו, ואחרי כן מה המעשים אשר בהם יעבוד אותו, וכן נאמר "דע את אלהי אביך (ואח"כ) ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה" ובאמונה יקנה ידיעה ברורה מרתו בכלל, להיות בן ברית הדת ע"ד האמת לא ע"ד העובר. (ב) האמונה למודיה

82

מגן אבות

יסודי הדת

כולל

עקרי האמונה

עם

ראשי המצות וחובות האדם

לחנך בהם נערי בני ישראל בראשית למודם

חברו

יהודה ליב בן זאב

וויזן

גערדזוקט ביא אנטאן שמיד

קייזערל' קעניגל' פריפילענ' דייטש' אונד העברעישען בוכדזוקער

שנת תקע"א לפ"ק

f. 1. 45. 25

Bendab

Q. hebr. 674

Ben Ze'ev, Yehudah Leb, 1764-1811

Yesode ha-dat kolel ʿiḥre ha-emunah ʿim roshe ha-mitsvot ʿe-ʿovot ha-adam
le-ʿanekh ba-hem neʿare bene Yiśraʾel be-reshit limudam

ʿin 1811 = 571 [jüd. Zeit]

A.hebr. 674

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10994985-9